

ยุทธศาสตร์การปรับตัวของชาวบ้านเพื่อการดำรงตนอยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยว:
กรณีศึกษาหมู่บ้านแม่เย็น ตำบลแม่อ้อ อำเภอป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กันยายน 2552

ยุทธศาสตร์การปรับตัวของชาวบ้านเพื่อการดำรงตนอยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยว:
กรณีศึกษาหมู่บ้านแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ อำเภอป่าฝาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วิทยานิพนธ์นี้เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กันยายน 2552

ยุทธศาสตร์การปรับตัวของชาวบ้านเพื่อการดำรงตนอยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยว:
กรณีศึกษาหมู่บ้านแม่เย็น ตำบลแม่ธิ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สุวิชา พักกระสา

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

อาจารย์ ดร. อภิญญา เพ็องฟูสกุล

กรรมการ

อาจารย์ ดร. อรัญญา ศิริผล

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University
นายสุริยา สมทกุลปดี กรรมการ

All rights reserved

3 กันยายน 2552

© ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

หากไม่เริ่มออกเดินทาง เท่ากับไม่เริ่มที่จะเรียนรู้ชีวิต สุภชาติฝรั่งเศษบทหนึ่งได้กล่าวไว้
 วิทยานิพนธ์เล่มนี้เกิดขึ้นหลังการออกเดินทาง การเป็นนักท่องเที่ยวได้เปิดให้เห็นมุมมอง
 ใหม่ที่ชีวิตปกติยากที่จะพานพบ การได้เข้าไปเสพยสิ่งสร้างที่คนอื่นทำไว้เพื่อหวังผลรายได้ทาง
 ธุรกิจ ทำให้ผู้ศึกษามัวเมาอยู่กับสิ่งแปลกปลอมตรงหน้าจนลุ่มหลงว่านั่นคือความจริง ความจริงเป็น
 สิ่งไม่ตาย เพราะมันถูกสร้างใหม่อยู่เสมอ นั่นคือสิ่งที่ผู้ศึกษาได้เรียนรู้จากการเริ่มทำวิทยานิพนธ์
 เล่มนี้ การได้เป็นนักท่องเที่ยวฉวยฉาบ นักท่องเที่ยวอยู่นาน นักท่องเที่ยวเพื่อแสดงอัตลักษณ์ จน
 ตลอดถึงการเข้าไปเป็นผู้อาศัย เป็นนักวิจัย เป็นเจ้าของธุรกิจ เหล่านี้ต้องขอขอบคุณชาวบ้านบ้านแม่
 เย็นที่ช่วยกระตุ้นเตือนให้รู้ว่าตัวผู้ศึกษาเป็นใครในเวลานั้นๆ ขอขอบคุณข้อมูล ข่าวสาร ความห่วงใย
 ที่คอยบอกเล่าถามไถ่ถึงกันตั้งลูกหลาน

การเดินทางครั้งนี้คงเริ่มไม่ได้หากไม่ได้รับแรงสนับสนุนทั้งแบบเต็มใจและไม่เต็มใจ
 จากหลายกลุ่มคน ขอขอบคุณพ่อแม่และพี่น้องสาวที่อดทนยอมรับในสิ่งที่ผู้ศึกษาเลือกทำ และไม่ได้
 บังคับให้กลับไปใช้ชีวิตตามแบบแผนที่สังคมรอบข้างครอบครัวยุคเราได้คาดหวังไว้ (เรียน ทำงาน
 เพื่อเจ้านายแลกความภูมิใจว่ามีรายได้เยอะ แต่งงานผลิตลูกเพื่อเข้าสู่วงจรรุ่นต่อไป และตายอยู่ใน
 โลกแคบๆที่เห็นมาตั้งแต่เกิดจนโต) ขอขอบคุณที่สอนให้ลูกสาวคนนี้เรียนรู้ที่จะอยู่ในโลกแห่งความ
 เป็นจริง โดยไม่เข้ามาควบคุมบงการชีวิต ขอขอบคุณความอิสระ และความไว้วางใจที่มีให้กันตลอดมา

ขอขอบคุณเขาคอนันท์ที่ช่วยสอนให้รู้ว่าโลกกว้างใหญ่และน่าสนใจแค่ไหนหากเพียงแหก
 กรอบและหนีออกมา ขอขอบคุณ Bulan, Bintang ขอขอบคุณ Andromeda

ขอขอบคุณอาจารย์อภิญญาที่ยอมรับเป็นที่ปรึกษาและให้คำปรึกษาในทุกเรื่อง เช่นกัน
 กับอาจารย์สุภาพรที่คอยถามไถ่กระตุ้น กระแทกตีบส่งไฟไปข้างหน้าไม่มัวลุ่มหลงมัวเมาอยู่ในสิ่ง
 สร้างใดๆ อาจารย์สุริยาที่คอยชี้แนะให้เห็นช่องทางที่ผู้ศึกษามักเฝ้ามองไม่เห็น พี่จิวที่ช่วยอ่านงาน
 และให้คำแนะนำที่ช่วยให้กระจำขึ้น นอกจากนี้ต้องขอขอบคุณพี่น้องป.โท ที่เข้ามาร่วมผจญชะตา
 กรรมเดียวกัน ขอขอบคุณแเอ้ แอ๊ดสำหรับที่พักและคำปรึกษา เช่นกันกับพี่เดช พี่บ๊ิก เจ็อม ตึกตา อ้อ
 นุ่น จ้อยซ์ ขอขอบคุณพี่ชื่นที่ช่วยดูแลพวกเรานักศึกษาให้สามารถคุยกับคณะรู้เรื่อง และในอีกหลายๆ
 เรื่องตลอดช่วงเวลาการเป็นนักศึกษา

ขอขอบคุณโครงการวิจัยทุนมหาบัณฑิต สกว.ด้านมนุษยศาสตร์ – สังคมศาสตร์ พ.ศ.2551
 และทุนอุดหนุนการทำวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ช่วยสนับสนุนการออก
 เดินทางในครั้งนี้

พร้อมกันนี้ขอขอบคุณผู้ที่มีความคิดต่าง(ในการใช้ชีวิต)ที่เข้ามาเสนอหน้าและแสดงทัศนะให้เห็น และทำให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้เกี่ยวกับ “คน” มากขึ้น ขอขอบคุณที่เข้ามากระตุ้นเตือนให้ฉุกละหุกถึงการมีอยู่ของคนเหล่านี้ที่ส่งผลต่องานศึกษาในหลายเรื่อง

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ไม่ได้มีเป้าประสงค์ยิ่งใหญ่เพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายหรือตัดสินใจใครผิดหรือถูก หากมันจะก่อให้เกิดคุณูปการใดๆ ขอเพียงมันจะช่วยทำให้คนเหล่านี้ได้ฉุกละหุกถึงสถานภาพของความเป็นมนุษย์ที่ไม่มีใครเหนือกว่าใคร ชาวบ้านไม่ได้โง่ คนนอกและเจ้าของกิจการไม่ได้ถูกต้อง ร่ำรวย สุขสบายเสมอไป

ทุกอย่างขึ้นอยู่กับโอกาสและสิ่งที่แต่ละคนถือครอง ก็แค่นั้น

ท้ายนี้ขอขอบคุณ “คุณ” และเด็ก วาโย ที่อยู่เป็นกำลังใจ และทนอยู่เป็นผู้ช่วยวิจัยตลอดมา

สุวิชา พักกระสา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	ยุทธศาสตร์การปรับตัวของชาวบ้านเพื่อการดำรงตนอยู่ในพื้นที่ ท้องเที่ยว: กรณีศึกษาหมู่บ้านแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ผู้เขียน	นางสาวสุวิชา พักกระสา
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	อาจารย์ ดร. อภิญญา เฟื่องฟูสกุล

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์การปรับตัวของชาวบ้านเพื่อการดำรงตนอยู่ในพื้นที่ท้องเที่ยว: กรณีศึกษา หมู่บ้านแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ ประการแรกเพื่อเข้าใจปฏิบัติการของรัฐในการทำให้การท้องเที่ยวกลายเป็นแนวทางในการพัฒนา ประการที่สองเพื่อเข้าใจถึงระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ เครือญาติ การเมืองระหว่างชนชั้น ภายในชุมชน ที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้แนวทางพัฒนาที่มีการท้องเที่ยวเป็นนโยบายหลักและประการสุดท้ายเพื่อศึกษาถึงกระบวนการต่อรอง เพื่อจัดการกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ภายใต้การพัฒนาการท้องเที่ยวในชุมชน

การศึกษานี้เน้นศึกษากระบวนการปรับตัวในการเข้าใช้พื้นที่บ้านแม่เย็นภายใต้บริบทของการท้องเที่ยว โดยศึกษาผ่านการนิยามความหมายและปฏิบัติการที่เกิดจากการให้นิยามความหมายเกี่ยวกับการท้องเที่ยวของคนกลุ่มต่างๆที่สำคัญสี่กลุ่มคือ นักท้องเที่ยว นักลงทุน ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่รัฐ ที่มีความแตกต่างกัน

ผลการศึกษานี้พบว่า กลุ่มคนแต่ละกลุ่มที่เข้าใช้พื้นที่บ้านแม่เย็นในฐานะของหนึ่งในแหล่งท้องเที่ยวนั้น ได้พจนินยามความหมายที่ต่างกันเข้าสู่พื้นที่ซึ่งนิยามความหมายที่ต่างกันนี้ส่งผลอย่างยิ่งต่อการกำหนดรูปแบบการท้องเที่ยว ภาพของพื้นที่บ้านแม่เย็นในฐานะสถานที่ท้องเที่ยวหนึ่ง จึงมิได้มีเพียงรูปแบบเดียวแต่มีความเคลื่อนไหวและปรับเปลี่ยนไปตามกลุ่มคนที่เข้าใช้หลักซึ่งเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ในขณะที่กลุ่มคนนอกที่เข้าใช้พื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา แต่ละกลุ่มชาวบ้านเจ้าของพื้นที่ซึ่งเป็นผู้อยู่ประจำกลับได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการที่เกิดจากการนิยามความหมายที่แตกต่าง ผลที่ตามมาคือรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆมีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น โดยมีเงื่อนไขทางเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง และยังพบว่าหากมองผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการท้องเที่ยวแล้ว ในกลุ่มคนแต่ละ

กลุ่มยังมีความแตกต่างสามารถแบ่งออกได้เป็นกลุ่มย่อยที่มีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวและสร้างรูปแบบความสัมพันธ์กับชาวบ้านที่ต่างกันออกไป

การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การเป็นเมืองท่องเที่ยวขึ้นพบว่าไม่ใช่สิ่งที่ชาวบ้านเลือกที่จะเป็น แต่สำหรับชาวบ้านการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่ได้ถูกปฏิเสธไปเสียทีเดียว พวกเขากลับเลือกที่จะปฏิเสธในมุมที่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบ และเลือกรับในแง่มุมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยมียุทธวิธีที่สำคัญคือการปรับเปลี่ยนวิถีคิด และการปรับรูปแบบวิถีชีวิต การที่ชาวบ้านเลือกที่จะเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านไม่เพียงผู้ถูกกระทำแต่กลับแสดงถึงการเป็นผู้กระทำที่มีอำนาจในการต่อรอง แต่การจะเข้าร่วมในระดับใดนั้นมีเงื่อนไขสำคัญคือทุนที่แต่ละคนถือครองอยู่ ความสามารถในการจัดการเรื่องทุนได้ก่อให้เกิดเป็นอำนาจในการต่อรองกับคนนอกที่เข้ามาใช้พื้นที่หมู่บ้าน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

Thesis Title	Adaptative Strategies of Villagers to be a Part of Tourist Space: A Case Study of Mae Yen Village, Mae Hi Sub-district, Pai District, Mae Hong Son Province
Author	Miss Suvitcha Pakkrasa
Degree	Master of Arts (Social Development)
Thesis Advisor	Dr. Apinya Fuangfusakul

ABSTRACT

This research entitled Adaptative Strategies of Villagers to be a Part of Tourist Space: A Case Study of Mae Yen Village, Me Hi Sub-district, Pai District, Mae Hong Son Province. demonstrates three main objectives: firstly, to understand how government policy made the tourism to be the aim of development; secondly, to understand the relationship between economies and politics in changed of Mae Yen community after being part of tourist space; lastly, to study the resistance of people in the tourist place context.

The research focused on Mae yen people who adapted themselves to be a part of tourism and attempted to understand about different meanings created by many diverse groups of people. The study found that each group had its own meaning towards tourism, which consequently resulted in meaning contestation on the image of Mae yen in the context of tourist place. All images all are dynamic and changing from time to time depending who construct the meaning and in what context.

The Mea yen local neither aim their village to be the tourist space, nor they completely ignore. They particularly chose to ignore negative things that might cause problems to their life while to accept the things that are useful for their community. To adapt their life in the tourist space they were require to adjust some ideas and activities to suit the changes in their everyday life. To be part of tourism business means that the people are no longer object but they had become to be subject who had power to resist moreover. The degree of being part of tourism depended on the capital they had, and the ability to manage “the capitals” let through the power relation of Mae yen people impede new comers who settle in the village.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
สารบัญภาพ	ฎ
สารบัญตาราง	ฏ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของประเด็นปัญหาในการศึกษา	1
1.2 คำถามการวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์	4
1.4 ทบทวนงานศึกษา แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	4
1.4.1 การท่องเที่ยวในฐานะวาทกรรมการพัฒนา	4
1.4.1.1 การวิเคราะห์การพัฒนาผ่านแนวคิดวาทกรรม	4
1.4.1.2 การก่อตัวของธุรกิจการท่องเที่ยว	6
1.4.2 ปฏิบัติการของการท่องเที่ยว	11
1.4.3 ทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง	15
1.5 กรอบคิดในการศึกษา	17
1.6 หน่วยของการวิเคราะห์	19
1.7 ระเบียบวิธีวิจัย	20
1.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา	20
1.9 ระยะเวลาในการศึกษา และ เนื้อหาของวิทยานิพนธ์โดยสังเขป	21
บทที่ 2 บริบทการท่องเที่ยวที่เข้ามามีส่วนในการผลักดันให้เกิดเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ	
2.1 การท่องเที่ยวในระดับมหภาค การเกิดขึ้นและเงื่อนไขในการกระจายตัว	23
2.2 การท่องเที่ยวในไทย ผลสืบเนื่องที่เกิดจากภาพมหภาค	31
2.3 การท่องเที่ยว ปัญหาว่าด้วยการนิยามความหมาย	34
2.4 สรุป	50

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 เปิดประตูสู่ความเข้าใจ ความเป็นมาเป็นไปของบ้านแม่เย็น	52
3.1 บ้านแม่เย็นในเชิงกายภาพ	52
3.2 บ้านแม่เย็นภายใต้การเป็นส่วนหนึ่งของเมืองปาย	54
3.2.1 ช่วงยุคของการทำไม้	55
3.2.2 ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง	56
3.2.3 ช่วงการเติบโตของพืชเศรษฐกิจ	59
3.2.4 การกลายเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว	61
3.3. ผลจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแม่เย็นจากอดีตถึงปัจจุบัน	70
3.4 สรุป	78
บทที่ 4 บ้านแม่เย็น พื้นที่แห่งการสร้างความหลากหลายของความหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	80
4.1 นักท่องเที่ยว หนึ่งในผู้ถือครองอำนาจในการกำหนดความเป็นไป	81
4.1.1 รสนิยม	82
4.1.2 ระยะเวลาในการเข้าพักในพื้นที่	87
4.1.3 ระดับความสัมพันธ์ที่มีต่อชาวบ้าน	100
4.2 กลุ่มผู้ประกอบการ ผู้สนองความต้องการ ผู้นิยามความหมาย	102
4.3 สรุป	118
บทที่ 5 พื้นที่ท่องเที่ยว พื้นที่ของการแทรกตัวและต่อรอง	120
5.1 ความหลากหลายของระดับในการเข้าร่วมธุรกิจท่องเที่ยว	120
5.1.1 กลุ่มที่เข้าร่วมอย่างเต็มตัว	120
5.1.2 กลุ่มที่เข้าร่วมบางส่วน	124
5.1.3 กลุ่มที่ไม่มีส่วนร่วมใดๆเลย	134
5.2 การปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ในหมู่บ้านที่เปลี่ยนหมุนอย่างรวดเร็ว	136
5.2.1 การปรับรูปแบบการใช้ชีวิตประจำวัน	136
5.2.2 การปรับตำแหน่งแห่งที่ทางความคิด	138
5.3 สรุป	156

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา	158
6.1 ข้อค้นพบจากการศึกษา	158
6.2 ข้อถกเถียงทางทฤษฎี	161
6.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	164
บรรณานุกรม	166
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก เรื่องย่อภาพยนตร์เรื่องรักจัง	172
ประวัติผู้เขียน	173

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1.5.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา	17
2.1.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว	27
3.1.1 แสดงตำแหน่งที่ตั้งอำเภอปาย	51
3.1.2 แสดงตำแหน่งที่ตั้งบ้านแม่เขียน	54
3.2.1 ทหารญี่ปุ่นที่เข้ามาใช้พื้นที่ปาย	57
3.2.2 แม่ค้าชาวบ้านขายสินค้าให้ทหารญี่ปุ่น	58
3.3.1 แผนที่บ้านแม่เขียน เดือนมกราคม พ.ศ.2548	72
3.3.2 แผนที่บ้านแม่เขียน เดือนมกราคม พ.ศ.2552	72

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright© by Chiang Mai University
 All rights reserved

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
5.2.1 แสดงวัฏจักรชีวิตในรอบปี ในภาคเกษตรกรรม	136
5.2.2 แสดงวัฏจักรชีวิตในรอบปี เมื่อมีการปรับเข้าสู่การเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว	136

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright© by Chiang Mai University
 All rights reserved

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของประเด็นปัญหาในการศึกษา

กว่ายี่สิบปีที่การท่องเที่ยวได้กลายเป็นหนึ่งในธุรกิจที่มีการขยายตัวมากที่สุดในโลก ภายใต้ระบบทุนนิยม สังคมโลกาภิวัตน์ การท่องเที่ยวได้แพร่กระจายตัวไปอย่างรวดเร็ว ในสังคมโลกาภิวัตน์ ระยะเวลาและเวลาได้ถูกย่อลงมาเหลือเพียงปลายนิ้ว การเดินทางจากเอเชียเพื่อไปแสวงวัฒนธรรมของชาวมาซิหรือไปคู่คี่ตัวป่าซาฟารีจึงไม่ใช่เรื่องยากลำบากอีกต่อไป แม้แต่การพูดคุยอย่างเห็นหน้าผ่านจอคอมพิวเตอร์ระหว่างคนไทยกับคนอเมริกัน ทั้งที่เวลาห่างกันกว่าสิบสองชั่วโมงก็ยังเกิดขึ้นได้ ประกอบกับการเปลี่ยนวัฒนธรรมการบริโภค จากเพื่อการใช้ เป็นเพื่อความทันสมัย ซึ่งโดยตัวมันเองแล้วไม่เคยหยุดนิ่ง ความทันสมัยถูกนิยามความหมายใหม่ตลอดเวลา เมื่อวันหนึ่งความทันสมัยถูกให้ความหมายว่าเป็นการกลับไปหาความดั้งเดิม กลับไปยังจุดเริ่มต้นและธรรมชาติ กระแสการบริโภควัฒนธรรมที่แปลกใหม่และการใส่ใจในธรรมชาติจึงกลับมามีบทบาทในสังคมโลกอีกครั้ง ตรงจุดนี้เองที่การท่องเที่ยวสามารถเข้ามาตอบโจทย์ความต้องการได้อย่างลงตัว จริงอยู่ที่เงื่อนไขเหล่านี้เป็นเพียงหนึ่งในเหตุผลใจให้คนออกเดินทาง แต่มันก็มีอิทธิพลที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง โดยมีปัจจัยกระตุ้นที่สำคัญคือสื่อต่างๆ ทั้งสารคดีโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์และเวปไซต์

การเคลื่อนย้ายของผู้คนในตลาดการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดการไหลเวียนของเงินตรา มหาศาลเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว จนทำให้หลายประเทศมีอุตสาหกรรมนี้เป็นแหล่งรายได้หลัก กลายเป็นอีกหนึ่งแนวทางในการพัฒนาประเทศ สำหรับประเทศไทยนั้นการท่องเที่ยวได้สร้างรายได้ต่อประเทศมากพอให้รัฐบาลไทยหันมาปรับปรุงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 9 ให้นั้นในเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยว เห็นได้ชัดจากนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งสถานที่ท่องเที่ยว ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ก็ได้ประกาศลั่น ที่จะยกนโยบายการท่องเที่ยว เป็นนโยบายในการหารายได้เข้าประเทศให้ได้ 50,000 ล้านบาท เพื่อช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในประเทศ อีกทั้งยังมีการคาดการณ์การพัฒนารการท่องเที่ยวในปี พ.ศ.2553 รายได้ในส่วนเงินตราต่างประเทศว่าจะสูงถึง 859,095 ล้านบาท เกิดรายได้หมุนเวียนในประเทศกว่า 413,670 ล้านบาท และก่อให้เกิดการสร้างงานกว่า 1 ล้านคน เป็นไปในการทำงานเดียวกับที่องค์กรการท่องเที่ยวโลกพยากรณ์ว่าภายในปี ค.ศ. 2020 ประเทศไทยจะมีนักท่องเที่ยวมากถึง 37 ล้านคน มากเป็นอันดับ 2 ของเอเชียแปซิฟิก

การขยายรายได้ของประเทศที่เกิดจากธุรกิจการท่องเที่ยว นั้น ทำให้ภาพของการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมทางธุรกิจที่สวยงาม โดยหลายส่วนทั้งภาครัฐเอง ผู้ประกอบการหรือแม้แต่ชุมชน เจ้าของพื้นที่ได้มองข้ามผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินธุรกิจนี้ ดังเช่น ภาพของการเปลี่ยนแปลง ของเมืองพัทยา จากหมู่บ้านชาวประมงขนาดเล็กกลายเป็นเมืองแห่งสถานบันเทิง จริงอยู่ที่ภาพของ ทะเลสวยงามยังคงถูกนำมาโฆษณาความเป็นเมืองพัทยา แต่ภาพของหญิงบริการ สาวบาร์ ยาเสพติด กลับโด่งดังกว่า พัทยากลายเป็นเมืองแห่งยา และเช็กซ์ในสายตานักท่องเที่ยวทั่วโลก ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวนี้มีมากมายตั้งแต่เรื่องขยะ มลภาวะทางเสียง การบุกรุกพื้นที่ ป่าเพื่อสร้างรีสอร์ท เกสเฮาส์ การเกิดขึ้นของค่านิยมใหม่ๆ ที่เกิดจากการเลียนแบบพฤติกรรม นักท่องเที่ยว เช่น แต่งตัวไปอย่างไม่ถูกกาลเทศะ กอดจูบในที่สาธารณะ เรือไปถึงว่าต้องหาสามี ฝรั่งเศสเป็นตัวยืนยันการเงินที่มั่นคง และหลายครั้งที่อิทธิพลของการท่องเที่ยวได้เข้ามาเปลี่ยนวิถีชีวิต ของคนในพื้นที่ทั้งโดยตั้งใจและที่ต้องเป็นไปเพราะจำยอม

การท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมในไทยประเภทหนึ่งคือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งได้รับการตอบรับอย่างดี โดยเฉพาะในภาคเหนือของประเทศที่อุดมพร้อมด้วยทรัพยากรป่าไม้ และ ในช่วงเวลาหนึ่งที่ภาพของการลักลอบตัดไม้ การถากถางป่าเพื่อขยายพื้นที่การเกษตร การตัดทำลาย ไร่ฝิ่นถูกเผยแพร่ จนผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ถูกคิดว่าเป็นทำลายป่าหรือใช้ป่าเป็นพื้นที่กระจายยาเสพติด ดังนั้นการเข้ามาของตัวเลือกใหม่ดังเช่นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงถูกตอบรับอย่างดีจากชาวบ้าน ภายใต้งื่อนไขนี้ เมืองปายกลายเป็นอีกหนึ่งที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ได้รับความนิยม และ ชาวบ้านเองได้ตอบรับการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวด้วยหวังว่าจะเป็นหนทางพาดนหลุด ออกไปจากภาพของผู้ทำลายป่า ค้ายา และอาจสร้างรายได้ให้มากกว่าการปลูกถั่วเน่าและกระเทียม

การท่องเที่ยวที่ถูกสร้างให้เป็นแนวทางในการพัฒนา โดยมีภาครัฐเป็นแรงกระตุ้น และมี นักลงทุนเป็นแนวหน้าดำเนินการนั้นกลับไม่เป็นไปตามที่ชาวบ้านคาดหวัง ในพื้นที่เมืองปายการ ท่องเที่ยวกลับเอื้อประโยชน์ให้กับนักลงทุนบางกลุ่ม รายได้ที่คาดว่าจะเพิ่มขึ้นในกลุ่มเกษตรกร เจ้าของพื้นที่ กลับได้เพียงค่าจ้างจากการเป็นแรงงานรับจ้างในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แรงงาน ของชาวบ้านถูกแลกด้วยค่าแรงเพียงน้อยนิด เมื่อเทียบกับรายได้ที่เจ้าของกิจการได้รับ ในทาง กลับกันชุมชนกลับต้องแบกรับผลกระทบมหาศาล ทั้งที่เกิดจากการเพิ่มขึ้นของธุรกิจท่องเที่ยวและ นักท่องเที่ยว ดังเช่นในด้านทรัพยากรน้ำที่ถูกผันไปใช้เพื่อการท่องเที่ยวมากจนชาวบ้านเดือดร้อน ด้านขยะ มลภาวะทางเสียง และสายตา (กรณีภาพอุจาด ของนักท่องเที่ยวที่ชอบโชว์เรือนร่างไป เปลือยบนท้องถนน) ความเสี่ยงจากการขับรถของนักท่องเที่ยว (ที่คิดว่าตนทำอะไรก็ได้ในสถานที่ ที่ตนจ่ายเงินเพื่อมาพักผ่อน) หรือในด้านวัฒนธรรมเช่นการละเมิด จาบจ้วงความเชื่อ วัฒนธรรม

ของชาวบ้าน เช่นกรณีนักท่องเที่ยวปีนขึ้นบนพระธาตุเพื่อถ่ายรูป การมีเพศสัมพันธ์ในป่าที่ชาวบ้าน เชื่อว่ามีเจ้าป่าดูแล

แต่กระนั้นชาวบ้านก็ยังคงดำรงชีวิตไปพร้อมๆกับสิ่งแปลกปลอมที่เข้ามาเหล่านี้

สำหรับงานศึกษาชิ้นนี้สนใจในประเด็นของการสร้างการท่องเที่ยวให้กลายเป็นเป้าหมายของการพัฒนาของชุมชน ภายใต้การนิยามความหมายของทรัพยากรในการท่องเที่ยวที่มีความต่างกันระหว่างภาครัฐผู้ซึ่งดำเนินนโยบายในการส่งเสริมและมองการท่องเที่ยวว่าเป็นพาหนะไปสู่การพัฒนา และชาวบ้านผู้ซึ่งใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับป่า ซึ่งถ้ามองว่าการท่องเที่ยวเป็นสิ่งสร้างที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของระบบความสัมพันธ์ในสังคม เนื่องจากเป็นนโยบายที่มองข้ามความหลากหลายและซับซ้อนของคนในชุมชน แล้วเหตุใดธุรกิจการท่องเที่ยวในหมู่บ้านจึงยังคงดำเนินต่อมา ดังนี้ ผู้ศึกษาจึงต้องการศึกษาถึงกระบวนการในการรับและปรับตัวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจท่องเที่ยว อีกทั้งการต่อรองของคนกลุ่มต่างๆที่เข้าไปใช้พื้นที่ของการท่องเที่ยวเพื่อหาผลประโยชน์ ทั้งกลุ่มชาติพันธุ์เจ้าของพื้นที่ กลุ่มนักลงทุน และกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องใดๆกับการท่องเที่ยวเลย

การตอบคำถามตามข้อสงสัยข้างต้น ผู้ศึกษาได้เลือกที่จะเข้าไปหาคำตอบจากหมู่บ้านแม่เย็น ตำบลแม่สี อำเภอปาย ซึ่งมีลักษณะที่ตั้งอยู่ใกล้กับตัวเมืองมากที่สุด และตั้งอยู่บนเส้นทางจากตัวเมืองสู่สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญของเมืองปายเช่นน้ำพุร้อน น้ำตก และปางช้าง ด้วยทำเลที่ไม่ห่างจากเมืองนักทำให้บริเวณบ้านแม่เย็นเต็มไปด้วยธุรกิจที่พักที่ผุดขึ้นอย่างรวดเร็วราวดอกเห็ด เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางผ่านหมู่บ้านตั้งสายมดงานที่ออกหาอาหารและกลับเข้าสู่เมืองยามค่ำคืน บ้านแม่เย็นจึงมีการเคลื่อนไหวของผู้คนตลอดเวลา และเต็มไปด้วยความหลากหลายของคนที่พักอาศัยในพื้นที่

1.2 คำถามการวิจัย

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแม่เย็นทำให้เกิดเป็นคำถามขึ้นว่า

1. หากมองว่าภายในหมู่บ้านแม่เย็นมีกลุ่มคนที่สำคัญสามกลุ่มคือ ชาวบ้าน นักลงทุน และเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นตัวหลักในการขับเคลื่อนธุรกิจท่องเที่ยวให้ดำเนินไป ทั้งสามส่วนนี้มีการปรับตัวต่อการท่องเที่ยวในหมู่บ้านอย่างไร ในแต่ละกลุ่มมีรูปแบบที่แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ภายใต้ฐานวิธีคิด และฐานทุนรูปแบบใด และส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างไร

2. ภายใต้ปฏิบัติการที่แตกต่างของคนทั้งสามกลุ่มในบริบทของเมืองแห่งการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในชุมชนอย่างไร ชาวบ้านมีการจัดการอย่างไร โดยมีปัจจัยใดที่ส่งผลให้เกิดรูปแบบการจัดการเหล่านั้น

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเข้าใจปฏิบัติการของรัฐในการทำให้การท่องเที่ยวกลายเป็นแนวทางในการพัฒนา
2. เพื่อเข้าใจถึงระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ เครือญาติ การเมืองระหว่างชนชั้นภายในชุมชน ที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้แนวทางพัฒนาที่มีการท่องเที่ยวเป็นนโยบายหลัก
3. เพื่อศึกษาถึงกระบวนการต่อรอง เพื่อจัดการกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ภายใต้การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน

1.4 ทบทวนแนวคิดและงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

สำหรับแนวคิดและงานวิจัยที่นำมาใช้ในงานศึกษาชิ้นนี้คือ 1. การมองการท่องเที่ยวว่าเป็นวาทกรรมการพัฒนา 2. ความแตกต่างในการเข้าถึงสิทธิในการจัดการทรัพยากรป่า 3. ปฏิบัติการของการต่อรอง

1.4.1 การท่องเที่ยวในฐานะวาทกรรมการพัฒนา

1.4.1.1 การวิเคราะห์การพัฒนาผ่านแนวคิดวาทกรรม

การวิเคราะห์การพัฒนาผ่านแนวคิดวาทกรรมนี้ มีการกล่าวถึงโดยนักคิดที่สำคัญหลายคน Foucault วิเคราะห์ว่าวาทกรรมมีความเชื่อมโยงกับการสร้างความจริง (Regime of Truth) โดยเขามองว่าความจริงและความรู้เป็นปฏิบัติการทางอำนาจ ซึ่งเขามองว่าความจริงเป็นสิ่งที่ถูกผลิตขึ้น ดังนั้นความจริงจึงไม่มีความแน่นอนตายตัว แต่กลับมีการเคลื่อนไหวผ่านมิติของประวัติศาสตร์ โดยการผลิตชุดความจริงใดๆ ขึ้นมานั้นจะกระทำผ่านระบอบ ซึ่งมีอำนาจมากพอที่จะสถาปนาความจริงชุดหนึ่ง ให้มีอำนาจเหนือชุดอื่นๆ วาทกรรมสำหรับ Foucault มองว่าเป็นเรื่องของปฏิสัมพันธ์ของภาคปฏิบัติการเชิงวาทกรรม (Discursive Practice) ซึ่ง ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้พูดถึงวาทกรรมของ Foucault ว่ามีแนวโน้มจะตอกย้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีอยู่แล้ว เรียกว่าเป็นวาทกรรมกระแสหลัก (Dominant Discourse) ส่วนวาทกรรมที่ทวนกระแส (Counter Discourse) มักจะหมดพลังมลายไปโดยพลังของวาทกรรมกระแสหลัก (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2528)

ดังนั้นวาทกรรมจึงเป็นเรื่องของการต่อสู้ ต่อรองทางอำนาจ ระหว่างระบอบต่างๆ ที่พยายามสถาปนาความจริงขึ้นมา ปฏิบัติการของวาทกรรมไม่ได้เพียงสร้างวาทกรรมขึ้นมาเท่านั้น แต่มันก็มีผลต่อกิจกรรมอื่นๆ ที่ไม่ใช่วาทกรรมด้วย เช่น เป็นส่วนประกอบที่อยู่ในกระบวนการทางเทคนิค เป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน พฤติกรรมทั่วไปและรูปแบบการถ่ายทอด รวมทั้งรูปแบบการฝึกอบรมสั่งสอน ซึ่งทั้งหมดมีหน้าที่เพื่อบังคับใช้หรือรักษาสภาพของวาทกรรมนั้นๆ

เมื่อนำวาทกรรมมาอธิบาย การพัฒนา Arturo Escobar เขามองว่าการพัฒนา นั้นเป็น กระบวนการที่สร้างโดยอำนาจทุนนิยมตะวันตก หลังสงครามโลกครั้งที่สอง การพัฒนาถูกทำให้ กลายเป็นความจริง และเป็นวาทกรรมหลัก โดยมีกลไกที่สำคัญคือ ประการที่หนึ่งการทำให้การ พัฒนากลายเป็นศาสตร์ พัฒนาขึ้นเป็นองค์ความรู้ มีผู้เชี่ยวชาญ ประการที่สองการกีดกันองค์ ความรู้อื่นให้เป็นที่เรียกว่า *ไม่พัฒนา* โดยมีต้นแบบของการพัฒนาเป็นชาติตะวันตก ในขณะที่ วิถีชีวิตดั้งเดิมแบบอื่นๆ นั้น เป็นสิ่งที่ยังไม่ได้รับการพิจารณา ประการที่สามคือการจัดการและสร้าง ระเบียบเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อให้เป็นตัวแบบที่ทุกประเทศต้องกระทำตาม Escobar ได้แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาเป็นผลผลิตของการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับการพัฒนา ขึ้นมาเพื่อครอบงำ และเป็น เครื่องมือ ของชาติตะวันตกในการจัดการกับประเทศยากจน เพื่อให้เข้ามาอยู่ภายใต้ชายของอำนาจ ซึ่งหากมองในมุมเดียวกัน การพัฒนาที่กระทำโดยรัฐก็สามารถแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่รัฐ กระทำต่อผู้ที่อยู่อาศัยภายในพื้นผิวของประเทศ กลายเป็นเครื่องมือในการปกครองและจัดการคน เหล่านั้น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ศุภชัย เจริญวงศ์, 2544: 17-19)

James Furguson ได้ศึกษาถึงการวางแผน นโยบายต่างๆ ที่รัฐได้กระทำลงในพื้นที่ของ เมือง Lesotho เมืองแห่งหนึ่งในแอฟริกา โดยมองว่าแผนการพัฒนาต่างๆ ที่รัฐเอาเข้าไปใช้ในพื้นที่ โดยอ้างว่าเพื่อการพัฒนา นั้น กลับไม่สามารถช่วยพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้ ถึงแม้ว่า แผนการต่างๆ ที่ดำเนินไปจะไม่สามารถบรรลุได้ตามจุดประสงค์ แต่กลับเป็นการขยายอำนาจของ รัฐ ผ่านการนิยามพื้นที่ที่โครงการพัฒนาเข้าไปกระทำว่าเป็นพื้นที่ที่ต้องพัฒนา และต้องพัฒนาตาม แผนการที่รัฐกำหนดซึ่งมันเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการทำให้เป็นวัตถุ (object) โดยก่อนที่จะมี การพัฒนานั้นสิ่งหนึ่งที่รัฐกระทำคือการให้ความหมายต่อพื้นที่ที่ยังไม่เกิดการพัฒนา ซึ่งผลที่ตามมา จากกรณีนี้พบว่าแม้ว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน จะไม่เป็นไปตามคำโฆษณาของรัฐแต่ผล อีกด้านหนึ่งกลับเป็นการขยายอำนาจรัฐเข้าสู่พื้นที่ โดยเฉพาะการเข้าไปก่อร่างของหน่วยงานต่างๆ ของรัฐเช่นหน่วยงานในการพัฒนา มีการส่งตัวแทนของรัฐเข้าสู่พื้นที่ (Furguson, 2006)

จะเห็นได้ว่าอำนาจในการนิยามความหมายของพื้นที่ว่า “ไม่พัฒนา” ที่สร้างโดยรัฐนั้น เป็นการใช้อำนาจในการกำหนดความจริง โดยผ่านปฏิบัติการต่างๆของรัฐ ทั้งการออกนโยบายใน การพัฒนา และการตั้งหน่วยงานซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐในการใช้อำนาจ และกระจายเข้าสู่พื้นที่ จนกระทั่งซึมลึกเข้าสู่ชุมชน

เช่นเดียวกับการศึกษาของ James C. Scott ในเรื่องของกรวางแผน (Planning) เป็นกล ยุทธ์สำคัญของรัฐที่อ้างว่าเป็นหัวใจของการพัฒนา การวางแผนถูกซ่อนเร้น และถูกทำให้เป็นเรื่อง ของความรู้ ความเชี่ยวชาญ โดยปราศจากเรื่องทางการเมือง เพื่อก่อให้เกิดการจัดการควบคุมอย่างมี ประสิทธิภาพ ซึ่งมักปรากฏให้เห็นผ่านการลดทอนความหลากหลาย โดยทำให้ความเป็นจริงใน

สังคมเป็นสิ่งที่สามารถอ่านออก (Legibility) โดย Scott ได้นำเสนอให้เห็นเบื้องหลังของการทำแผนที่ การสำรวจสำมะโนประชากร การจัดจำแนก การจัดหมวดหมู่ให้กับสรรพสิ่ง เพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อการควบคุม เหล่านี้รวมถึงสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวทุกคนในสังคมคือในเรื่องนามสกุล (Scott, 2006)

1.4.1.2 การก่อตัวของธุรกิจการท่องเที่ยว

การขยายตัวของการท่องเที่ยวถูกกระตุ้นโดยกระแสของโลกาภิวัตน์ โดยกระบวนการโลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า หมู่บ้านโลก (Global Culture) คือการก่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวมากขึ้น ซึ่งมีปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเป็นหมู่บ้านโลกนั้น Harvey อธิบายว่าเกิดจากการย่อเวลาและสถานที่ (Time Space Compression) เขาอธิบายว่าหมายถึงอัตราความเร็วของกระบวนการทางสังคม และเศรษฐกิจ ที่เพิ่มมากขึ้นจนทำให้ระยะทางและเวลาไม่เป็นอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์อีกต่อไป โดยมีการสื่อสารเป็นตัวเชื่อมต่อที่สำคัญ เมื่อคนจากทั่วทุกมุมโลกสามารถพูดคุยพร้อมกัน บนหน้าจอกอมพิวเตอร์ในเวลาเดียวกัน แต่ในความเป็นจริงนั้นพวกเขาเหล่านั้นต่างอยู่คนละมุมโลก และคนละเวลา Harvey มองว่ามันเกี่ยวพันกับการย่อ (Shrinking) พื้นที่และเวลาให้สั้นลง ในด้านการผลิต เขาอธิบายว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงจากทุนนิยมแบบฟอร์ด (Fordist Capitalism) เปลี่ยนจากการเน้นการผลิตจำนวนมากมาเป็นแบบ (Post-Fordist Regime of Flexible Accumulation) ที่การผลิตมีลักษณะยืดหยุ่น เน้นการลดเวลาการผลิตลง โดยเน้นการหมุนรอบการบริโภคให้เร็วขึ้น โดยการเปลี่ยนค่านิยมในการบริโภคจากบริโภคเพื่อใช้สอย (Used value) มาเป็นการบริโภคสัญญาณ (Sign Value) ปรากฏการณ์ต่างๆ จึงหมุนเร็วขึ้น นอกจากนี้ Harvey ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการขยายชีวิต หรือความสัมพันธ์สังคมข้ามเวลาและพื้นที่ หรือการจัดความสัมพันธ์ตามเวลาและพื้นที่ (Time-Space Distanciation) วิธีชีวิตที่ยึดเกาะกับพื้นที่ ไม่สามารถอธิบายสังคมได้อีกต่อไป เมื่อการติดต่อสัมพันธ์เกิดขึ้นได้อย่างง่ายดาย คนจึงไม่ผูกติดอยู่กับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง (Harvey, 1989 อ้างใน วัฒนา สุทัศนศิลป์, 2548: 16-19)

ปรากฏการณ์เหล่านี้ทำให้ดูเหมือนว่าโลกทั้งโลกกำลังจะมีรูปแบบวัฒนธรรมร่วมกันเป็นแบบเดียวกันไปทั้งหมด แต่กระบวนการโลกาภิวัตน์นั้นไม่ได้เป็นกระบวนการที่สามารถครอบงำได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เห็นได้จากกระแสต้านที่เกิดขึ้นคือกระแสความเป็นท้องถิ่น (Localization) ซึ่งอธิบายว่าวัฒนธรรมการบริโภคนั้นไม่ได้ไหลเข้าสู่ชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว แต่ชุมชนเป็นฝ่ายที่จะเลือกรับและประยุกต์เพื่อให้เหมาะสมกับตนเอง อีกทั้งยังมีลักษณะไหลเวียนเข้า

สู่จุดศูนย์กลางของการผลิตด้วยเช่นกัน กระแสความเป็นท้องถิ่นจึงทำหน้าที่เหนี่ยวรั้งและผลักดันให้วัฒนธรรมการบริโภคของสังคมมีความหลากหลายและแตกต่าง

แต่ในบริบทของการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่อง ความแตกต่างหลากหลายกลายเป็นปัจจัยสำคัญของการดำเนินการ โดยพบว่า การขยายตัวของการท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการขยายตัวของนักท่องเที่ยวทั่วโลกนั้นเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในเรื่องของการเดินทางและการติดต่อสื่อสาร (Hudman and Jackson, 2003: 24-26) ซึ่งการขยายตัวของอุตสาหกรรมก่อให้เกิดการกระจายการผลิตออกไปทั่วโลก เช่นกันที่ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่อื่นๆ ของโลกก็กระจายตัวออกไปด้วยเช่นกัน กระบวนการโลกาภิวัตน์ที่สร้างให้ทุกอย่างกลายเป็นรูปแบบเดียวกัน ทำให้ความแตกต่างกลายเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการความแปลกใหม่ของคนได้อย่างมาก ดังที่ Waters อธิบายวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายในบริบทของการท่องเที่ยวว่า เป็นสิ่งที่น่าตื่นตาตื่นใจ (Exciting) และการเป็นอิสระ (Liberating) สำหรับสังคมโลกาภิวัตน์ ประกอบกับความสามารถในการเข้าถึงพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลได้อย่างง่ายดาย ทำให้การกระจายตัวของนักท่องเที่ยวเป็นไปอย่างรวดเร็ว (Waters, 1995 อ้างใน K. Smith, 1999: 14) สิ่งเหล่านี้เมื่อมองผ่านเรื่องการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ จะพบว่า การท่องเที่ยวกลายเป็นหนึ่งสัญลักษณ์ในช่วงเวลาหนึ่งถูกผูกติดอยู่กับสถานะทางชนชั้น มีเพียงคนรวยเท่านั้นที่จะสามารถเดินทางได้ เมื่อการท่องเที่ยวถูกจับไปเชื่อมกับภาพของการผจญภัย การเปิดโลกเพื่อค้นหาสิ่งแปลกใหม่และมีแนวคิดที่สำคัญคือ ไปดูคนอื่น (Other) ที่ไม่ใช่ตัวเอง (Self) ในประเด็นนี้ Kirschenblatt-Gimblett ใช้แนวคิด พิพิธภัณฑ์มีชีวิต (Living Museum) มาอธิบายการท่องเที่ยวว่าธุรกิจการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงสถานที่และจัดนำวัฒนธรรมออกมาแสดงเช่นเดียวกับการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ ตัวสถานที่และบุคคลจึงกลายเป็นพิพิธภัณฑ์ในตัวเองภายใต้บริบทของการท่องเที่ยว การออกเดินทางท่องเที่ยวจึงเป็นการเปิดโลกใหม่สู่สิ่งที่ตัวนักท่องเที่ยวไม่เคยรู้ ไม่เคยเห็น หรือสัมผัสได้จากสังคมโลกาภิวัตน์ที่ทุกอย่างไร้ความหลากหลาย (Gimblett, 1998 อ้างใน K Smith, 1999: 13)

นอกจากนี้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้สร้างรายได้ให้กับประเทศเจ้าของพื้นที่อย่างมาก ซึ่งเป็นผลมาจากการไหลเวียนของเงินที่นักท่องเที่ยวใช้จ่ายในระหว่างการเดินทางซึ่งพบว่าในปี ค.ศ. 1986 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั่วโลกก่อให้เกิดการหมุนเวียนเงินกว่า 2,000,000,000,000 ดอลลาร์สหรัฐ และมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยในปี 1999 มีการหมุนเวียนเงินจากการท่องเที่ยวกว่า 3,600,000,000,000 ดอลลาร์สหรัฐ และก่อให้เกิดการจ้างงานกว่าสองร้อยล้านอัตราทำให้หลายประเทศสนับสนุนการท่องเที่ยวให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของแผนการพัฒนาประเทศ

การนำแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมมาเป็นแนวทางในการมองเรื่องการท่องเที่ยวทำให้เห็นกระบวนการของการทำให้การท่องเที่ยวกลายเป็นวาทกรรมการพัฒนาผ่านกระบวนการต่างๆ ทั้งในเชิงนโยบายหรือการจัดตั้งองค์กร เพื่อสถาปนาองค์ความรู้

การท่องเที่ยวที่เกิดจากการสนับสนุนและผลักดันโดยทั้งภาคเอกชน และส่วนของภาครัฐนั้น ถูกให้ความหมายว่ามั่นคงคือพาหนะที่จะไปสู่การพัฒนา Richard Sharply ได้วิเคราะห์เหตุผลของการที่การท่องเที่ยวถูกนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศว่า การท่องเที่ยวได้ถูกนำเสนอให้เห็นภาพของการกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชน (local) และในเวลาเดียวกันก็สามารถเชื่อมโยงเข้ากับระบบโลกได้ เมื่อการท่องเที่ยวกลายเป็นแหล่งดึงดูดเงินตราต่างประเทศจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ เช่นในไซปรัส (Cyprus) รายได้ 25% ของรายได้ในประเทศได้มาจากธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ การที่การท่องเที่ยวถูกเลือกมาเป็นตัวเลือกที่สำคัญในการพัฒนายังเกี่ยวข้องกับเรื่องของการทำให้เห็นข้อดีได้ชัดมากกว่าข้อเสีย ซึ่งแตกต่างจากธุรกิจชนิดอื่นที่สามารถแสดงข้อเสียของการประกอบการให้เห็นอย่างเด่นชัดเช่น โรงงานอุตสาหกรรมที่สร้างผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน (Sharply, 2004)

เรื่องราวของการพัฒนาผ่านการท่องเที่ยวแสดงให้เห็นชัดเจนในกรณีของประเทศแกมเบีย (Gambia) ซึ่งเป็นประเทศที่ขาดแคลนทรัพยากรทางธรรมชาติ และมีข้อจำกัดในเรื่องของการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม เงินรายได้ส่วนมากของประเทศได้มาจากการส่งออกสินค้าจำพวกถั่วลิสง แต่สิ่งที่ประเทศแกมเบียมีคือสภาพอากาศที่อบอุ่น และหาดทรายที่สวยงาม ดังนั้นตั้งแต่ช่วงกลาง ค.ศ.1960 ประเทศแกมเบียได้กลายมาเป็นสถานที่พักตากอากาศในช่วงฤดูหนาวของชาวยุโรป อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ขยายตัวอย่างมาก และกลายมาเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากค่าจีดีพีมาตรฐานการครองชีพ (GDP) ที่เพิ่มสูงขึ้นถึง 11% องค์กรต่างๆ ได้มีการเตรียมพร้อมเพื่อผลิตบุคลากรเข้าสู่กระแสการผลิตเพื่อการท่องเที่ยวตั้งแต่เรื่องการศึกษา จนกระทั่งถึงระบบการผลิต การบริการ การท่องเที่ยวกลายเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับการพัฒนาประเทศ แต่แนวความคิดเรื่องการนำการท่องเที่ยวมาเป็นนโยบายหลักในการพัฒนาประเทศกลับพบได้ทั่วโลก ไม่เพียงแต่เฉพาะในประเทศที่มีเจือใจในการพัฒนาอย่างประเทศแกมเบียเท่านั้น

เมื่อธุรกิจการท่องเที่ยวขยายตัวอย่างรวดเร็วไปทั่วโลก สิ่งก็ตามมาอย่างเห็นได้ชัดคือ การเกิดขึ้นขององค์กรการท่องเที่ยวโลก (WTO; World Tourism Organization) ซึ่งกลายมาเป็นตัวกำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว อีกทั้งการที่องค์กรศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้เข้ามาจัดให้สถานที่บางแห่งกลายเป็นมรดกโลก ได้เป็นการช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมาก ผ่านการให้ความหมายลงไปบนพื้นที่นั้นๆ เท่ากับเป็นการเพิ่มมูลค่า

และกดดัน สนับสนุนให้ประเทศเจ้าของสถานที่แห่งนั้นต้องดูแล และจัดการให้มั่นคงอยู่ในสภาพเดิมเพื่อให้ผู้ที่สนใจได้เข้าเยี่ยมชม โดยจะพบว่า การนำเสนอภาพของสถานที่ต่างๆ เหล่านั้นมักกระตุ้นให้เกิดความต้องการในการได้เข้าไปสัมผัสของจริง เช่น “7 สิ่งมหัศจรรย์ของโลกที่ครั้งหนึ่งในชีวิตคุณต้องไปเยือน”

Robert E. Wood วิเคราะห์ว่ารัฐจะแสดงตนเป็นนักวางแผน พัฒนาการท่องเที่ยว นักการตลาด โฆษณา หรือตัดสินใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ด้วยการแทรกแซงต่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ นิยาม อัตลักษณ์ ชาติ มรดกวัฒนธรรม และจัดความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นใหม่ พร้อมกับการเปิดฉากการนิยาม “ความทันสมัย” ผ่านลงไปในเวทีการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง (Picard and E. Wood, 1984: 155-156)

ในขณะที่แนวทางการพัฒนาผ่านการท่องเที่ยวกระจายไปทั่วโลก นักคิดในสายทฤษฎีพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Economic Development Theory) กลับมองว่ากระบวนการเหล่านี้เป็นลัทธิล่าอาณานิคมรูปแบบใหม่ โดยมองในเรื่องของกระบวนการของระบบเศรษฐกิจของคนพื้นเมืองของประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งกลายมาเป็นกระบวนการทำให้เป็นตะวันออก (Orientalism) Said ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจาก Foucault ได้วิเคราะห์กระบวนการสร้างความเป็นตะวันออกว่า เป็นวาทกรรมที่สร้างความเป็นตะวันออกขึ้นมาเพื่ออธิบายประเทศทางแถบตะวันออก ซึ่งเป็นการอธิบายโดยประเทศตะวันตก ภาพที่ชาวตะวันตกมีต่อประเทศแถบตะวันออกนั้นเป็นภาพสำเร็จ (Stereotype) ที่เกิดจากความเป็นตะวันตกซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของความจริง โดยอธิบายตะวันออกว่ามีลักษณะล้าหลัง เชื้อชาติ ด้อยค่า รวมแล้วมีลักษณะต่างไปจากตะวันตกซึ่งมีลักษณะตรงข้าม การสร้างความเป็นตะวันออกนั้นตกอยู่ในกรอบและแนวคิดของฝ่ายที่อ้างตนเหนือผู้อื่น การเข้าใจตะวันออกจึงไม่ได้เป็นการเข้าถึงอย่างแท้จริง แต่เป็นเพียงภาพตัวแทน (Representation) ซึ่งภาพตัวแทนนี้เองที่กลายมาสู่การรับรู้ว่าเป็นความจริง (Said, 1995 อ้างใน ไชยันต์ รัชชกุล, มปป.)

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือจากงานเขียนเชิงสารคดีของ Gita Mehta เรื่อง Karma Cola ซึ่งแสดงให้เห็นภาพความไม่เข้าใจของชาวตะวันตกเกี่ยวกับอินเดีย โดยชาวตะวันตกมักมีภาพเกี่ยวกับอินเดีย (Orientalized India) อยู่ภาพหนึ่งเป็นตัวแทนเกี่ยวกับอินเดีย และกลายเป็นวาทกรรมเกี่ยวกับอินเดียของชาวตะวันตก ซึ่งในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้นำเอาภาพของอินเดียในแบบที่ชาวตะวันตกเข้าใจมาเป็นจุดขาย ในงานเขียนเธอได้บรรยายภาพของการท่องเที่ยวอินเดีย ซึ่งภายในขั้นตอนนั้น มักคุเทศน์ได้นำแขกชาวตะวันตกเข้าพักในโรงแรมหรู มีการต้อนรับโดยชายบนหลังอูฐแต่งเครื่องแบบกองรบทหารอูฐสมัยอาณานิคม สตรีอินเดียในชุดสีสด ทำความเคารพด้วยวิธีแบบโบราณคือการพรมน้ำลอยดอกกุหลาบ และแตรมรยวรรณะที่หน้าปาก ประกอบการแสดง

มากมายเช่นการสะกดกฎ หุ่นกระบอก การฟ้อนรำแบบอินเดีย รวมทั้งการขับร้องเพลง สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้รับการยอมรับอย่างดีจากนักท่องเที่ยว ซึ่งมีความรู้สึกว่าคุณได้มาถึงอินเดียอย่างแท้จริง (อ้างใน ไชยันต์ รัชชกุล, มปป.) นอกจากนี้ภายใต้กระบวนการของตลาดการท่องเที่ยว ยังก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนพื้นเมืองกับนักท่องเที่ยว Nash อธิบายรูปแบบของจักรวรรดินิยมแบบใหม่นี้ว่าเป็นการขยายสินค้าทางสังคมไปสู่ต่างชาติ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ประเทศซึ่งเดิมเคยเป็นประเทศเจ้าอาณานิคม และมีปฏิบัติการแผ่ขยายอำนาจลงสู่ประเทศที่อยู่ชายขอบ (Nash, 1989) ข้อถกเถียงนี้ถูกอธิบายโดยภาพของการท่องเที่ยวแถบทะเลแคริบเบียน ซึ่งการท่องเที่ยวในตัวเองนั้นมีรูปแบบเช่นเดียวกับการปกครองสมัยอาณานิคม ซึ่ง Mathieson and Wall ได้สนับสนุนแนวคิดนี้โดยมีการเสนอข้อเปรียบเทียบของการท่องเที่ยวและลัทธิล่าอาณานิคมว่ามีลักษณะเหมือนกันคือ ประเทศที่กำลังพัฒนาจะสามารถเติบโตขึ้นได้ด้านหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ทำให้เป็นช่องทางในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สักส่วนของรายได้ที่ได้จากการท่องเที่ยวนั้นส่วนใหญ่หมุนเวียนกลับคืนสู่นักลงทุนต่างชาติ ซึ่งมีคนท้องถิ่นน้อยมากที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการจัดการบริหารเอง (Mathieson and Wall , 1992)

ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างนักท่องเที่ยวซึ่งถูกเปรียบเสมือนตัวแทนจากเจ้าอาณานิคมกับคนท้องถิ่น สามารถเห็นได้ชัดในกรณีของการท่องเที่ยวในรัฐราชาน ประเทศอินเดีย ซึ่งสำหรับนักท่องเที่ยวแล้วพวกเขาสามารถที่จะดื่มโค้กจากกล่องแช่เย็นของร้านค้าในหมู่บ้านได้สบาย แต่สำหรับตัวชาวบ้านเองกลับไม่มีแม้แต่น้ำใช้บริโภค ซึ่งพวกเขาต้องเดินทางไกลหลายกิโลเมตรเพื่อตักน้ำมาใช้ในครัวเรือน

จากงานศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นช่วยก่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากภาครัฐลงสู่ชุมชน โดยเฉพาะการนิยามความหมายของการท่องเที่ยวจากคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิธีคิดที่ต่างกัน การนิยามความหมายที่ต่างกันนี้ย่อมหมายถึงการปฏิบัติที่ต่างกันด้วย จากงานศึกษาจะพบว่าการนิยามความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นมักมองข้ามเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยธรรมชาติมักถูกมองเป็นเพียงทรัพยากร เป็นวัตถุเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว ทั้งที่ในความจริงนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (ป่า) มีความซับซ้อนอย่างมาก สำหรับในงานศึกษาชิ้นนี้ผลที่ได้จากการทบทวนงานด้านวาทกรรมการท่องเที่ยวช่วยตอบคำถามถึงความสัมพันธ์ของรัฐกับชุมชนถึงเงื่อนไขในการที่รัฐพยายามผลักดันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เป็นนโยบายหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ เช่นเดียวกับเข้าใจเงื่อนไขของชุมชนที่เปิดรับแนวคิดด้านการท่องเที่ยวและนำไปใช้

1.4.2 ปฏิบัติการของการต่อรอง

นักคิดในแนวหลังหลังสมัยใหม่ ได้เปลี่ยนแปลงจุดเน้นในการศึกษาจากผู้ปฏิบัติการมาเป็นการให้ความสำคัญกับมโนทัศน์เรื่องการต่อรอง (Resistance) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญแก่โครงสร้างและเน้นปัจเจก สำหรับพวกที่เน้นโครงสร้างเช่น Althusser และ Foucault กล่าวถึงเทคนิคต่างๆ ของอำนาจที่สร้างความเป็นตัวเอง อำนาจดังกล่าวแผ่คลุมไปจนกระทั่งไม่เห็นความเป็นไปได้ในการหลุดพ้น หรือต่อต้านมันได้อีก ส่วนอีกกลุ่มคือพวกที่เน้นปัจเจก เช่นกลุ่มมาร์กซิส เน้นการต่อต้านในชีวิตประจำวัน เช่น Scott มักให้ความสำคัญต่อจิตสำนึกในการต่อต้านของผู้กดขี่ ไม่ว่าจะการต่อต้านนั้นจะเป็นแบบจัดตั้งหรือซ่อนเร้นก็ตาม การต่อต้านเน้นเรื่องของสามัญสำนึกในชีวิตประจำวัน กลายเป็นเรื่องจิตสำนึกและอุดมการณ์ รูปแบบของการต่อต้านจึงปรากฏในหลายรูปแบบ

Hayami ได้นำเสนอการต่อรองของชาวปาเลสไตน์ในเรื่องการอำนาจในการจัดการป่า เมื่อภายใต้บริบทของการเป็นรัฐชาติ ที่รัฐไทยได้สร้างเงื่อนไขความเป็นเจ้าของที่ดิน การสร้างแบบแผนการใช้ป่าซึ่งกีดกันชาวเขาออกไป อีกทั้งยังเน้นเรื่องการอนุรักษ์บนพื้นฐานของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ชาวปาเลสไตน์จึงกลายเป็นผู้ทำลายป่าภายใต้เงื่อนไขเหล่านั้น เช่นเดียวกับที่ป่าสนวัดจันทร์ กรมป่าไม้ได้อ้างว่าการที่ป่าไม้ลดลงเนื่องจากชาวเขาขาดการดูแล ทำให้เสื่อมโทรมมากขึ้น จนก่อให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่า ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กรมป่าไม้ในการเข้าไปจัดการดูแลป่า โดยเสนอให้มีการปลูกป่าสนด้วยมองเห็นเม็ดเงินที่จะได้จากไม้สนที่มีมากในพื้นที่พร้อมกันนั้นยังได้เสนอแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยเสนอการสร้างโรงเลื่อย ซึ่งอ้างว่าหากตัดป่าสนเดิมออกแล้วใช้ในเชิงเศรษฐกิจ ภายใน 26 ปี ป่าสนที่ปลูกใหม่จะโตเต็มที่เหมือนดังเดิม แต่ชาวบ้านกลับต่อต้านด้วยการนำสิ่งทีมองว่าพวกเขา “ไม่ใช่” มาใช้เป็นเครื่องมือ นั่นคือเรื่องของศาสนา ซึ่งการนับถือผีของชาวเขาถูกมองว่าเป็นเรื่องทางไสยศาสตร์ที่ไร้อารยธรรม แต่ในกรณีนี้ชาวบ้านได้นำการบวชป่า พร้อมทั้งพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมาเป็นเครื่องปกป้องผืนป่าสนไว้ (Hayami, 1998)

จะเห็นได้ว่าการต่อสู้ต่อรองในเรื่องอำนาจในการจัดการป่านี้ เป็นเรื่องของการต่อรองในเชิงวาทกรรม ดังที่ Gramsci ได้กล่าวว่ามันก็คือการต่อสู้ต่อรองเพื่อให้ได้อำนาจในการนิยามความหมายเพื่อแย่งชิงการครอบครองภาวะการเป็นผู้นำในด้านอุดมการณ์ความคิด แต่วาทกรรมที่สร้างขึ้นนี้เป็นพลวัต ซึ่งจะมีการต่อสู้ ต่อรอง ขยายความ แทนที่อยู่ตลอดเวลา

Taussing ศึกษาการต่อสู้ทางวัฒนธรรมของชาวนาและคนงานเหมือง ในรูปของพิธีกรรม โดยใช้ทฤษฎีมาร์กซิสต์เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ โดยมองว่าทุนนิยมเกิดพร้อมกระบวนการที่ทำให้คนกลายเป็นวัตถุ ก่อให้เกิดเป็นมายาคติ (Mythology) หรือเรียกว่าเป็นลัทธิ

บุชวาทตุสินค้า ตอกย้ำ ความคิดที่ว่าสินค้าที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบทุนนิยมเป็นเรื่องธรรมชาติหรือเป็นสัจธรรม Taussing มองว่าวิถีคิดแบบนี้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กลายเป็นสินค้าที่มีมูลค่าซื้อขายได้ ซึ่งมันทำให้สังคมตกอยู่ใต้อาณาจักรที่ขัดแย้งที่ไม่สามารถก้าวออกจากระบบทุนนิยมได้

Taussing ศึกษาภาวการณ์เอารัดเอาเปรียบของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบบทุนนิยมของคนอินเดียในโบลิเวีย ที่แสดงออกผ่านทางพิธีกรรมโดยในชุมชนชาวนานั้นมองว่าการทำไร่แบบพันธะสัญญาเป็นสัญลักษณ์ของปีศาจ ปีศาจนั้นจะดำรงอยู่เคียงข้างความดี หรือการผลิตและความชั่วหรือการทำลาย ด้านหนึ่ง การทำไร่ขนาดใหญ่ที่ผูกโยงไว้กับระบบตลาด ได้เปลี่ยนวิถีชุมชนจากที่เคยวางอยู่บนหลักการมูลค่าการใช้ (Use Value) ไปสู่การถูกรวบงำโดยลัทธิบูชาสินค้าที่วางอยู่บนหลักการมูลค่าแลกเปลี่ยน (Exchange Value) แต่อีกด้านหนึ่ง ชาวนาเหล่านั้นกลับยอมรับความเจริญและได้รับค่าจ้างสูงขึ้นตามระบบทุนนิยม (Taussing, 1998)

ชาวนาที่มีระบบเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับมูลค่าการใช้มองเงินเป็นเพียงสื่อในการแลกเปลี่ยนกับสินค้า เพื่อตอบสนองความจำเป็นของมนุษย์ ตัวเงินไม่สามารถผลิตซ้ำได้ด้วยตัวเอง แต่ชาวบ้านบางส่วนกลับมองว่าเงินมีมูลค่าแลกเปลี่ยน นำไปใช้ในบริบทของระบบทุนนิยมได้ ทำให้เงินกลายเป็นทุน ชาวนาใช้พิธีกรรมในการปรับตัวเข้ากับระบบทุนนิยม โดยการนำเงินเข้าพิธีแบบดิสต์เพื่อทำให้เงินเปลี่ยนจากวัตถุที่เติบโตเองไม่ได้ ไปเป็นทุนที่ทำกำไรให้ไม่มีที่สิ้นสุด แต่อย่างไรก็ตามเงินที่ผ่านพิธีกรรมแบบดิสต์เป็นเรื่องนอกศาสนา จึงยังต้องมีการลักลอบใช้อย่างลับๆ

Pessar ศึกษาพิธีกรรมแห่งอำนาจในบราซิล ในภาวะที่คนกำลังเผชิญหน้ากับกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก โดยเน้นศึกษาที่พิธีกรรมการรักษาพยาบาล ซึ่งเดิมเป็นเพียงพิธีกรรมเพื่อตอกย้ำอุดมการณ์ทางศาสนา เพื่อปลดปล่อยมนุษย์ให้พ้นจากบาป ตามความเชื่อแบบคริสต์ แต่เมื่อประมาณทศวรรษที่ 1930 บราซิลตกอยู่ในภาวะที่เศรษฐกิจตกต่ำ ไม่มีความมั่นคงทางการเมือง สังคมอุปถัมภ์ล่มสลาย พิธีกรรมในช่วงนี้จึงเป็นแบบพิธีกรรมเพื่อการหลอมรวม (Ritual of Synthesis)

ในช่วงปี 1974 ได้มีการเปลี่ยนอำนาจของพิธีกรรมไปเป็นพิธีกรรมของการต่อต้าน (Ritual of Antithesis) เป็นไปในเชิงตอบโต้ ที่สะท้อนภาวการณ์ขัดแย้งทางอุดมการณ์ ระหว่างคนจนและคนชั้นกลางที่อยู่ภายใต้การครอบงำของทุนนิยมในบริบทของการเอารัดเอาเปรียบและขัดแย้ง การเข้าร่วมพิธีกรรมทำให้รู้สึกถึงแง่มุมของการตอบโต้

ชาวบ้านยากจนใช้พิธีกรรมเผชิญหน้ากับอำนาจของกลุ่มทางสังคมอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มคนชั้นกลางเพื่อสื่อความหมายถึงความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ ที่ไม่เท่าเทียมกันสะท้อนความรู้สึก

สิ้นหวัง กลัวตาย กลัวความเจ็บปวด เป็นการแสดงออกเพื่อตอบโต้พลังชั่วร้ายของชนชั้นกลาง (Pessar, 1984)

พิธีกรรมในกรณีนี้จึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการต่อรองกับสภาวะการณ์ของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ และภายใต้การครอบงำของทุนนิยมที่เข้ามาเอารัคเอาเปรียบ

Kyonosuke ศึกษางานชิ้นบ้านใหม่ของสาวโรงงานในภาคเหนือของไทย โดยมองว่าเป็นการใช้พิธีกรรมเพื่อสร้างพื้นที่ของผู้หญิง ภายใต้บริบทของการครอบงำของอำนาจผู้ชาย และภาระหน้าที่ประจำของความเป็นผู้หญิง โดยผู้หญิงมักถูกเชื่อมโยงกับบ้าน เห็นได้ชัดจากหน้าที่หลักของผู้หญิงในเรื่องงานบ้าน ซึ่งมักเป็นสิ่งที่เชิดหน้าชูตาของผู้หญิง ถ้าบ้านใดเปรียบพร้อมไปด้วยเฟอร์นิเจอร์ มีความสะอาดเรียบร้อย ย่อมหมายถึงตัวตนของผู้หญิงคนนั้น นอกจากนี้บ้านยังกลายเป็นพื้นที่ที่จำกัดขอบเขตของความเป็นผู้หญิงด้วย

ในช่วงปลายทศวรรษ 1980 พบว่าหญิงสาวตั้งแต่อายุยังไม่ถึง 20 ปี ถึง 30 ปี ได้ผันตัวเองเข้าไปทำงานเป็นสาวโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูนมากขึ้น แม้ว่าพวกเธอจะเปลี่ยนแปลงบทบาทเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมแต่หน้าที่หลักคือการทำงานบ้านให้คิก็ยังคงอยู่ ดังนั้นพวกเธอต้องทำทั้งสองอย่างในเวลาเดียวกัน และกรอบของบ้านก็ยังคงจำกัดความเป็นหญิงไว้ดังเดิม

ในงานพิธีกรรมในส่วนของงานเลี้ยงภาคกลางคืน จึงกลายเป็นพื้นที่ของผู้หญิงที่เป็นอิสระจากการครอบงำของกรอบต่างๆ ในส่วนนี้เองที่ทำให้ผู้หญิงยอมจ่ายเงินจำนวนมากเพื่อจัดงานชิ้นบ้านใหม่ พิธีกรรมชิ้นบ้านใหม่จึงกลายเป็นการต่อสู้เพื่อสร้างพื้นที่ ปลดปล่อยจากการครอบงำทางเพศ กลายเป็นพื้นที่ในการแสดงตัวตนและเปิดสู่อิสระภาพ ทำให้เห็นว่าภายในกลุ่มที่ถูกครอบงำนั้นก็มีการดิ้นรนต่อสู้กับการครอบงำนั้นๆ แม้กระทั่งภายในกลุ่มของผู้ที่เป็นชายขอบของชายขอบ (Subaltern) ดังเช่นกลุ่มของผู้หญิงที่เป็นคนงาน โดยผ่านพิธีกรรมที่ยังคงรูปแบบเดิม แต่มีการปรับเปลี่ยนความหมาย (Kyonosuke, 2002)

จากงานของ Friedman ได้อธิบายถึงการบริโภค ในแง่มุมของยุทธศาสตร์ในการนิยามวัฒนธรรมและเพื่อดำรงรักษาความเป็นตนเอง ซึ่งได้อธิบายว่าความหมายของวัฒนธรรมเทียบเคียงกับ “ความเฉพาะพิเศษ” แสดงถึงพื้นที่ที่มีความเฉพาะพิเศษ เมื่อนำการผลิตไปเชื่อมโยงกับความเฉพาะพิเศษของพื้นที่ จึงสะท้อนให้เห็นถึงการผลิตวัฒนธรรมที่มีความเฉพาะพิเศษเพื่อการบริโภค Friedman ได้นำแนวคิดเรื่องการบริโภคของ Bourdieu มาเป็นแนวในการศึกษา ซึ่งพบว่าการบริโภคเป็นกลไกหลักในการผลักดันระบบตลาด เป็นเรื่องของ การให้ความหมายตัวเองในความสัมพันธ์กับโลกของสินค้า การบริโภคเป็นการบริโภคอัตลักษณ์ ไม่ได้เกิดจากกลไกการให้ความหมายในตัวของมันเอง แต่เป็นการใส่ความหมายเข้าไปในสิ่งที่บริโภคโดยกระบวนการภายนอก เช่นระบบตลาด ซึ่งกระบวนการนี้เกิดขึ้นในพื้นที่ของตลาด พื้นที่ของการให้ความหมาย

ในตลาดจึงเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว แต่กลับมีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ การบริโภคความหมาย เช่นนี้ ก่อให้เกิดเป็นประเด็นสงสัยในเรื่องของกระแสการบริโภคที่ดูเหมือนว่าจะเป็นไปได้ในทิศทางเดียวกันทั่วโลก ภายใต้ยุคแห่งข้อมูลข่าวสารที่สามารถแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว ง่ายได้ และสามารถแทรกซึมเข้าไปได้ในทุกอณูของโลกทำให้แนวโน้มของการบริโภคมีแนวทางใหญ่ร่วมกัน แนวทางเดียวกันคือเป็นไปได้ในกระแสของวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งดูราวกับว่าได้ผนวกกลืนเอาความหลากหลายของวัฒนธรรมอื่นๆ ในโลกได้จนหมดสิ้น

แต่งงานศึกษาของ Friedman กลับเสนอมุมมองที่ว่าการบริโภคนั้นในตัวของมันเองก็เป็นยุทธวิธีหนึ่งของการต่อต้านต่อระบบโลกเช่นกัน โดยในบริบทของการท่องเที่ยวซึ่งอยู่ภายใต้ระบบโลก การผลิตวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว หรือการเปิดรับกระแสวัฒนธรรมโลกต่างก็ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนของพื้นที่ โดยภายใต้กระแสการบริโภควัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว การปรับตัวเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกิดขึ้นไม่เท่ากัน โดยมีเงื่อนไขสำคัญอยู่ที่ประวัติศาสตร์การรับการท่องเที่ยวและกระแสบริโภคของระบบโลกที่เข้มข้นไม่เท่ากัน อีกทั้งตัววัฒนธรรมเองก็ถูกนำมาใช้ในความหมายที่แตกต่างกันด้วย โดยในกลุ่มของชาวไอ누 ซึ่งเป็นกลุ่มเก็บล่าหาอาหารที่อยู่ทางตอนเหนือของเกาะฮอกไกโดประเทศญี่ปุ่น ในทางสังคม พวกเขาเป็นกลุ่มคนที่หมดอำนาจในการต่อรองทางการเมืองและเศรษฐกิจ การไร้การยอมรับจากคนญี่ปุ่นทำให้ชาวไอ누ไร้อำนาจในการถือครองที่ดิน และต้องสูญเสียที่ดินเนื่องจากการไม่ได้รับการยอมรับในสิทธิของการเป็นพลเมือง ชาวไอ누จำนวนมากต้องเปลี่ยนไปเป็นลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ในช่วงปีค.ศ.1970 วัฒนธรรมของชาวไอนูถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง ทั้งด้านภาษา และวัฒนธรรมอื่นๆ เพื่อตอบสนองต่อธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวที่ขยับนี้ได้กลายมาเป็นปัจจัยในการสร้างและผลิตใหม่ของวัฒนธรรมของชาวไอนู สำหรับชาวญี่ปุ่น วัฒนธรรมของชาวไอนูจึงได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่น การท่องเที่ยวจึงกลายมาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการแสดงการมีตัวตนอยู่ของชาวไอนู

การบริโภคอัตลักษณ์ของชาวไอนูในเวทีของการท่องเที่ยว จึงเป็นการเสริมสร้างการมีตัวตนอยู่ของพวกเขา เป็นการผลิตตัวเอง และให้ผู้อื่นได้บริโภคเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเอง ซึ่งเป็นลักษณะที่ตรงข้ามกับกรณีฮาวาย

ฮาวายเป็นส่วนหนึ่งของสหรัฐ ซึ่งก่อให้เกิดการจำกัดสิทธิและเสรีภาพอย่างมากในการดำรงชีวิตของชาวฮาวาย วัฒนธรรมของชาวฮาวายกลายเป็นสิ่งต้องห้าม สหรัฐเข้ามายกเลิกระบบกษัตริย์ ห้ามการใช้ภาษาฮาวาย และการประกอบพิธีกรรมใดๆ ทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีการอพยพแรงงานต่างถิ่นเข้ามาในฮาวายเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวฮาวายกลายเป็นชนกลุ่มน้อยบนที่ดินของตนเอง การครอบงำของสหรัฐเป็นผลอย่างมากในช่วงค.ศ.1960 การสร้างความเป็นฮาวาย

ขึ้นมาใหม่เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว ทำให้สาวกกลายเป็นเพียงสิ่งสร้างของสหรัฐ แต่อย่างไรก็ตาม ได้เริ่มมีการเกิดขึ้นของกลุ่มวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ถูกขึ้นมาต่อสู้ ต่อรอง ในเรื่องของการให้ความหมาย ชาวสาวกเริ่มหันมารื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อใช้ในการต่อต้านการท่องเที่ยว

จะเห็นว่าภายใต้การผลิตและบริโภคในระบบโลกนั้น อัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์หรือกลุ่มเผ่าพันธุ์ได้ถูกผลิตและใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน ในขณะที่ชาวโชนูผลิตวัฒนธรรมตนเองเพื่อให้นักอื่นบริโภค เพื่อสร้างพื้นที่ให้กับตนเองและแสดงถึงการดำรงอยู่ของตน แต่ชาวสาวกกลับผลิตวัฒนธรรมตนเองขึ้นมาใหม่อีกครั้งเพื่อต่อสู้และต่อรองกับการท่องเที่ยวที่เข้ามาใกล้ตนเอง เหล่านี้ต่างเกิดขึ้นภายใต้บริบท เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน (Friedman, 1994)

จากงานศึกษาเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการต่อต้าน ต่อรองปรากฏขึ้นในทุกพื้นที่ การมองว่าชุมชนเป็นผู้กระทำที่สามารถมีการเคลื่อนไหว เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์หรือปรับตัว ให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงคือการขยายตัวของกรท่องเที่ยว ย่อมทำให้เห็นการเคลื่อนไหวของคนแต่ละกลุ่ม ทั้งที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวและผู้ที่ไม่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะให้เห็นถึงรูปแบบของการต่อรองที่หลากหลาย สำหรับงานศึกษาชิ้นนี้มองว่าชุมชน ไม่ได้ปฏิเสธหรือตอบรับการท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง แต่มองว่าชุมชนมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาเพื่อต่อรองกับการท่องเที่ยวที่เข้ามามีผลกระทบต่อชีวิตของพวกเขา

1.4.3 ทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ดวงใจ หล่อธนาวิชย์ (2550) ได้ศึกษาระบบธุรกิจการท่องเที่ยวแบบทัวร์ป่าที่เกิดขึ้นในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ปายเป็นเมืองท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่อยู่ระหว่างอำเภอปางมะผ้าและจังหวัดเชียงใหม่เป็นที่รู้จักกันดีสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ ในฐานะที่เป็นพื้นที่ที่มีการจัดการท่องเที่ยวแบบทัวร์ป่าที่สมบูรณ์ ปายเริ่มกลายเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2542 หลังจากที่มีรัฐได้เข้ามาส่งเสริมการสร้างรายได้ในท้องถิ่น และส่งเสริมการลงทุนให้กับธุรกิจเอกชน ปายจึงกลายเป็นพื้นที่เป้าหมายของนักลงทุนและการหลั่งไหลจากคนทั่วทุกภาค รวมทั้งจากนักลงทุนต่างประเทศ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่แนวโน้มการท่องเที่ยวของคนเมือง ชนชั้นกลางหันไปเที่ยวในชนบทมากขึ้น

ภาครัฐและเอกชนได้ร่วมมือกันกำหนดแนวทางในการพัฒนา โดยมุ่งเน้นการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวทดแทนรายได้จากอุตสาหกรรมป่าไม้ และการลักลอบตัดไม้ การสนับสนุนของภาครัฐโดดเด่นในการจัดสรรงบประมาณ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชน โดยดำเนินการผ่านองค์กรรัฐส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงรัฐบาลทักษิณดำเนิน

นโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น ปี พ.ศ.2544 การสนับสนุนการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่ออย่างมากต่อชุมชน ถึงแม้ว่าจะเป็นโอกาสในการสร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่กลับอยู่ในมือของผู้ประกอบการต่างถิ่น หรือผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว

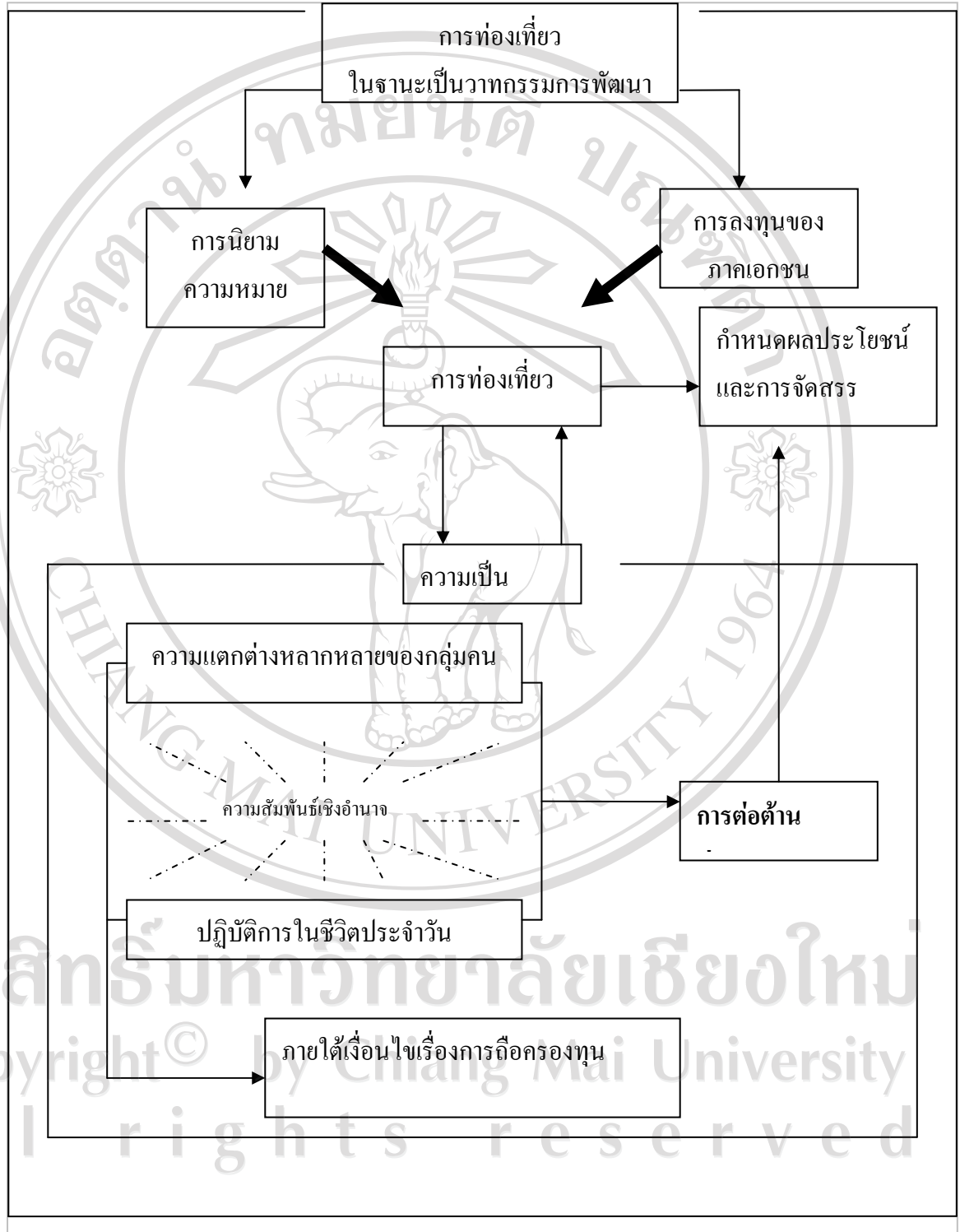
การพัฒนาการท่องเที่ยวในปายปัจจุบันพบว่ามีส่วนของผู้ประกอบการจากภายนอกมากกว่าภายใน และผลจากนโยบายกระตุ้นการลงทุนทางเศรษฐกิจ ทำให้ปายเติบโตอย่างรวดเร็ว จน ทั้งสภาพแวดล้อมและคนในท้องถิ่นไม่สามารถปรับตัวรับความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ทัน ปัญหาที่ตามมาคือทั้งการขาดน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคในฤดูแล้ง ภาวะมลภาวะทางเสียง ปัญหายยะ เป็นสัญญาณบ่งบอกถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่สามารถทำให้เกิดความยั่งยืนได้

อุดร วงษ์ทับทิม (อุดร วงศ์ทับทิม และคณะ, 2545) ศึกษาถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวเพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน

จากการศึกษาพบว่า หลังการก่อสร้างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1095 จากแม่มาลัย ผ่านอำเภอปาย เพื่อเข้าสู่อำเภอเมือง แม่ฮ่องสอน ทำให้เริ่มมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาและทำให้ปาย กลายเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยมีจุดเด่นที่ความสมบูรณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย แต่ในขณะเดียวกันปายก็เป็นที่ขึ้นชื่อในเรื่องของพื้นที่ที่มีการปลูกฝิ่นมากที่สุดแห่งหนึ่ง บางแห่งเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางเดินป่า ฝิ่นกลายเป็นหนึ่งในแรงดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าสู่ปาย ปายจึงเป็นเมืองท่องเที่ยวที่อิงอยู่กับยาเสพติด ปัจจุบันถึงแม้ว่าพื้นที่การปลูกฝิ่นจะถูกปราบปรามไปมาก แต่สิ่งที่เข้ามาแทนที่ฝิ่นคือกัญชาซึ่งยังคงมีการปลูกและซื้อขายอยู่ในปาย

นอกจากปัญหาที่เกิดจากเรื่องของนักท่องเที่ยวบนฐานโฆษณาเรื่องยาเสพติดแล้ว ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวในด้านอื่นก็คือ ปัญหาการล่มสลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการรับวัฒนธรรมตะวันตกในหมู่วัยรุ่น และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากการใช้ต้นทุนทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ระมัดระวัง จากงานศึกษาอุดร แสดงความคิดเห็นว่า การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยในการเร่งการสลายตัวของวัฒนธรรมชุมชน และการขยายตัวของการท่องเที่ยวอย่างไร้ทิศทางได้ก่อปัญหาผลกระทบทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แต่กลับพบว่าชาวบ้านในหมู่บ้านแม่ฮิมมีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชน โดยมีชุมชนเป็นผู้กำหนดนโยบาย ซึ่งมีจุดประสงค์หลักเพื่อรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และป้องกันไม่ให้เกิดการท่องเที่ยวเข้ามาทำลายวัฒนธรรมของชุมชน

1.5 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ภาพ 1.5.1 ภาพกรอบแนวคิดในการศึกษา

อธิบายการท่องเที่ยวว่าเป็นสิ่งสร้าง ที่เกิดจากภาครัฐประกอบการลงทุนของนัก
ลงทุน ชุมชน ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวจากองค์การการท่องเที่ยวโลก
(World Tourism Organization) โดยอ้างถึงผลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตภายใต้บริบทของการ
ท่องเที่ยว ซึ่งการจัดการให้ “การท่องเที่ยว” กลายเป็นที่ยอมรับนั้นสามารถมองผ่านกระบวนการ
ต่างๆที่สร้างความชอบธรรมเช่นการจัดให้มีการท่องเที่ยวกลายเป็นวิชา มีหน่วยงานเพื่อพัฒนาการ
ท่องเที่ยวและเป็นตัวแทนในการดำเนินนโยบายของรัฐผู้พื้นที่ที่ถูกเลือกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่
การท่องเที่ยวที่ถูกสร้างโดยรัฐและผู้ประกอบการแล้วนำสู่ชุมชนนั้น ไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่าง
หลากหลายในสังคม ซึ่งต่างก็มีการต่อรองระหว่างกลุ่มต่างๆอยู่เป็นประจำในชีวิตประจำวัน ดังนั้น
เมื่อนโยบายท่องเที่ยวถูกนำมาใช้ในพื้นที่จึงทำให้ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวจริงๆ
กลับไม่ใช่คนทั้งหมดในชุมชน อีกทั้งนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนา ยังเป็นสาเหตุของการ
เปลี่ยนแปลงในเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างคนกลุ่มต่างๆในพื้นที่ โดยมองผ่านอำนาจใน
การต่อรอง/จัดการทรัพยากรป่า และมองว่าชุมชนไม่ได้เป็นเพียงผู้ถูกกระทำ ดังนั้นจึงมีการตอบโต้
ต่อรองกับอำนาจที่เข้ามากระทำ และจัดการกับรูปแบบความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมอง
ผ่านปฏิบัติการต่างๆของชุมชน

ดังนั้นงานศึกษาในครั้งนี้จึงต้องการใช้เรื่องกรณีความหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
ของคนแต่ละกลุ่มที่เข้าใช้พื้นที่บ้านแม่เย็นภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวโดยใช้กรณีความ
หมาย เชื่อมโยงกับการมองชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งกลุ่มที่เข้ามามีส่วนกับ
ธุรกิจการท่องเที่ยว กลุ่มนักท่องเที่ยวจากภายนอกพื้นที่ และชาวบ้านที่ไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียใดๆกับ
ธุรกิจการท่องเที่ยวเลย ดังนั้นชุมชนจึงหาใช่เป็นหนึ่งเดียวกันไม่ จึงย่อมได้รับผลกระทบจากการ
นิยามที่ต่างกันทั้งในด้านดีและด้านเสียนอกจากนั้นชุมชนไม่ได้เป็นเพียงผู้ถูกกระทำ แต่มีการ
ต่อต้าน จัดการ และต่อรองกับสิ่งใหม่ที่เข้าไปในพื้นที่ของพวกเขาเสมอและตลอดเวลา ผ่าน
กระบวนการต่างๆ โดยเฉพาะกระบวนการต่อรองผ่านทางปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน จุดเน้นของ
งานศึกษานี้จึงเป็นในส่วนของการศึกษาการจัดการ ต่อกัน นิยามความหมายของ
การท่องเที่ยวที่แตกต่างผ่านทางปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของคนในชุมชนกลุ่มต่างๆ ภายใต้
บริบทการท่องเที่ยว

1.6 หน่วยในการศึกษา

ในการตอบคำถามที่ตั้งไว้นั้น ผู้ศึกษาได้มองผ่านหน่วยในการศึกษาสามหน่วยคือ

1. มองการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีความแตกต่างภายใต้การนยามความหมายของกลุ่มคนต่างๆที่ใช้พื้นที่ ซึ่งการนิยามความหมายที่แตกต่างนี้ย่อมส่งผลต่อรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านแม่เย็น

2. มองความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ทั้งรัฐ ชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในธุรกิจการท่องเที่ยว นักลงทุนต่างถิ่น และชาวบ้านที่ไม่มีส่วนร่วมใดๆในธุรกิจการท่องเที่ยวเลย เพื่อทำความเข้าใจในระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนกลุ่มต่างๆ ภายใต้บริบทร่วมกันคือการท่องเที่ยว

3. ศึกษายุทธศาสตร์เบื้องหลังการปรับตัวเข้าสู่การท่องเที่ยวของชาวบ้าน ซึ่งมีฐานอยู่บนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เช่นในพิธีกรรม กฎเกณฑ์ของชุมชน การจัดสร้างสถานที่เพื่อการท่องเที่ยวหรือเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม ฯลฯ

กลุ่มบุคคลที่ผู้ศึกษาคิดว่าจะสามารถช่วยไขปัญหาที่ได้ตั้งไว้ในตอนต้นได้นั้น ประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคลสามกลุ่มใหญ่คือ เจ้าหน้าที่รัฐ นักลงทุน และชาวบ้านบ้านแม่เย็น ซึ่งในแต่ละกลุ่มนั้น ผู้ศึกษาไม่สามารถทำใจยอมรับได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นจึงแบ่งคนในแต่ละกลุ่มออกเป็น

1. เจ้าหน้าที่รัฐ หมายถึงเจ้าหน้าที่ที่ไม่ใช่คนในหมู่บ้าน

2. กลุ่มเจ้าของกิจการซึ่งเป็นคนนอก

3. กลุ่มชาวบ้าน

3.1 กลุ่มที่มีธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่นเกสเฮาส์ กิจการร้านอาหาร ร้านสัก ร้านรถวิวาห์

3.2 มีส่วนร่วมบางอย่างในธุรกิจการท่องเที่ยว เช่นการเป็นลูกจ้างในเกสเฮาส์ การรับจ้างเย็บผ้า ซักผ้าให้กับเกสเฮาส์ การขายของที่ระลึกหน้าวัด ให้เช่าบ้าน หรือที่ดินเพื่อประกอบกิจการ หรือสำหรับเป็นที่พักของนักท่องเที่ยว

3.3 กลุ่มที่ไม่มีส่วนร่วมใดต่อกับกิจการการท่องเที่ยวเลย

3.4 กลุ่มที่เป็นตัวแทนภาครัฐ เช่นผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล

4. กลุ่มคนต่างถิ่นที่เข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เช่นบ้านมูนวิลเลจ (Moon Village)

5. กลุ่มนักท่องเที่ยว

1.7 ระเบียบวิธีวิจัย

ในเรื่องของวิธีการที่จะทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลนั้น มีวิธีการหลักสองวิธีคือ

1. ข้อมูลจากเอกสาร โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ ที่ได้มาจากงานศึกษาซึ่งเคยมีผู้เข้าไปทำการศึกษาในพื้นที่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ประกอบกับการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของการใช้พื้นที่จากภาพถ่ายทางอากาศย้อนหลัง เพื่อศึกษาถึงการขยายตัวของการท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชน และศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอปาย โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเวปไซต์ ทั้งที่สร้างขึ้นโดยหน่วยงานรัฐ ผู้ประกอบการ หรือชาวเมืองปายเอง และจากบทความออนไลน์ทั่วไป เพื่อศึกษาถึงมุมมองในการมองปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาของคนกลุ่มต่างๆ ทั้งที่เป็นผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว และหน่วยงานราชการ

2. ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ โดยแบ่งออกเป็น การเก็บข้อมูลแบบสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยการเข้าไปพักแรมในเกสเฮาส์ที่อยู่ในหมู่บ้าน ในช่วงระยะแรกของการเก็บข้อมูล เพื่อศึกษาถึงลักษณะทั่วไปของการประกอบกิจการเกสเฮาส์ในพื้นที่ พร้อมทั้งเข้าใจระบบธุรกิจที่เข้าสู่หมู่บ้าน ประกอบกับการสัมภาษณ์เจ้าของกิจการเพื่อเข้าใจถึงกระบวนการในการได้มาซึ่งที่ดินและปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านหรือกับเจ้าของกิจการอื่นๆ พร้อมทั้งศึกษาเปรียบเทียบวิธีคิดในการดำเนินกิจการที่พักในหมู่บ้าน ในส่วนของชุมชน ผู้ศึกษาเลือกที่จะเข้าไปพักอาศัยในพื้นที่เป็นระยะเวลาหนึ่งปี เพื่อดูการเปลี่ยนแปลงในเชิงกายภาพของพื้นที่ และของคน เพื่อให้เห็นปรากฏการณ์ในชีวิตประจำวันในชุมชน นอกจากนี้ยังเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเสมือนเป็นหนึ่งในคนของหมู่บ้าน ในส่วนของการสัมภาษณ์นั้น ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญคือผู้สูงอายุ เจ้าของกิจการเกสเฮาส์ทั้งที่เป็นชาวบ้านและคนนอก และชาวบ้านที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยว เพื่อทำความเข้าใจ ความหมายของการท่องเที่ยวของคนกลุ่มต่างๆ รวมถึงการทำความเข้าใจกระบวนการที่ใช้ในการต่อรองระหว่างคนกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ในบริบทของการท่องเที่ยว

1.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้ศึกษาหวังว่างานศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะสามารถแสดงให้เห็น กระบวนการในการทำให้การท่องเที่ยวเข้ามาเป็นแนวทางในการพัฒนาได้ชัดเจน และสร้างความเข้าใจถึงกระบวนการในการสร้างวาทกรรมเรื่องการพัฒนาด้วยการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนรับรู้และเข้าใจการท่องเที่ยวอย่างแท้จริงภายใต้กรอบของการพัฒนา

2. ผู้ศึกษาคาดหวังว่างานวิจัยนี้จะสามารถเตือนชุมชนให้รู้เท่าทัน การท่องเที่ยว และกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วม และใช้การท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด

1.9 ระยะเวลาในการศึกษา

ช่วงทบทวนวรรณกรรม	เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม พ.ศ. 2548
ศึกษาเก็บข้อมูลในพื้นที่	เดือนเมษายน พ.ศ. 2549 – ธันวาคม พ.ศ. 2552
ประมวลข้อมูลเพื่อวิเคราะห์	เดือนธันวาคม พ.ศ. 2550 – มกราคม พ.ศ. 2551
สรุปข้อมูล	เดือนมกราคม พ.ศ. 2551 – กรกฎาคม พ.ศ. 2552
นำเสนอวิทยานิพนธ์	กันยายน พ.ศ. 2552

เนื้อหาของวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

วิทยานิพนธ์มีเนื้อหาทั้งหมด 6 บท ซึ่งประกอบไปด้วย

บทที่ 1 นำเสนอที่มาและความสำคัญของประเด็นปัญหาในการศึกษาวัตถุประสงค์ของการศึกษา การทบทวนงานศึกษา แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง กรอบคิดในการศึกษา ระเบียบวิธีวิจัย ขอบเขตและพื้นที่ศึกษา ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา ระยะเวลาในการศึกษา และเนื้อหาของวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

บทที่ 2 นำเสนอบริบทของการท่องเที่ยวในระดับมหภาคที่ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายของภาครัฐที่แสดงให้เห็นว่ามีความเข้มข้นมากขึ้นเรื่อยๆ ในการพยายามนำการท่องเที่ยวเข้ามาเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อชุมชนหมู่บ้านผ่านทางนโยบาย ในส่วนนี้เนื้อที่สะท้อนให้เห็นความคาดหวังของรัฐที่มีต่อพื้นที่ท่องเที่ยว ชนบ้าน และนักลงทุน

บทที่ 3 นำเสนอลักษณะความเป็นหมู่บ้านแม่เย็นทั้งในเชิงกายภาพ และสังคม ทั้งในอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อแสดงให้เห็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันตามแต่ละช่วงเวลา ซึ่งส่งผลต่อความเป็นหมู่บ้านแม่เย็นในปัจจุบันในฐานะของพื้นที่ท่องเที่ยว

บทที่ 4 นำเสนอการให้ความหมายต่อหมู่บ้านแม่เย็นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของเมืองท่องเที่ยวปาย ของคนกลุ่มต่างๆ ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ ชนบ้าน และเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งจะช่วยให้เข้าใจเบื้องหลังปฏิบัติการของคนแต่ละกลุ่มที่แสดงในพื้นที่ ทั้งยังจะช่วยให้เห็นเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนดภาคปฏิบัติของคนเหล่านั้น

บทที่ 5 นำเสนอยุทธวิธีในการแทรกตัวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว และการสร้างใส่ความหมายให้กับพื้นที่บ้านแม่เย็นอยู่ตลอดเวลา ส่งผลต่อรูปแบบนักท่องเที่ยวและนักลงทุนที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน ในส่วนนี้ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ที่จะปรับ

เพื่อเข้าร่วมและต่อต้านในบางแง่มุมตามสภาพเงื่อนไขและความสามารถของแต่ละกลุ่ม เพื่อให้ตนเองมีจุดยืนบนพื้นที่ของตน

บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา แบ่งเนื้อหาเป็น 2 ส่วนคือ ข้อค้นพบจากการศึกษา ข้อถกเถียงทางทฤษฎี และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 2

บริบทการท่องเที่ยวที่เข้ามามีส่วนในการผลักดันให้เกิดเป็นแนวทาง ในการพัฒนาประเทศ

ในส่วนนี้จะพยายามแบ่งการท่องเที่ยวเป็นช่วงต่างๆที่จะสามารถแสดงให้เห็นถึง
เงื่อนไข ปัจจัยที่กระตุ้น เร่ง ชี้อยุคให้เกิดการก้าวหน้า หรือถดถอยในเรื่องของการท่องเที่ยวใน
ประเทศไทย

2.1 การท่องเที่ยวในระดับมหภาค การเกิดขึ้นและเงื่อนไขในการกระจายตัว

2.1.1 การท่องเที่ยว: ประวัติศาสตร์ การเดินทาง เศรษฐกิจ การเมือง และตัวตน

การท่องเที่ยว ได้ถูกให้นิยามว่า “เป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้าย
ของบุคคลจากถิ่นที่อยู่และที่ทำงานไปยังที่อื่นๆ เพื่อจุดประสงค์ทางธุรกิจ ความสุข และเหตุผล
ส่วนตัวของบุคคลนั้นๆ” จะเห็นว่าหากให้นิยามการท่องเที่ยวเช่นนี้ การท่องเที่ยวย่อมเกี่ยวข้องกับ
สามส่วนคือ การเคลื่อนย้ายของผู้คน เป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม และเป็นระบบ
ปฏิสัมพันธ์ของผู้คน

สมัยบาบิโลเนีย 1792-1750 ก่อนคริสตกาล การเดินทางยังเป็นสิ่งยุ่งยากที่หากต้อง
เดินทางจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองในระยะทางร้อยกว่าไมล์ ต้องใช้เวลาถึงสองวัน ในสมัยอัสซี
เรียน (900-612 ก่อนคริสตกาล) ชาวอัสซีเรียนได้พัฒนาสาธารณูปโภคที่สำคัญต่อการเดินทางของ
เหล่าทหารในอาณาจักร คือ ถนนที่สร้างจากหิน ถนนของชาวอัสซีเรียนนอกจากเพื่ออำนวยความสะดวก
ในการเดินทางในอาณาจักรแล้ว มันยังเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการติดต่อระหว่างคนกลุ่มอื่นๆ
เช่นชาวเปอร์เซีย เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องอาวุธ การพัฒนาพาหนะและที่สำคัญคือมันได้เปิด
ไปสู่การรู้จักเมืองอื่นๆที่ระยะทางเคยเป็นปัญหาในการติดต่อสร้างสัมพันธ์

ถนนในสมัยโรมันนอกจากจะถูกสร้างเพื่ออำนวยความสะดวกการปกครองผ่านเหล่าทหารไปยัง
ที่ต่างๆแล้ว มันได้กลายเป็นเส้นทางขับเคลื่อนเศรษฐกิจ นำส่งสินค้าจากเมืองหนึ่งไปยังเมืองหนึ่ง
และนำส่งผู้คนจากที่หมายหนึ่งไปยังอีกที่หมายหนึ่ง ภายใต้กลุ่มคนที่เดินทางด้วยจุดประสงค์ที่
แตกต่าง การเดินทางเพื่อท่องเที่ยวได้แทรกตัวเป็นอีกหนึ่งจุดมุ่งหมายเหล่านั้น ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยว
ที่สำคัญคือเมืองเนเปิล และปอมเปอี สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือการพัฒนาระบบเงินตรา ภาษา และ
กฎหมาย ในสมัยโรมันนี่เองที่มีการพัฒนาแนวคิดเรื่องวันหยุด (Holiday) เริ่มจากการให้

ความสำคัญกับวันพิเศษทางศาสนา (Holy Day) ที่ต้องการให้ผู้คนหยุดเพื่อสวดระลึกถึงนักบุญต่างๆ และเป็นวันที่เหล่าทาสสามารถหยุดงานและเข้าร่วมในงานเฉลิมฉลอง ต่อมาในสมัยที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม วันหยุดถูกนำมาเป็นวันกำหนดการพักงานของเหล่าคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม มันกลายเป็นวันพิเศษที่ทุกสิ่งทุกอย่างหยุด เพื่อให้คนพักผ่อนและเดินทาง

ในศตวรรษที่ 16 ในอังกฤษการเดินทางท่องเที่ยวไปยังเมืองอื่นกลายเป็นที่นิยมในหมู่คนชั้นสูงที่มีเงิน การเดินทางท่องเที่ยวไปยังเมืองอื่นเพื่อพักผ่อนและเปลี่ยนบรรยากาศกลายเป็นที่นิยม กระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทหารการบินหันมาใช้ความรู้ที่พวกตนมี ขับเครื่องบินพาเหล่าผู้มั่งคั่งออกเที่ยวในที่ที่ไกลกว่าเดิม เช่นจากยุโรป สู่ออฟริกาหรือเอเชีย การท่องเที่ยวในต่างประเทศถูกผูกติดเข้ากับสถานะทางสังคม กลายเป็นการแสดงตัวตนและรสนิยมของคนนั้นๆ (Stephen William, 1998) ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึงต้น 19 ริสอร์ทริมทะเลและบนภูเขา กลายเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวมีเงินนิยม สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทั้งถนน รถไฟ ถูกสร้างและพัฒนาอย่างรวดเร็ว ประกอบกับในช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรม การพัฒนาเครื่องยนต์ ทำให้เพิ่มความสามารถในการผลิตสินค้า เกิดการพัฒนาความสามารถในการเดินทางทั้งในเรื่องการเพิ่มจำนวนคนและเพิ่มระยะทาง การพัฒนาการพิมพ์ได้ช่วยโฆษณาการท่องเที่ยวผ่านหนังสือพิมพ์และนิตยสาร เสมือนเป็นการเปิดโลกให้คนรู้จักมากขึ้นและสร้างแรงจูงใจในการออกท่องเที่ยว จนสามารถกล่าวได้ว่าการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้ช่วยทำให้ความสามารถในการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้การเคลื่อนย้ายคนเข้าสู่ศูนย์กลางอุตสาหกรรมในเขตเมืองได้ก่อให้เกิดรูปแบบการใช้ชีวิตแบบใหม่ เกิดการแบ่งแยกความเป็นเมืองที่หมายถึงที่ทำงาน และที่อื่นที่สื่อนี้ยะถึงการพักจากงานประจำ เช่นริมทะเล บนภูเขา วันหยุดมีความสำคัญต่อเหล่าแรงงานอย่างมาก เห็นได้ชัดจากการเพิ่มขึ้นของริสอร์ท และจุดท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่ไม่ห่างจากศูนย์กลางเมือง ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการพักผ่อนของเหล่าแรงงานภาคอุตสาหกรรมในเมือง

ภาพของชายทะเลและชนบทมักถูกนำเสนอผ่านภาพวาดของจิตรกรแนว Impressionist จิตรกรเลื่องชื่อของฝรั่งเศสในเรื่องการนำเสนอความแปลกใหม่ของประเทศที่ห่างไกลคือ Paul Gauguin ซึ่งได้นำเสนอภาพ Tahiti หนึ่งในเมืองอาณานิคมของฝรั่งเศสออกมาในแนว Exotic คนฝรั่งเศสได้รู้จักตาฮิติผ่านภาพวาดของเกอแกง ที่มีการนำเสนอให้เห็นความเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างฝรั่งเศสและตาฮิติ ความเป็นที่นั่น ที่นั่น บ้านและที่อื่น สว่างและดำมืด ปลอดภัยและอันตราย นอกจากนี้ภายในงานของเกอแกงยังแทรกเรื่องราวเพศเข้ามาผ่านภาพของเด็กสาวอายุ 13 บนเตียงนอนของเขา ซึ่งจุดนี้ Mullings (2004) ได้เสนอว่ามันอาจเป็นจุดเริ่มต้นของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางเพศ (Sex Tourism Industry) ที่เกิดในภูมิภาคเอเชีย และแถบแคริบเบียน

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วงทศวรรษ 1960 การท่องเที่ยวในระดับนานาชาติขยายตัวเป็นสองเท่า จำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกมีกว่า 183 ล้านคนในปี ค.ศ.1970 และเพิ่มขึ้นเป็น 700 ล้านคนในปี ค.ศ.2000 การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เกิดการสร้างรายได้ให้กับประเทศเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวอย่างสูง ดังที่ Waters (1987) อ้างถึงการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวทั่วโลกว่าสูงถึงสองหมื่นล้านดอลลาร์ในปี ค.ศ.1986 และสร้างงานถึง 64.3 ล้านตำแหน่ง และในปีค.ศ.1999 ได้เพิ่มเป็น 3.6 หมื่นล้านดอลลาร์ และเพิ่มการจ้างงานเป็น 200 ล้านตำแหน่ง อัตราการเติบโตยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ก่อการร้ายในประเทศสหรัฐอเมริกาในปีค.ศ.2001 อัตราการท่องเที่ยวระหว่างประเทศลดลงเนื่องจากความหวาดกลัวต่อการก่อการร้าย จะเห็นว่าอัตราการเดินทางท่องเที่ยวของคนอเมริกันลดลงถึง 24% หลังจากนั้นหนึ่งปี เมื่อสถานการณ์สงบจำนวนนักท่องเที่ยวจึงค่อยๆ ยับเพิ่มขึ้น (C. Michael Hall and Stephen J. Page, 2006)

2.1.2 เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเติบโตของการท่องเที่ยวในภาพรวม

การท่องเที่ยวถูกให้ความหมายว่ามันเป็นหนึ่งในสินค้าที่ถูกผลิตขึ้นมาเพื่อเสพย์ และใช้ โดยไม่จบสิ้นในกระบวนการใช้ที่ต่างจากสินค้าอื่น เสื้อผ้าเมื่อซื้อมาการใช้จบสิ้นเมื่อเสื้อผ้าชุดนั้นถูกสวมใส่ แต่การท่องเที่ยวเป็นเพียงพาหนะในการออกเดินทางเพื่อเสพย์สิ่งอื่น ทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ถูกให้ความหมายว่าอยู่ภายใต้การบริโภคเชิงสัญลักษณ์ สิ่งที่แฝงอยู่ในการท่องเที่ยวคือ รูปแบบชีวิต (Lifestyle) และประสบการณ์ (Experience) การท่องเที่ยวนี้มีผลต่อการแสดงตัวตน รสนิยม ตัวเลือกในการดำเนินชีวิต และสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ดังที่ Veblen (2002) ได้กล่าวถึงการบริโภคที่เกินความจำเป็น แต่สิ่งที่บริโภคนั้นกลับเป็นการแสดงถึงเกียรติยศและชื่อเสียง ซึ่งเขาเรียกการบริโภคเช่นนี้ว่า Conspicuous consumption ซึ่งเป็นการบริโภคบางสิ่งที่ไม่ได้เป็นความจำเป็นของมนุษย์ ซึ่งหมายรวมถึงการท่องเที่ยวด้วย

การท่องเที่ยวในช่วงแรกจึงเป็นไปเพื่อตอบสนองสิ่งเหล่านี้ รูปแบบและสถานที่ท่องเที่ยวจึงมักเป็นรูปแบบที่ตายตัว เช่นการเดินทางกับบริษัททัวร์ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวหลักและเป็นที่ยอมรับทั่วไปเช่น หอไอเฟล กำแพงเมืองจีน หรือประเทศที่เป็นเมืองท่องเที่ยวเช่นอียิปต์ อิตาลี จีน ฝรั่งเศส เพื่อแสดงความเป็นชนชั้นสูงที่มีรสนิยม

มีการนำแนวคิดการผลิตแบบฟอร์ด (Fordism) เข้ามาอธิบายการผลิตในตลาดการท่องเที่ยว โดยแบ่งออกเป็นช่วงเวลาคือ Pre-fordism, Fordism และ Post-fordism สำหรับการผลิตแบบฟอร์ดนั้น เป็นการผลิตที่เน้นการผลิตปริมาณมาก เป็นการผลิตที่ต้องใช้ต้นทุนสูง ผลิตผ่าน

ระบบสายพาน และใช้แรงงานที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน ผลกำไรจะเกิดจากการขายสินค้าในปริมาณมาก

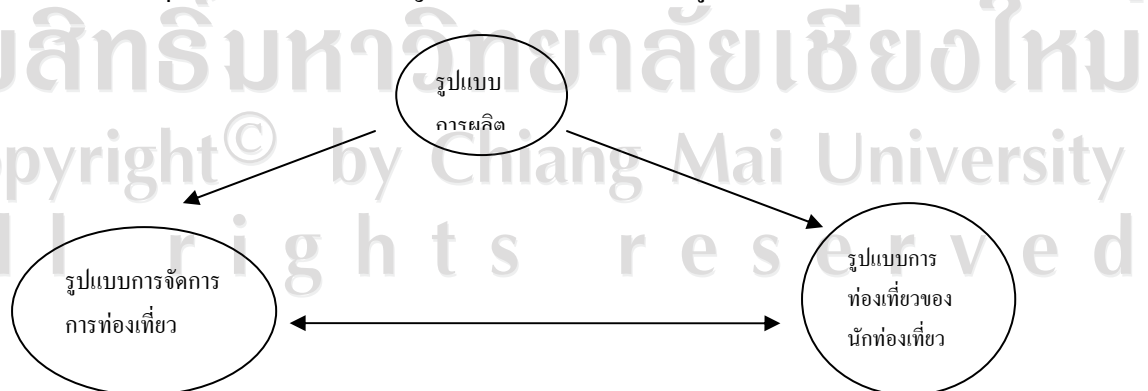
ช่วง Pre-fordism หรือช่วงก่อนจะมีระบบการผลิตแบบฟอร์ด รูปแบบของการประกอบธุรกิจท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นธุรกิจของครอบครัวเป็นหลัก ใช้เทคโนโลยีง่ายๆ และใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ มีลักษณะเด่นคือเป็นระบบการผลิตที่มีขนาดเล็กซึ่งใช้เทคโนโลยีน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นการใช้ความรู้ความสามารถของแรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก ลักษณะการผลิตเช่นนี้สอดคล้องกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่ยังคงมีปริมาณนักท่องเที่ยวไม่มากนัก เดินทางไปตามแหล่งต่างๆ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อ ทั้งรสชาติอาหาร และสินค้าที่ระลึก จึงมีลักษณะเป็นสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและมีปริมาณไม่มาก

ภายหลังที่ระบบการผลิตแบบฟอร์ดได้เข้ามามีบทบาทในภาคอุตสาหกรรม (ค.ศ.1950-1990) การผลิตได้มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมคือ เป็นการผลิตสินค้าปริมาณมากที่มีขนาดและคุณภาพเท่ากัน เน้นแรงงานเฉพาะด้านที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะในด้านที่ตนรับผิดชอบในระบบการผลิตจึงใช้แรงงานจำนวนมาก ประกอบเข้าชิ้นส่วนของผลิตภัณฑ์ผ่านทางระบบสายพานการผลิตประเภทนี้เมื่อเชื่อมโยงเข้ากับการปรับเปลี่ยนไปสู่สังคมโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งมีลักษณะย่อเวลาและสถานที่ให้กลายเป็นหนึ่งผ่านเทคโนโลยีที่ล้ำสมัย ผลิตภัณฑ์ที่มาจากการผลิตแบบฟอร์ดจึงสามารถเดินทางเข้าสู่ผู้บริโภคได้ทั่วโลก เช่นเดียวกับการท่องเที่ยวภายใต้ระบบการผลิตแบบฟอร์ด ลักษณะการจัดการท่องเที่ยวเน้นการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยวเน้นปริมาณนักท่องเที่ยวโดยจัดการท่องเที่ยวเป็นแบบกลุ่มใหญ่ (Mass Tourism) มีมาตรฐานผ่านการควบคุมของบริษัททัวร์ สถานที่ท่องเที่ยวจึงมักเป็นสถานที่ท่องเที่ยวหลักในยุโรป เอเชีย สินค้าและบริการมักถูกกำหนดโดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ลักษณะการผลิตมีการเปลี่ยนรูปแบบจากที่เคยเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเน้นการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยเพื่อควบคุมคุณภาพและเพิ่มผลผลิต

การดำเนินชีวิตภายใต้ระบบการผลิตแบบฟอร์ด ความซ้ำซากจำเจในการใช้ชีวิตและการทำงานที่เน้นความสามารถเฉพาะทาง ทำงานในหน้าที่เดิมๆ ทำให้เกิดเป็นอีกหนึ่งแรงกระตุ้นให้คนต้องการเดินทางออกไปจากวิถีชีวิตเดิมๆ เป็นเสมือนรูปแบบมาตรฐานของชีวิตมนุษย์ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแบบฟอร์ดจึงเข้ามาตอบสนองคนเหล่านี้ดังจะเห็นได้ว่าปริมาณนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม กระนั้น ภายใต้สังคมโลกาภิวัตน์ ความเป็นหนึ่งเดียวทั้งด้านสินค้าและบริการ แม้กระทั่งจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดการโหยหาความแปลกใหม่ (Exotic) โหยหาสิ่งทีเรียกว่าเอกลักษณ์เฉพาะตัว และความเป็นหนึ่งเดียวมากขึ้น ดังที่ Ritzer (1998) กล่าวว่า การท่องเที่ยวในความเป็นส่วนหนึ่งของภาคเศรษฐกิจได้ทำให้แหล่ง

ท่องเที่ยวกลายเป็นที่ซึ่งมีความสะดวกสบายสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่แบบ Mass Tourism แต่ขณะเดียวกัน ความอิสระในการเลือก ได้ขยายตัวมากขึ้น การเลือกมีความสำคัญมากในการแสดงถึงรูปแบบการใช้ชีวิต (Lifestyle) ของแต่ละคน ในภาคอุตสาหกรรมการผลิตและการท่องเที่ยวจึงมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ช่วง Post-Fordism สำหรับภาคการผลิตนั้น มีการผลิตสินค้าที่หลากหลายและพยายามตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคแต่ละกลุ่มมากขึ้น มีการใช้เทคโนโลยีการผลิตเข้ามาแทนที่แรงงานคน มีการกระจายการผลิตออกไปยังพื้นที่อื่น (Sub-contract) ลักษณะสินค้าเน้นที่การบริโภคความหมายมากกว่าประโยชน์ใช้สอย เพื่อให้เกิดการหมุนรอบการบริโภคที่เร็วขึ้น ผลกำไรจึงเกิดจากการขายสินค้าชนิดเดิมที่มีความหลากหลายทั้งรูปลักษณะ การสอดใส่ความหมาย ในช่วงเวลานี้จึงเกิดคำว่าตกรุ่น ทันสมัย ล้าสมัย ติดอยู่ตามผลิตภัณฑ์ต่างๆ การบริโภคจึงเปลี่ยนจากการตั้งคำถามว่าจะซื้ออะไร (What to buy) ไปเป็น ใครหรือคนกลุ่มไหนที่ควรจะเป็น (หรือแสดงว่า “เป็น” หลังการบริโภคใช้สิ่งๆหนึ่ง) (Who to be) (Featherstone, 1991, 19)

ในภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความหลากหลายของปลายทาง ไม่เน้นปริมาณมาก แต่เน้นการจัดการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนที่หลากหลาย เช่นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดจากการเห็นปัญหาผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ (Mass Tourism) ด้านบริการมีลักษณะการกระจายสาขาตามเงื่อนไขของแต่ละพื้นที่เช่นโรงแรมขนาดใหญ่มีการสร้างเครือข่ายในพื้นที่อื่นๆ มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในเรื่องการจัดการเช่นการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อจองตั๋ว ที่พักและการบริการต่างๆ ในด้านสินค้าและบริการมีการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยว เงื่อนไขในการผลิตจึงขึ้นอยู่กับความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ลักษณะสินค้าและบริการจึงไม่ใช่รูปแบบที่ตายตัว เช่นกันกับกิจกรรมในพื้นที่ท่องเที่ยวที่หลากหลาย แหล่งท่องเที่ยวมากมายที่ถูกใส่ความหมายว่าเป็นตัวแทนของคนบางกลุ่มเช่นเกาะพังเป็นสัญลักษณ์ของนักแสวงหา ภูเก็ตเป็นที่เที่ยวของคนรวย

ภาพ 2.1.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว

การดำเนินการท่องเที่ยวในช่วงก่อนพอร์ค พอร์ค และหลังพอร์ค แสดงให้เห็นการนิยามความหมายของการท่องเที่ยวในช่วงเวลานั้นๆ ที่ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากระบบการผลิตในสังคมที่ส่งผลต่อรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว นอกจากระบบการผลิตจะส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวแล้ว ยังส่งผลต่อโครงสร้างในเชิงความรู้สึกที่บีบรัดให้เกิดการออกไปท่องเที่ยวของผู้คนด้วย

สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการเพิ่มหรือลดลงของนักท่องเที่ยวนั้น พบว่ามีหลายส่วนที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการเดินทางไปยังที่นั้นๆ ของนักท่องเที่ยว ดังจะเห็นว่าหลังจากเหตุการณ์ก่อการร้ายในสหรัฐอเมริกาในปีค.ศ.2001 นักท่องเที่ยวทั่วโลกลดจำนวนลง เช่นกันกับการแพร่กระจายของไวรัสไข้หวัดนกในปีค.ศ.2006-2007 ที่ทำให้นักท่องเที่ยวไม่กล้าเดินทางเข้ามาเที่ยวในแถบเอเชีย เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกออกเดินทางของนักท่องเที่ยวประกอบด้วย เงื่อนไขเรื่องระยะทาง การแสดงให้เห็นถึงการติดต่อกับนานาชาติในเรื่องธุรกิจการค้า ซึ่งส่วนนี้ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อประเทศนั้นๆ ชนิดและคุณภาพของการบริการของแหล่งท่องเที่ยว ความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวที่มีต่อนักท่องเที่ยวต่างวัฒนธรรม ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว และที่สำคัญคือภาพลักษณ์ของประเทศเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว

การเมืองและการทหาร เป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญ เป็นเหตุผลใหญ่ที่ทำให้การท่องเที่ยวในยุโรปซึ่งมีความเข้มแข็งมาตั้งแต่ปีค.ศ.1945 เกือบจะสลายไปเมื่อเริ่มมีปัญหาทางการเมืองตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง เช่นกันกับการเปรียบเทียบการเติบโตของการท่องเที่ยวในยุโรปตะวันออกซึ่งเป็นคอมมิวนิสต์และยุโรปตะวันตกที่เป็นทุนนิยม ภาพของการเติบโตของการท่องเที่ยวแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในขณะที่ฝั่งตะวันตกเฟื่องฟูเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ธุรกิจการท่องเที่ยวเติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่ในฝั่งตะวันออกการท่องเที่ยวแทบจะสลายไป (Stephen William, 1998)

ปัจจุบันเงื่อนไขที่ส่งผลให้การท่องเที่ยวยังคงสามารถขยายตัวได้อย่างต่อเนื่องเกิดจากหลายปัจจัย เช่นการพัฒนาการศึกษาและการฝึกอบรมอย่างมีคุณภาพทำให้อุปสรรคเรื่องภาษาลดน้อยลง ขั้นตอนในการเดินทางที่ง่ายและสะดวกสบายขึ้น เช่นกันกับระบบการติดต่อสื่อสารผ่านคอมพิวเตอร์ที่ช่วยทำให้การเข้าถึงข้อมูลง่าย รวดเร็วและเป็นข้อมูลที่ใหม่อยู่เสมอ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับการสืบค้นข้อมูลการเดินทาง หอพัก การติดต่อจองตั๋ว อีกทั้งการพัฒนาการใช้จ่ายผ่านบัตรเครดิตทำให้ลดปัญหาเรื่องเงินตรา ทั้งช่วยให้ง่ายต่อการแลกเปลี่ยน นักท่องเที่ยวไม่จำเป็นต้องพกเงินสดตลอดเวลา และในเรื่องการพัฒนาการติดต่อสื่อสาร ทำให้สามารถติดต่อกับครอบครัวได้จากทุกที่และทุกเวลา เหล่านี้ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวไม่เป็นที่ยุ่งยากอีกต่อไป

2.1.3 ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวในภาพรวม

ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกเป็นสามส่วนหลักๆ คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม

1) ด้านเศรษฐกิจ

ในด้านเศรษฐกิจนั้น การท่องเที่ยวถูกมองว่าก่อให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจในประเทศเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งการดึงเม็ดเงินจากต่างประเทศ การกระจายรายได้ให้กับชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว และการสร้างงานในหลายภาคส่วน เหล่านี้ต่างช่วยพัฒนามาตรฐานคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศให้ขยับตัวสูงขึ้น การท่องเที่ยวถูกมองว่าก่อให้เกิดการสร้างสมดุลทางรายจ่ายและรายรับของประเทศ ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนที่มองไม่เห็น (Invisible Trade) ต่างจากการสร้างสมดุลทางการค้ารูปแบบอื่น ในสหรัฐ ถึงแม้ว่าจะมีการส่งผลิตภัณฑ์จากการเกษตรเป็นสินค้าส่งออกแต่ขณะเดียวกัน ก็ต้องสั่งซื้อวัตถุดิบจากอเมริกาใต้ รถยนต์จากญี่ปุ่นและเยอรมันและน้ำมันจากตะวันออกกลาง ต่างจากการท่องเที่ยวที่แม้ไม่เห็นเป็นรูปธรรมในตัวสินค้าแต่กลับสร้างรายได้ถ่วงดุลกับการนำเข้าสินค้าอื่นดังเช่นกรณีประเทศสเปน ออสเตรเลีย กรีซ ไอร์แลนด์ และเม็กซิโก การท่องเที่ยวกลายเป็นรายได้หลักที่ช่วยสร้างสมดุลให้กับรายรับรายจ่ายของประเทศ นโยบายหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดการใช้จ่ายในประเทศเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวคือการกำหนดการใช้จ่ายของประชากรนักท่องเที่ยวในประเทศเหล่านั้น ทั้งเพื่อให้เกิดการใช้จ่ายแล้ว ยังเป็นอีกหนึ่งในการคัดกรองและควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้อยู่ในขีดจำกัดที่เหมาะสมต่อการดูแลของภาครัฐ

เงินที่ได้จากการท่องเที่ยวนั้นส่วนใหญ่มาจากสินค้าและบริการทั้งภายในและนอกประเทศ ซึ่งรายได้เหล่านี้จะกลับสู่รัฐในรูปของภาษี โดยภาษีที่ภาครัฐเก็บมาจะถูกหมุนนำไปใช้สร้างปัจจัยพื้นฐานให้กับคนท้องถิ่นเช่นพัฒนาการคมนาคม โรงพยาบาล และอื่นๆ ซึ่งในส่วนนี้ การท่องเที่ยวจึงถูกมองว่าได้ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับคนท้องถิ่น นอกจากนี้การท่องเที่ยวที่เข้ามาก่อให้เกิดการจ้างงานนั้นยังถูกมองว่าได้ช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพฝีมือของแรงงาน และทักษะอื่นๆ เช่นด้านการบัญชี และการจัดการ

โดยรวมแล้วในด้านเศรษฐกิจจะดูเหมือนว่าการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดประโยชน์แต่เช่นกันที่การท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลเสียในด้านเศรษฐกิจต่อคนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องค่าครองชีพที่สูงขึ้น แม้ว่าคนท้องถิ่นจะมีรายได้เสริมจากการจ้างงานในธุรกิจท่องเที่ยวแต่กลับไม่เพียงพอต่อการยังชีพในพื้นที่ของตนเองเนื่องจากการโ่งราคาสินค้าเพื่อสร้างกำไรจากการค้ากับนักท่องเที่ยวต่างถิ่น หรือกรณีการนำแรงงานต่างถิ่นเข้ามาแทนชาวบ้านที่ขาดประสบการณ์ นอกจากจะเป็นการแย่งงานและปิดกั้นการสร้างรายได้แล้ว แรงงานราคาถูกจากต่างถิ่นยังกระตุ้นให้เกิดการกดราคาจ้างของชาวบ้านด้วย

2) ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อสังคมและวัฒนธรรมมักถูกกล่าวถึงในด้านเสียมากกว่าด้านดี การท่องเที่ยวในบางประเทศกลายเป็นหนึ่งวิถีในการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ในหลายประเทศทั่วโลกประเพณีและผลผลิตทางวัฒนธรรมทั้งเสื้อผ้า เครื่องใช้ ได้ถูกนำมาเป็นสินค้าขายให้กับนักท่องเที่ยว เช่นกรณีวัฒนธรรมของชาวอินเดียในอเมริกา ชาวโพลินีเซียนบนเกาะฮาวาย ชาวคะยาหรือกะเหรี่ยงคอยาวในประเทศไทย การพยายามแข่งกันให้อยู่ภายใต้ประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิตดั้งเดิม ได้เติบโตกลายเป็นการสร้างพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต (Living Museum) ประเพณี พิธีกรรม ถูกลดคุณค่ากลายเป็นเพียงการแสดงที่มีไว้เพื่อให้นักท่องเที่ยว คุณค่าและความหมายของวัตถุทางวัฒนธรรมถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นเพียงของที่ระลึก เช่นปิ่นน้ำเต้าของชาวม้งในประเทศไทยที่เดิมมีไว้ใช้ในพิธีกรรม กลับถูกนำออกขายในฐานะของที่ระลึก การเดินระบำถวายเทพเจ้าของหญิงชาวโพลินีเซียนถูกนำมาแสดงและดัดแปลงให้เน้นการยั่วชวนบนเวที ประกอบการรับประทานอาหารค่ำของนักท่องเที่ยว

ผลกระทบอีกประการหนึ่งคือการก่อให้เกิดการสร้างความกดดันทางสังคมระหว่างคนกลุ่มต่างๆ เมื่อนักท่องเที่ยวเพิ่มจำนวนมากขึ้น การพัฒนาสาธารณูปโภคในพื้นที่อาจก่อให้เกิดการแย่งชิงสินค้าและบริการระหว่างคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยว กรณีที่เห็นชัดคือในประเทศอังกฤษ สายการบินราคาถูกถูกจองโดยนักท่องเที่ยว ระบบคมนาคมสาธารณะเต็มไปด้วยนักท่องเที่ยว ร้านค้า และแหล่งจับจ่ายถูกยึดครองโดยนักท่องเที่ยว จนชาวอังกฤษเองต้องปรับเปลี่ยนวิธีการจับจ่าย ตามถนนเต็มไปด้วยนักเดินทางก่อให้เกิดปัญหาการจราจร แม้แต่ในโบสถ์เองก็เต็มไปด้วยนักท่องเที่ยวจนดูราวกับว่าไม่ใช่โบสถ์ ปรัชญาการณีนี้อาจเกิดขึ้นในเมืองท่องเที่ยวที่ไม่สามารถควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้พอดีกับศักยภาพในการรองรับ โดยที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่

ประเด็นการสร้างความรู้สึกเป็นอื่นเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ถูกกล่าวถึงอยู่เสมอ ต้นเหตุหนึ่งของความรู้สึกเป็นอื่นถูกอธิบายว่า ตามธรรมชาติของนักท่องเที่ยวนั้นส่วนใหญ่มาจากประเทศอุตสาหกรรมที่เคยชินกับการรับบริการและการได้รับความสนใจในขณะที่หลายประเทศที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวกลับมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและไม่รีบร้อน ดังนั้นเมื่อนักท่องเที่ยวต้องการการบริการพวกเขาเหล่านั้นอาจหมดความอดทนกับวัฒนธรรมที่แตกต่าง เช่นกับนักท่องเที่ยวที่รู้สึกถึงความแปลกแยกกับนักท่องเที่ยวเหล่านั้น

ความขัดแย้งทางสังคมก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอื่น (Melanie K. Smith, 1999) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่มีปัญหาเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ความเป็นอยู่ที่รูดรูดของนักท่องเที่ยวทั้งการกินอาหารในภัตตาคารหรูในขณะที่ภายนอกเต็มไปด้วยผู้หิวโหยอดยาก ตกลงาน

และขาดโอกาสทางการศึกษา ย่อมนำมาซึ่งความรู้สึกเป็นอื่น กรณีที่เห็นได้ชัดคือการท่องเที่ยวฟารีในแอฟริกา ในขณะที่คนพื้นเมืองต้องเดินทางหลายกิโลเมตรเพื่อตักน้ำดื่ม กลุ่มนักท่องเที่ยวกลับมีเป๊ปซี่แช่เย็นในกล่องโฟม

อีกปัจจัยที่นำมาซึ่งความรู้สึกเป็นอื่นคือ การสร้างความรู้สึกของการเป็นอาณานิคมทางเศรษฐกิจ (Economic Colonialism) ซึ่งมักเกิดในประเทศที่ยังไม่มีการพัฒนาทางอุตสาหกรรม ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมักนำคนจากต่างประเทศเข้ามาบริหารจัดการ ควบคุมดูแลกิจการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และจ้างคนท้องถิ่นเป็นเพียงแรงงานรับจ้างในกิจการเท่านั้น คนท้องถิ่นจึงต้องทำงานอยู่ภายใต้การสั่งการของชาวต่างชาติที่มักไม่ให้ความสำคัญกับคนเหล่านี้มากไปกว่าแรงงานรับจ้างราคาถูก

3. ด้านสิ่งแวดล้อม

ในโปสการ์ด ภาพที่ถูกนำเสนอมักเป็นภาพของธรรมชาติที่สวยงาม ขุนเขายังคงเป็นสีเขียวและท้องทะเลที่ยังคงแสดงให้เห็นน้ำทะเลสีครามและหาดทรายสีขาว ภาพในโปสการ์ดเหล่านั้นมักถูกถ่ายเมื่อหลายสิบปีก่อนที่สถานที่นั้นๆ จะกลายเป็นที่ท่องเที่ยวที่เลื่องชื่อ รูปแบบที่เคยเป็นอยู่มาก่อน (Preexisting Forms) ก่อนที่จะถูกค้นพบและเปลี่ยนแปลงให้กลายเป็นที่ท่องเที่ยวกลายเป็นปัจจัยที่ใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยวซึ่งได้ผลมากกว่าการแสดงภาพความจริงของปัจจุบัน

ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการท่องเที่ยวขึ้นนั้น มักเกิดจากการพยายามเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เป็นอยู่ก่อนให้เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้ามาสัมผัสธรรมชาติที่เคยเป็นมาก่อน ธุรกิจท่องเที่ยวมักเข้ามาปรับเปลี่ยนธรรมชาติเพื่อให้เป็นไปดังที่ตนต้องการให้เป็น การท่องเที่ยวมักเข้าไปทำลายลักษณะพิเศษทางธรรมชาติของสถานที่นั้นๆ เช่นกรณีชายฝั่งทางใต้ของประเทศสเปน การก่อสร้างที่ขาดการควบคุมบริเวณชายฝั่งหลายร้อยไมล์ได้ทำลายความสวยงามของชายฝั่งทะเลให้เต็มไปด้วยโรงแรม ร้านอาหาร คลับ บาร์ และบ้านพักตากอากาศ และเต็มไปด้วยมลภาวะทั้งจากขยะและมลภาวะทางเสียงที่เกิดจากแหล่งบันเทิงริมทะเล มลภาวะจึงเป็นอีกหนึ่งประเด็นผลกระทบที่ถูกยกขึ้นมากล่าวถึงเสมอ มลภาวะที่เกิดจากธุรกิจท่องเที่ยวส่วนใหญ่คือมลภาวะทางเสียง อากาศ และน้ำ

ผลกระทบเช่นนี้มีปัจจัยเร่งที่สำคัญคือการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดรายได้และการสร้างงานอย่างมหาศาลต่อสถานที่ท่องเที่ยว นั้นๆ แต่ในขณะเดียวกันกลับก่อให้เกิดการหลงลืมข้อควรระวังในการใช้ทรัพยากร โดยมักมีการใช้ทรัพยากรเกินกว่าขีดจำกัดที่จะไม่ทำลายตัวธรรมชาติที่เคยเป็นอยู่ อัตราส่วนในการใช้ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวจึงมักแปรผันตรงกับรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเสมอ ยิ่งใช้ (ทำลาย) มาก รายได้ก็ขยับมากตามไปด้วย การท่องเที่ยวแบบมวลชนเกิดขึ้นในยุคแรกๆของการพัฒนาการ

ท่องเที่ยว แต่การท่องเที่ยวแบบนี้ไม่ก่อให้เกิดความยั่งยืน แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเกิดขึ้นเพื่อเข้ามาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นก่อนนี้

จะเห็นว่าการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวมีเงื่อนไขที่เป็นแรงผลักดันให้ก้าวไปข้างหน้าคือ การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน โดยเฉพาะการคมนาคม นอกจากนี้ไม่ว่าแหล่งท่องเที่ยวใดๆ ก็ตามสิ่งสำคัญที่ช่วยก่อรูปของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เลื่องชื่อนั้นขึ้นอยู่กับความมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หรือในเชิงวัฒนธรรม แต่การเพิ่มขึ้นของการเปลี่ยนธรรมชาติและปรับวัฒนธรรมหรือพิธีกรรมเพื่อใช้รองรับการท่องเที่ยวย่อมก่อให้เกิดผลกระทบ ซึ่งในที่นี้มักเกิดจากการใช้อย่างขัดธรรมชาติ ทั้งการเปลี่ยนแปลงและใช้มากเกินไป เหล่านี้คือ ต้นเหตุของการเกิดผลกระทบในแหล่งท่องเที่ยวทั่วโลก การท่องเที่ยวในระยะหลังจึงมักเน้นเรื่องการสร้างความสมดุลต่อแหล่งท่องเที่ยวทั้งในเชิงกายภาพและเชิงวัฒนธรรม

2.2 การท่องเที่ยวในไทย ผลสืบเนื่องที่เกิดจากภาพมหภาค

2.2.1 ปฐมบทการก่อรูปของการท่องเที่ยวในประเทศไทย

การส่งเสริมการท่องเที่ยวเกิดขึ้นโดย พระดำริของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ครั้งทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการรถไฟ ได้มีการส่งเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองไทยไปเผยแพร่ในสหรัฐอเมริกา ใน พ.ศ.2467 ได้มีการจัดตั้งแผนกโฆษณาของการรถไฟขึ้น ทำหน้าที่รับรอง และ ให้ความสะดวก แก่นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาประเทศไทย กระทั่ง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงย้าย ไปดำรงตำแหน่ง เสนาบดี กระทรวงพาณิชย์ และคมนาคม งานด้านส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้ย้ายไปอยู่ที่กระทรวงพาณิชย์

การส่งเสริมการท่องเที่ยวได้เริ่มขึ้นอย่างชัดเจนใน พ.ศ.2479 เมื่อ กระทรวงเศรษฐกิจ เสนอโครงการบำรุงอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในประเทศไทย สยามต่อคณะรัฐมนตรี โดยเสนอแผนและวัตถุประสงค์ของการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว 3 ประการ คือ 1. งานโฆษณาชักชวนนักท่องเที่ยว 2. งานรับรองนักท่องเที่ยว 3. งานบำรุงสถานที่ท่องเที่ยวและที่พัก

ในการเสนอโครงการนี้ กระทรวงเศรษฐกิจได้เสนอให้จัดเป็นรูปของสมาคมการท่องเที่ยว คณะรัฐมนตรีมีมติรับหลักการของการบำรุงอุตสาหกรรมท่องเที่ยว แต่ไม่รับหลักการ ในการจัดตั้งให้เป็นรูปสมาคม ได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ดำเนินงาน โดยให้กระทรวงเศรษฐกิจ เป็นเจ้าของเรื่อง กระทรวงเศรษฐกิจได้มอบงานนี้ให้กรมพาณิชย์ เป็นผู้จัดทำเพราะ กรมพาณิชย์มีแผนกส่งเสริมพาณิชย์ และท่องเที่ยวอยู่กระทรวงเศรษฐกิจได้ดำเนินการเรื่องนี้ต่อมา จนเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้น และสำนักงาน ถูกกระเปิด จึงเลิกกิจการไปชั่วคราว

ในปีพ.ศ.2492 คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเห็นควรปรับปรุงหน่วยงานท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่ จึงได้มีมติให้กรมโฆษณา การยกร่างโครงการปรับปรุงหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเสนอให้ คณะรัฐมนตรีพิจารณา ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ กรมโฆษณาการพิจารณาส่งเสริมการ ท่องเที่ยว กรมโฆษณาการได้ทำความตกลงกับกระทรวงเศรษฐกิจ ซึ่งในสมัยนั้นมีชื่อว่า กระทรวง พาณิชยและคมนาคม ขอโอนกิจการส่งเสริมการท่องเที่ยว จากกระทรวงพาณิชยและคมนาคมมาอยู่ กับกรมโฆษณาการ สำนักนายกรัฐมนตรี และให้เรียกส่วนงานนี้ว่า "สำนักงานส่งเสริมการ ท่องเที่ยว" ใช้งบประมาณของกรมโฆษณาการเป็นงบประมาณค่าใช้จ่าย ของสำนักงานนี้ ต่อมากรม โฆษณาการได้พิจารณาเห็นว่ากิจการส่งเสริมการท่องเที่ยวกำลังตื่นตัวในประเทศไทยมาก จึงได้ จัดตั้งสำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีฐานะเทียบเท่ากอง เรียกว่า "สำนักงานท่องเที่ยว" โดย พระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมโฆษณาการในสำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ.2493

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดแบ่ง ส่วนราชการ กรมประชาสัมพันธ์ พ.ศ.2502 โดยตัด "สำนักงานท่องเที่ยว" ออก แล้วจัดตั้งขึ้นเป็น องค์กรอิสระ เรียกว่า "องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย" มีชื่อย่อว่า "อ.ส.ท." โดย พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การส่งเสริม การท่องเที่ยว พ.ศ.2502

ในปี พ.ศ.2519 แผนพัฒนาการท่องเที่ยวฉบับแรกได้เกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือ ระหว่างองค์กรการท่องเที่ยวประเทศเนเธอร์แลนด์ (The Institute of Tourism Development Consultants) คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และ อ.ส.ท. โดยมีเป้าประสงค์หลัก เพื่อสร้างแนวทางรองรับการเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยว

องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การส่งเสริม การท่องเที่ยว พ.ศ.2502 นั้น มีหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาอุตสาหกรรม ท่องเที่ยวได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องปรับปรุงอำนาจหน้าที่ของ อ.ส.ท. ให้มี ขอบเขตการปฏิบัติงานกว้างขวางยิ่งขึ้นทั้งในด้านการพัฒนา อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว และ การส่งเสริมเผยแพร่ จึงได้มีการนำเสนอร่างพระราชบัญญัติ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ ร่างพระราชบัญญัติจัดระเบียบธุรกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เพื่อให้ หน่วยงานการ ท่องเที่ยวของรัฐ มีอำนาจหน้าที่และรับผิดชอบในการพัฒนาส่งเสริมเผยแพร่ และ ดำเนินกิจการ เพื่อเป็นการริเริ่มให้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนคุ้มครองให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ด้วย สภานิติบัญญัติแห่งชาติซึ่งทำหน้าที่รัฐสภาในการประชุมครั้งที่ 41 ได้พิจารณาร่าง พระราชบัญญัติทั้ง 2 ฉบับ แล้วปรากฏว่า ร่างพระราชบัญญัติจัดระเบียบธุรกิจ เกี่ยวกับ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่ผ่านการพิจารณา ส่วนพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้

ผ่านการพิจารณา ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ปีพ.ศ.2522 จัดตั้ง "การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย" ขึ้น มีชื่อย่อว่า "ททท."

การท่องเที่ยวถูกนำมาเป็นตัวดึงเงินตราเข้าสู่ประเทศอย่างแท้จริงในช่วงปี พ.ศ.2530-2535 ในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ภายหลังจากที่ไม่ประสบความสำเร็จจากการใช้อุตสาหกรรมเป็นตัวสร้างรายได้ให้ประเทศ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถูกเลือกใช้และสามารถเข้ามาตอบโจทย์ได้อย่างลงตัว รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกลายเป็นรายได้หลักของประเทศและยังช่วยทำให้เกิดการจ้างงาน เกิดการขยายตัวของภาคธุรกิจ ปัจจัยที่ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวในประเทศไทยขยายตัวอย่างรวดเร็วขึ้นเกิดจาก

- การเปิดเส้นทางการบินจากอเมริกาเหนือและยุโรปสู่ไทย
- การเพิ่มขึ้นของค่าครองชีพในแถบเมดิเตอร์เรเนียนทำให้ประเทศไทยกลายเป็นตัวเลือกใหม่ที่น่าสนใจสำหรับวันหยุด
- ความน่าสนใจที่ลดลงของแหล่งท่องเที่ยวเดิมเช่นในแถบยุโรป และความต้องการแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวที่ใหม่ และน่าสนใจกว่าทำให้ประเทศไทยได้ก้าวเข้ามารองรับความต้องการจุดนี้
- ความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวในไทยที่มีทั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ภูเขา ทะเล และชื่อเสียงในเรื่องเมืองแห่งเช็กซ์และโสเภณี

การท่องเที่ยวที่เกิดในประเทศไทยนั้นพบว่ามี การเกิดขึ้นของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญกระจายอยู่ทั่วไปในแต่ละภูมิภาค ซึ่งแต่ละจุดท่องเที่ยวนั้นก็เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน เช่นในเขตกรุงเทพซึ่งเป็นจุดรวม โรงแรมมาตรฐานระดับสากล เป็นศูนย์กลางการเดินทางก่อนจะกระจายออกไปยังส่วนภูมิภาค และเป็นแหล่งรวมสินค้าที่หลากหลาย กรุงเทพเป็นจุดเริ่มต้นของเหล่านักท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยวจากยุโรปและญี่ปุ่น ส่วนภาคใต้ในส่วนที่เป็นเกาะ เช่นเกาะภูเก็ต เกาะสมุย ซึ่งเต็มไปด้วยรีสอร์ททาสตี้ตะวันตก ได้กลายเป็นจุดหมายปลายทางของชาวตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ ต่างจากในส่วนภาคใต้ของประเทศซึ่งมีจุดเด่นเป็นตลาดการค้าชายแดน การท่องเที่ยวในพื้นที่นี้จึงเป็นแบบการท่องเที่ยวช่วงสั้น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวมาเลเซียและสิงคโปร์ที่เข้ามาเพื่อจับจ่ายสินค้าและเที่ยวสถานบันเทิงในยามค่ำคืน (Stephen William, 1998) สำหรับในภาคเหนือของประเทศ ทรัพยากรป่าเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญในตลาดการท่องเที่ยว ภาพของยอดภูเขาสีเขียวเข้ม ตั้งระคะกลางเมฆขาวที่ลอยเรียวยอดดอกลายเป็นภาพตัวแทนของการท่องเที่ยวป่าในภาคเหนือ นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติต่างต้องการสัมผัสอากาศหนาวและถ่ายรูปคู่กับหมอกหมอก

2.3 การท่องเที่ยว ปัญหาว่าด้วยการนิยามความหมาย

นับตั้งแต่เริ่มมีการพัฒนาการท่องเที่ยวรัฐได้เข้ามามีส่วนอย่างมากในธุรกิจท่องเที่ยวของประเทศ การพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นพบว่าเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดการพัฒนาด้านหนึ่งคือนโยบายของรัฐ ซึ่งได้เข้ามามีบทบาทในหลายส่วน ทั้งเป็นนักพัฒนา ผู้ผลิต ผู้ปกป้องและผู้ถือผลประโยชน์ ผู้ดูแล จัดจำหน่ายและเป็นผู้นำองค์กร สถานภาพเหล่านี้ส่งผลต่อการท่องเที่ยวในประเทศในเรื่อง การพัฒนาการตลาด นโยบาย การประชาสัมพันธ์ การวางแผน และการตัดสินใจ โดยมีเงื่อนไขสำคัญในการดำเนินการคือเศรษฐกิจของประเทศ ดังที่ Bremwell (2004) กล่าวว่าในประเทศที่กำลังพัฒนา การท่องเที่ยวมักถูกนำไปเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้นการกำหนดแผนพัฒนาหรือนโยบายใดๆย่อมมีการคำนึงถึงผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจก่อนเสมอ การวางแผนนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงมักถูกมองว่าเป็นการจับมือกันระหว่างกลุ่มนักลงทุนและรัฐบาล เช่นกันกับ ทรัพยากร Stephen Williams (1998) มองว่าทรัพยากรได้ถูกมองเป็นทุนในธุรกิจท่องเที่ยว ในส่วนของนโยบายนั้นมีเป้าประสงค์ที่สำคัญสี่ส่วนคือเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวไปในแนวทางเดียวกับระบบเศรษฐกิจ ส่วนที่สองเพื่อควบคุมการก่อรูปของรูปแบบการพัฒนา สามเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรที่สำคัญ และส่วนสุดท้ายคือการแบ่งแยกเค้าโครงของการประชาสัมพันธ์และการตลาดเพื่อไปให้ถึงเป้าประสงค์

“The aims of the local state may diverge from those of the central state.”

Williams and Shaw, 1988

นโยบายของรัฐมักเป็นแบบบนลงล่างจึงมักมองข้ามความแตกต่างหลากหลาย และอีกด้านหนึ่งคือเพื่อก่อให้เกิดความเป็นหนึ่ง สลายความหลากหลายทางความคิดเหล่านั้น ความแปลกแยกแตกต่างถูกนำมาใช้ในบางครั้ง แต่ก็มักเป็นไปเพื่อสร้างผลประโยชน์ให้กับรัฐ ในบริบทของการท่องเที่ยวและสังคมโลกาภิวัตน์ที่โลกแทบจะเป็นหนึ่งเดียว ความหลากหลายมักถูกนำมาเป็นจุดขายเป็นสินค้า ดังเช่นกรณีฮาวาย ด้านหนึ่งรัฐมีนโยบายสร้างความเป็นหนึ่งโดยพยายามกีดกันวัฒนธรรมของชาวฮาวายทั้งการห้ามประกอบประเพณีพิธีกรรม การห้ามสอนภาษาฮาวาย แต่อีกด้านหนึ่งในบริบทของการท่องเที่ยววัฒนธรรมฮาวายถูกนำกลับมาใช้อีกครั้งเพื่อเป็นจุดขายในตลาดท่องเที่ยว แต่ก็เป็นการหยิบยืมอย่างฉาบฉวยเพียงรูปลักษณ์ภายนอก หากได้มีการแสดงถึงแก่นแท้ของประเพณีพิธีกรรมเหล่านั้นไม่ ความเป็นฮาวายจึงถูกนำไปใช้เพียงเพื่อเป็นสินค้าที่มีความแตกต่าง กระบวนการเหล่านี้ถูกดำเนินผ่านทางนโยบายและแผนพัฒนาที่รัฐสร้างขึ้นเพื่อนำมาครอบใช้และประสบผลสำเร็จในระดับสูง กะเหรี่ยงคอยาวเป็นหนึ่งในตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในไทย ภายหลังจากส่งเสริมการท่องเที่ยวแม่ฮ่องสอนเมื่อประมาณยี่สิบปีก่อนกะเหรี่ยงคอยาวกลายเป็นอีก

หนึ่งจุดขายของเมืองสามหมอก ถูกควบคุมให้อยู่ในพื้นที่หนึ่งเป็นเสมือนสวนสัตว์มนุษย์ที่ต้องมีการซื้อตั๋วเข้าชม ในขณะที่ตัวรัฐเองก็ยังคงดำเนินนโยบายกีดกันแบ่งแยกความเป็นไทย ไม้ไทย กระนั้นนโยบายของรัฐในด้านการท่องเที่ยวที่หมายจะสร้างรูปแบบ แบบแผนของการพัฒนาการท่องเที่ยวจากมุมมองด้านเดี่ยวย่อมมีการตอบโต้ ได้แย้งโดยคนด้านล่าง ซึ่งฉายใช้เครื่องมือต่างๆ เพื่อสร้างพื้นที่ให้กับตนเอง ทั้งใช้การท่องเที่ยวเองหรือการโต้กลับนโยบายของรัฐด้วยนโยบายอีกด้านของรัฐดังเช่นกรณีชาวไอนุของญี่ปุ่นที่ฉายใช้การท่องเที่ยวเพื่อเป็นเครื่องมือต่อสู้กับการกลืนกลายโดยญี่ปุ่นศูนย์กลาง การกีดกันความเป็นไอนุในสังคมญี่ปุ่นทำให้วัฒนธรรมไอนุแทบจะสูญสลาย การลุกขึ้นมาเพื่อเรียกร้องเกิดขึ้นในบริบทของการท่องเที่ยว เมื่อ Globalization ไม่สามารถแยกขาดออกจาก Localization ได้ ความเป็นไอนุที่แตกต่างจึงกลายเป็นจุดขายที่ประกาศความมีตัวตน แสดงความเป็นท้องถิ่นเพื่อหาพื้นที่ให้ตนเอง โดยใช้เครื่องมือของความเป็นโลกาภิวัตน์คือผ่านสื่อและปรับประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้ เช่นกันกับชาวปากาเกอญอในงานศึกษาของ C.M. Hall (1997) ที่แสดงให้เห็นว่าชาวปากาเกอญอถูกวาทกรรมของรัฐกล่าวหาว่าเป็นผู้ทำลายป่า พวกเขาได้หยิบใช้การสร้างวาทกรรมเข้ามาตอบโต้โดยได้วาทกรรมเดิมด้วยการแสดงตนทั้งในพื้นที่ท่องเที่ยวและพื้นที่สื่อว่าพวกตนคือคนดูแลป่า

นโยบายของรัฐในเรื่องการท่องเที่ยวนั้นไม่สามารถใช้กับทุกระดับพื้นที่ เนื่องจากแต่ละพื้นที่ต่างมีความหลากหลาย และต่างก็ถูกกระทำโดยรัฐไม่เหมือนกัน อีกทั้งนโยบายของรัฐเองหลายครั้งเช่นกันที่ขัดแย้งกันเอง หรือเกิดภายใต้การนิยามความหมายที่ผูกติดกับแนวคิดด้านเศรษฐกิจมากจนปิดกั้นการนิยามความหมายที่แตกต่าง เหล่านี้ ต่างก่อให้เกิดเป็นปัญหาความขัดแย้งตามมาทั้งสิ้น ตัวอย่างที่เห็นเด่นชัดคือการนิยามความหมายเรื่องทรัพยากรที่ต่างกันระหว่างรัฐและชุมชน

เบื้องหลังภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างรวดเร็วและสร้างรายได้มหาศาลให้กับประเทศไทยกลับมีการขัดแย้งกันระหว่างคนในพื้นที่และรัฐในเรื่องสิทธิในการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวที่เข้ามาได้ทำให้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะในเรื่องการจัดการใช้ที่มีความกำกวมยิ่งขึ้น

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร ประเด็นหลักที่ก่อให้เกิดปัญหานั้นมาจากการนิยามความหมายของสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรที่ต่างกันระหว่างรัฐและชุมชน

สำหรับรัฐ ทรัพยากรถูกเข้าใจผ่านการทำให้เป็นระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐ (State Property) การทำให้เป็นระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐนั้น ทำผ่านกระบวนการในการสร้างอำนาจเหนือพื้นที่ (Territorialization) เป็นกระบวนการที่รัฐเข้าไปกำหนดขอบเขตในการเข้าถึง (ใช้) ทรัพยากร และกีดกันไม่ให้มีการเข้าไปทำกิจกรรมในอาณาบริเวณของอำนาจรัฐนั้น จากงานของ Peter

Vandergreest และ Nancy Peluso (1992) เรื่อง Territorialization and State Power in Thailand. ได้เสนอเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับทรัพยากรว่าเป็นลักษณะ Territorialization คือการที่รัฐต้องการจะเข้าไปใช้ และควบคุมทรัพยากรในส่วนที่อยู่ภายในหลักของเขตแดนของชาติ โดยชอบธรรม ผ่านมโนคติเรื่องการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการเพิ่มอำนาจในการควบคุมทรัพยากรนั้นๆ ซึ่งนัยยะที่ซ่อนอยู่ในความรู้แบบวิทยาศาสตร์นี้มักเกี่ยวโยงกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ Peluso ยังได้เพิ่มมุมมองของการขยายอำนาจรัฐเข้ามาในเขตทรัพยากรว่ารัฐได้ใช้มโนคติเรื่องการอนุรักษ์เข้ามาแสดงความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรของอำนาจรัฐด้วยภาพของการกีดกันจากรัฐในการเข้าถึงทรัพยากรของชาวบ้าน โดยผ่านข้ออ้างในเรื่องของการอนุรักษ์นั้น รัฐพยายามที่จะเข้ามาจัดการโดยใช้ หลักกฎหมาย กฎหมายกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความชอบธรรมของรัฐในการเข้าถึง และครอบครองทรัพยากรที่ไม่มีการอ้างชื่อเป็นเจ้าของโดยปัจเจกบุคคลผ่านทางกฎหมาย อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางการขยายอำนาจควบคุมทรัพยากรของรัฐที่มากขึ้น ได้ส่งผลให้ชุมชนสูญเสียสิทธิในการเข้าถึง และการใช้ มากขึ้นตามไปด้วย

ในขณะที่ชุมชนมองเข้าใจทรัพยากรผ่านระบบความสัมพันธ์ การมองในรูปแบบนี้ไม่ได้มองสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรว่าหยุดนิ่ง หรือตายตัว แต่กลับมองว่ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับบริบทและเงื่อนไขที่มีความซับซ้อนเช่น เรื่องของการเมือง วัฒนธรรม และระบบเศรษฐกิจ ซึ่งก็คือเป็นการมองสิทธิผ่านระบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation) ที่มีการต่อรองกันอยู่ตลอดเวลา นั่นเอง ความสัมพันธ์ที่กล่าวถึงนี้ ไม่ใช่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งของ (ทรัพยากร) เท่านั้น แต่เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคนกับคน บนเรื่องของทรัพยากรเมื่อพูดถึงแนวคิดในเรื่องของการเข้าถึง สิทธิที่เกิดจากการเข้าถึงนั้น มักถูกนำไปโยงกับเรื่องอำนาจเสมอ โดยการจะเข้าถึงทรัพยากรได้นั้น เกี่ยวข้องกับเรื่องลำดับชั้นของอำนาจที่หลากหลายของแต่ละบุคคล ซึ่ง Jesse C. Ribot and Nancy Lee Peluso (2003) ได้กล่าวว่าอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรนั้นเกิดขึ้นผ่านทางกลไกความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งอำนาจนี้มีการเชื่อมโยงกันเป็นโครงข่าย ระหว่างกลุ่มอำนาจต่างๆ การเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มต่างๆ จึงมีความหลากหลาย และมีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ

เมื่อคำว่า Access ถูกนิยามว่าเป็นความสามารถที่จะได้มาซึ่งผลประโยชน์จากสิ่งหนึ่ง “The ability to derive benefit from thing” หากนำมาเปรียบเทียบกับคำว่า property ที่หมายถึงสิทธิที่จะได้มาซึ่งผลประโยชน์จากสิ่งของ “The right to benefit from thing” ก็จะให้เห็นว่าความหมายของ Access นั้นกว้างกว่าและเกี่ยวโยงกับเรื่องของอำนาจมากกว่าแค่ สิทธิ ดังนั้น สิทธิ

ในทรัพยากรที่คู่ผ่านการเข้าถึง จึงมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของอำนาจมากกว่าเพียงแค่การครอบครองดังที่แนวคิดแรก (สิทธิที่ผูกติดกับตัวทรัพยากร) นำมาใช้ในการอธิบาย

จากแนวคิดของ Ribot นั้น Christian Lund (2002) ได้นำมาวิเคราะห์ต่อในเรื่องของกระบวนการที่ชาวบ้านเข้าถึงทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ พบว่าสำหรับชาวบ้านแล้วสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรนั้น เป็นกฎเกณฑ์ที่ไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว แต่จะเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับการใช้ (Rule in Uses) ซึ่งจะมีการปรับเปลี่ยน หรือสร้างใหม่ขึ้นมาเพื่อประสิทธิภาพในปฏิบัติการของชาวบ้าน ซึ่งผู้เขียนได้อ้างงานของ Moore (1994) ซึ่งได้มีการเปรียบเทียบกระบวนการถ่วงคานอำนาจ (Countervailing) 2 อย่างคือ กระบวนการสร้างกฎเกณฑ์ (Process of regularization) และกระบวนการปรับแก้ตามสถานการณ์ (Process of situational adjustment) ซึ่งกระบวนการสร้างกฎเกณฑ์จะเกิดขึ้นผ่านองค์กร ประเพณี พิธีกรรม ส่วนกระบวนการปรับแก้ นั้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ผ่านกระบวนการต่อต้าน ชัดแย้ง ซึ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นเพื่อการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งจะเห็นว่าโครงสร้างของอำนาจและการกำหนดสิทธินั้นมีการยอมรับและขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา โดยมีตัวจักรที่สำคัญคือชาวบ้าน

David Guillet (1998) ได้สนับสนุนแนวคิดของ Ribot โดยมองผ่านเรื่องการเข้าถึงสิทธิในการใช้น้ำ ซึ่งเสนอให้เห็นว่าแม้แต่สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำที่มีเหมือนกันของชุมชนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งน้ำ แต่การเข้าถึงเองก็ยังคงต้องมีการสร้างกฎเกณฑ์ในการใช้ ทุกชุมชนมีสิทธิที่จะใช้น้ำเหมือนกันแต่กติกาในการใช้น้ำกลับมีการกำหนดโดยผ่านการทำความเข้าใจ และสร้างข้อตกลงระหว่างชุมชน กล่าวคือกรรมสิทธิ์ที่เกิดจากการเข้าถึงเองก็ไม่ได้เป็นก้อนเดียวกัน แต่ยังคงแตกต่างกันไปตามเงื่อนไข เช่นเวลาในการเข้าถึงก่อนหลัง ซึ่ง Nancy Peluso ได้นำเสนอระบบการจัดการทรัพยากรป่าในอินโดนีเซียที่ต่อต้านระบบคิดของรัฐที่มองสิทธิในการเข้าถึงเพียง 2 รูปแบบคือสิทธิของรัฐ และสิทธิของปัจเจก โดยเชื่อว่าสิทธิทั้งสองประเภทจะช่วยรักษาทรัพยากรของประเทศให้คงอยู่ได้ แต่สำหรับชุมชนในกรณีศึกษานี้กลับใช้การสร้างสร้างความหมายและสร้างค่านิยมใหม่ให้กับพื้นที่ป่า ซึ่งสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรป่าไม่ได้เป็นแค่เพียงการเข้าไปใช้พื้นที่แต่เป็นการสร้างความหมายใหม่ให้เป็นเพียงการมีสิทธิเหนือต้นไม้ของตระกูล ซึ่งสิทธิกลับกลายมาเป็นเรื่องของระบบเครือญาติ กลายเป็นเรื่องของมรดก และเกิดเป็นความสัมพันธ์ขึ้นภายในชุมชนระหว่างคนที่มิได้ต้นไม้อยู่ในพื้นที่เดียวกัน การสร้างเครือข่ายภายในชุมชนก็ช่วยก่อให้เกิดเป็นความชอบธรรมในการใช้

2.3.1 ความขัดแย้งเรื่องสิทธิของอำนาจรัฐ กับกฎเกณฑ์ของชุมชน

การมองการเข้าถึงทรัพยากรบนฐานความคิดที่ต่างกันทำให้เกิดเป็นกรณีขัดแย้งขึ้นบ่อยครั้งระหว่างภาครัฐที่เน้นการเข้าถึงทรัพยากรผ่านทางสิทธิเชิงเดี่ยว เน้นการจัดการเชิงเดี่ยวเป็นสำคัญ ทั้งการจัดให้เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐหรือส่วนบุคคล ล้วนแล้วแต่เป็นการมองทรัพยากรเพียงมุมเดียวคือการมองเป็นเพียงวัตถุ ที่ปราศจากระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องบนทรัพยากรนั้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการเข้าถึง ใช้ ทรัพยากรนั้นมีความหลากหลาย ซับซ้อนบนฐานความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่โยงใยอยู่กับตัวทรัพยากรอย่างเหนียวแน่น และไม่มีวันที่จะแยกออกจากกันได้ ซึ่งสายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีอยู่ไม่ได้เกิดแค่ระหว่างชุมชนกับคนนอก แต่แม้กระทั่ง ภายในชุมชนเองก็ยิ่งเต็มไปด้วยความซับซ้อนของความสัมพันธ์เช่นกัน การมองการใช้ทรัพยากรผ่านทางแนวคิดเชิงเดี่ยวของภาครัฐจึงมักก่อให้เกิดเป็นกรณีขัดแย้งกับความสัมพันธ์ที่มีอยู่จริงในชุมชน โดยการสร้างวาทกรรมจากรัฐให้กับชุมชนว่าเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างเกินเลย หรือบางครั้งอาจมองว่าเป็นสาเหตุของการทำลายทรัพยากร ทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างมาก

ในเรื่องของการกีดกัน การเข้าถึงทรัพยากร จากบทความของ อัจฉรา รักษุติธรรม (2543) เรื่อง “นิเวศวิทยาพื้นบ้าน”: การต่อสู้ของคนชายขอบเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนกับป่า ได้แสดงให้เห็นว่า การอ้างการอนุรักษ์พื้นที่ป่าเพื่อไว้ใช้ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาและท่องเที่ยววนั้น ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชนท้องถิ่นซึ่งถูกกีดกันการเข้าใช้ และครอบครองพื้นที่ป่า อีกทั้งยังถูกไล่ที่ออกจากพื้นที่ป่า หรือในทางกลับกัน คือพื้นที่หมู่บ้านของพวกเขา ซึ่งกรณีนี้ชี้ให้เห็นว่ารัฐมองป่าแต่เพียงพื้นผิว ของพื้นที่ที่ปราศจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนบนพื้นผิวนั้น กับป่า และระหว่างคน กับคนที่อาศัยอยู่บนพื้นผิวที่เรียกว่าป่าอนุรักษ์ของรัฐ ซึ่งในความจริงแล้วชาวบ้านมีแบบแผนในการจัดการป่าอย่างเป็นระบบ ทั้งในเรื่องการจัดการจัดจำแนกป่า และการควบคุมกฎเกณฑ์ เรื่องการใช้ป่าผ่านทางจารีตของชุมชน เช่นเดียวกับงานศึกษาของอะภัย วาณิชประดิษฐ์ (2526) เรื่อง พลวัตของความรู้ท้องถิ่นกับทางเลือกในการจัดการทรัพยากรบนพื้นที่สูงกรณีศึกษาชุมชนม้งบ้านแม่สาใหม่ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งนำเสนอประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการเข้าใช้พื้นที่ป่าเพื่ออยู่อาศัย แต่ทางรัฐกลับแบ่งประเภทป่าและประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ถึง 4 ประเภท ทำให้เกิดการกีดกันการเข้าอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าของชาวบ้านอย่างรุนแรง อีกทั้งชุมชนเองก็ยิ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ที่ทำลายป่า ซึ่งเป็นการลดทอนสิทธิของชาวบ้านในการเข้าใช้พื้นที่ป่าและสิทธิในการต่อรองกับภาครัฐบนพื้นที่ป่านั้นจากงานของ Yoko Hayami (1998) เรื่อง Internal and External Discourse of Communalty, Tradition and Environment: Minority Claims Forest in the Northern Hills on Thailand. จะพบว่ามีการนำเสนอภาพของการถูกวาทกรรมที่สร้างขึ้น โดยคนนอกหรือรัฐ ในเรื่อง

ของการทำลายป่า ที่ทำให้ชาวปกากะญอต้องออกมาต่อสู้ ซึ่งการต่อสู้ในครั้งนี้เป็นการต่อสู้ในเชิงวาทกรรมที่เป็นไปเพื่อแย่งชิงพื้นที่ป่า บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างท้องถิ่นกับภายนอก โดยเฉพาะในการครอบครองแบบปัจเจกที่รัฐพยายามนำมาใส่ให้กับหมู่บ้าน ความพยายามค้นหากระบวนการสร้างความชอบธรรมของชาวปกากะญอ ในการอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรของพวกเขา นั้น ใช้พิธีกรรมอันเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมในการบังคับให้กฎจารีตในการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรมาเป็นเครื่องมือหลักในการต่อรอง นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์เอาวิถีของคนไทยพื้นราบ ความเป็นพุทธ และการเป็นคนของในหลวง มาปรับใช้ เพื่อสร้างน้ำหนักในการต่อต้านวาทกรรมที่คนพื้นราบสร้างขึ้นมากับพวกเขา ซึ่งการเน้นย้ำถึงพิธีกรรมของกรรมสิทธิ์ชุมชนยังเป็นการต่อต้านแนวโน้มการกลายเป็นปัจเจก และการแบ่งที่ดินภายในชุมชนด้วย

จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างภาครัฐกับชุมชนในเรื่องสิทธิในการจัดการทรัพยากรนั้นเกิดขึ้นบนความแตกต่างของการให้ความหมายต่อการจัดการทรัพยากร รัฐใช้วิธีการสร้างวาทกรรมขึ้นมาเพื่อกีดกันคนออกจากป่า และการกีดกันชุมชนไม่ให้มีสิทธิในการจัดการดูแลทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง ในขณะที่ชุมชนเองก็นำเอาวิธีการสร้างวาทกรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ เพื่อแย่งชิงสิทธิในการใช้และดูแลทรัพยากรในพื้นที่ของตน วาทกรรมใหม่ๆ จึงถูกสร้างขึ้นอยู่เสมอ ตอบโต้ต่อกันเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการครอบครองและใช้ประโยชน์ ภายใต้ความขัดแย้งดังกล่าว การท่องเที่ยวที่เข้ามาได้ก่อให้เกิดความเคลือบแคลงใจต่อชาวบ้านเมื่อรัฐมีนโยบายกีดกันคนออกจากป่า แต่ในทางกลับกันกลับเปิดป่าให้คน (มีเงิน) เข้ามาทำศนาจรหย่อนใจ จากงานศึกษาของ Anan (1997) ผ่านแนวศึกษาแบบนิเวศวิทยาการเมือง พบว่าการย้ายคนออกจากป่าภายหลังการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาตินั้นนอกเหนือจากการอนุรักษ์แล้วยังมีเหตุผลด้านธุรกิจท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งมันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ที่มีต่อป่า จากงานศึกษาของ Scott (1991) เห็นได้ว่านโยบายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของรัฐที่ปรากฏออกมาในรูปการประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ หรืออุทยานแห่งชาติ เป็นผลที่เกิดจากแรงกระตุ้นของโลกทัศน์ที่มีต่อป่าของชนชั้นนำในสังคม ซึ่งมีการนิยามความหมายใหม่ว่าป่าคือความสงบ บริสุทธิ์และเป็นสิ่งจำเป็นของสังคมที่มีอารยะ ป่าจึงไม่ใช่ความป่าเถื่อนที่อยู่นอกเหนืออำนาจรัฐอีกต่อไป การจัดการป่าโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือกรมป่าไม้จึงมีรูปแบบการดูแลป่าที่ตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่ารัฐมีหน้าที่ควบคุมดูแลป่าให้บริสุทธิ์ปราศจากคนที่เป็นที่มาของการทำลายป่า แต่ภายหลังเมื่อการท่องเที่ยวถูกยกมาเป็นนโยบายในการหาเงินเข้าประเทศ ช่วงปี.ศ.2530 เป็นต้นมา ได้พบว่าเกิดการขัดแย้งกันเองในหน่วยงานของรัฐในเรื่องของการใช้ทรัพยากรป่า เช่นกรณีการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ซึ่งเป็นข้อพิพาทระหว่างกรมป่าไม้ และองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยหรือที่ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ภายใต้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากโครงการของรัฐ คือ การเปิดเป็นปีแห่งการพัฒนาทุ่งใหญ่นเรศวร ในปี พ.ศ.2539 ทำให้มีการตัดป่าเป็นพื้นที่กว้างเพื่อสร้างบ้านพักและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่นกันกับกรณีอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ที่อยู่ในสมัยที่ประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติในครั้งแรก สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งมีการสนับสนุนให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยว

ในปี พ.ศ.2536 ได้มีการใช้นโยบายนิคมท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานและต้องการเพิกถอนพื้นที่อุทยานกว่าครึ่งเพื่อนำไปดำเนินการตามนโยบาย จึงทำให้เกิดการพิพาทระหว่างอสท. และกรมป่าไม้ ในประเด็นที่ว่าการท่องเที่ยวจะยังทำให้ป่าเสื่อมโทรม กรณีนี้ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในระดับนโยบายและทิศทางของการจัดการป่าในภาพรวม แต่กระนั้น ภายใต้แนวคิดของสองหน่วยงานมีสิ่งที่เหมือนกันในประเด็นที่ว่า ทั้งสองหน่วยงานต่างมองป่าเป็นเพียงวัตถุดิบที่ฝ่ายหนึ่งต้องการเก็บรักษา อีกฝ่ายก็ต้องการนำมาใช้ประโยชน์ โดยทั้งสองหน่วยงานต่างมองผ่านเลยคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ ในส่วนของกรมป่าไม้ก็ยังคงดำเนินนโยบายกีดกันคนออกจากป่า ในขณะที่การท่องเที่ยวเองก็ไม่ได้มีการเสนอผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่หลังจากที่มีการจัดเป็นพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว

นโยบายการท่องเที่ยวบนพื้นที่ธรรมชาติยังส่งผลให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อชุมชนเจ้าของพื้นที่ ดังเช่นกรณีการใช้ทรัพยากรชายฝั่งทะเลตะวันออกของประเทศเพื่อการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างมาก การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลเช่นพัทยา และระยองเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว โดยหวังรายได้จากเหล่าทหารอเมริกันที่เข้ามาตั้งฐานทัพ นโยบายที่หวังเพียงผลกำไรแต่ไม่มีการพึงระวังถึงผลกระทบที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่อย่างถาวร ทั้งเมืองพัทยาและจังหวัดระยอง ได้ประสบปัญหาเดียวกันคือมลภาวะที่เกิดจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ทำให้วิถีชุมชนประมงต้องสลายตัวลง การกว้านซื้อที่ดินริมชายฝั่งเพื่อประกอบธุรกิจท่องเที่ยวทำให้ที่ดินชายฝั่งเปลี่ยนมือไปเป็นของเหล่านักลงทุนต่างถิ่น สิ่งก็ตามมาคือการปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว การประมงขนาดเล็กถูกกีดกันออกจากพื้นที่ ในขณะที่มลภาวะที่เกิดขึ้นจากธุรกิจท่องเที่ยวกลับส่งตรงสู่ชุมชน ทั้งมลภาวะทางเสียง ขยะ และสารพิษจากที่พักที่ไหลลงสู่ทะเล ซึ่งเหล่านี้ทำให้อาชีพประมงชายฝั่งของชุมชนค่อยๆ สลายไป

2.3.2 การท่องเที่ยวตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544

ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาทำให้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 หันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

(มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ, 2540) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) จึงได้ถูกยกขึ้นมาเป็นแนวทางหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงทศวรรษ 1980 โดย Ceballos-Lascurain (1996) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่รบกวนสภาพธรรมชาติ ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทั้งพืชและสัตว์ เช่นเดียวกับการไม่เข้าไปรบกวนสภาพวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งก่อนหน้านั้น Hetzer (1965) (อ้างใน Fennell, 2003) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมว่ามีข้อควรปฏิบัติที่สำคัญคือ 1. การก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมน้อยที่สุด 2. การก่อให้เกิดผลกระทบต่อเจ้าของพื้นที่ให้น้อยที่สุด 3. เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้มากที่สุดต่อชนชั้นรากหญ้าเจ้าของพื้นที่ และ 4. มีการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเรียนรู้สภาพธรรมชาติและวัฒนธรรมมากที่สุด

การนิยามความหมายคำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) มักเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่ปรากฏอยู่ก่อนหน้านั้นคือ การท่องเที่ยวป่า (Nature-tourism) ซึ่ง Laarman and Durst (1993) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวป่า (Nature-tourism) ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดเน้นอยู่ที่ทรัพยากรธรรมชาติ โดยไม่ทำการรบกวนพื้นที่ธรรมชาติและ สัตว์ป่า รวมตลอดถึงพันธุ์พืชที่มีการสงวนรักษา เช่นเดียวกับ Goodwin (1995) อธิบาย การท่องเที่ยวป่า ว่าเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยว ที่เน้นการก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพธรรมชาติให้น้อยที่สุด เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีฐานทรัพยากรที่สำคัญคือพื้นที่ป่าที่ยังไม่ได้มีการพัฒนา จุดเด่นของการท่องเที่ยวป่า จึงอยู่ที่การสร้างคามพึงพอใจจากพื้นที่ธรรมชาติที่ยังไม่มีการพัฒนา

ในขณะที่เขาได้ให้นิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมต่ำ เกิดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดการดำรงอยู่ซึ่งความหลากหลายของสภาพธรรมชาติและดำรงอยู่ผ่านการอนุรักษ์ อีกทั้งยังเป็นช่องทางในการกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น ก่อให้เกิดการปกป้อง และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เป็นแหล่งรายได้ของชุมชน

นอกจากนี้ Australian National Ecotourism ยังได้เพิ่มมุมมองทางด้านความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมองว่า ecotourism ก็คือ การท่องเที่ยวที่วางอยู่บนฐานเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และการทำความเข้าใจ เพื่อก่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาของ Fennell (1999) พบว่าการให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ขึ้นอยู่กับว่าเป็นการให้ความหมายจากคนกลุ่มใด และเพื่อวัตถุประสงค์ใด โดยจะเห็นว่าความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นั้นมีการปรับเปลี่ยนไปตามเวลา ความซับซ้อนของ

ความหมายของการท่องเที่ยวมีเพิ่มมากขึ้น โดยจะเห็นว่ามี การสร้างความหมายให้ครอบคลุม กิจกรรมที่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติมากขึ้น ซึ่งพบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ครอบคลุมถึง การท่องเที่ยวป่า (Nature-tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure-tourism) การ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural- tourism) โดยกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ต้องมีจุดมุ่งหมายร่วมกันคือ เป็นการดำเนินการท่องเที่ยวโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และรับผิดชอบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ท้องถิ่นในพื้นที่

Fennell ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า เป็นการท่องเที่ยวโดยใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งเน้นเรื่อง การสร้างประสบการณ์ และการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ รวมทั้งการดำเนินการจัดการเพื่อให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุดต่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่ และ ส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่นั้นๆ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในตลาดการท่องเที่ยว เมื่อประมาณปี ค.ศ.1972 เมื่อหลายประเทศทั่วโลก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ได้กล่าวหาว่าการท่องเที่ยวมีส่วนที่จะ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งในช่วงเวลานั้นกระแสการอนุรักษ์กระจายไปทั่วโลก การ ท่องเที่ยวแบบใหม่ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมจึงเป็นทางเลือกใหม่ที่ได้รับความสนใจ อย่างมาก จนกระทั่ง The United Nation Conference on Environment and Development: UNCED ได้ลงนามรับรองแผนปฏิบัติการ 21 หรือ Agenda 21 ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น โดยประเด็นสำคัญของการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความยั่งยืน นั้น ปรากฏออกมาในลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งประกอบไปด้วยการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม (Cultural-tourism) และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นมี รูปแบบต่างๆ ที่ประกอบกันคือ การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาธรรมชาติ (Nature Education Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) การ ท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา หรือศิลาสัญจร (Litho Travel) และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพธรรมชาติ (Natural Health Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ เพื่อให้ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน และมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และ การท่องเที่ยวอย่างดี รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นเพื่อก่อให้เกิดจิตสำนึกต่อ การรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

สำหรับในประเทศไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ผลักดันให้เกิดการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2538- 2539 ซึ่งต่อมาได้มีการนำนโยบายท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าสู่

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และล่วงมาถึงฉบับที่ 9 โดยมีนโยบายหลักในการดำเนินการคือ การใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยจะต้องมีการควบคุมดูแลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่น้อยที่สุด และต้องมีการสร้างจิตสำนึกในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน และกระจายรายได้ให้เข้าสู่ชุมชนให้มากที่สุด

ในช่วงเวลานี้เองที่หน่วยงานของรัฐทั้งระดับจังหวัด อำเภอ และตำบลต่างหันมาให้ความสนใจกับการสนับสนุนให้ชุมชนที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว ให้หันมาดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว มีการสนับสนุนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นเรื่องการสร้างองค์ความรู้ให้กับชุมชนท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินกิจการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชนโดยคนในชุมชนเอง บทบาทของภาครัฐคือฝ่ายสนับสนุนในเรื่องงบประมาณผ่านโครงการต่างๆ มีนักวิชาการ และนักวิจัย เป็นเสมือนพี่เลี้ยงและคาดหวังให้ชาวบ้านเป็นผู้นำความรู้ที่ได้จากการร่วมวางแผนกับนักพัฒนา นักวิจัย ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมของชุมชนของตนแล้ว ยังเพื่อก่อให้เกิดการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนด้วย

แต่อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังเป็นประเด็นถกเถียงในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและกระจายรายได้สู่ชุมชน โดยกลุ่มที่สนับสนุนมองว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งเน้นการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวนี้ช่วยเปิดโอกาสในการสร้างรายได้ และสร้างอำนาจในการจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยเฉพาะในเรื่องสิทธิในการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น เช่นการศึกษาของ Melanie K. Smith (1999) กรณี เคนย่า และแทนซาเนีย ที่เห็นได้ชัดถึงการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวคือกรณีของ ชาวมาไซ (Maasai Mara) ซึ่งอาศัยอยู่ในแอฟริกา ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นพื้นที่ที่ดีที่สุดในการท่องเที่ยวชมชีวิตสัตว์ ชาวมาไซ นั้นประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ พื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยของพวกเขากำลังจะถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่เพื่อการเลี้ยงสัตว์เชิงพาณิชย์ ชาวมาไซถูกไล่ที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรม จนกระทั่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก้าวเข้าสู่แอฟริกา ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ป่าได้กลายเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการชมชีวิตสัตว์ป่าอย่างใกล้ชิดให้เดินทางเข้าสู่พื้นที่ของชาวมาไซมากขึ้น เงินจำนวนหนึ่งได้มาจากการเที่ยวชมสัตว์ของนักท่องเที่ยว ส่วนอีกจำนวนหนึ่งนั้นมาจากการนำเสนอลักษณะของวัฒนธรรมของชาวมาไซ ความสามารถในการสร้างรายได้ให้กับประเทศทำให้การอพยพออกจากพื้นที่ถูกยกเลิก แต่กระนั้นสิทธิในที่ดินของชุมชนก็ยังไม่สามารถเรียกคืนมาได้

สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น Melanie K. Smith พบว่า ประสิทธิภาพในการจัดการ ควบคุมการใช้ทรัพยากร สามารถทำได้เพียงในชุมชนขนาดเล็ก โดยเฉพาะกลุ่มอาศัยอยู่บนพื้นที่จำกัดและมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ในทางกลับกัน Mowforth and Munt (1998) เปรียบเทียบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในระบบโลกว่าเป็นอาณานิคมเชิงนิเวศ (Eco-Colonialism) ซึ่งวางอยู่บนฐานความเข้าใจเรื่องอำนาจและการควบคุมจากศูนย์กลางซึ่งเป็นตัววางรูปแบบของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและเป็นมิตรกับสภาพแวดล้อม เช่นเดียวกับ Hall (1994) พบว่า รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมองว่าเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรนั้นเป็นแนวคิดที่มาจากฝั่งตะวันตกเสมอ

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น Budowski (1978) มองความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็น 3 ส่วนคือ ความขัดแย้ง (Conflict) การอยู่ในที่และเวลาเดียวกัน (Coexistence) และ ความสามารถในการอยู่ร่วมกัน (Symbiosis) ซึ่งเขามองว่าผลกระทบที่เกิดจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นความสัมพันธ์ในช่วงเวลาหนึ่งๆ จึงมีวางตัวอยู่บนเงื่อนไขของความขัดแย้ง เช่นเดียวกับ Cohen (1987) ซึ่งอ้างอิงในงานเดียวกัน ทบทวนงานศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม พบว่ามีความแตกต่างระหว่างจุดมุ่งหมายของการพัฒนาและสิ่งไม่ดีที่เกิดขึ้นจริงซึ่งเป็นผลมาจากการท่องเที่ยวสมัยใหม่ (Modern tourism)

เช่นเดียวกับงานศึกษาของ Krippendorf (1982) และ Travis (1982) พบว่าการมองธรรมชาติเป็นวัตถุประสงค์เพื่อใช้สำหรับการท่องเที่ยวนั้น ก่อให้เกิดผลกระทบในแง่ลบต่อตัวธรรมชาติอย่างมาก โดยปัญหาหลักคือเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ความแออัดของผู้คน ซึ่งก่อให้เกิดการทำลายหรือก่อรูปใหม่ของทรัพยากร เกิดเป็นปัญหาลูกโซ่ที่ส่งผลกระทบต่อทั้งพืชและสัตว์ รวมตลอดถึงระบบนิเวศโดยรวม งานศึกษาของ Coppock (1982) พบว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศอังกฤษก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพของทรัพยากรดินอย่างมาก โดยผลกระทบเกิดจากกิจกรรมบางอย่างเช่นการก่อกองไฟ ก่อให้เกิดการรบกวนสภาพธรรมชาติทั้งพืชและสัตว์

นอกจากในเรื่องของผลกระทบต่อทรัพยากรทางธรรมชาติแล้ว การขาดมุมมองเรื่องความสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชน มองข้ามเรื่องความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มคนที่มีบทบาทอยู่บนเวทีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ยก สันตสมบัติ (2545) มองว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ควรมีลักษณะเป็นรูปแบบที่ตายตัว แต่ควรเป็นทางเลือกในการพัฒนา ซึ่งจะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างแท้จริง โดยควรเน้นการมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและสภาพแวดล้อม โดยมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าไม่ได้เป็นกระบวนการที่หยุดนิ่งตายตัว แต่เป็นบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งจะทำให้เข้าใจปัญหาบนความสัมพันธ์ของชุมชนกับเงื่อนไขของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้มากขึ้น เช่นกันคือควรมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากมิติของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติว่าเป็นวิถีชีวิตในระบบเดียวกันที่ไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันได้ ซึ่ง

จะช่วยสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังมีความเกี่ยวโยงทางด้านวัฒนธรรมด้วย การมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศผ่านมิติด้านวัฒนธรรม จะก่อให้เกิดความเคารพต่ออัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ของเจ้าของพื้นที่ซึ่งนอกจากจะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจวัฒนธรรมของเจ้าบ้านแล้ว ตัวชุมชนเองก็สามารถสร้างวิถีทางในการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยวบนเรื่องความหลากหลายของวัฒนธรรมได้ นอกจากนี้ปัญหาที่เกิดจากการเอารัดเอาเปรียบของธุรกิจท่องเที่ยวภายนอกชุมชนนั้น สามารถมองเห็นได้ผ่านการมองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นหนึ่งในขบวนการชุมชนที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการต่อกรกับการเอารัดเอาเปรียบจากภายนอก ซึ่งมีการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อสร้างความสมดุลในการท่องเที่ยวและการดำเนินต่อไปของวิถีชุมชน

ภายใต้แผนพัฒนาฉบับที่ 8 ได้ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ให้เน้นการอนุรักษ์ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และวัฒนธรรมที่หลากหลายโดยพบว่ามีกรณีสนับสนุนให้เกิดการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ภายใต้ความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนและนักวิจัย เพื่อนำไปเป็นฐานของการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หนึ่งในงานศึกษาที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนคือ งานของ ดวงใจ หล่อธนาวิชย์ (2550) ซึ่งได้เสนอทิศทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนว่า เสน่ห์ของแม่ฮ่องสอนคือ ธรรมชาติที่สมบูรณ์งดงาม ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย และย่านเมืองเก่าทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ที่สมควรจะได้รับการอนุรักษ์และนำมาเป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน แต่กลับพบว่า การพัฒนาทิศทางการท่องเที่ยวแม่ฮ่องสอนให้ก้าวไปสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นยังเป็นเพียงนโยบายในโครงสร้างระดับบนเท่านั้น ยังไม่สามารถสร้างให้เกิดผลเชิงปฏิบัติในระดับรากหญ้าได้อย่างแท้จริง ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดในเขตอำเภอปาย นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาของตำบลต่างๆ แต่ในความเป็นจริงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวกลับตกอยู่ในมือของนายทุนที่เข้ามาใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เป็นต้นทุนในการแสวงหากำไรที่เกิดจากธุรกิจท่องเที่ยว ในขณะที่ในระดับชุมชน ชาวบ้านยังติดกับภาคเกษตร มีรายได้ส่วนใหญ่จากภาคเกษตรกรรมแต่กลับเป็นผู้รับผลกระทบที่เกิดจากธุรกิจท่องเที่ยว

2.3.3 การท่องเที่ยวในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 พ.ศ.2545-2549

แผนการพัฒนากการท่องเที่ยวในช่วงนี้เน้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้ เกิดเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวไว้ 5 ประการคือ

1. มุ่งเน้นให้การท่องเที่ยวเติบโตอย่างต่อเนื่อง ในแนวทางที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือเป็นการเร่งให้เกิดการทำลายตัวเอง
2. เน้นให้เกิดการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ส่งเสริมให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวหลักสู่แหล่งท่องเที่ยวเสริมข้างเคียง และส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในธุรกิจท่องเที่ยว และการบริการจัดการท่องเที่ยว โดยเชื่อมโยงกับนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของรัฐบาล
3. เน้นบทบาทการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในการเป็นผู้ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างเครือข่ายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในทิศทางที่เหมาะสม
4. เน้นความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวระหว่างกัน เพื่อสร้างโอกาสให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางและเป็นประตูสู่ภูมิภาค
5. มุ่งเน้นการแก้ปัญหาภัยพิบัติธรรมชาติ (สินธุ์ สโรบล, 2546, น. 34-35)

แผนพัฒนากการท่องเที่ยวนี้ถูกนำมาใช้ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งได้มีการก่อตั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ทั้งที่ในเวลานั้นยังคงมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ทำหน้าที่ดูแลเรื่องการท่องเที่ยวในประเทศไทย การก่อตั้งหน่วยงานทับซ้อน และโอนงานรับผิดชอบส่วนใหญ่ให้กับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาที่เพิ่งตั้งใหม่และขาดแคลนบุคลากรที่มีประสบการณ์ทำให้ นโยบายและแผนการพัฒนากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมาไม่ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาในระยะยาวแต่กลับส่งผลกระทบทางลบมากกว่าเช่นการเสนอให้พื้นที่ที่เหมาะสมปรับตัวเข้าสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยไม่มีการศึกษาถึงความพร้อมของคนและตัวแหล่งนั้นๆ

เช่นกับนโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่ถูกนำมาใช้อย่างเป็นรูปธรรม มีการถ่ายโอนอำนาจในการตัดสินใจให้กับหน่วยงานระดับท้องถิ่นมากขึ้นเช่นองค์การบริหารส่วนจังหวัด และองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อแผนการพัฒนากการท่องเที่ยวที่เน้นให้ผูกโยงการท่องเที่ยวเข้ากับโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์กลายเป็นโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งสถานที่ท่องเที่ยว มีการประชาสัมพันธ์ข้อดีของการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดการนำโครงการดังกล่าวไปปรับใช้ในหลายพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่มักออกมาในรูปของการพัฒนาในเชิงกายภาพเช่นถนน ที่พัก โดยมักมองข้ามความพร้อมในเรื่องของคนและการปรับประยุกต์ใช้การท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในพื้นที่นั้นๆ

สำหรับในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน การเดินทางอย่างเต็มที่ด้านการท่องเที่ยวทั้งรับนโยบายมาปฏิบัติ และในส่วนของผลกระทบจากการรณรงค์ให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวได้ทำให้มีการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคอย่างเด่นชัด เช่นการพัฒนาถนน และการส่งเสริมกิจการการบินต้นทุนต่ำ มีการปล่อยสินเชื่อเพื่อประกอบธุรกิจ และสนับสนุนให้มีการเข้ามาลงทุนในพื้นที่เหล่านี้ได้เกิดการพัฒนาด้านเชิงกายภาพแต่กลับเป็นการปรับเปลี่ยนพื้นที่กายภาพโดยส่งผลต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมและทรัพยากรธรรมชาติ เช่นการรื้อถอนสถาปัตยกรรมไทใหญ่ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนออกและถูกแทนที่ด้วยตึกแถวธุรกิจ การตัดป่าเพื่อขยายเส้นทาง การส่งเสริมให้มีการพัฒนาเส้นทางเพื่อเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเช่นน้ำตกกลางป่าแม่เย็น อำเภอปาย อีกทั้งการเข้ามาของนักลงทุนต่างถิ่น ได้ก่อให้เกิดการแข่งขันกันเองระหว่างนักลงทุนที่มีขีดความสามารถในการลงทุนสูง และค่อยๆเบียดขับกลุ่มนักลงทุนรายย่อย และกิจการของคนในท้องถิ่นให้ปิดตัวลง ก่อให้เกิดเป็นช่องว่างระหว่างรายได้ที่เพิ่มสูงขึ้น

จะเห็นว่าแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวยังคงเป็นนามธรรมที่เมื่อนำมาใช้จริงแล้วไม่สามารถก่อให้เกิดผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้คือ เพื่อเป็นอีกหนึ่งในเครื่องมือจัดการความยากจน การท่องเที่ยวยังคงมีลักษณะเอื้อประโยชน์ต่อคนเพียงบางกลุ่ม ในขณะที่ภาครัฐต้องเสียบประมาณในการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคและมีการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างหนัก นโยบายที่เกิดจากเบื้องบน คือภาครัฐนั้น ไม่สามารถนำมาใช้ได้กับทุกพื้นที่ แต่การผลักดันและส่งเสริมโดยไม่คำนึงถึงความพร้อมกลับส่งผลในทางตรงข้าม คือยังคงเกิดการใช้ทรัพยากรโดยไม่มีการควบคุม และทิ้งผลกระทบให้กับคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่

2.3.4 แผนการท่องเที่ยวปัจจุบัน พ.ศ.2550-2554

1. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคของไทย และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ

2. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตอย่างยั่งยืน โดยเน้นการขยายฐานตลาดนักท่องเที่ยวคุณภาพ ทั้งในพื้นที่ใหม่และในตลาดเฉพาะกลุ่ม ภายใต้การสร้างความเข้มแข็งของตราสินค้า (Brand) ประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง

3. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย โดยเน้นการประสานงานระหว่างเครือข่ายภาครัฐกับภาคเอกชน กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ประโยชน์ทั้งต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคมโดยรวม อันจะนำไปสู่

การสร้างและกระตุ้นจิตสำนึกรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย

4. ส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กระจายตัวสู่แหล่งท่องเที่ยวรองมากขึ้น เพื่อสร้างสมดุลระหว่างพื้นที่ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดและข้ามภูมิภาค

5. ส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านโดยการทำการตลาดร่วมกัน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวทั้งภายในภูมิภาคและภายนอกภูมิภาค อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานร่วมกันอย่างเป็นระบบ และช่วยเพิ่มความสามารถทางการแข่งขันของภูมิภาคนี้ในตลาดท่องเที่ยวโลก

6. มุ่งพัฒนาองค์กร ระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรให้มีทักษะและขีดความสามารถทางการตลาดท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการขับเคลื่อน (Driving Force) ที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และมีศักยภาพทางการแข่งขันระดับนานาชาติภายใต้หลักธรรมาภิบาล รวมทั้งพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรในบทบาทเชิงวิชาการและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการตลาด

7. พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (E-Tourism) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ประเทศไทย และเสริมสร้างศักยภาพในการส่งเสริมการตลาดผ่านสื่อสารสนเทศ

8. ส่งเสริมการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว โดยประสานความร่วมมือและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว กับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน

จะเห็นได้ว่าภายใต้แผนการท่องเที่ยวฉบับปัจจุบัน ได้แสดงให้เห็นความคาดหวังที่รัฐมีต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวว่า มันได้กลายมาเป็นอุตสาหกรรมสำคัญในการรายได้ให้ประเทศ อีกทั้งยังสะท้อนนัยยะของการมองการท่องเที่ยวว่าเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่จะเข้ามาช่วยรักษาวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ในส่วนนี้ได้เป็นการประกาศจุดยืนที่แน่นอนของภาครัฐที่จะเปิดทางให้การท่องเที่ยวสามารถแทรกตัวไปได้ในทุกภาคส่วน หากมองย้อนไปในช่วงเวลาที่ผ่านมามีการพัฒนาประเทศผ่านการท่องเที่ยวนั้นยังมีลักษณะคลุมเครือ ยังคงเป็นแผนพัฒนาที่ต้องอิงกับกิจกรรมส่วนอื่นเช่นหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ แต่ในแผนพัฒนาล่าสุดนี้ การท่องเที่ยวได้ถูกวางตัวเป็นหมากสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีการคาดหวังถึงการกระจายนักท่องเที่ยวไปสู่แหล่งท่องเที่ยวรอง และเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลังจากแผนพัฒนาฉบับที่ 9 อุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดรายรับมากพอที่ภาครัฐจะหันมาทุ่มความสนใจและทุ่มงบประมาณ ซึ่งตามแผนฉบับปัจจุบันนั้นสะท้อนให้เห็นถึง

งบประมาณมหาศาลที่จะต้องนำมาใช้สร้างสาธารณูปโภค เพื่ออำนวยความสะดวกต่อนักท่องเที่ยว การดำเนินการตามแผนการพัฒนานี้ที่สามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้คือ การจัดนิทรรศการการท่องเที่ยวตามเมืองใหญ่ๆของประเทศเพื่อขาย โปรแกรมท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศในราคาถูก อีกทั้งยังมีการส่งเสริมในเรื่องของสื่อ เช่นการสนับสนุนภาพยนตร์เรื่องสบายดีหลวงพระบางให้เป็นภาพยนตร์นำร่องการโฆษณาการท่องเที่ยวไทยลาว ซึ่งการประชาสัมพันธ์ผ่านภาพยนตร์นี้ เคยได้ผลมาแล้วจากภาพยนตร์เรื่องรักจัง ซึ่งส่งผลให้การท่องเที่ยวขยายเติบโตอย่างรวดเร็ว

ภายใต้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวฉบับนี้จะเห็นว่ารัฐได้จับมือกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อสร้างพลังในการดึงนักท่องเที่ยวเข้าสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น การแข่งขันในตลาดท่องเที่ยวจึงไม่ใช่การแข่งขันในระดับประเทศอีกต่อไป แต่มันกลายเป็นเรื่องระดับภูมิภาค หน้าที่ของรัฐนอกจากจะเชื่อมความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านภายใต้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวแล้วรัฐยังเป็นตัวกระตุ้นให้ส่วนเอกชนมีการพัฒนาศักยภาพในเรื่องสินค้าและบริการในตลาดท่องเที่ยวอีกด้วย

นอกจากนี้การสร้างให้การท่องเที่ยวกลายเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วาถกรรมนั้นนอกจากรัฐจะเป็นผู้หยิบมาใช้แล้ว ในส่วนของชุมชนเองก็ได้หยิบใช้วาถกรรมชิ้นนี้มาเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติดังเช่นกรมป่าไม้ การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ และการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชน ได้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือให้กับชุมชนที่อยู่อาศัยในเขตป่าเพื่อต่อรองว่าพวกตนสามารถรักษาป่าได้ โดยใช้การท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการสนองแนวคิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน ดังเช่นกรณีป่าบ้านแม่เย็น ปาย

2.4 สรุป

การพยายามแทรกตัวเข้าไปอยู่ในพื้นที่การท่องเที่ยว ซึ่งภาครัฐมองว่านั่นคือหนึ่งในหนทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เค้นซัดขึ้นจากการเพิ่มการท่องเที่ยวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติที่จะเห็นว่าการท่องเที่ยวเข้ามามีบทบาทมากขึ้นเรื่อยๆต่อเศรษฐกิจของประเทศ และต่อเนื่องลงไปถึงระดับจุลภาคคือหมู่บ้าน ซึ่งจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ที่ผ่านมาย่อมแสดงให้เห็นมุมมองที่รัฐมองทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งป่า วัฒนธรรมที่แตกต่าง เพื่อนำไปตอบสนองการท่องเที่ยวในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งเหล่านี้แสดงผ่านนโยบายที่รัฐใส่ให้ชุมชน นอกจากนี้มันยังช่วยสะท้อนให้เห็นความคาดหวังของรัฐที่มีต่อชาวบ้าน และนักลงทุนในเวทีการท่องเที่ยว แม้ว่าการท่องเที่ยวจะยังเป็นสิ่งที่กำกวมในการหยิบใช้แต่ตัวละครต่างๆทั้งรัฐ นักลงทุน และชาวบ้าน ต่างก็พยายามหยิบเอาการท่องเที่ยวเข้ามาสร้างผลประโยชน์ให้กับคนให้มาก

ที่สุด จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวก่อนที่จะถูกหีบไปใช้เป็นดั่งสิ่งกลวงเปล่า และมักถูกใส่
ความหมายลงไปโดยผู้ที่หีบไปใช้ในเวลาอื่นๆ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 3

เปิดประตูสู่ความเข้าใจ ความเป็นมาเป็นไปของบ้านแม่เย็น

3.1 บ้านแม่เย็นในเชิงกายภาพ

หมู่บ้านแม่เย็นเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของลำน้ำปาย อยู่ภายใต้การปกครองดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้ ทางด้านตะวันตกของหมู่บ้านติดลำน้ำปาย ทิศเหนือติดกับตำบลเวียงเหนือ ทิศใต้ติดกับหมู่บ้านแม่ฮี้ หมู่บ้านแม่เย็นประกอบด้วยห่อมบ้านที่สำคัญ 3 ห่อมบ้านคือ ห่อมบ้านแม่เย็นมีประชากรส่วนใหญ่เป็นคนเมืองและปากาเกอญอ ห่อมบ้านหัวแม่เย็นเป็นชาวลีซอ และห่อมบ้านคอยช้างซึ่งเป็นชาวจีนฮ่อ สำหรับสองห่อมบ้านหลังนั้นมีที่ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง มีเส้นทางสัญจรเพียงเส้นทางเดียวคือเส้นทางเข้าออกของอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง การเดินทางจากหมู่บ้านแม่เย็นไปยังหมู่บ้านทั้งสอง ชาวบ้านมักใช้การเดินทางเท้าผ่านป่าแม่เย็นซึ่งใช้เวลาอย่างน้อย 1 วัน

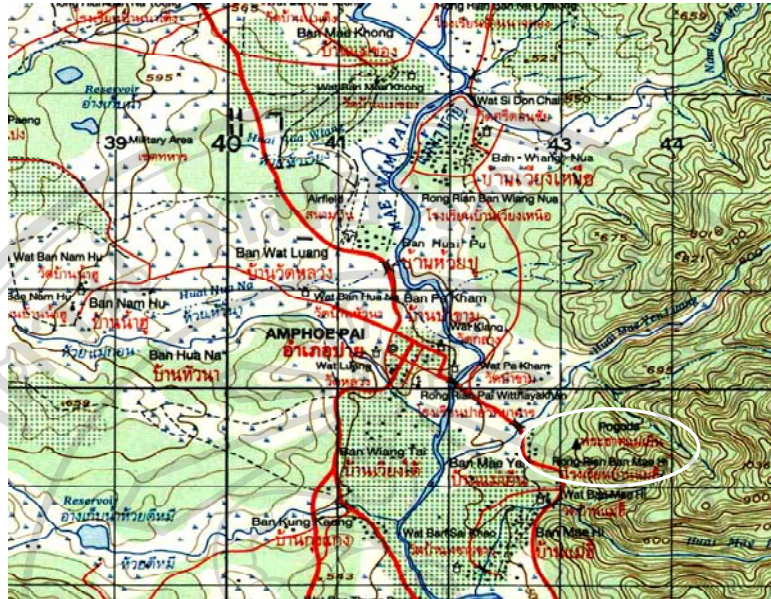
ภาพ 3.1.1 แสดงตำแหน่งที่ตั้งอำเภอปาย

ประชากรของหมู่บ้านแม่เย็น มีจำนวน 352 คน จาก 251 ครัวเรือน ประชากรเป็นคนเมืองที่เข้ามาในช่วง การทำไม้ ส่วนใหญ่ มาจากอำเภอเวียงแหง อำเภอสันป่าตอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งต่อมาได้เข้ามาแต่งงานกับชาวปกากะญอดั้งเดิม ที่เชื่อว่าอพยพมาจากอำเภอแม่สะเรียง เมื่อประมาณพ.ศ.2400 นอกจากนี้ยังมีคนต่างถิ่นที่เข้ามาอาศัยพื้นที่เพื่ออยู่อาศัยและธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

สำหรับงานศึกษาครั้งนี้เน้นศึกษาบริเวณย้อมบ้านหลักของบ้านแม่เย็น (เก่าบ้าน) ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของชุมชนคนแม่เย็นดั้งเดิม ประกอบด้วย 56 ครัวเรือน ในพื้นที่ประกอบด้วยวัดพระธาตุแม่เย็นซึ่งเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีทางศาสนา มีศาลเจ้าเมืองตั้งอยู่บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน และมีกิจการที่พัก 36 แห่ง ร้านกาแฟและของที่ระลึก 7 แห่ง กิจการสระว่ายน้ำ 2 แห่ง บาร์เหล้า 2 แห่ง ร้านเช่ารถจักรยาน 1 แห่ง บ้านเช่า 31 หลัง จะเห็นได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของการท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชนอย่างเข้มข้น ในขณะที่พื้นที่บริเวณรอยต่อระหว่างหมู่บ้านแม่เย็นสู่ตำบลเวียงเหนือเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่

ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรับจ้าง เป็นแรงงานให้กับภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และมีบางส่วนประกอบอาชีพค้าขาย จากขนาดการถือครองที่ดิน (ปี พ.ศ.2547) พบว่าพื้นที่กว่า 823 ไร่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีเพียง 188 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย เนื่องจากเกษตรกรสามารถผันน้ำจากห้วยแม่เย็นมาใช้ในการเกษตรได้ ทำให้สามารถปลูกพืชได้ตลอดทั้งปี พืชที่สำคัญคือ ข้าวเหนียว กข.6 ข้าวเหนียวสันป่าตอง ข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมือง และพันธุ์หมยนอง ข้าวเจ้าพันธุ์ มส.105 และพันธุ์พื้นเมือง ข้าวไร้พันธุ์เจ้าช่อและพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งส่วนมากชาวบ้านเก็บไว้กินเอง โดยมีโรงรับสีข้าวตั้งอยู่ที่หมู่บ้านแม่ฮี้ นอกจากนี้ยังมีการปลูกกล้วยเพื่อทำถั่วเน่าและเพื่อขาย ปลูกกระเทียมและข้าวโพดสาลีเพื่อขาย นอกจากการปลูกพืชแล้วชาวบ้านยังนิยมเลี้ยงสัตว์ ซึ่งสัตว์ที่นิยมเลี้ยงคือวัว ควาย ลักษณะการเลี้ยงเป็นแบบปล่อยป่า คือปล่อยวัว ควายให้หากินเองในป่าแม่เย็น จนกระทั่งฤดูหนาวหลังการเก็บเกี่ยวจึงนำวัว ควายกลับมากินฟางข้าว เพื่อใช้มูลสัตว์เหล่านั้นเป็นปุ๋ยให้กับไร่นาและเพื่อหนีจากไฟป่า การเกษตรกรรมช่วยสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านถึง 60 % ในขณะที่ 30 % ของรายได้มาจากการรับจ้าง และ 10 %จากการค้าขาย (อ้างเอกสารถ่ายสำเนา, องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้, มปป.)

เนื่องจากลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้านแม่เย็นอยู่ห่างจากตำบลเวียงใต้ศูนย์กลางของอำเภอป่าเย็บเพียงข้ามสะพาน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงใดๆที่เกิดขึ้นในตัวอำเภอป่าเย็บ จึงส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านแม่เย็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การจะทำความเข้าใจหมู่บ้านแม่เย็นได้ดีจึงต้องเข้าใจบริบทโดยรวมของอำเภอป่าเย็บก่อน

ภาพ 3.1.2 แสดงตำแหน่งบ้านแม่เย็น

3.2 บ้านแม่เย็นภายใต้การเป็นส่วนหนึ่งของเมืองปาย

เมืองปายเป็นอีกหนึ่งในเมืองชายฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวินที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน เมืองปายได้ถูกอ้างถึงในเอกสารทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยพญาติโลกราช (พ.ศ. 1984) ครั้งนั้นเมื่อพระองค์ได้ขึ้นครองราชย์ได้เนรเทศท้าวบุญเรืองเจ้าเมืองเชียงรายไปอยู่ที่เมืองน้อย ซึ่งจากรายงานการสำรวจทางโบราณคดีเชื่อว่าปัจจุบันคือ บ้านเมืองน้อย อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ต่อมาในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง (พ.ศ.2094-2123) ได้ทำสงครามครั้งใหญ่ถึงสามครั้งเพื่อเข้ายึดหัวเมืองไทยใหญ่ ซึ่งในครั้งนั้นได้ทำให้เมืองปายกลายเป็นหนึ่งในเขตการปกครองของพม่า ซึ่งมีหน้าที่ในการส่งส่วยบรรณาการให้กับเมืองตองอู หลังจากนั้นในปีพ.ศ.2101 พม่าได้เข้ายึดอาณาจักรล้านนาเป็นผลสำเร็จ จนกระทั่งในปีพ.ศ.2325 พระเจ้ากาวิละแห่งราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนได้เกณฑ์ไพร่พลเพื่อขับไล่และต้านทานทัพพม่า ในบรรดาเมืองที่ถูกเกณฑ์กำลังคนนั้นปรากฏเมืองปายเป็นหนึ่งในเมืองฝ่ายเหนือที่เข้าร่วมทัพ ในช่วงที่อำนาจของพม่าเสื่อมถอย ล้านนาได้เข้ามามีอำนาจในการปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือที่เคยเป็นเมืองในอาณัติของพม่ารวมทั้งเมืองปายด้วย กระทั่งปีพ.ศ.2412-2413 เจ้าฟ้าโกหล่านเมืองหมอกใหม่ได้ยกทัพเข้าตีเมืองปาย แต่ทางเชียงใหม่ไม่สามารถยกทัพมาช่วยได้ทันทำให้เมืองปายถูกตีแตก ผู้คน ทรัพย์สินได้ถูกกวาดต้อนไปยังเมืองหมอกใหม่ ซึ่งสันนิษฐานว่านี่อาจเป็นเหตุให้เกิดการแตกกระจายของผู้คนในแถบนี้

เมืองปายถูกบูรณะโดยพระเจ้ากาวิโรศสุริยวงศ์ โดยอาศัยชาวบ้านชาวไทยใหญ่ และเพื่อความสะดวกในการปกครองได้มีการแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนของเวียงเหนือ และเวียงใต้ จนเมื่อสยามได้ผนวกล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักร เมืองแม่ฮ่องสอนถูกตั้งขึ้นเป็นเมืองหน้าด่าน โดยมีเมืองปาย เมืองขุนยวม และแม่สะเรียงเป็นเมืองรอง ฐานะของเมืองเหล่านี้ถูกยกเลิกในสมัยรัชกาลที่ 5 เมืองปายได้รับการแต่งตั้งใหม่ให้เป็นอำเภอปาย ในปี พ.ศ.2454

สำหรับประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของเมืองปายซึ่งส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านแม่เขียนสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ช่วงใหญ่ๆ คือ 1. ช่วงยุคของการทำไม้ 2. ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง 3. ช่วงการเติบโตของพืชเศรษฐกิจ และ 4. ช่วงของการกลายเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว

3.2.1 ช่วงยุคของการทำไม้ (พ.ศ.2372- พ.ศ.2532)

หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการทำไม้ในภาคเหนือของประเทศไทยนั้นมีปรากฏมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ในสมัยนั้นกิจการสำคัญทางเศรษฐกิจของภาคเหนือคือการทำไม้ ไม้ส่วนใหญ่ที่ตัดคือไม้สักและไม้กระยาเลย ประวัติการทำไม้ปรากฏเด่นชัดขึ้นเมื่อมีการเข้ามาของชาติตะวันตกคือในช่วงปีพ.ศ.2372 อังกฤษได้เข้ามาผ่านทางอินเดีย พม่าและเข้าสู่ไทย โดยการเข้ามาทำไม้ในสมัยนั้นต้องได้รับใบอนุญาตที่มีตราประทับของเจ้าผู้ครองนครประทับเป็นสำคัญ จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 5 ปีพ.ศ.2417 ได้มีการตรากฎหมายเกี่ยวกับป่าขึ้นมาสองฉบับ ฉบับแรกบังคับให้ผู้รักษาเมืองหรือเจ้าผู้ครองนครกระทำสัญญากับชาวต่างชาติจะต้องได้รับสัตยาบันจากเมืองสยามก่อนจึงจะสามารถมีผลบังคับใช้ เรียกกฎหมายฉบับนี้ว่าเป็นฉบับรักษาเมือง ส่วนฉบับที่สองนั้นเป็นพระราชกฤษฎีกาเกี่ยวกับการเก็บภาษีไม้สักและไม้กระยาเลย เพื่อให้การจัดเก็บภาษีเป็นไปอย่างถูกต้องและเป็นมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งต่อมาบริษัทบอมเบย์เบอร์มาได้ขยายเข้ามาขอทำสัมปทานป่าไม้ในปี พ.ศ.2429 การทำไม้โดยบริษัทต่างชาตินั้นนอกจากบริษัทบอมเบย์เบอร์มาของอังกฤษแล้วยังมีบริษัทบริติชอินเดียน และสยามฟอเรสที่เข้ามามีบทบาทในการทำไม้ในเขตปกครองเชียงใหม่ ตะวันตก ซึ่งประกอบด้วยแม่ฮ่องสอน ขุนยวม แม่สะเรียงและเมืองปาย การทำไม้มีกิจการที่ยาวนานจนถึงพ.ศ.2532 รัฐบาลได้ประกาศปิดป่าทั้งหมด สาเหตุหนึ่งเนื่องมาจากภัยพิบัติที่เกิดขึ้นซ้ำๆหลายครั้งในเขตภาคเหนือ อันเนื่องมาจากการขาดป่าเพื่อรักษาสมดุลทางธรรมชาติ

นายมาอู (อายุ 78 ปี) ในกระบวนการตัดไม้ในอดีตนั้นนิยมใช้ช่างตัดไม้ ต่อไม้ที่เหลื่ออยู่จึงสูงกว่าปกติ จากนั้นใช้ช่างชักลากไม้ออกจากป่าลงสู่แม่น้ำ เรียกว่าการล่องไม้ ในเขตเมืองปาย ไม้จะถูกลากลงแม่น้ำปายก่อนจะล่องไปสู่แม่น้ำสาละวิน ในอดีตกว่า 50 ปีที่ผ่านมาบริเวณเมืองปายจึงเต็มไปด้วยช่างที่เลี้ยงไว้เพื่อชักลากไม้ และคนต่างถิ่นที่เข้ามารับจ้างในกิจการทำ

ไม้ สำหรับในเมืองปายมีสำนักงานของบริษัทบอมเบย์เบอร์มาอยู่ที่หมู่บ้านเวียงใต้ (เขตเมืองในปัจจุบัน) ชาวบ้านแม่เย็นมีการเลี้ยงช้างเพื่อไปรับจ้างชักลากไม้ในป่า สำหรับช้างในหมู่บ้านแม่เย็นหลังจากมีการประกาศปิดป่า ชาวบ้านได้ขายไปเมื่อประมาณ 20 ปีก่อน ในช่วงนั้นมีแรงงานเลี้ยงช้างเพื่อรับจ้างชักลากไม้มาจากจังหวัดชัยภูมิ ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณหมู่บ้านท่าปาย ซึ่งปัจจุบันช้างเหล่านั้นปรับเปลี่ยนหน้าที่ไปเป็นช้างเพื่อขี่เที่ยวในกิจการการท่องเที่ยว นอกจากชาวชัยภูมิแล้วยังมีคนเมืองจากอำเภอเชียงดาว เวียงแหง สันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เข้ามาเป็นแรงงานในการทำไม้

ต่อมาคนเหล่านี้ได้แต่งงานผสมรวมกับชาวปกากะญอดั้งเดิม อาศัยอยู่ในเขตหมู่บ้านแม่เย็นและกระจายอยู่ทั่วไปในอำเภอปาย

การทำไม้ได้ก่อให้เกิดปรากฏการณ์หนึ่งที่ส่งผลกระทบยาวในเวลาต่อมาคือเกิดการเข้ามาตั้งรกรากของคนต่างถิ่นเป็นยุคแรกของเมืองปายและบ้านแม่เย็น การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้ที่ครั้งหนึ่งเป็นเพียงแรงงานในอุตสาหกรรมทำไม้ได้ทำให้บริเวณพื้นที่ตำบลแม่ฮี้เกิดเป็นความหลากหลายของหลายผู้คนที่มีที่มาแตกต่างกัน ความหลากหลายไม่ถูกทำให้แปลกแยกเมื่อเวลาผ่านและเกิดการผสมกลมกลืนผ่านการแต่งงาน คนนอกที่เข้ามายังคงเป็นคนที่มีพื้นเพเป็นคนพูดภาษาไทย การผสมเข้ากับคนท้องถิ่นจึงมีรูปแบบที่ค่อนข้างไม่ซับซ้อนเท่าคนต่างชาติที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภายหลัง การทำไม้จึงเป็นเสมือนการเปิดพื้นที่ครั้งแรกสำหรับคนนอกเข้ามาตั้งรกรากในหมู่บ้าน

3.2.2 ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2483- พ.ศ.2485)

เหตุการณ์ในสงครามโลกครั้งที่สองสามารถแบ่งออกเป็นช่วงที่สำคัญสามช่วงคือ ช่วงที่ญี่ปุ่นบุกไทย ช่วงที่กองกำลังของญี่ปุ่นอยู่ในไทยและส่งทหารไปยังพม่า มาเลเซียและสิงคโปร์ และช่วงที่ญี่ปุ่นพ่ายแพ้ สงครามโลกครั้งที่สองใช้เวลาประมาณ 4 ปี ประมาณปีพ.ศ.2483 ญี่ปุ่นได้บุกเข้าไทยโดยตั้งฐานกำลังที่สำคัญที่กรุงเทพฯและกาญจนบุรีเพื่อส่งกำลังเข้าสู่พม่าทางชายแดนของจังหวัดกาญจนบุรี ในส่วนของภาคเหนือนั้นทหารญี่ปุ่นได้เคลื่อนเข้าสู่จังหวัดเชียงใหม่ มีฐานพักที่สำคัญบริเวณวัดหมื่นฝาง จากนั้นประมาณปี พ.ศ.2485 ได้มีการเกณฑ์ชาวบ้านจากเชียงใหม่ ลำพูน แพร่ น่าน เพื่อขุดถนนจากแม่มาลัยจังหวัดเชียงใหม่ ผ่านปาย เข้าสู่แม่ฮ่องสอน และขุนขวมเพื่อใช้เป็นเส้นทางเดินทัพของทหารญี่ปุ่น ในช่วงนั้นเส้นทางการเดินทางจากแม่มาลัยสู่อำเภอปายยังเป็นเพียงทางเดินเท้าขนาดเล็กที่ชาวบ้านใช้เป็นเส้นทางวัวต่างม้าต่าง ค้าขายข้ามจังหวัด สภาพปายยังคงเป็นป่าดิบที่มีไข้ป่าชุกชุม การตัดถนนผ่านพื้นที่ป่าในช่วงนั้นจึงทำให้มีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ลุงมาฮู เล่าว่าในสมัยนั้นใครตายก็เอาฝังไว้ข้างทาง จากนั้นก็ขุดถนนเดินหน้าต่อไป จนเมื่อมาถึงเมืองปาย ทหารญี่ปุ่นได้ตั้งค่ายอยู่บริเวณโรงเรียนปายวิทยาคาร มีการตั้งโรงพิมพ์ เพื่อพิมพ์ธนบัตร (ธนบัตรที่ทหารญี่ปุ่นพิมพ์ใช้นั้นสามารถใช้ในการแลกเปลี่ยนเพื่อการค้าได้เพียงในช่วงสงคราม

และหมดค่าทันทีที่ทหารญี่ปุ่นออกจากพื้นที่) บริเวณวัดป่าขามเป็นพื้นที่ฝั่งศพของทหารที่ตาย (ปัจจุบันเป็นเกสเฮาส์) สมัยนั้นใครที่อ่านออกเขียนได้จะเข้าไปรับจ้างเป็นเสมียนให้ญี่ปุ่น บ้างก็ไปรับจ้างขุดถนน ได้ค่าแรงวันละ 1 บาท

ภาพ 3.2.1 ภาพทหารญี่ปุ่นที่เข้ามาใช้พื้นที่ป่าขาม

ในช่วงที่ทหารญี่ปุ่นเข้ามาตั้งค่ายบริเวณริมแม่น้ำป่าขามฝั่งบ้านเวียงใต้ซึ่งตรงข้ามกับหมู่บ้านแม่เย็น ชาวบ้านจากฝั่งบ้านแม่เย็น ได้มีปฏิสัมพันธ์กับเหล่าทหารญี่ปุ่นในฐานะคู่ค้า และนายจ้างกับลูกจ้าง ชายโง่ (อายุ 77 ปี) เล่าถึงการค้าขายกับทหารญี่ปุ่นในสมัยนั้นว่า เป็นการค้าขายที่สนุก ชาวบ้านนำ ผัก ผลไม้ ไข่ ตะกร้า หาม ขี้มน้ำป่าขามไป ขายให้ทหาร เนื่องจากเป็นช่วงฤดูแล้ง (ต้นปี) น้ำในแม่น้ำป่าขามแห้งจนสามารถเดินข้ามได้ ชาวบ้านจะนำกล้วย มะละกอ ฟัก แดง ไปขายให้ทหารที่ค่าย ทหารจะออกมานับจำนวนก่อนจะเดินหายเข้าไปในค่ายเพื่อพิมพ์เงินออกมาจ่ายให้ชาวบ้าน ชาวบ้านชอบที่จะขายของให้ทหารญี่ปุ่นเนื่องจากไม่เรื่องมากและซื้อผลไม้ที่ปกติไม่สามารถขายได้เนื่องจากทุกบ้านปลูก เช่นกล้วย มะละกอ นอกจากปฏิสัมพันธ์ผ่านการค้าแล้ว ทหารญี่ปุ่นมักเข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน ในช่วงเย็นใกล้ค่ำ บ้างเข้ามานั่งคุยกับชาวบ้าน บ้างเข้ามาหาซื้อผลไม้ ชายโง่เล่าว่าทหารญี่ปุ่นสุภาพ มีสัมมาคารวะ ไม่มีการขู่กรรโชกหรืออวดเบ่งความเป็นทหาร ต่างกับทหารไทยที่เข้ามาในภายหลังที่มักข่มขู่ ไล่ของชาวบ้านไปกินและข่มขู่เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินและอาหาร

ภาพ 3.2.2 ภาพแม่ค้าชาวบ้านขายสินค้าให้ทหารญี่ปุ่น

ทหารญี่ปุ่นเคลื่อนเข้าสู่ประเทศพม่าในปีพ.ศ.2485 และสามารถยึดพม่าได้อย่างง่ายดาย จากนั้นกองทัพญี่ปุ่นพยายามเข้ายึดอัสสัมของอินเดียด้วยคาดว่าจะง่ายเหมือนเมื่อครั้งยึดพม่า การเคลื่อนทัพเข้าสู่อินเดียครั้งนั้นมีชื่อว่ายุทธการอิมพาล (Imphal) แต่เนื่องจากอินเดียได้ฝึกกำลังกับอังกฤษซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคมในสมัยนั้นต่อต้านและจับได้ทหารญี่ปุ่นจนกองทัพญี่ปุ่นพ่ายแพ้และถอยร่นกลับโดยใช้เส้นทางเดิม ในเวลานี้เองที่ทหารญี่ปุ่นจำนวนมากต้องเสียชีวิตลงระหว่างการเดินทางกลับเนื่องจากความอ่อนล้าจากการทำสงครามที่ยาวนานกว่าสองปีครึ่ง ประกอบกับการขาดอาหาร ยารักษาโรค บ้างก็บาดเจ็บอย่างหนัก การล้มตายของทหารญี่ปุ่นจำนวนมากทำให้เส้นทางนี้ถูกเรียกว่าเส้นทางโคจรกระดูกสีขาว ขยายใบเล่าว่าทหารญี่ปุ่นมานอนตายอยู่ได้สะพานข้ามน้ำป่าย ที่ไม่ตายก็บาดเจ็บ ขยายเอาข้าวเอาน้ำไปให้เขา พวกที่เดินลงแม่สะ(หมู่บ้านหนึ่งตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางแม่มาลัย-ปาย) ก็ไปตายข้างทาง เขาฝังไว้ตลอดข้างทางเพราะทำอะไรไม่ได้

ประวัติการเข้ามาของเหล่าทหารญี่ปุ่น ได้สะท้อนให้เห็นการบ่มเพาะความคิดเกี่ยวกับคนญี่ปุ่นชุดหนึ่งของชาวบ้านในช่วงวัยหกสิบปีขึ้นไป ภายได้ชุดความคิดที่ว่าคนญี่ปุ่นนั้นเป็นคนที่ มีสัมมาคารวะ สุภาพ รับผิดชอบและเชื่อใจได้ ความรู้สึกไม่แปลกแยกกับคนญี่ปุ่นเกิดขึ้นในช่วงที่ทหารญี่ปุ่นถอยร่นจากพม่าเข้าสู่ไทย ภาพของทหารบาดเจ็บ กำลังจะตายได้ถูกถ่ายทอดออกจากปากของผู้เฒ่าผู้แก่เป็นแนวทางเดียวกันว่าพวกเขาเห็นใจทหารเหล่านั้นที่ต้องมาตายไกลบ้านไกลเมือง ความช่วยเหลือไม่ว่าจะเป็นยา อาหารและน้ำ ได้ก่อให้เกิดความผูกพันบางอย่างที่อยู่บนฐานของความเห็นอกเห็นใจ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวญี่ปุ่นในยุคหลังจึงไม่สร้างความอึดอัดหรือเกลียดในการอยู่ร่วมกันเท่ากับกลุ่มชาวตะวันตก ที่ชาวบ้านเรียกเหมารวมว่าฝรั่ง ดังเช่นกรณีชุมชนญี่ปุ่นส่งเสียงดังหลังเวลาสี่ทุ่ม ชายผู้มีบ้านอยู่ใกล้กันได้ปาหินใส่บนหลังคาตองตึง เช้าวันรุ่งขึ้นอิปปี

ญี่ปุ่นเจ้าของบ้านนำหินก้อนนั้นไปคืนเพื่อนบ้านและพยายามกล่าวขอมาและยกมือไหว้ ชายเจ้าบ้านหายโกรธและมักเล่าให้คนอื่นๆ ฟังถึงสัมมาคารวะของญี่ปุ่นเพื่อนบ้าน

ภายหลังสงครามจบสิ้นเมืองปายกลับเข้าสู่การเป็นเมืองเกษตรกรรมอีกครั้ง สิ่งที่หลงเหลือจากการเข้ามาของทหารญี่ปุ่นไม่ใช่เพียงเรื่องเล่าเกี่ยวกับสงครามหรือชีวิตของทหารที่เข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์กับชาวบ้าน แต่ทหารญี่ปุ่นได้ช่วยพัฒนาเส้นทางคมนาคมสายหลักคือเส้นทางจากแม่มาลัย เชียงใหม่ สู่ ปาย ซึ่งต่อมาถูกใช้เป็นเส้นทางสัญจรที่สำคัญ และมีกรปรับปรุงใช้ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน สภาพเมืองช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้นถือได้ว่าเป็นช่วงของเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ.2516 ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ในเมืองปาย ผลกระทบที่เกิดจากน้ำท่วมในครั้งนั้นทำให้บ้านแม่เย็นทั้งหมู่บ้านที่เดิมตั้งอยู่ริมห้วยแม่เย็นต้องย้ายขึ้นมาอยู่บนเนินซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านปัจจุบัน เนื่องจากน้ำได้พัดเอาบ้านเรือนริมลำห้วยพังเสียหาย และเกิดการเปลี่ยนทิศทางการกระแสน้ำ ป้าแอ (อายุ 60 ปี) เล่าว่าน้ำท่วมใหญ่ครั้งนั้นทำให้สะพานข้ามแม่น้ำปายพัง สะพานข้ามห้วยแม่เย็นเองก็ถูกน้ำพัดเสียหาย บ้านเรือนหลายหลังถูกพัดไปกับสายน้ำที่เต็มไปด้วยโคลนและต้นไม้ ชาวบ้านได้อพยพขึ้นมาสร้างที่พักอยู่บนเนินซึ่งเป็นที่ตั้งหมู่บ้านปัจจุบัน ส่วนพื้นที่ตั้งบ้านริมห้วยเดิมนั้นถูกปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ปัจจุบันพื้นที่ริมห้วยบางส่วนถูกขายให้กับคนนอกที่เข้ามาปลูกบ้านหรือทำกิจการ ส่วนตัวชาวบ้านเองเลือกที่จะอยู่ที่เนินต่อไปมากกว่าเพราะเชื่อว่าจะต้องมีน้ำหลากเช่นนั้นเกิดขึ้นอีกแน่นอน ผลกระทบในครั้งนั้นส่งผลให้ชาวบ้านในหลายหมู่บ้านต้องย้ายบ้านไปสร้างบนพื้นที่ใหม่เช่น บ้านแม่เย็น บ้านแม่ฮี้

ชาวบ้านใช้หลายปีในการฟื้นฟูหมู่บ้านและพื้นที่เกษตรกรรม อาชีพเกษตรกรรมยังคงเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน มีการค้าแลกเปลี่ยนบ้างแต่ไม่ถึงกับเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทุกครัวเรือนปลูกเพื่อขายให้กับพ่อค้าคนกลาง ต่างจากในเวลาต่อมาที่มีการส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์จากรัฐบาล

3.2.3 ช่วงการเติบโตของพืชเศรษฐกิจ (พ.ศ.2525 - ประมาณ พ.ศ.2550)

ในอดีตชาวบ้านในเมืองปายมีการเกษตรเพื่อยังชีพ ปลูกข้าวไร่ ข้าวนาเพื่อบริโภคในครัวเรือน หากเหลือจากการบริโภคจึงนำไปขาย พืชส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านนิยมปลูกคือข้าว อ้อย งา และถั่วเน่า(ถั่วเหลือง) แต่หลังจากปีพ.ศ.2525 เริ่มมีการปลูกหอมขาว (กระเทียม) เนื่องจากมีการเข้ามาส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์โดยหน่วยงานของรัฐและสนับสนุนเงินทุนผ่านการกู้ยืมธนาคารเพื่อการเกษตร (ธกส.) กระเทียมกลายเป็นพืชที่สร้างรายได้ให้คนเมืองปายอย่างมหาศาล ชาวบ้านเริ่มลดการปลูกพืชชนิดอื่นลง โดยเฉพาะข้าว ในเขตพื้นที่บ้านแม่เย็น การปลูกกระเทียมได้รับความนิยมสูงสุดประมาณปีพ.ศ.2530 ป้าพิม (อายุ 50 ปี) เล่าว่า “ป้าได้ปลูกบ้านหลังนี้ขึ้นมาเพราะกระเทียม” การปลูกกระเทียมในระยะแรกใช้ต้นทุนต่ำเนื่องจากไม่ต้องใช้สารเคมี แต่ในภายหลัง

(ประมาณปีพ.ศ.2540) ดินเริ่มเสื่อมสภาพการปลูกกระเทียมให้ได้น้ำหนักดีจำเป็นต้องใส่สารเคมี (ใส่ปุ๋ยไร่ละ 10 กระสอบ) และหากไม่ได้ทำนา ฟางที่ใช้ในการคลุมแปลงกระเทียมชาวบ้านจะต้องซื้อจากหมู่บ้านอื่นในราคาองละ 500 บาท ซึ่งทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มมากขึ้น เพิ่มความเสี่ยง ประกอบกับการนำเข้ากระเทียมจากจีนและพม่าซึ่งมีขนาดหัวใหญ่กว่า ราคาถูกกว่า พื้นที่การปลูกกระเทียมจึงลดจำนวนลง ปีศาจ (อายุ 55 ปี) ราคากระเทียมที่ลดลงอย่างรวดเร็ว และกระเทียมเงินที่รัฐบาลยอมให้นำเข้า ทำให้คนปลูกกระเทียมขาดทุน หลายคนเป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตร จนต้องขายที่เพื่อนำเงินมาใช้หนี้

ดังนั้นปัจจุบันพื้นที่เกษตรของหมู่บ้านจึงเป็นนาข้าวเสียเป็นส่วนใหญ่ มีการปลูกกระเทียมบ้างในพื้นที่ที่มีน้ำเพียงพอ บางบ้านปลูกเพียงเพื่อบริโภคในครัวเรือน ที่นาส่วนใหญ่ถูกปล่อยทิ้งร้างหลังการเก็บเกี่ยว ชาวบ้านมักใช้เป็นคอกวัว ให้วัวถ่ายมูลเพื่อใช้ทำปุ๋ยให้กับนาข้าวครั้งต่อไป และเพื่อป้องกันวัชจากภัยไฟป่าในช่วงฤดูแล้ง นอกจากปลูกกระเทียมแล้วยังมีการปลูกถั่วเหลือง (ถั่วเหลืองแล้ง) ในพื้นที่ที่มีน้ำเพียงพอ ซึ่งจะเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน จากนั้นจึงเริ่มปลูกข้าวอีกครั้งในช่วงฤดูฝน พฤษภาคม-สิงหาคม (ข้าวไร่) มิถุนายน- ธันวาคม (ข้าวนาปี)

สำหรับการปลูกข้าวในหมู่บ้านแม่เย็นนั้นส่วนใหญ่เป็นการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนมากกว่าขาย ใช้แรงงานในครัวเรือนในการปลูก มีการเอามือเอแรงในหมู่เครือญาติ และมีการจ้างแรงงานในการไถ เกี่ยว กอง (กองข้าวที่ได้จากการเกี่ยวเพื่อรอตี) และตี (เพื่อแยกเมล็ดออกจากต้น) ค่าจ้างมีทั้งจ่ายเป็นข้าว ตีข้าว ค่าจ้างวันละ 2 ควย (เป็นหน่วยในการชั่งตวง ควยทำจากไม้ไผ่สานมีลักษณะคล้ายกระบุงบรรจุข้าวเปลือกได้ประมาณ 1 ถัง) เกี่ยวข้าว 3 วัน ได้ 2 ควย หรือ จ่ายเป็นฟาง เช่นในกรณีเกษตรกรปลูกกระเทียมมาเกี่ยวและตีข้าวให้กับชาวนาเพื่อแลกกับฟางทั้งหมดสำหรับใช้คลุมแปลงกระเทียม จ่ายเป็นเงิน (ผู้หญิง 100 ผู้ชาย 120-150 บาท ต่อวัน) ข้าวเปลือกที่ได้ชาวบ้านจะนำไปสีที่บ้านแม่สี (ประมาณ 1 กิโลเมตรจากหมู่บ้าน) ในราคาองละ 4 บาท แต่หากให้ทางโรงสีมารับส่งข้าวจะเสียค่าขนส่งเพิ่มถึงละ 2-4 บาท

การสนับสนุนให้ปลูกกระเทียมเป็นพืชเศรษฐกิจ โดยไม่มีการดำเนินนโยบายกำหนดราคารับซื้อหรือประกันราคาข้าวขึ้นเมื่อมีการออกมาประท้วงราคากระเทียมของเกษตรกรเมืองปาย โดยมีการปิดถนนทางเข้าออกเมืองเมื่อวันที่ 10-11 มิถุนายน พ.ศ.2551 เพื่อเรียกร้องให้มีการออกมากำหนดราคาขั้นต่ำกระเทียมที่ชัดเจน และการที่รัฐปล่อยให้มีการนำเข้าสินค้าเกษตรจากพม่าและ

¹ “พรรค ประชาธิปัตย์ เรียกร้อง รัฐบาล เร่งแก้ปัญหา กระเทียมราคาตกต่ำ และควรแทรกแซงราคาให้ได้กิโลกรัมละ 20 บาท ตามที่ได้ตกลงไว้ นายธนิตพล ไชยนันทน์ รองโฆษกพรรคประชาธิปัตย์ นำ ส.ส. ในพื้นที่ภาคเหนือ แดงข้าวเรียกร้องให้รัฐบาลเร่งแก้ไขปัญหาการราคากระเทียมที่ตกต่ำ ส่งผลให้เกษตรกรปิดถนนประท้วง ในอำเภอแม่

จีน จึงเป็นต้องการยื่นนโยบายลงมาเพื่อกระตุ้นให้เกิดการแบ่งช่องว่างทางรายได้ให้สูงขึ้น เนื่องจากการลดพื้นที่การทำนาไปทุ่มให้กับการปลูกกระเทียม รวมทั้งการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตร เมื่อราคากระเทียมตกต่ำอย่างรุนแรงผู้ที่มีทุนน้อยและอยู่ได้ด้วยเงินกู้ยืมจากธกส จึงยิ่งเพิ่มภาระหนี้สินมากขึ้น ในขณะที่ผู้ที่ประกอบการเกษตรด้วยทุนตนเองสามารถอยู่ได้แบบทรงตัวไม่ล้มแต่ไม่มั่นคง หนี้จากภาคเกษตรกรรมกลายเป็นหนึ่งในปัจจัยเร่งชุมชนให้เกิดการขายที่ดิน และตัวชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบเริ่มผันไปอยู่ในภาคแรงงานรับจ้างในพื้นที่เมืองปายและภาคเกษตรของผู้ประกอบการหมู่บ้านอื่น ในเวลาต่อมาเมื่อการท่องเที่ยวเริ่มขยายเข้าสู่เมืองปายและเริ่มโตอย่างรวดเร็ว แรงงานเหล่านี้ได้ปรับตัวไปเป็นเสมือนผู้ร่วมก่อร่างสร้างโครงการการท่องเที่ยวผ่านแรงงานที่พวกเขาขายในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางรายได้ กระตุ้นให้เกิดการขายที่และส่งผลให้ชาวบ้านเริ่มที่จะสร้างรายได้ด้วยวิธีอื่นที่ไม่ใช่เพียงการเกษตร

3.2.4 การกลายเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว

การกลายเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวของอำเภอปายนั้นสามารถแบ่งออกเป็นช่วงๆตามปรากฏการณ์ที่สำคัญดังนี้

1. ถนนสาย 1095 จุดเริ่มต้นของเมืองท่องเที่ยว ปาย

เมืองปายค่อยๆปรับตัวเองเข้าสู่การเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวตั้งแต่ช่วงหลังปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา ในช่วงเวลานั้นปายยังคงเป็นเมืองปิด เนื่องจากความห่างไกลและการเดินทางที่ลำบาก ถนนจากเชียงใหม่สู่ปายยังคงเป็นถนนดินที่คดเคี้ยวแม้ว่าจะสามารถใช้พาหนะจำพวกรถยนต์ได้แต่ในฤดูฝนการเดินทางจะเป็นทางเลือกที่เลวที่สุด ในยุคนั้นเมืองปายได้ชื่อว่าเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อน มีการค้ากัญชา ยาฝิ่นมากจนไม่มีใครต้องการเข้ามาอาศัยแม้แต่เจ้าหน้าที่รัฐเองยังมองว่าการย้ายมาดำรงตำแหน่งที่อำเภอปาย เป็นอีกหนึ่งบทลงโทษจากเจ้านายระดับสูงกว่า กระทั่งปี พ.ศ.2510 ได้มีการปรับปรุงถนนจากแม่มาลัย เชียงใหม่ ถึงอำเภอปายให้เป็นถนนลูกรัง เมืองปายจึงถูกเปิดอย่างแท้จริง การมีถนนที่ดีทำให้มีการเคลื่อนย้ายผู้คนตามมา ประกอบกับรัฐได้เปิด

สระเรียง อำเภอสบเมย และอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเรียกร้องใน 3 ประเด็นให้ นายมีชัยวัญ แสงสุวรรณ รองนายกรัฐมนตรีและรมว.พาณิชย์ ในฐานะประธานคณะกรรมการช่วยเหลือเกษตรกร ลงพื้นที่รับทราบปัญหาที่แท้จริงจากเกษตรกรเป็นการเร่งด่วน และเรียกประชุมคณะกรรมการ เพื่อวางแนวทางการแก้ไขปัญหา และทบทวนผลกระทบที่เกิดจากการทำ FTA กับประเทศจีนอย่างไรก็ตาม นายธนิตพล กล่าวด้วยว่า รัฐบาลควรเข้ามาแทรกแซงราคากระเทียมให้ได้กิโลกรัมละ 20 บาท ตามที่ได้มีการเรียกร้องไว้ เพราะหากยังคงมีการปิดกั้นปิดถนนประท้วง ก็จะทำให้ปัญหาขยายวงกว้างออกไป”

สัมปทานไม้ซึ่งแม่ฮ่องสอนเป็นแหล่งไม้สักที่สำคัญ เส้นทางจากเชียงใหม่สู่แม่ฮ่องสอนจึงเริ่มมีชีวิต ทั้งจากคนในพื้นที่ พ่อค้าทางไกล และนักเดินทางจากทั่วสารทิศ กระนั้นเมืองปายก็ยังคงเป็นเพียงทางผ่าน จนกระทั่งสิบปีต่อมาประมาณปีพ.ศ.2520 เมื่อถนนแล้วเสร็จ ปายจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงทั้งการขยายเส้นทางคมนาคม โดยสร้างสนามบินเพื่อรองรับเครื่องบินเล็ก ขนาดสิบสองที่นั่ง การเปิดให้สัมปทานรถเมล์ ทำให้มีการเดินรถจากแม่ฮ่องสอนเข้าสู่เชียงใหม่ทุกวัน ช่วงนี้เองที่เกิดธุรกิจนำเที่ยวขึ้นเป็นครั้งแรกในพื้นที่ โดยเป็นไปในลักษณะทัวร์ป่า ซึ่งดำเนินการโดยคนเชียงใหม่ พานักท่องเที่ยวเข้าสู่ปายและแม่ฮ่องสอนเพื่อเดินป่า ชี่ช้างและล่องแพ คนเมืองปายเองก็เริ่มประกอบกิจการที่พักในลักษณะโฮมสเตย์ ในช่วงเวลาดังกล่าวรัฐยังไม่มีนโยบายใดๆเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแต่เน้นในด้านการส่งเสริมการเกษตร ในพื้นที่มีพืชที่สำคัญคือถั่วเหลืองและกระเทียม ต่อมามีการก่อตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นให้ชาวบ้านสร้างหนี้ที่ดินบางส่วนในเมืองถูกขายให้กับคนนอกที่เข้ามารุ่นแรกๆก็เพื่อใช้หนี้ที่เกิดจากการกู้ยืมเพื่อการเกษตร ดันทศวรรษที่สามสิบเป็นช่วงยุคทองของคนเมืองปาย เพราะเป็นช่วงที่ขายกระเทียมได้ราคาดี ในด้านการท่องเที่ยวแม้ว่าจะยังมีนักท่องเที่ยวไม่มากแต่เมืองปายเริ่มกลายเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวต่างชาติซึ่งส่วนใหญ่เข้ามาในลักษณะทัวร์มอเตอร์ไซค์และมาที่บรณประจำทาง นักท่องเที่ยวต่างชาติมักเข้ามาเพื่อสุขภาพ

ปี พ.ศ.2528 ธนาคารกรุงไทยได้เข้ามาดำเนินกิจการที่อำเภอปาย การเข้ามาของธนาคารทำให้เกิดการกู้เงินเพื่อการลงทุน ในเขตเมืองจึงมีการลงทุนทำกิจการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งธุรกิจห้องพักและร้านอาหาร ต่างกับภาคการเกษตรในช่วงเวลาเดียวกัน เนื่องจากการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงอย่างหนักตลอดช่วงสิบปีก่อนหน้าทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ ส่งผลให้ผลผลิตขาดคุณภาพและปริมาณลดลง เกษตรกรเริ่มลดพื้นที่การเกษตรและขายที่ดินให้กับนักลงทุนที่เริ่มเข้ามาดำเนินกิจการ โดยเฉพาะในเขตตัวอำเภอปาย ในช่วงเวลานี้เองที่เกสเฮาส์ได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วและเริ่มขยายออกยังหมู่บ้านรอบตัวอำเภอ โดยเฉพาะริมสองฝั่งแม่น้ำปาย เข้ามายังเขตหมู่บ้านแม่เย็น

การลดพื้นที่การเกษตรเปลี่ยนเป็นเกสเฮาส์นั้น ได้ส่งผลให้การผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในพื้นที่ (ข้าวส่วนใหญ่ถูกส่งมาจากเชียงใหม่) นอกจากนี้การเปลี่ยนไปเป็นแหล่งท่องเที่ยวยังทำให้ค่าครองชีพขยับตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเหล่านี้ต่างส่งผลกระทบต่อคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โดยตรง

ในปี พ.ศ.2530 ประเทศไทยได้ดำเนินนโยบาย Visit Thailand Year จากนโยบายดังกล่าวทำให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีจุดขายที่สำคัญคือ ทุ่งบัวตอง กะเหรี่ยงคอยาว และเมืองสามหมอก นักท่องเที่ยวเริ่มเข้ามามากทำให้ทัวร์ป่าในเมืองปายขยาย

ตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการล่องแพในลำน้ำของและลำน้ำปาย กระทั่งปี พ.ศ.2536 มีพระราชบัญญัติปิดป่าห้ามตัดไม้ ทำให้ไม้ไผ่ทำแพลดลงการล่องแพจึงลดลงตามไปด้วย กระนั้นภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ซึ่งเน้นการพัฒนา ปรับปรุง และอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอนถูกยกเป็นเมืองแห่งไทใหญ่ ซึ่งเป็นจุดขายในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าสู่เมือง ประกอบกับการประชาสัมพันธ์โครงการ Amazing Thailand ทำให้การท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอนและอำเภอปายขยายตัวเพิ่มมากขึ้น

นอกจากธุรกิจท่องเที่ยวจะขยายตัวอย่างรวดเร็วแล้ว ในด้านธุรกิจที่ดินก็มีการขยายตัวตามมาอย่างต่อเนื่องเช่นกัน จากนโยบายออกโฉนดให้กับที่ดินที่มีการอยู่อาศัยนานเกิน 10 ปี ในสมัยนายชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ดินเริ่มมีการจับจองและขายเก็งกำไรมากขึ้น โดยผู้ซื้อที่สำคัญคือนักลงทุนต่างถิ่น และชาวต่างชาติที่เลือกอำเภอปายเป็นที่พักแห่งที่สอง ในเขตบ้านแม่เย็นเองที่ดินหลายแห่งถูกเปลี่ยนมือไปเป็นของนักลงทุนที่เข้ามาทำธุรกิจที่พัก

การท่องเที่ยวเข้ามาตอบ โจทย์การปลีกตัวเองออกจากภาคเกษตร โดยผู้ที่มีทุนทางเศรษฐกิจและการเมืองมักผันไปประกอบกิจการ แต่คนไร้ทุนจะผันไปเป็นแรงงานรับจ้างและเริ่มเกิดการขายที่มากขึ้นอีก โดยเฉพาะที่ที่ถูกซื้อเพื่อนำไปปรับปรุงเป็นธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั้งร้านอาหาร ร้านกาแฟ แต่ที่มากที่สุดคือธุรกิจที่พัก ในบ้านแม่เย็นเองสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดคือที่โล่งเตียนซึ่งเดิมเคยเป็นที่นา บังกะโลไม้ไผ่ผุดขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นที่พักราคาถูกสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีมากในเวลานั้นคือ กลุ่มฝรั่งแบกเป้ ชาวบ้านผู้ชายเริ่มฝึกวิชาช่างไม้มากขึ้น ในฤดูร้อนซึ่งว่างจากการเก็บเกี่ยวข้าว และหลังปลูกกระเทียม ผู้ชายจึงมักรับจ้างทำบังกะโล ตัดไม้ ซึ่งตรงกับช่วงเวลาท่องเที่ยวฤดูโลว์ (Low season) ซึ่งนักท่องเที่ยวน้อย กิจการที่พักมักใช้ช่วงเวลานี้ปรับปรุงหรือขยายจำนวนที่พัก พี่บี เจ้าของเกสเฮาส์ 30 ปี เล่าถึงความยุ่งยากในการหาช่างไม้ในช่วงก่อนฤดูท่องเที่ยวว่า

“เกสเฮาส์มันต้องซ่อมต้องแต่งเพิ่มช่วงหน้าฝนเพราะนักท่องเที่ยวน้อย ถ้าไม่ได้ขายห้องก็เอาตรงนั้นมาทำเพิ่ม แต่มันก็คิดที่ช่างชาวบ้านไปลงนาลงไร่กันหมด ก็ต้องรอเพราะใช้ช่างต่างดาวเราก็จะโดนจับไปด้วย โดนปรับอีกหลายพัน ไม่คุ้ม”

จะเห็นได้ว่าถึงแม้ว่าการรับจ้างเป็นแรงงานปลูกสร้างจะได้รับค่าจ้างและค่าตอบแทนที่ดีแต่การปลูกข้าวซึ่งส่วนใหญ่เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนยังเป็นเรื่องที่ชาวบ้านเลือกที่จะทำก่อน ซึ่งในส่วนนี้สะท้อนให้เห็นจากคำพูดของลุงสิทธิ์ อายุ 55 ปี ว่า

“ได้เงินมาไม่คุ้มค่าข้าว ข้าวเราทำเอง กินเอง หาอย่างอื่นมาเป็นกับก็อยู่ได้แล้ว”

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงทัศนคติที่ว่า การปลูกข้าวกินเองช่วยลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในครัวเรือน การรับจ้างงานอื่นคือค่ากับข้าวที่เอามาช่วยเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว และยังคงมองว่าข้าวคือความมั่นคงที่ครอบครัวเลือกจะหยิบจวยไว้ก่อน

2. ยุคฟองสบู่ กับการเข้ามาของกลุ่ม Creative (พ.ศ.2540)

การท่องเที่ยวได้ถูกให้ความสำคัญมากขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ซึ่งเน้นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประกอบกับการกระจายอำนาจให้หน่วยงานรัฐระดับตำบลมีอำนาจในการจัดการอย่างเป็นอิสระ การพัฒนาด้านสาธารณสุขทั่วโลกในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงดำเนินไปเพื่อตอบสนองตลาดท่องเที่ยวของจังหวัดที่กำลังขยายตัว

ในปี พ.ศ.2540 ประเทศไทยได้ประสบภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ ค่าเงินบาทลอยตัว ทำให้เกิดการว่างงานขึ้น ในช่วงเวลานี้องค์กรนิคม นักออกแบบ และผู้สร้างงานทางด้านศิลปะ ผู้ซึ่งประสบปัญหาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำได้เริ่มเข้ามาดำเนินธุรกิจในเมืองปาย ปายถูกสร้างความหมายใหม่ว่าเป็นเมืองแห่งศิลปิน เกิดการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวที่นำเอาศิลปะมาเป็นจุดขายทั้งเกสเฮาส์ ร้านอาหารของที่ระลึก ร้านกาแฟ

การแก้ปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในสมัยรัฐบาลพลตำรวจโททักษิณ ชินวัตร ในปี พ.ศ.2544 ได้เน้นการกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น เกิดนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบลหนึ่งที่ท่องเที่ยว มีการกระจายงบประมาณให้ท้องถิ่นบริหารจัดการส่วนตำบล ซึ่งผลที่เกิดจากนโยบายดังกล่าวก่อให้เกิดการพัฒนาปัจจัยทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยเฉพาะด้านสาธารณสุขปลอดภัย น่านน้ำประปา

สำหรับในเมืองปายมีการพัฒนาด้านสาธารณสุขโลกเพื่อตอบรับกับการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องทั้งการขยายถนนในเขตตัวอำเภอ การลดความโค้งของถนนจากเชียงใหม่สู่อำเภอปาย และการพัฒนาสนามบินใหม่ให้สามารถรองรับเที่ยวบินที่คาดว่าจะเพิ่มมากขึ้น เหล่านี้นอกจากเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาตามปกติแล้วยังมีการคาดการณ์ถึงจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะเพิ่มมากขึ้นจากการจัดเอเชียนเกมส์ที่เชียงใหม่ในปี พ.ศ.2542 ซึ่งเป็นไปตามที่คาดการณ์ไว้ นักท่องเที่ยวมีจำนวนเพิ่มขึ้นและส่งผลให้เกิดการขยายกิจการเกสเฮาส์ออกไปยังหมู่บ้านรอบนอกโดยเฉพาะในหมู่บ้านแม่เย็นเอง มีการเปิดกิจการเกสเฮาส์เพิ่มทั้งโดยคนในหมู่บ้านและคนนอกที่เข้ามาซื้อที่ดิน นอกจากนี้ยังเกิดปรากฏการณ์การพักอาศัยในระยะยาวของนักท่องเที่ยวต่างชาติ เช่นกรณีชาวญี่ปุ่น

เข้ามาเช่าพื้นที่ในหมู่บ้านแม่เย็นสร้างเป็นชุมชนชาวญี่ปุ่นซึ่งกลายเป็นอีกหนึ่งสัญลักษณ์ของหมู่บ้านในเวลาต่อมา ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนบ้านเป็นบ้านให้เช่า แบ่งพื้นที่บางส่วนในหมู่บ้านให้นักลงทุนเช่าทำกิจการเกสเฮาส์ ร้านขายของ มีการทำสัญญาเป็นรายปี บางรายทำสัญญาผูกขาดนานกว่า 6 ปี ความต้องการที่ดินที่เพิ่มมากขึ้นทำให้ที่ดินเริ่มมีราคาแพง โดยเฉพาะที่ดินใกล้ถนนและติดริมน้ำป่า การขายที่เกิดขึ้นมากเพราะที่ดินที่จับจองไว้เมื่อประมาณปี พ.ศ.2534-35 นั้นได้รับการออกโฉนด

การเข้ามาของเหล่า Creative ทำให้เกิดการสร้างความหมายใหม่ให้กับเมืองปายว่าเป็นเมืองแห่งศิลปะ และศิลปิน ซึ่งเพิ่มเติมมาจากเดิมที่เป็นเพียงเมืองแห่งอิสระ ทัศนียภาพ ทำให้กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดิมมีเพียงฝรั่งแบกเป้ที่เรียกร่องธรรมชาติที่ยังคงปิด และพักอาศัยแบบง่ายๆ ในบังกะโลไม้ไผ่ เปลี่ยนไปเป็นกลุ่มคนไทยวัยรุ่นที่มาสร้างอัตลักษณ์ให้กับตนเองว่าเป็นอีกหนึ่งกลุ่มที่นิยมชมชื่นศิลปะ การพัฒนาสาธารณูปโภคที่รวดเร็วด้วยความอิสระของการเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลยิ่งเอื้ออำนวยให้นักท่องเที่ยวไทยที่มากขึ้น กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เริ่มเปลี่ยนจากฝรั่งแบกเป้ใช้ชีวิตต่างๆ เป็นคนไทยเน้นศิลปะ กิจกรรมต่างๆ จึงเริ่มปรับเปลี่ยนรูปแบบ เช่นร้านที่มีการตกแต่งศิลปะแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง และที่พักที่มีเครื่องอำนวยความสะดวก ซึ่งทำให้กลุ่มแรงงานในหมู่บ้านมีงานมากขึ้น หลายครั้งที่ความต้องการช่างมีมากแต่ไม่มีช่างไม้เพียงพอทำให้ต้องจ้างแรงงานพม่าเข้ามาทำงาน ช่วงเวลาดังกล่าวนอกจากนักท่องเที่ยวคนไทยจะเพิ่มมากขึ้นแล้ว แรงงานพม่าก็เป็นอีกกลุ่มคนที่เพิ่มมากขึ้นเป็นเท่าตัว สำหรับผู้หญิงในหมู่บ้าน ช่วงเวลาที่มีการขยายที่พักและเริ่มมีการปรับเปลี่ยนให้เป็นที่พักที่สะดวกสบาย แรงงานผู้หญิงจึงเป็นสิ่งจำเป็นในเกสเฮาส์ ทั้งทำความสะอาด ทำอาหาร อีกอาชีพหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้คือ กิจการรับซักผ้า โดยผู้หญิงจะนำผ้ากลับมาซักที่บ้านก่อนจะส่งคืนที่เกสเฮาส์ในวันรุ่งขึ้น เหล่านี้กลายเป็นอีกหนึ่งอาชีพเสริมในช่วงเวลาที่กระเทียมราคาถูกลง และค่าอุปโภคบริโภคเริ่มมีราคาแพงขึ้น พี่เอ 35 ปี เล่าถึงการเข้ามาเป็นแม่บ้านในเกสเฮาส์ว่า

“แต่ก่อนเป็นแม่บ้าน ช่วยงานในไร่ในนาบ้างแต่ไม่มีรายได้อะไรแน่นอน แต่พอได้เข้ามาทำงานเป็นแม่บ้านในเกสเฮาส์ ทำงานแค่ช่วงกลางวัน มีหน้าที่ทำความสะอาดห้องพัก และบริเวณรอบเกสเฮาส์ ทำให้มีรายได้ประจำเดือนละสี่พันบาท ถ้าช่วงฤดูท่องเที่ยวจะได้เงินพิเศษเพิ่มเพราะว่างานหนักขึ้น การเข้ามาทำงานในเกสเฮาส์หรือตามร้านอาหารในเมือง เริ่มเมื่อประมาณสี่ห้าปีก่อน ชาวบ้านไปสมัครตามที่เขาประกาศหาคนงานบ้าง บางทีก็เข้าไปของงานเขาที่ร้าน”

3. ทชีนามิ การเข้ามาของกลุ่มนักลงทุนภาคใต้ 2548

“... ก่อนทชีนามิจะเกิดขึ้น เคยมีรีสอร์ทที่อยู่สองแห่ง ทั้งที่เกาะพีพีและเขาหลัก ที่พีพีเสียหายไม่มา แต่ที่เขาหลักเปิดเป็นทางการวันที่ 25 ธันวาคม พอวันที่ 26 ธันวาคม โคนทชีนามิถล่ม แม้แต่เสาต้นเดียวก็ไม่เหลือ..... ผมขับรถขึ้นไปทางเหนือแบบของประเทศแบบ ไม่มีจุดมุ่งหมายคำไหนนอนนั่น ในที่สุดก็มาเจอปลายและที่นี้เองทำให้ผมเริ่มเห็นอนาคตเริ่มคิดเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่นี้ ผมจึงวางแผนงานอุปายอาร์ทริสอร์ทที่ขึ้นมา ทชีนามิ นั้นเป็นอาจารย์สอนให้ผมรู้จักพอแต่ปลายเป็นอนาคตและเป็นสถานที่ที่บ้ำบัดจิตใจสำหรับผมและทุกคน” โกเหม้ง เจ้าของอุปายอาร์ทริสอร์ท

“..... หลังเดินกลับไปยังเกาะพีพี ร้าน (จิ๋วเวอร์รี่) ยังอยู่ที่เดิมแต่ข้าวของทุกอย่างสูญหายไปหมด ซึ่งรวมๆแล้วมูลค่าล้านกว่าบาท หลังจากนั้นหกเดือน เดินและเมล (ภรรยา) ได้เดินทางมาอาศัยอยู่ที่ปลายได้เพียงห้าวันก็เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ที่ปลาย ไม่ว่าจะหนีไปทางไหนก็เจอแต่น้ำ ทุกวันนี้เดินกับเมลและเจสิกาลูกสาว ได้ทำธุรกิจรีสอร์ทในอำเภอปลายที่ชื่อว่า Aqua ซึ่งแปลว่าน้ำนั่นเอง (ในเขตหมู่บ้านแม่เย็น)” เดินเจ้าของกิจการ อะควา รีสอร์ท

เมื่อปลายปี พ.ศ.2547 เกิดภัยธรรมชาติครั้งใหญ่ที่ภาคใต้ของประเทศ ทำให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากหลั่งไหลขึ้นสู่ภาคเหนือ ในเมืองปายมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างฉับพลัน ธุรกิจการท่องเที่ยวที่ดีขึ้นทำให้ปายกลายเป็นที่ดึงดูดใจของนักลงทุน โดยเฉพาะนักลงทุนจากทางใต้ที่หนีภัยธรรมชาติขึ้นมาหาแหล่งลงทุนใหม่ เกสเฮาส์ในเมืองปายโดยเฉพาะในบริเวณสองฝั่งลำน้ำปาย ถูกสร้างขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ในเดือนกันยายนปี พ.ศ.2548 เกิดน้ำท่วมใหญ่ที่เมืองปาย โดยกระแสน้ำจากลำห้วยทุกด้านไหลกวาดเอาต้นไม้ และก้อนหินใหญ่เข้าพังบ้านที่ปลูกสร้างริมลำน้ำ ในแม่น้ำปาย น้ำขึ้นสูงจนเข้าท่วมตัวอำเภอ เกสเฮาส์ที่สร้างด้วย ไม้ และไม้ไผ่ถูกน้ำพัดพังไปจนสิ้น บรรดาเจ้าของกิจการประสบปัญหาหนัก พื้นที่ริมน้ำที่เคยได้รับความนิยมในการสร้างเกสเฮาส์ได้ถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่บนภูเขามากกว่า ทำให้เกิดการกว้านซื้อที่ดินในหมู่บ้านรอบเมืองปายที่มีลักษณะเป็นที่เนิน มีวิวเป็นภูเขา แต่ไม่ไกลจากตัวเมืองมากนัก ในช่วงเวลาดังกล่าวมีนักลงทุนจากทางใต้ เช่นจากภูเก็ต เกาะพะงัน เข้ามาซื้อที่ดินในเขตบ้านแม่เย็น เวียงเหนือ ท่าปาย ในราคาไร่ละหนึ่งล้านบาท ประกอบกับปี พ.ศ.2548 รัฐบาลเปิดการค้าเสรีกับประเทศจีน ทำให้กระเทียมจีนไหลบ่าเข้ามาตีราคากระเทียมปาย กระเทียมจีนที่มีขนาดใหญ่กว่า อายุในการเก็บรักษา

นานกว่าจึงได้รับความนิยมอย่างมาก ราคากระเทียมในเมืองปายเหลือเพียงกิโลกรัมละ 4-5 บาท รัฐเข้ามาแก้ไขด้วยการให้เกษตรกรลดพื้นที่การปลูกกระเทียมลงครึ่งหนึ่งของที่เคยปลูก ราคาที่ดินไร่ละหนึ่งล้านบาทจึงเป็นสิ่งดึงดูดให้ชาวบ้านตัดสินใจขายที่แทนการเก็บไว้เพื่อปลูกกระเทียมแล้วเกิดหนี้ต่อ

หลังเหตุการณ์น้ำท่วมในเมืองปายได้ทำให้นักลงทุนขนาดเล็กที่เคยดำเนินกิจการที่พักริมน้ำค่อยๆสลายไป บ้างขยับพื้นที่มาเปิดกิจการใหม่บนภูเขา แต่หลายรายที่ขาดทุนย่อยยับจนต้องหันไปประกอบอาชีพอื่น แต่ในส่วนของนักลงทุนจากทางใต้ที่อพยพหนีภัยททจีนามีขึ้นมานั้น มักเป็นพวกที่มีทุนหนาพอที่จะนำแนวคิดการดำเนินกิจการแบบบนเกาะมาใช้กับเมืองปาย ที่พักระดับสามดาวถึงห้าดาวจึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในเขตเมืองและในหมู่บ้านบนเขา บาร์เบียร์ ร้านอาหาร ร้านเหล้าพร้อมดนตรีแสดงสด เริ่มเปิดกิจการมากขึ้น (เช่นภูปาย อาร์ทบาร์, บัฟฟาโล่ เฮ็ลซ์เซนจ์)

“ตั้งแต่ปีพ.ศ.2549 จำนวนที่พักในปายเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งเกสต์เฮ้าส์ และรีสอร์ท มีให้เลือกหลายระดับ หลายราคาแล้วแต่งบประมาณ รีสอร์ทที่เปิดใหม่มักจะออกสไตล์ Boutique resort ส่วนจำนวนที่พัก ทั้งจังหวัดมีประมาณ 3,300 ห้อง อยู่ในตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ประมาณ 1,300 ห้อง ในปาย มีประมาณ 1,500-1,700 ห้อง นอกนั้นอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าที่พักในปายนั้น มีจำนวนมากกว่าในตัวเมืองแม่ฮ่องสอนเสียอีก ทำให้มั่นใจว่าไม่มีปัญหาในการรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเพิ่มขึ้นอีกในอนาคต” นายวิสูตร บัวชุม เป็นหัวหน้าศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน

นักท่องเที่ยวที่เข้ามาจึงไม่ใช่เพียงพวกชื่นชอบศิลปะหรือธรรมชาติอีกต่อไป กลับเพิ่มกลุ่มที่ชอบชีวิตค้ำคิ่นและที่พักที่สะดวกสบายมากขึ้น ดังที่หลายคนกล่าวว่าเป็นพวกคนไทยที่มีเงินแต่ในทางกลับกันฝรั่งเกรดต่ำจากเกาะทางใต้เริ่มมาปายมากขึ้น แม้ว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวยุโรปและอิสราเอลที่มีกำลังการจับจ่ายสูงจะยังคงครองตำแหน่งนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่สุดของปาย การเข้ามาดำเนินการของเหล่านักลงทุนจากทางใต้ทำให้เกิดการเก็งราคาที่ดินขึ้นเป็นหลักล้านบาทต่อหนึ่งไร่ ซึ่งกระตุ้นให้ชาวบ้านขายที่และผันชีวิตไปอยู่ในภาคแรงงานรับจ้างมากกว่าช่วงอื่น กว่าหกสิบเปอร์เซ็นต์ของคนในหมู่บ้านแม่เย็นผันตัวเองเข้าสู่แรงงานรับจ้างในภาคธุรกิจท่องเที่ยว โดยเฉพาะผู้ชายที่ทิ้งจอบหันไปจับค้อนเป็นช่าง ส่วนผู้หญิงยังคงเป็นแรงงานในเกสต์เฮาส์ และร้านอาหาร ชาวบ้านแม่เย็นกว่าสิบรายที่สะสมทุนได้บ้างจากการเป็นแรงงานรับจ้างเริ่มเปลี่ยนบ้านเป็นบ้านให้เช่าสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่อยู่ยาว บ้างปรับบ้านเก่าที่ตนเคยอยู่เป็นบ้านเช่าแล้วตนเองย้ายไป

อยู่ในศูนย์กลางที่ปรับปรุงเป็นบ้าน บ้างปลูกกระท่อมหลังเล็กเพื่ออยู่เอง บ้างปลูกบ้านในที่ที่เคยทำการเกษตรให้เป็นบ้านเช่า ห้ำรายที่หันไปปรับปรุงที่ดินให้เป็นที่ราบเรียบเพื่อเหมาะสำหรับการเช่าทำธุรกิจที่พัก

4. สื่อกับเมืองปาย 2549

ในปี พ.ศ.2549 ภาพยนตร์ไทยเรื่อง รักจัง ผลิตโดยบริษัทอาร์เอส โปรโมชั่น ซึ่งนำแสดงโดยคาราชาหญิงที่เป็นขวัญใจวัยรุ่นในช่วงเวลานั้น ได้เข้าฉายในโรงภาพยนตร์และได้รับการตอบรับอย่างดีจากผู้ชม โดยเฉพาะวัยรุ่น ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้ใช้เมืองปายเป็นที่ถ่ายทำหลัก โดยเฉพาะภาพของร้านกาแฟและร้านขายโปสการ์ดที่ปรากฏในเรื่อง ได้ถูกขนานนามว่าเป็นร้านรักจัง ปาย โด่งดังอีกครั้งในกระแสสื่อทั้งสิ่งพิมพ์ และอินเทอร์เน็ต เกิดธุรกิจทัวร์ตามรอยรักจัง พานักท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆที่ปรากฏในภาพยนตร์ เมืองปายจึงเต็มไปด้วยนักท่องเที่ยวชาวไทย สิ่งตามมาหลังจากนั้นคือการปรับเปลี่ยนรูปแบบธุรกิจเกสเฮาส์ ที่ต้องตอบโจทย์นักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ที่ไม่ใช่ฝรั่งแบกเป้ไปอีกต่อไป เกสเฮาส์ที่สร้างขึ้นในช่วงหลังมักตกแต่งอย่างมีศิลปะมากกว่าแค่บังกะโลไม้ไผ่ มีการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกมากขึ้นทั้งเครื่องทำน้ำอุ่น เครื่องปรับอากาศ โทรทัศน์ เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เน้นความสบายเป็นหลัก นอกจากการปรับตัวของเกสเฮาส์แล้วธุรกิจที่เกิดขึ้นเพิ่มมากขึ้นคือธุรกิจร้านกาแฟ และร้านขายโปสการ์ด ของที่ระลึก กลุ่มธุรกิจเหล่านี้ได้ขยายขึ้นไปยังหมู่บ้านแม่เย็น แม้ว่าการดำเนินกิจการในพื้นที่หมู่บ้านจะไม่สามารถเจาะกลุ่มลูกค้าที่เดินผ่านหน้าร้านแล้วแวะเข้ามาเยี่ยมชมได้เหมือนเช่นกิจการในเขตเมืองปาย (ศูนย์กลางเมืองซึ่งเป็นแหล่งการค้า) แต่ผ่านการโฆษณาทางอินเทอร์เน็ต จึงทำให้กิจการสามารถดำเนินไปได้ดี การใช้สื่อเพื่อธุรกิจท่องเที่ยวนอกจากจะก่อให้เกิดการประชาสัมพันธ์กิจการของตนเองแล้ว ยังเกิดผลด้านอื่นคือการสร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่สำหรับหมู่บ้านแม่เย็นนั้นพื้นที่ถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ พื้นที่บ้านและพื้นที่ป่า พื้นที่บ้านมักถูกนำไปจับคู่กับพระธาตุแม่เย็น การกล่าวถึงบ้านแม่เย็นจึงมักถูกนำไปโยงกับการขึ้นไปดูพระอาทิตย์ตกดินที่บนพระธาตุซึ่งตั้งอยู่บนยอดดอย ในขณะที่พื้นที่ป่าซึ่งเป็นที่ตั้งของน้ำตกแม่เย็น เนื่องจากไม่มีการตัดถนนเข้าป่าเหมือนดังเช่นสถานที่ท่องเที่ยวทั่วไป ป่าแม่เย็นจึงยังคงเป็นพื้นที่เร้นลับ กลายเป็นแหล่งผจญภัยของผู้ที่ชอบความท้าทาย ซึ่งเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นผ่านสื่อ

นักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นในเวลาช่วงนี้คือนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาตามกระแสภาพยนตร์ ซึ่งในกลุ่มผู้ประกอบการเรียกคนเหล่านี้ว่า อีพวกคนไทย ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันถึงลักษณะของนักท่องเที่ยวที่ต้องการความสะดวกสบายเหนือสิ่งอื่นใด มักเป็นนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในช่วงเทศกาล วันหยุดสุดสัปดาห์ มักมีกิจกรรมหลักๆคือปั่นจักรยาน หรือเช่ารถมอเตอร์ไซค์ขับ

ไปยังที่ต่างๆที่ปรากฏในคำโฆษณาในเวปไซด์ แต่เป็นการเยี่ยมชมสถานที่เหล่านั้นอย่างฉาบฉวย ดังที่เรียกว่าทัวร์สองนาทีก็คือเพียงไปเพื่อถ่ายรูปคู่กับสถานที่นั้นๆ เป็นกลุ่มที่นิยมการดื่มกาแฟ ที่แฝงความหมายของการเป็นคนทันสมัยในร้านกาแฟ ช่วงเวลานี้จึงเป็นช่วงที่มีร้านกาแฟเกิดทั่วทุกหัวระแหงของเมืองปาย เช่นกันกับการซื้อของที่ระลึก ทั้งโปสการ์ด ของฝาก จุดนี้เองที่ชาวบ้านใช้เป็นช่องทางหารายได้ โดยผู้หญิงจะใช้เวลาว่างจากงานในนาไร่ และจากการรับจ้างเล็กๆน้อยๆในเกสเฮาส์หรือร้านอาหารมาถักหมวก ผ้าพันคอ กำไลข้อมือ เตรียมขายให้นักท่องเที่ยวชาวไทย ในช่วงฤดูหนาว มีการรวมตัวกันของกลุ่มผู้หญิงในหมู่บ้านจัดกลุ่มขายดอกไม้ถวายพระบริเวณหน้าพระธาตุแม่เย็น ซึ่งได้ถูกสร้างควมหมายว่าเป็นที่ชมพระอาทิตย์ตกดิน ซึ่งในส่วนนี้มีการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐเช่นองค์การบริหารส่วนตำบลที่สนับสนุนในส่วนงบประมาณ และในส่วนของผู้ชมชนที่มีการเกณฑ์แรงงานคนในหมู่บ้านไปทำความสะอาดและปรับปรุงพื้นที่

บ้านเช่าในหมู่บ้านเกิดขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่พักระยะยาว แต่สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย ลานกางเต็นท์กลายเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการหารายได้ในช่วงเทศกาลพิเศษ เช่นคืนวันปีใหม่ หลายบ้านเปิดให้คนไทยกางเต็นท์นอนหน้าบ้านและใช้ห้องน้ำห้องส้วมในบ้านเจ้าของได้

ที่ดินในช่วงเวลานี้ถูกปั่นราคาแพงที่สุดเท่าที่เคยมีการขายที่ดินในหมู่บ้าน นอกจากนี้นักลงทุนจะเข้ามาขว้างซื้อแล้ว คนไทยที่ต้องการบ้านหลังที่สองก็เข้ามาหาซื้อที่ดินผืนเล็กเพื่อสร้างบ้านเช่นเดียวกับกลุ่มคนต่างชาติที่เข้ามาอยู่ระยะยาว

ที่ดินย่านที่อยู่อาศัยเดิมของชาวบ้าน มีการซื้อขายเปลี่ยนมือกันอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะทำเลติดริมน้ำปาย ติดลำห้วยแม่เย็น ซึ่งเป็นย่านที่อยู่อาศัยเก่าของคนเมือง ราคาซื้อขายขึ้นอยู่กับความพอใจทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย เช่น ที่ดินติดลำห้วยแม่เย็นเนื้อที่ 1 งาน 50 ไร่ ประกาศขายที่ 1.5 ล้านบาท เท่ากับ ตารางวาละ 1 หมื่นบาท หรือที่นาติดถนนทางขึ้นหมู่บ้านแม่เย็นข้างภูคิ้วว เกสเฮาส์ กลุ่มทุนจากกรุงเทพฯซื้อไป ในราคา 2 ไร่ 5 ล้านบาท หรือตารางวาละ 6000 กว่าบาท กำลังอยู่ระหว่างปรับพื้นที่เพื่อทำกิจการบ้านพัก

“ราคาคงกล่าวเป็นราคาที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ประเภทโฉนด หากเป็นที่ดินผืนสวยติดน้ำ วิวดิ ไม่มีเอกสารสิทธิ์ใดๆทั้งสิ้น ซื้อขายเปลี่ยนมือกันในราคาไร่ละแสนต้นๆ “ล่าสุดที่ดินจับจองไม่มีเอกสารสิทธิ์ใดๆทั้งสิ้นบริเวณท้ายหมู่บ้านแม่ฮี้ เนื้อที่ 1 ไร่เศษโดยประมาณ มีการซื้อขายเปลี่ยนมือจากชาวบ้านเข้าสู่ผู้มีอันถักแก้งกำไร ในราคา 3 แสนบาท

คุณลุงเส้า ข้าราชการครูเกษียณ (อายุ 73 ปี) ชาวบ้านแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ อ.ปาย เล่าว่า ที่ดินเมืองปายเพิ่งมีการซื้อขายเปลี่ยนมืออย่างรุนแรงก็สักราว 2 ปีที่ผ่านมา ก่อนหน้านั้น ไม่มีใครซื้อใครขายกัน พวกที่มาทำรีสอร์ทเกสเฮาส์มักจะเช่าระยะยาว 10 ปี 15 ปี แต่มาระยะ 2 ปีนี้ ทั้ง

นายทุนจากกรุงเทพฯ กลุ่มนายทุนริสอร์ทจากภาคใต้ที่หนีภัยพม่าเข้ามา ผนวกกับความต้องการที่ดินปลูกบ้านพักอาศัยแบบล่องสเคย์ของชาวต่างชาติที่หลงเสน่ห์ชนบทพาย เป็นแรงผลักดันให้ การซื้อขายที่ดินเมืองปายคึกคัก

“ชาวบ้านที่เคยจิตใจโอบอ้อมอารีกันแบบคนเหนือ เดียวนี้เริ่มมองกันด้วยสายตาที่เจือด้วยผลประโยชน์ ทุกคนจะเงี่ยหูฟังว่าคนบ้านนั้นขายที่ดินได้เท่าไร เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการกำหนดราคาขายที่ดินของตน เรียกว่าขายถูกกว่าไม่ได้ถือว่าเสียหน้า”

“เมืองปายนี้ ราคาที่ดินเหมือนกับการเล่นขายของ ราคาน่าตกใจ แต่มีการซื้อขายจริง ขณะที่ราคาประเมินของที่ดิน อยู่ตารางวาละ 1 พันบาท ในรอบนอกตัวเมือง แต่ราคาซื้อขายจริงห่างกันลิบลับ สำหรับที่ดินทำเลดียังคงเป็นย่านวัดป่าขาม แม้ในสายตาของจนท.ประเมินราคาที่ดินของทุกธนาคารจะมองว่า ย่านนี้เป็นพื้นที่เสี่ยงภัยน้ำท่วม จากราคาประเมินเมื่อ 2 ปีก่อน ตารางวาละ 5 พันบาท ปัจจุบันมีการปรับให้ใกล้เคียงราคาซื้อขายจริงมากที่สุดคือ ตารางวาละ 2 หมื่นบาท”นายวิรัชดี พนักงานธนาคารออมสิน สาขาปาย กล่าว

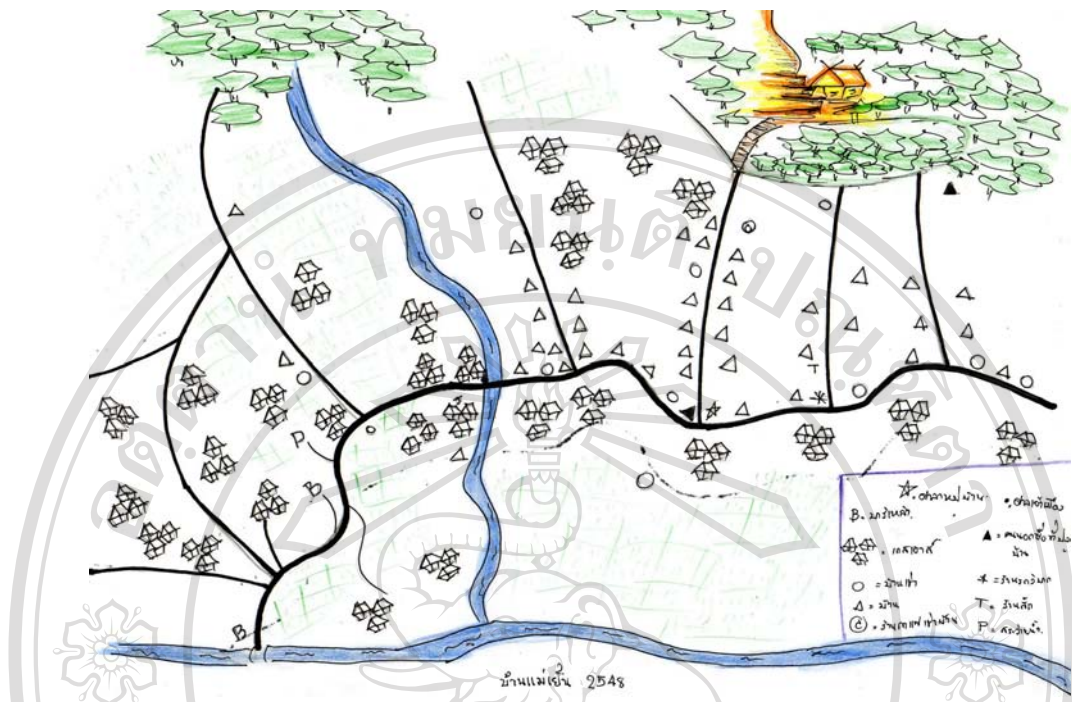
การซื้อขายที่ดินอย่างมากมาย ได้ส่งผลให้ทุ่งนาและไร่กระเทียมรอบเมืองปายกำลังจะหดหายไปอย่างรวดเร็ว เหตุผลหนึ่งคือกลุ่มผู้ประกอบการเอสเอ็มอี หนีภัยน้ำป่าซึ่งโดนถล่มอย่างรุนแรงในเดือนสิงหาคม ปีพ.ศ.2548 จึงขยับจากริมแม่น้ำขึ้นมาหาทำเลสร้างบ้านพักอยู่บนพื้นที่สูง ขยายวิถุนาทุ่งนาและทุ่งกระเทียมแทนวิวแม่น้ำ และปัญหาที่เกิดจากการแผ้วถางที่ดินเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้นบริเวณที่น่าเป็นห่วงว่าจะมีการบุกรุกแผ้วถางป่าเพิ่มเติมขึ้นเรื่อยๆ เมื่อที่ดินที่จับจองแผ้วถางเดิม โคนนักลงทุนกว้านซื้อไปหมด ชาวบ้านไม่มีที่ดินก็ต้องแผ้วถางเพิ่มเติมคือ บริเวณหลังเบิร์ด อาย วิว เกสต์เฮาส์ เขตหมู่บ้านแม่เย็น ขึ้นไปเหนือวัดพระธาตุแม่เย็น หรือ เส้นเลียบคลองส่งน้ำห้วยแม่เย็น เลย บ้านชานาเกสต์เฮาส์ขึ้นไป จรดฝายแม่เย็นซึ่งยังเป็นเขตป่าสมบูรณ์ มีน้ำตกแม่เย็นที่มีน้ำไหลตลอดทั้งปี

3.3 ผลจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแม่เย็นจากอดีตถึงปัจจุบัน

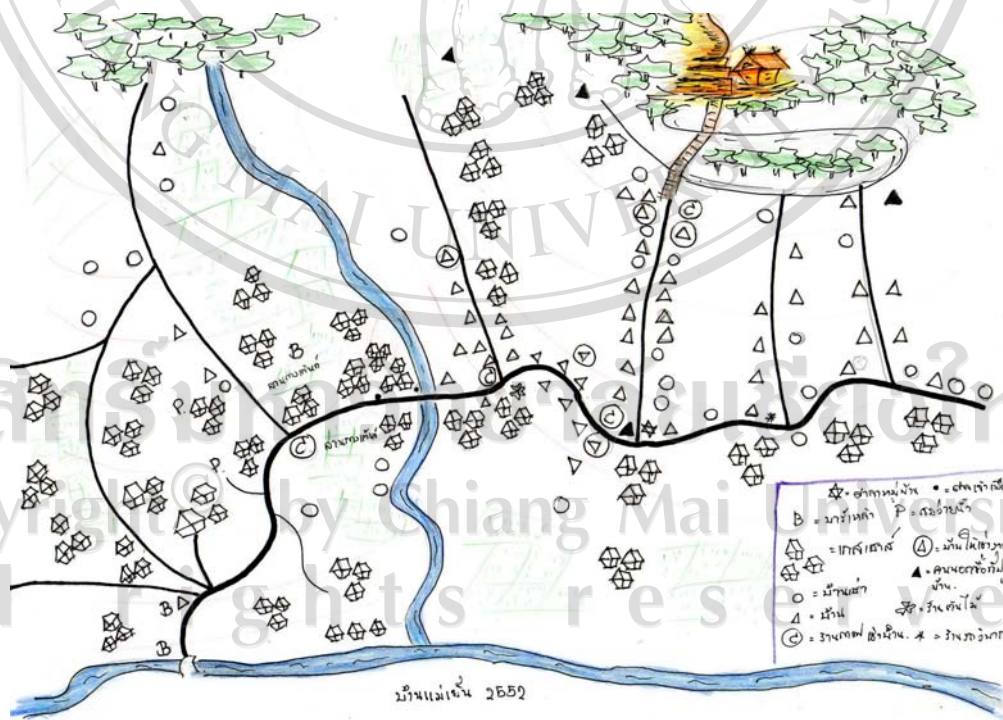
ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่เมืองแห่งการท่องเที่ยวของบ้านแม่เย็นสามารถแบ่งออกได้เป็นสองด้านคือ ด้านกายภาพ และด้านความสัมพันธ์ ซึ่งทั้งสองส่วนต่างเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ด้านกายภาพ พบว่าพื้นที่หมู่บ้านมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง แต่

ในทางกลับกันพื้นที่การเกษตรกลับมีขนาดเล็กลง พื้นที่ทำเกษตรเดิมมีการปรับเปลี่ยนไปเป็นสิ่งปลูกสร้าง เช่นบริเวณทางเข้าห้วยแม่เย็น ถนนทางเข้าหมู่บ้านด้านซ้ายมือ และบริเวณหลังพระธาตุแม่เย็น เช่นกันกับสิ่งปลูกสร้างเดิมที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้สอย มีการทบทึงและต่อเติมในพื้นที่เดิมตลอดเวลา เช่นบ้านไม้ชั้นเดียวได้ถูกสูงที่ตั้งอยู่บริเวณสามแยกกลางหมู่บ้าน เมื่อมีการเปลี่ยนมือ ไปเป็นของนายทุนเจ้าของกิจการเกสเฮาส์ บ้านหลังดังกล่าวถูกปรับเปลี่ยนเป็นบ้านชั้นเดียว เพื่อให้สะดวกต่อการทำเป็นบ้านพักริศของกิจการเกสเฮาส์ การทำกิจกรรมริศกลางหมู่บ้านทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมจากการซักผ้า ซึมเข้าสู่บ่อน้ำใช้ของชาวบ้านรอบๆ ต่อมาเมื่อเกิดปัญหาน้ำทะเลลึกเข้าสู่ตัวบ้าน เนื่องจากตั้งอยู่บนพื้นที่ลาดเอียงทำให้น้ำจากลำเหมืองด้านบนล้นเข้าตัวบ้านในฤดูฝนบ้านถูกปรับเปลี่ยนอีกครั้งโดยวิธีถมทรายเข้าบ้านแล้วโบกปูนทับด้านบน ซึ่งสำหรับชาวบ้านแล้วถือว่าผิด เป็นสิ่งที่ชาวบ้านไม่ทำ การถมทรายเพิ่มทำให้เกิดการไหลซึมของน้ำที่ลงสู่รางระบายน้ำ เกิดเป็นกลิ่นเหม็นรบกวนบ้านข้างเคียงก่อให้เกิดเป็นปัญหาความสัมพันธตามมา การปรับเปลี่ยนพื้นที่ทางกายภาพได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในชุมชนมากมายเช่นการปลูกสิ่งก่อสร้างบริเวณพื้นที่อกริมน้ำแล้วสร้างกำแพงปูนกั้นตลิ่งทำให้น้ำกัดเซาะผนังฝั่งตรงข้ามและทำให้น้ำเปลี่ยนทางการล่อมรั่วที่ดินปิดกั้นทางเดินเท้าของชาวบ้าน การถมพื้นที่น้ำเพื่อปรับสภาพก่อนการก่อสร้างทำให้เกิดปัญหาเรื่องการปนน้ำ เป็นต้น การปรับเปลี่ยนพื้นที่ทางกายภาพเหล่านี้มักส่งผลกระทบต่อความสัมพันธในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเมื่อเกิดการปรับเปลี่ยนโดยคนนอก แต่ในอีกมุมหนึ่งการปรับตัวเข้าสู่เมืองท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน ทั้งถนน ไฟฟ้า และน้ำประปา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชุมชน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพ 3.3.1 แผนที่บ้านแม่เย็น เดือนมกราคม พ.ศ.2548

ภาพ 3.3.2 บ้านแม่เย็น เดือนมกราคม พ.ศ.2552

ด้านความสัมพันธ์ สามารถมองได้ในหลายระดับในที่นี้จะแบ่งเป็นระดับชุมชน และครัวเรือนเครือข่าย

ในระดับชุมชนประการแรกคือการเกิดความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อวิถีการผลิตแบบเกษตรกรรมโดยเฉพาะการขยับตัวของค่าครองชีพ และค่าจ้าง การผันตัวเองเข้าสู่แรงงานรับจ้างภาคการท่องเที่ยวทำให้แรงงานมีมูลค่า มูลค่าของแรงงานคือตัวเงินซึ่งการจ้างแรงงานในภาคการท่องเที่ยวจะได้รับน้อยกว่าเมื่อเทียบกับค่าจ้างที่ภาคส่วนอื่นของการท่องเที่ยวได้รับ แต่ค่าจ้างแรงงานช่าง (วันละ 200-300 บาท) และแม่บ้าน (เดือนละ 4,000 – 6,000 บาท) ถือว่าเป็นรายได้ที่มากกว่าการประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ผู้ชายวันละ 150-200 บาท ผู้หญิง 100-180 บาท) ในอัตราส่วนการทำงานที่เท่ากัน การรับจ้างในภาคการท่องเที่ยวจึงถูกให้ความสำคัญมากขึ้น ซึ่งในส่วนนี้ส่งผลกระทบต่ออัตราการค่าแรงที่สูงขึ้น แต่อัตราการเอามือเอาแรงกลับต่ำลง แม้ว่าในหมู่บ้านแม่เขียนการเอามือเอาแรงในภาคเกษตรกรรมเช่นการลงนา เอากล้า จะยังคงมีอยู่ แต่ในกิจกรรมอื่นของชุมชน แรงงานผู้หญิงจะถูกส่งเข้าร่วมกิจกรรมแทนแรงงานผู้ชายที่ออกไปรับจ้างกรณีการสร้างและซ่อมฝายเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัด เนื่องจากการสร้างและซ่อมฝายจะต้องทำในช่วงก่อนฤดูฝน ทั้งเพื่อลดความรุนแรงเมื่อน้ำหลาก และเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง การทำฝายจึงมักทำช่วงฤดูแล้งก่อนลงนา และก่อนฝนลง ในเวลานั้นเป็นช่วงเดียวกับที่กิจการเกษตรในพื้นที่จะซ่อมแซมและต่อเติม แรงงานผู้ชายจึงมักเลือกที่จะไปรับจ้างแล้วส่งแรงงานผู้หญิงในครัวเรือนมาทำฝายร่วมกับชุมชน (หากครัวเรือนใดไม่เข้าร่วมจะถูกปรับเป็นเงินหกสิบบาทตามกฎของหมู่บ้าน) กิจกรรมของชุมชนจึงมีการปรับเปลี่ยนยุทธวิธี เช่น หากกิจกรรมนั้นๆเป็นโครงการที่ได้รับเงินสนับสนุนจากภาครัฐ เงินส่วนหนึ่งจะถูกแบ่งออกมาเป็นค่าแรง ถึงแม้จะไม่มากแต่ก็ทำให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกว่าการงานของพวกเขาไม่ได้ “เสียเปล่า” หรือ “เสียเวลาเปล่า” เช่นการจ่ายค่าแรงตีฝายหัวละร้อยบาท ซึ่งเป็นเงินจากโครงการอยู่ดีมีสุข จากรัฐ แรงงานในชุมชนจึงไม่ได้ปรากฏออกมาเป็น ต่างตอบแทน มากเช่นในอดีตแต่กำลังปรับเข้าสู่การ ขาย แรงงานทั้งภาคเกษตร อุตสาหกรรมท่องเที่ยว และในกิจกรรมส่วนรวม

ความเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ประการที่สองคือ การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชน การเปลี่ยนศูนย์กลางอำนาจไปสู่เจ้าของทุน จากเดิมที่เป็นของผู้อาวุโส ผู้ใหญ่บ้านและเจ้าที่ดิน ก่อนเข้าสู่ยุคเกษตรพืชพาณิชย์ หมู่บ้านแม่เขียนมีผู้มีอิทธิพลต่อชุมชนคือ ผู้ใหญ่บ้าน และ ผู้อาวุโสในหมู่บ้านซึ่งเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่นการไหว้หอเจ้าเมือง การส่งเคราะห์ การขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ คนเหล่านี้มักเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการแก้ปัญหา หรือการประกอบอาชีพ เช่นในเรื่องการเลือกชนิดของพืชที่จะปลูกในแต่ละช่วงเวลา แต่การเข้ามาของพืชพาณิชย์ทำให้ชาวบ้านแม่เขียนมีเงื่อนไขในการตัดสินใจเพิ่มขึ้น เนื่องด้วยพื้นที่

การเกษตรในหมู่บ้าน นอกจากจะเป็นของคนแม่เย็นเองแล้ว พื้นที่อีกส่วนหนึ่งชาวบ้านแม่เย็นได้เช่าจากชาวบ้านแม่ฮี้เพื่อทำการเกษตร นอกจากเกษตรอำเภอจะเข้ามาโน้มน้าวให้ปลูกพืชพาณิชย์เช่นกระเทียมแล้ว เจ้าของที่ดินกลายเป็นอีกหนึ่งบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการปลูกพืช ซึ่งหลังการสนับสนุนพืชพาณิชย์ได้ไม่นานการท่องเที่ยวได้เข้ามาสู่เมืองปาย และเริ่มมีการขายที่ดิน การให้เช่าที่ดินเพื่อทำพืชพาณิชย์ ซึ่งได้ค่าตอบแทนไม่มาก ถูกนำไปเปรียบเทียบกับกรให้กิจการเกษตรเช่าที่ในราคาสูง หรือขายขาดในราคาแพงระยะยักกลายเป็นทางเลือกใหม่ของเจ้าที่ดิน ชาวบ้านผู้ซึ่งเช่าที่ดินทำการเกษตรจึงต้องพยายามต่อสู้กับค่าเช่าที่สูงขึ้นด้วยการปลูกพืชพาณิชย์เต็มตัว เพื่อให้เกิดความมั่นใจต่อเจ้าที่ดินว่า ตนสามารถจ่ายค่าเช่าได้ ศูนย์อำนาจจึงถูกถ่ายไปยังเจ้าที่ดินซึ่งเป็นคนอื่น แต่กระนั้นราคาที่ดินที่สูงขึ้นทำให้เจ้าที่ดินจำนวนมากขายที่ ทั้งเพื่อตัดปัญหาเรื่องการแบ่งสมบัติระหว่างเครือญาติหรือการมองว่าเป็นที่ดินที่อยู่นอกพื้นที่หมู่บ้านของตน ทำให้ที่ดินบริเวณติดถนนทางเข้าบ้านแม่เย็นซึ่งถือครองโดยคนแม่ฮี้ถูกขายให้กับเจ้าของกิจการไปเป็นจำนวนมาก เมื่อพื้นที่ทำเกษตรลดลงแต่การจ้างงานเพื่อเป็นแรงงานฝีมือเพิ่มขึ้น ผู้ขายในหมู่บ้านจึงออกไปรับจ้างเป็นแรงงานก่อสร้างให้กับกิจการต่างๆที่เข้ามาเปิดใหม่ ในส่วนนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนเงื่อนไขในการตัดสินใจไปยังเจ้าของกิจการมากขึ้น เช่นกรณีการลงนา จากที่ทั้งครอบครัวเคยช่วยกันลงนาจนแล้วเสร็จก่อนจึงออกไปทำงานอื่น แต่หากมีการเร่งงานในเกษตรศาสตร์ ครอบครัวจะถูกแบ่งส่วนเพื่อไปทำงานสองที่ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถรักษาอาชีพข้างซึ่งได้ค่าตอบแทนแน่นอน² และเพื่อมีข้าวกินในครัวเรือน

ประการที่สามคือ ช่องว่างระหว่างรายได้ของชาวบ้านในหมู่บ้านมีมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับเรื่องกองทุน หลังการปลูกพืชพาณิชย์พบว่าผู้ถือครองที่ดินมากได้ผลผลิตมาก ขายและเก็บเงินทั้งหมดในขณะที่ผู้ถือครองที่ดินน้อยแต่เช่าที่ดิน เงินที่ได้จากการขายผลผลิตต้องจ่ายเป็นค่าเช่า แต่นั่นยังไม่ชัดเจนเท่าช่วงที่เริ่มมีการขายที่ดิน ที่ดินราคาไร่ละหนึ่งล้านบาทได้ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนอย่างเห็นได้ชัด “เราไม่มีที่ ไม่มีทางอย่างเขา จะไปรวยปุบปับอย่างเขาคงไม่ได้” ยายตา (อายุ 70 ปี) กล่าวเมื่อผู้ศึกษาถามถึงความเห็นในการขายที่ ซึ่งชาวบ้านมองว่าเป็นวิธีรวยเร็วของคนที่มีที่ดินเป็นของตัวเอง (การปรับเปลี่ยนอาชีพภายหลังการขายที่ดินจะกล่าวถึงในบทต่อไป) การขายที่ดินยังนำมาซึ่งอาชีพใหม่ที่เกิดจากทุนทางสังคมของตัวเอง

² หากขาดงานในกรณีที่มีงานเร่ง เจ้าของกิจการมักจะออกไปหาแรงงานจากหมู่บ้านอื่น หรือหากเป็นช่วงที่มีแรงงานพม่าเข้ามามาก งานที่ใช้เวลาไม่นานเช่นต่อเติมห้องพัก สร้างห้องอาบน้ำ เจ้าของอาจเลือกที่จะจ้างแรงงานพม่า เพื่อให้งานเสร็จตามกำหนดที่ต้องการ และไม่เสี่ยงเกินไปกับการถูกจับข้อหาจ้างแรงงานต่างด้าวที่ไม่มีใบอนุญาตทำงาน

บุคคล คือนายหน้าค้าที่ ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านที่มีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงกับคนหลายกลุ่ม นายหน้าค้าที่มักมีสถานะทับซ้อนกับตำแหน่งทางการเมือง เช่นกันกับเจ้าของกิจการที่เป็นชาวบ้าน ส่วนใหญ่เป็นผู้มีตำแหน่งทางราชการ หรือเคยเป็นข้าราชการมาก่อน การผันตัวเองไปเป็นผู้ประกอบการส่วนหนึ่งมาจากความมั่นคงทางการเงินคือมีรายได้แน่นอน และอีกส่วนคือเครือข่ายความสัมพันธ์ที่สามารถช่วยพยุงกิจการเช่นมีความน่าเชื่อถือในการกู้ยืมเมื่อมีปัญหาด้านการเงิน การชักพาลูกค้าผ่านสายสัมพันธ์จากที่ทำงานเก่า รวมไปถึงการใช้ตำแหน่งหน้าที่เพื่อไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจการเช่นเกสเฮาส์เสียงดัง จ้างคนงานพม่ามาทำงาน แต่การดำเนินกิจการของชาวบ้านมักประสบปัญหาที่เกิดจากการขาดความรู้ เช่นเมื่อมีการหันมาถักไหมพรมขายในหมู่บ้านผู้หญิงแม่บ้าน(เริ่มเมื่อสามปีก่อน) ถึงแม้ว่าจะสามารถขายได้ดีในช่วงฤดูหนาวแต่ในฤดูอื่นกลับไม่สามารถขายสินค้าได้ “เขาก็เคยจะเอามาฝากพี่ชาย แต่ลืกรูปแบบมันไม่ใช่” พี่น้อย เจ้าของกิจการร้านกาแฟ กล่าวถึงการไม่มีความรู้ในการผลิตสินค้าของชาวบ้าน ทั้งการเลือกสี รูปแบบ และบรรจุภัณฑ์ ที่ยังไม่เป็นที่ต้องการของตลาด ทำให้กิจกรรมขายของที่ระลึกของชุมชนเกิดขึ้นเพียงในฤดูหนาวเท่านั้น จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขที่ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางรายได้ในชุมชนที่สำคัญคือทุน ทั้งทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางความรู้ ทุนทางสังคม แม้กระทั่งทุนทางการเมือง

การเปลี่ยนแปลงประการที่สี่คือ การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านกับคนต่างถิ่น

“.....อยู่บ้านติดกันแต่ก็ไม่ได้รู้จักกันเท่าไร บางคนเข้ามาอยู่เดี่ยวเดียว คนมันเข้าออกจนจำไม่ค่อยได้ จะคุ้นหน้ากันหน่อยก็พวกที่อยู่นานๆ อย่างบ้านที่น้องเขาอยู่ที่นี่คนก่อนก็มาแค่ครั้งเดือนก็ไป.....” ป้าแอ เจ้าของร้านของชำในหมู่บ้าน

การกลายเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวนอกจากจะนำนักท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่แล้ว กลุ่มคนที่เข้ามาประกอบอาชีพ หรือแม้แต่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาอยู่นานๆก็เริ่มขยายตัวเข้าสู่หมู่บ้าน โดยเฉพาะเมื่อหมู่บ้านกลายเป็นพื้นที่เปิด ทั้งโดยการเปิดกิจการที่พักทั้งของคนในและคนนอก การเปิดบ้านให้เช่า ทำให้อัตราส่วนของคนนอกในพื้นที่เพิ่มสูงขึ้น สิ่งที่เกิดตามมาคือความรู้สึกของการเป็นอื่น ทั้งโดยคนนอกที่กระทำต่อคนในชุมชน และคนในชุมชนที่มีต่อคนอื่นที่เข้ามาอยู่อาศัย (จะลงลึกประเด็นนี้ในบทต่อไป) ซึ่งหากมองย้อนไปเมื่อสมัยที่หมู่บ้านยังเป็นชุมชนเกษตรกรรมอย่างแท้จริงก่อนจะเริ่มมีกิจการทำไม้ คนนอกที่เข้ามาสู่ชุมชนมักเป็นพวกพ่อค้าเร่ที่มีการระบุด่วนชัดเจน เช่นนาย ก จากแม่มาลัย เข้ามาขายเกลือ ขายปลาแห้ง หรือ นาย ข จากบ้านถ้ำเข้ามารับซื้อถั่ว งา คนนอกที่เข้ามา มีการแสดงที่ไปที่ไปและจุดประสงค์ที่ค่อนข้างแน่ชัด แม้กระทั่งเมื่อมีการทำไม้ นายช่างจากเชียงใหม่ จากแม่ริม ต่างก็มีการบอกเป้าประสงค์ที่แน่ชัดของการเข้ามาทำไม้ มีการ

สร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชนเช่นการว่าจ้างซักลาก หรือตีตราไม้ แม้แต่เหล่าทหารญี่ปุ่นที่เข้ามาก่อนหน้านั้นก็มีการระบุตัวตนที่ชัดเจนและมีการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนตามสถานะตัวตนที่ถูกแสดงออกมา เช่นการว่าจ้างขุดทางให้ทหาร การเข้ามาหาซื้อผักผลไม้ ซึ่งต่างจากกลุ่มคนนอกที่เข้ามาในภายหลัง โดยเฉพาะเมื่อพื้นที่หลายส่วนในหมู่บ้านเปลี่ยนอำนาจการถือครองไปเป็นของคนอื่น พื้นที่ที่มีการแบ่งแยก ปัดกัน และกลายเป็นพื้นที่ที่มีสถานะกำกวม เช่นกรณีบ้านของคนต่างถิ่นที่เข้ามาสร้างในหมู่บ้าน มีการล้อมรั้วสูง ปัดกันสายตาของคนนอก สถานะอาชีพของเจ้าของไม่แน่ชัด ขณะที่ตัวเจ้าของบ้านเองก็ปิดการรับรู้จากภายนอก ไม่มีการสร้างปฏิสัมพันธ์ใดๆกับชาวบ้าน ใช้ชีวิตแค่เพียงในเขตพื้นที่ของตน ในทางกลับกันในส่วนของตัวเองก็มีการปิดกั้นการสร้างสัมพันธ์กับคนนอก โดยเฉพาะผู้ที่มีสถานะกำกวม ไม่แน่ชัดในเป้าประสงค์ของการเข้ามาอยู่ในพื้นที่ ซึ่งคนเหล่านี้จะถูกปิดกั้นไม่ให้เข้าไปในบางพื้นที่ของชุมชน เช่นวงเหล้าป่าของร้านในหมู่บ้าน การเดินบนทางลัดที่ตัดผ่านบ้านต่างๆ สำหรับนักท่องเที่ยวนั้น ความเป็นอื่นถูกสร้างโดยตัวนักท่องเที่ยวต่อชาวบ้าน ซึ่งโดยแท้แล้วการท่องเที่ยวก็คือการออกเดินทางเพื่อไปดูสิ่งอื่นที่ไม่เหมือนตนเอง ก็คือการออกไปดู “คนอื่น” และถูกสร้างจากชาวบ้านที่มีต่อนักท่องเที่ยว หรือระหว่างคนอื่นที่เข้ามาดูตนเอง (ในตอนนี้จะกล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป) ความเป็นคนอื่นจึงถูกสร้างและเกิดขึ้นตลอดเวลาจากทั้งสองฝ่าย

สำหรับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในระดับครัวเรือน พบว่าผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นนอกจากการเป็นแม่บ้าน และแรงงานในภาคเกษตรในไร่ นา โดยเฉพาะเมื่อเข้าสู่ยุคการท่องเที่ยวและเริ่มมีการสร้างเกสเฮาส์ในหมู่บ้าน ผู้หญิงได้ผันตัวเองเข้าสู่แรงงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวบ้างเต็มตัวเช่นแม่บ้านเต็มเวลา ผลิตและขายของที่ระลึก บ้างเป็นเพียงส่วนหนึ่งเช่นรับจ้างซักผ้า เย็บผ้า ทำให้รายได้ของครัวเรือนขยับสูงขึ้น จนบางครั้งรายได้จากการทำงานของผู้หญิงกลายเป็นรายได้หลัก เช่นกรณีครอบครัวพี่ บ มีสมาชิกสามคนคือ พ่อ แม่ และลูกสาวนักเรียนชั้นมัธยม หลังจากที่ใช้เงินของครอบครัวเพื่อปลูกบ้านใหม่จนหมด พ่อบ้านได้ออกไปรับจ้างก่อสร้างซึ่งจะได้รับเงินเมื่อเสร็จงาน (ประมาณหนึ่งเดือน) พี่บ จึงเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในครัวเรือนทั้งหมดโดยการรับจ้างซักผ้าของเกสเฮาส์ และเย็บผ้าส่งให้กับเกสเฮาส์ รวมทั้งเย็บกระเป๋า ซึ่งมีการว่าจ้างโดยร้านขายของที่ระลึกในพื้นที่ นอกจากบทบาทในการสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนจะมากขึ้นแล้ว สิ่งที่ตามมาคืออำนาจในการต่อรองกับฝ่ายชาย ดังกรณี น้องอ ออายุ 24 ปีที่หย่าขาดกับสามีและเลี้ยงลูกเพียงลำพัง น้องอ และแม่ ให้ความเห็นว่า ตนเองสามารถประกอบอาชีพเองได้ ไม่ต้องพึ่งผู้ชายเหมือนสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่ ตนเองสามารถรับจ้างเป็นแม่บ้าน รับซักผ้า และขายสวดยดอก ถึงจะได้เงินไม่มากแต่ก็อยู่ได้ และสามารถส่งเสียลูกให้เรียนได้เอง ซึ่งหากไม่มีอาชีพพวกนี้ อาจจะยังทนอยู่กับสามี (ประกอบอาชีพขับรถตู้) เพื่อให้เขาส่งเสียค่าเลี้ยงดูลูก การผัน

ตัวเข้าสู่ธุรกิจท่องเที่ยวของผู้หญิงได้ทำให้ความเป็นผู้นำครอบครัว (ด้านการเงิน) จึงไม่ได้ถูกผูกติดไว้ที่ฝ่ายชายเพียงผู้เดียวอีกต่อไป

ขณะที่ความสัมพันธ์ในระดับเครือญาติ การเข้ามาขอเหล่านักลงทุนและผู้ประกอบการที่เข้ามาซื้อที่ดินในหมู่บ้านเพื่อประกอบกิจการ ได้ทำให้เกิดการแก้ปัญหาความขัดแย้งในหมู่เครือญาติเรื่องที่ดินรูปแบบใหม่นั้นคือ การขายที่เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากการแบ่งสรรที่ดินไม่ลงตัว ซึ่งทางเครือญาติทำการตกลงเงื่อนไขการแบ่งสรรกันก่อนจะประกาศขาย กรณีที่เห็นได้ชัดคือการขายที่ดินผืนใหญ่ริมน้ำห้วยแม่เย็น และการขายบ้านพร้อมที่ดินซึ่งตั้งอยู่บริเวณกลางหมู่บ้าน ทั้งสองกรณีเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขเดียวกันคือการแบ่งสรรที่ดินไม่ลงตัว การขายแล้วแบ่งเงินกลายเป็นทางเลือกที่ถูกเลือกภายใต้สถานการณ์ที่ดินราคาแพง

ประเด็นสำคัญในเรื่องของความสัมพันธ์ระดับเครือญาติคือเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนแต่ละช่วงวัย สิ่งที่ผู้ศึกษาเห็นได้ชัดคือความคาดหวังจากคนรุ่นพ่อแม่ที่มีต่อลูก จากที่เคยมีค่านิยมของการเป็นเจ้าของคนนาคน ซึ่งหมายความถึงการคาดหวังให้ลูกเข้ารับราชการ ซึ่งปรากฏให้เห็นในคนรุ่นอายุสามสิบขึ้นไปที่ปัจจุบันประกอบอาชีพรับราชการ ส่วนหนึ่งยังคงเป็นเกษตรกรเนื่องจากความขัดสนทางการศึกษาในสมัยเด็ก แต่ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมให้เน้นการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แม้ว่าจะเปิดโอกาสให้เด็กเรียนในสิ่งที่เด็กสนใจแต่ก็ยังคงแอบแฝงความคาดหวังในการดำเนินธุรกิจ เช่นกรณีครอบครัวหนึ่งซึ่งเป็นเจ้าของกิจการเกสเฮาส์ มีลูกชายเรียนจบปริญญาตรี แม่พยายามโน้มน้าวให้ลูกกลับมาสืบทอดกิจการต่อจากตน แต่ลูกชายไม่ยอมด้วยเหตุผลที่ว่าอยากลองใช้ความรู้ที่เรียนมาเกี่ยวกับการบริหารไปใช้ในการประกอบอาชีพ แต่กระนั้นแม่อังยังลงท้ายว่าสุดท้ายแล้วกิจการที่สร้างขึ้นมามีเหล่านี้ก็ต้องให้ลูกชายรับช่วงต่อเช่นกันกับอีกครอบครัวที่มีลูกชายกำลังศึกษาระดับชั้นมัธยมปลาย แม้ว่าครอบครัวจะไม่มีกิจการใดๆเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแต่เมื่อมีคนมาติดต่อขอซื้อที่ดิน พ่อและแม่อังเหตุผลที่ว่าเพื่อวันข้างหน้าลูกจะกลับมาทำกิจการเกสเฮาส์ ในขณะที่ครอบครัวที่ขาดแคลนทุนทั้งที่ดินและทุนทรัพย์จะเน้นให้ลูกมีวิชาช่างติดตัวโดยพยายามให้ไปฝึกและเรียนรู้งานจากช่างในหมู่บ้าน การท่องเที่ยวถูกมองว่าเป็นอาชีพที่ได้รับค่าตอบแทนสูงและได้พบปะผู้คนซึ่งส่วนหนึ่งมีการสะท้อนให้เห็นค่านิยมเรื่องความคาดหวังในการมีสามีหรือภรรยาชาวต่างชาติผ่านการทำงานในตลาดท่องเที่ยว เด็กวัยรุ่นที่ออกไปศึกษาระดับอุดมศึกษาในปัจจุบันเน้นการเรียนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเช่นด้านการท่องเที่ยวและการโรงแรม ปัจจัยหนึ่งมาจากการเข้ามาทำกิจกรรมของนักวิจัย (อุคร วงศ์ทับทิม ปี พ.ศ.2539) ซึ่งกระตุ้นให้ชุมชนเห็นศักยภาพของพื้นที่ในการขยายเป็นแหล่งท่องเที่ยว พบว่าเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมในเวลานั้นปัจจุบันกำลังศึกษาต่อเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและโรงแรมที่เชียงใหม่และคาดหวังที่จะกลับมาพัฒนาพื้นที่ในหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

ความแตกต่างทางความคิดของคนแต่ละช่วงวัยเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่เกิดขึ้นหลังการเปลี่ยนเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว โดยเฉพาะเมื่อมีการเข้ามาอยู่อาศัยในระยะยาวของคนนอก ในขณะที่คนในวัยกลางคนและเด็กวัยรุ่นพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในธุรกิจท่องเที่ยว แต่ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้ที่ทัน ได้เห็นวิวัฒนาการการเปลี่ยนพื้นที่เข้าสู่การเป็นเมืองท่องเที่ยวได้มีข้อวิตกกังวล ในเรื่องการสูญสลายของวิถีชีวิตพื้นบ้าน ที่นับวันจะถูกกลืนจากวิถีชีวิตแบบเมือง ดังจะเห็นได้จาก คำตัดพ้อที่มีต่อการใช้ชีวิตของคนรุ่นลูกหลาน เช่น “คนเดี๋ยวนี้เขาขายที่หมดต่อไปคนแม่เข็นต้องซื้อข้าวเขากิน” ยายตา อายุ 70 ปี, “เหลือแต่รุ่นยายที่ยังทำถั่วเน่าขาย นอกนั้นเขาซื้อเขากิน ไม่มีใครมานั่งทำแล้ว” ยายใบ อายุ 77 ปี, “เด็กวัยรุ่นเลียนแบบพฤติกรรมนักท่องเที่ยว แต่งตัวโป๊” ข้อมูลจากการทำประชามชหมู่บ้าน ประเด็นปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว ในขณะที่เด็กวัยรุ่นอายุสิบแปดปีแย้งว่ามันเป็นคือแฟชั่น

3.4 สรุป

ประวัติศาสตร์ของพื้นที่เมืองปายช่วยสะท้อนให้เห็นถึงการเคลื่อนย้ายผู้คนและการปรับเปลี่ยนพื้นที่ได้เป็นอย่างดี หมู่บ้านแม่เย็นซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้กับตัวเมืองมากที่สุดนั้น ได้รับผลกระทบโดยตรง โดยเฉพาะในส่วนที่ส่งผลต่อการปรับตัวของชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถดำรงตนอยู่ได้ต่อไปในพื้นที่ของตนเอง แม้ว่าเหตุการณ์บางอย่างจะเกิดขึ้นเป็นเหตุการณ์ระดับโลก เช่น สงครามโลกครั้งที่สอง หรือบางเหตุการณ์ที่เป็นเหตุการณ์ธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้เช่น ธรณีนํ้าท่วมใหญ่จนต้องย้ายหมู่บ้าน แต่เหตุการณ์เหล่านั้นกลับไม่ส่งผลกระทบเท่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระตุ้นโดยนโยบายของรัฐ ทั้งการสนับสนุนให้ปลูกพืชเศรษฐกิจ หรือนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่พยายามผลักดันประเทศให้เข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างเต็มตัว จากการศึกษาย้อนไปถึงวิวัฒนาการการกลายเป็นเมืองท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่เย็นนั้นพบว่า ชาวบ้านมีการรับเอากระบวนการการท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชนด้วยเงื่อนไขที่หลากหลายที่สำคัญคือ ความล้มเหลวที่เกิดจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ แรงกระตุ้นจากการปั่นราคาที่ดินโดยคนนอก การปรับเปลี่ยนค่านิยมในการประกอบอาชีพ และนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในชุมชนอย่างค่อยเป็นค่อยไปแต่ก็ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนดังเช่นกรณีการเปลี่ยนมือของที่ดินในหมู่บ้านที่นับวันพื้นที่ของชุมชนจะหดเล็กลงแต่พื้นที่หมู่บ้านกลับกว้างขึ้นเรื่อยๆ กระนั้นจะเห็นว่าชาวบ้านไม่ได้กันเขตแดนแบ่งแยกตนเองจากการคืบคลานเข้ามาของการท่องเที่ยว แต่กลับพยายามกลืนกลายเข้าเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งในส่วนนี้มีการพูดถึงว่า “เมื่อเราไล่ไม่ได้เราก็ต้องอยู่ให้ได้” ภายใต้อารมณ์ความคิดนี้เองที่

ก่อให้เกิดเป็นกระบวนการปรับตัวเข้าสู่การกลายเป็นเมืองท่องเที่ยวของบ้านแม่เขียนในหลายรูปแบบซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 4

พื้นที่แห่งการสร้างความหลากหลายของความหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ในบทที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เข้าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองท่องเที่ยว ซึ่งได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในทางกายภาพและความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ โดยจะเห็นได้ว่าหมู่บ้าน ไม่ได้ถูกนำเสนอด้วยภาพและความหมายที่หยุดนิ่งตายตัว แต่กลับมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในทางกายภาพ ซึ่งมันได้ส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในชุมชน ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้านแม่เย็น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีทั้งที่ถูกรับรู้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี และหลายกรณีที่ถูกกล่าวถึงว่าเป็นทางที่ก่อให้เกิดปัญหาทั้งในเรื่องของพื้นที่และในเรื่องของระบบความสัมพันธ์ แต่กระนั้นชาวบ้านก็ยังคงดำรงอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ สำหรับในบทที่ 4 นี้จะนำเสนอภาพการดำรงอยู่ในพื้นที่ของคนกลุ่มต่างๆ ทั้งนักท่องเที่ยว นักลงทุน ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่รัฐ ภายใต้การนิยามความหมายไว้กับการท่องเที่ยวในหมู่บ้านที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้ศึกษาได้ตั้งสมมติฐานว่าภายใต้การนิยามความหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ต่างกันย่อมส่งผลถึงปฏิบัติการที่แตกต่างกัน ทั้งในเรื่องของการจัดการพื้นที่ และการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับคนอื่น (นักท่องเที่ยว ชาวบ้าน นักลงทุน เจ้าหน้าที่รัฐ) ที่ต่างกันออกไป นอกจากนี้การแสดงตัวตนเช่นไรนั้น ย่อมอยู่ภายใต้เงื่อนไขบางอย่างที่จะเป็นตัวกำหนด ซึ่งผู้ศึกษามองว่าชาวบ้านไม่ได้เป็นกลจักรที่หยุดนิ่งแต่เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่หมุนให้การท่องเที่ยวในหมู่บ้านดำเนินไป

เนื้อหาในบทนี้จะนำเสนอผ่านการให้ความหมายต่อหมู่บ้านแม่เย็นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของเมืองท่องเที่ยว ของคนกลุ่มต่างๆ ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจเบื้องหลังปฏิบัติการของคนแต่ละกลุ่มที่แสดงในพื้นที่ ทั้งยังจะช่วยให้เห็นเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนดภาคปฏิบัติของคนเหล่านั้น

งานศึกษาของ Feifer (1985) เกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีมุมมองรูปแบบของการท่องเที่ยวว่ามี การเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในส่วนของตัวนักท่องเที่ยวเองที่เปลี่ยนจากนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ (Mass Tourist) ไปสู่การท่องเที่ยวแบบเดี่ยวที่ถูกกำหนดโดยตัวนักท่องเที่ยวเอง (Individual Tourism) ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวเปลี่ยนจากเดิมที่ถูกกำหนดและจัดวางโดยอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวไปสู่การต่อต้านโดยตัวนักท่องเที่ยวในการให้นิยามของประสบการณ์ที่ได้จากการ ออกเดินทางท่องเที่ยว (Goffman, 1959) โดยนักท่องเที่ยวเลือกที่จะแยกตัวออกจากการท่องเที่ยว กลุ่มใหญ่และแสวงหารูปแบบที่เหมาะสมกับตัวเอง ซึ่งแสดงให้เห็นผ่านธุรกิจเกี่ยวกับการ

ห้องเที่ยวที่มีการจัดวางกิจกรรมที่หลากหลายและยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น เช่นการจัดกิจกรรมเดินป่า ล่องแก่ง ซ็องของในแหล่งผลิต ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่สอง (Wickens, 2002)

สำหรับเมืองปายผู้ศึกษาเห็นว่ารูปแบบการก่อตัวของการท่องเที่ยวแตกต่างกับงานที่ถูกนำเสนอในภาพของการท่องเที่ยวระดับกว้าง โดยพบว่าปายถูกสร้างใส่ความหมายตามช่วงเวลา โดยคนที่แตกต่างกันไม่ได้ขึ้นอยู่กับกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวแต่เพียงฝ่ายเดียวแต่อย่างใด ซึ่งจากการศึกษาของ Mika Toyota (2004) เกี่ยวกับการบริโภคนิยมของบาหลี ประเทศอินโดนีเซีย โดยนักท่องเที่ยวหญิงชาวญี่ปุ่น ได้พบว่าการท่องเที่ยวไม่ใช่เป็นแค่เพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของประสบการณ์ทางสังคมด้วย ตรงจุดนี้เองที่ช่วยพัฒนากระบวนการสร้างภาพของสถานที่ให้กลายเป็นพื้นที่เพื่อการเข้ามาบริโภคโดยนักท่องเที่ยว การสร้างภาพให้กับพื้นที่ที่ถูกสร้างโดยชาวบ้านในพื้นที่เองและนักท่องเที่ยว กรณีนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นนั้นพบว่าการท่องเที่ยวถูกนำมาแสดงเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งในส่วนนี้ Toyota ได้เห็นไปในทางเดียวกับที่ปรากฏในงานศึกษาก่อนหน้าคือ มีการเปลี่ยนจากการท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ไปเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นเฉพาะสำหรับนักท่องเที่ยวแต่ละคน โดยเธอมองว่าเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนเข้าสู่การเป็นยุคหลังการผลิตแบบฟอร์ด (Post-Fordism) ที่กระตุ้นให้คนบริโภคความแตกต่างที่มีลักษณะเฉพาะและสามารถสะท้อนตัวตนของตนเองออกมา แต่หากนำมาเปรียบกับการท่องเที่ยวปายจะพบว่าการอธิบายอย่างหยาบว่านักท่องเที่ยวเปลี่ยนจากการเที่ยวเพื่อบริโภคความหมายที่ถูกสร้างโดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว สู่อุตสาหกรรมเพื่อแสดงเอกลักษณ์เฉพาะตน จากการท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่สู่การเดินทางเป็นกลุ่มเล็กที่มีความชอบเหมือนกันนั้นยังไม่เพียงพอ โดยจะพบว่าปายไม่ได้ถูกสร้างให้เป็นเมืองท่องเที่ยวผ่านคนในพื้นที่ กลุ่มอุตสาหกรรม หรือตัวนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่อำนาจในการนิยามความหมายถูกเปลี่ยนมืออยู่ตลอดเวลาและขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่แตกต่าง

4.1 นักท่องเที่ยว หนึ่งในผู้ถือครองอำนาจในการกำหนดความเป็นไป

รูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวไม่ได้มีผู้ใดมีสิทธิ์ผูกขาดในการกำหนดรูปแบบ แต่เหล่านั้นเกิดขึ้นโดยคนหลายกลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายใต้การนิยามความหมายที่ต่างกัน และภายในกลุ่มต่างๆทั้งนักลงทุน ชาวบ้าน รัฐ และนักท่องเที่ยวเองก็มีความแตกต่างกันในเรื่องของการนิยามความหมายให้กับการท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลให้การปฏิบัติในพื้นที่ที่ท่องเที่ยวนั้นมีความแตกต่าง และส่งผลกระทบไปถึงภาคส่วนอื่นในการจัดการกับกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในพื้นที่

Crandall (1980) ได้จำแนกแรงจูงใจของคนที่เดินทางท่องเที่ยวออกเป็นสิบเจ็ดประการคือ ประการที่หนึ่งเพื่อสัมผัสธรรมชาติและปลีกตัวออกจากความเป็นเมืองเพื่อใกล้ชิดกับ

ธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ประการที่สองเพื่อแยกตัวออกจากกิจวัตรประจำวัน ประการที่สามเพื่อสุขภาพ ประการที่สี่เพื่อก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ประการที่ห้าเพื่อพักผ่อนร่างกายและจิตใจ ประการที่หกเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนกลุ่มใหม่ ประการที่เจ็ดเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดกับผู้อื่นที่หลากหลาย ประการที่แปดเพื่อพบเพื่อนต่างเพศ ประการที่เก้าเพื่อหลีกเลี่ยงจากครอบครัวและสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกว่าเดิม ประการที่สิบเพื่อทบทวนสถานภาพของตนเอง(ผ่านการเปรียบเทียบตัวเองกับคนอื่น ๆ ในพื้นที่ท่องเที่ยวที่ได้พบเจอ) ประการที่สิบเอ็ดเพื่อลิ้มรสการใช้อำนาจทางสังคม (ผ่านการใช้บริการการท่องเที่ยว ซึ่งผู้ใช้บริการมักรู้สึกถึงอำนาจในการสั่งการผู้ให้บริการ) ประการที่สิบสองเพื่อการกุศล ประการที่สิบสามเพื่อแสวงหาความตื่นเต้น ประการที่สิบสี่เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับตัวเองในการแสดงความรู้ความสามารถ ประการที่สิบห้าเพื่อเพิ่มพูนทักษะและเปิดพื้นที่การเรียนรู้ ประการที่สิบหกเพื่อฆ่าเวลา และประการสุดท้ายเพื่อระลึกถึงคุณค่าและแสวงหาตัวตนของตนเอง

นักท่องเที่ยวที่เข้ามาสู่ป่ามีหลายจำพวก แตกต่างกันไปตามจุดมุ่งหมายในการเดินทางซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย ความหลากหลายของนักท่องเที่ยวนอกจากจะสะท้อนให้เห็นความสามารถของพื้นที่ในการรองรับหลากหลายรูปแบบกิจกรรมแล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการรองรับความต้องการที่หลากหลายซึ่งสะท้อนผ่านรูปแบบธุรกิจ เช่นกันกับปฏิสัมพันธ์ที่ก่อเกิดระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของพื้นที่ สำหรับบ้านแม่เย็นนั้นนอกจากเป็นทางผ่านหลักของการเดินทางออกสู่แหล่งท่องเที่ยวเช่นน้ำตก น้ำพุร้อนและปางช้างแล้ว หมู่บ้านแม่เย็นยังเป็นที่รู้จักกันดีถึงแหล่งที่พักที่สะดวกสบายใกล้เมือง นักท่องเที่ยวที่เข้าใช้พื้นที่แม่เย็นจึงมีความหลากหลายซึ่งสามารถจำแนกได้ผ่านพฤติกรรมการใช้พื้นที่

สามารถจำแนกนักท่องเที่ยวที่เข้าใช้พื้นที่บ้านแม่เย็นออกเป็นกลุ่มๆผ่านเงื่อนไข

ดังต่อไปนี้คือ

4.1.1 รสนิยม

1. พัก กิน ดื่ม หูหრა ทุ้มไม่อัน

นักท่องเที่ยวประเภทพัก กิน ดื่ม เที่ยวไม่อัน มักพบได้ในช่วงฤดูท่องเที่ยว (พฤศจิกายน – มกราคม) โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาว ส่วนมากมักเป็นนักท่องเที่ยวไทย ซึ่งการใช้จ่ายเงินมักเกี่ยวข้องกับระยะเวลาในการใช้พื้นที่ท่องเที่ยว ส่วนใหญ่มักใช้ช่วงเวลารวันหยุด และช่วงเสาร์อาทิตย์ออกเดินทางและใช้เวลาในสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านั้นเพียงหนึ่งถึงสองคืน จากนั้นก็มีการเข้าพักของเกสเฮาส์ตลอดระยะเวลาสามเดือนแห่งการท่องเที่ยวป่า (พฤศจิกายน-มกราคม) พบว่าการเข้าพักของนักท่องเที่ยวมีช่วงเวลาในการเข้าพักสั้นเพียงหนึ่งถึงสองคืน โดยเฉพาะในช่วง

วันหยุดเสาร์อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวไทยในช่วงเวลาดังกล่าว คุณวรมน เจ้าของเกสเฮาส์ กล่าวถึงการเข้าพักและใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวจากพม่าพักกินดื่มไม่อื่นว่า ส่วนใหญ่แล้วเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ใช้เวลาช่วงวันหยุดออกเดินทางท่องเที่ยวทั้งแบบที่เป็นกลุ่มเล็ก กลุ่มเพื่อน และครอบครัวใหญ่ นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีห้องพักล่วงหน้าและมีการจ่ายเงินผ่านธนาคาร แม้จะไม่ได้กินดื่มในที่พักมากนัก แต่ค่าใช้จ่ายมักหมดไปกับค่าอาหารตามร้านในตัวเมือง ในบาร์ และของที่ระลึกซึ่งมีวางขายเต็มสองข้างทางของถนนคนเดินในช่วงเวลา กลางคืน

“เขาไม่ต่อราคาค่าห้องเหมือนพวกที่มาช่วงหน้าโลว์ พวกนี้เที่ยวกันแคปีละไม่กี่วัน เขาเก็บเงินมาเพื่อซื้อความสะดวกสบาย”

นางอายุ 18 ปี และเพื่อนอายุรุ่นเดียวกันจากรั้วมหาลัย พวกเธอเลือกที่จะใช้อินเตอร์เน็ตเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับหาที่เที่ยวในอำเภอปาย ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากอินเตอร์เน็ตถูกมาเป็นแนวทางในการเดินทางตามรอยภาพยนตร์เรื่องรักจัง พวกเธอเลือกที่จะพักในเกสเฮาส์ราคาแพงที่มีเตียงขนาดใหญ่ ห้องน้ำในตัว มีโทรทัศน์และมีการตกแต่งด้วยอุปกรณ์ตกแต่งที่ทันสมัย เหมาะกับการใช้เป็นเบื้องหลังของการถ่ายภาพ ซึ่งพวกเธอเลือกที่จะจองห้องพักล่วงหน้าเพื่อความแน่นอนว่าจะมีที่พัก ในระยะเวลาสามวันพวกเธอใช้จ่ายเงินแต่ละคนไม่ต่ำกว่าคนละสี่พันบาท ไม่รวมค่าห้องพักคืนละหนึ่งพันบาท การใช้จ่ายดังกล่าวหมดไปกับค่าของที่ระลึกและค่ากินดื่มในบาร์ ซึ่งพวกเธอมองว่าการเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปเพื่อซื้อความสะดวกสบายและประสบการณ์ให้แก่ตนเอง การใช้จ่ายอย่างเต็มกำลังที่สามารถจ่ายได้เพื่อช่วงเวลาพิเศษระยะสั้นจึงเป็นสิ่งที่คุ้มค่า เช่นกันกับการคาดหวังต่อพื้นที่ ที่คาดหวังถึงความสะดวกสบายทั้งเรื่องที่พักและด้านอาหารการกิน ซึ่งกลายเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งของการเลือกสถานที่ท่องเที่ยว

นอกจากนี้การใช้จ่ายยังถูกนำมาเชื่อมโยงกับสถานภาพทางสังคม แม้ว่าในเขตพื้นที่บ้านแม่เย็นจะไม่มีโรงแรมระดับห้าดาวเหมือนในเขตศูนย์กลางของเมืองปาย แต่ก็มียี่ห้อที่พักสามแห่งที่มีการจัดวางองค์ประกอบไม่ต่างอะไรกับโรงแรมหรูทั้งสระว่ายน้ำ สปา ห้องอาหาร และราคาที่พักที่สูงกว่าที่พักรุ่นสาม-สี่เท่า (จากปกติ ห้าร้อยบาท ที่พักเหล่านี้จะตั้งราคาอยู่ที่หนึ่งพันห้าร้อยบาทถึงสองพันบาท และจะขยับสูงขึ้นอีกเท่าตัวในช่วงฤดูท่องเที่ยวเดือนตุลาคมถึงกุมภาพันธ์) นอกจากนี้ผู้เข้าพักจะคำนึงถึงความสะดวกสบายแล้ว การเข้าพักในที่พัสดังกล่าวยังถูกใช้เป็นเครื่องมือแสดงสถานะทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นสถานะทางการเงินและรสนิยม ดังกรณี คุณแดง นักท่องเที่ยวชาวไทยอายุ 42 ปี ซึ่งเดินทางมาเที่ยวปายและเข้าพักในรีสอร์ตหรูแห่งหนึ่งในหมู่บ้านแม่เย็น เธอ

เดินทางมาพร้อมเพื่อนอีกสองคนซึ่งเป็นเพื่อนร่วมงานในธนาคารแห่งหนึ่งจากกรุงเทพ การเดินทางครั้งนี้เธอคือผู้ออกแบบการเดินทางทั้งหมดทั้งเรื่องที่พัก ตารางการท่องเที่ยว โดยเธอขับรถยนต์ส่วนตัวของเธอเองพาเพื่อนทั้งสองมาเที่ยวโดยมีการจองห้องพักล่วงหน้าก่อนเป็นเวลาหนึ่งอาทิตย์

“เพื่อนพี่เขาประทับใจกับห้องพักมากๆ เขาว่ามันดูมีรสนิยมดี ทรูหรา สะดวกสบาย เราได้ยินอย่างนั้นเราก็รู้สึกดีไปด้วย พอกลับไปเขาก็จะเอาไปพูดถึง ไม่ใช่ไปพักที่โทรมๆ ใครเขารู้เขาจะเอาไปดูดูว่ามีเงินแล้วก้แม้กระทั่งเรื่องกินเรื่อง ที่นอน”

นอกจากเรื่องที่พักแล้วในเรื่องของอาหารและเครื่องดื่มเธอก็เลือกที่จะจ่ายไม่อั้นในฐานะเจ้าภาพของการเดินทางครั้งนี้ และสิ่งที่เธอให้ความสำคัญเป็นพิเศษคือการจ่ายทิปในร้านอาหารและบาร์ ซึ่งการจ่ายทิปกลายเป็นสิ่งที่เธอมองว่ามันคือการแสดงฐานะทางการเงินอย่างหนึ่งนอกเหนือจากการมองว่าเป็นมารยาท

“หลายครั้งที่ก็แคว้งเงินที่เขาทอนมาไว้บนโต๊ะ บางครั้งก็บอกไม่ต้องทอน ยิ่งต่อหน้าเพื่อนมันยิ่งทำให้เขาเห็นว่าเรามีกำลังจ่าย มันก็เหมือนกับที่มาเที่ยวครั้งนี้เขาเห็นว่าเรามีกำลังจ่ายสูงมีรสนิยมที่ดี เขาเอาเราไปพูด มันก็ดีกับเรื่องการเข้ากลุ่มกับคนระดับสูงๆหน่อยในที่ทำงาน มันส่งผลถึงกันได้”

การออกเดินทางท่องเที่ยวของคุณแดงนอกจากจะเป็นไปเพื่อพักผ่อนแล้ว มันยังถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อแสดงตัวตนและแสดงสถานะทางสังคมซึ่งนอกจากจะผ่านการเลือกสถานที่ท่องเที่ยวแล้ว แม้แต่การใช้จ่ายในสถานที่ท่องเที่ยวหนึ่งๆ ก็ถูกนำมาเป็นสัญลักษณ์แสดงสถานะของตัวบุคคล

นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มักถูกกล่าวถึงในแง่บวกโดยกลุ่มผู้ประกอบการทั้งที่พักและค้าขาย และมักถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างแท้จริงคือมีการใช้จ่ายใช้สอยอย่างเป็นรูปธรรม ในขณะที่กลุ่มนักท่องเที่ยวกลับมองว่านักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เป็นผู้ที่มากินมาใช้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแล้วก็จากไป ซึ่งมักถูกนำไปเชื่อมโยงกับเรื่องขยะในพื้นที่หลังวันหยุดเทศกาล เช่นกรณีโคลมลอยที่หล่นกลายเป็นขยะทั่วเมืองหลังเทศกาลปีใหม่และเทศกาลลอยกระทงแต่ไม่สามารถหาตัวผู้รับผิดชอบได้

2. กลุ่มที่เน้นการใช้จ่ายอย่างคุ้มค่ากับสินค้าและบริการที่ได้รับ

นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มักเป็นนักท่องเที่ยวที่ใช้เวลาอยู่ในพื้นที่มากกว่าเพียงแค่ช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์ ส่วนใหญ่แล้วมักใช้เวลาในพื้นที่ท่องเที่ยวมากกว่าสิบวัน ซึ่งไม่จำกัดอยู่ที่นักท่องเที่ยวไทยเท่านั้น แต่เหมารวมถึงนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้าใช้พื้นที่ พฤติกรรมที่เห็นได้ชัดของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้คือ การพยายามใช้จ่ายให้เหมาะสมกับสินค้าและบริการที่ได้รับ และมีพฤติกรรมการต่อรองราคา ทั้งเรื่องที่พักและสินค้า การเลือกที่จะใช้บริการใดๆถึงแม้ว่าจะไม่จ่ายเต็มกำลัง แต่คนกลุ่มนี้มักเลือกที่จะใช้บริการที่พักและจ่ายในส่วนของการอาหารในอัตราปานกลาง ไม่สูงเกินไปและไม่ถึงกับประหยัดจนไม่ยอมจ่าย ไม่ถึงกับเข้าพักในรีสอร์ทหรูแต่ก็ไม่ถึงกับพกเดินเท้ามาเอง นักท่องเที่ยวจำพวกนี้มักเน้นการใช้จ่ายอย่างคุ้มค่าโดยเฉพาะในเรื่องการวางแผนการท่องเที่ยวที่เน้นกิจกรรมมากกว่าการใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อสินค้า หรือบริการที่หรูหรา เจมส์ นักท่องเที่ยวชาวแคนาดาอายุ 23 ปี กล่าวถึงการใช้จ่ายในเรื่องของที่พัก ซึ่งเจมส์เลือกพักในเกสเฮาส์ที่ห่างจากเมืองออกไปในหมู่บ้านแม่เย็น ผู้ศึกษาถามถึงเหตุผลในการเลือกที่พัก ได้คำตอบว่าเขาต้องการความสงบในเวลากลางวัน ห้องพักของเขาจึงมักเป็นห้องด้านในสุดของเกสเฮาส์ และสำหรับห้องพักนั้นเขาต้องการเพียงเตียงนอนที่นุ่มสบาย และเครื่องทำน้ำอุ่น ดังนั้นบ้านบังกะโลไม่หลังที่พักรู้จักปัจจุบันจึงถูกใจเขามาก ค่าใช้จ่ายเรื่องที่พักอยู่ที่คืนละสองร้อยถึงสองร้อยห้าสิบบาท ซึ่งเป็นราคาสำหรับห้องพักเดี่ยวมีห้องน้ำในตัวและเครื่องทำน้ำอุ่น ซึ่งเขาได้เปรียบเทียบห้องพักที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกเหมือนกันแต่มีการจัดตกแต่งทำให้ราคาขยับสูงขึ้นว่าเป็นการจ่ายเงินที่สิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ เงินส่วนต่างจากค่าที่พักมักถูกนำไปใช้กับกิจกรรมที่เขาสนใจมากกว่าเช่น การเที่ยวดื่มในยามค่ำคืน เช่นเดียวกับอาสาสมัครนักท่องเที่ยวชาวอิสราเอลอายุ 24 ปี ซึ่งเดินทางท่องเที่ยวพร้อมเพื่อนอีกหนึ่งคน ทั้งคู่เข้าพักในเกสเฮาส์ซึ่งใช้ห้องน้ำรวมแต่มีห้องพักและเตียงนอนที่สะดวกสบาย ในขณะที่ห้องพักของทั้งคู่ราคาไม่แพงนักและคู่ไม่หรูหราแต่ในเรื่องอาหารและการจ่ายเงินในบาร์ทั้งคู่กลับเลือกที่จะจ่ายเงินก้อนโตกับสิ่งเหล่านั้น เขาได้ให้เหตุผลถึงการเลือกปฏิบัติเช่นนั้นว่า การเดินทางในช่วงระยะเวลาหลายเดือนของทั้งคู่เขาและเพื่อน การประหยัดในสิ่งที่ไม่จำเป็นนัก เช่นเรื่องที่พัก ยอมทำให้ได้ในสิ่งที่ควรจะได้รับจากการท่องเที่ยว นั่นคือประสบการณ์จากกิจกรรมที่ได้ทำในพื้นที่นั้นๆ ทั้งเขาและเพื่อนเลือกชีวิตกลางคืนและกิจกรรมพิเศษในพื้นที่นั้นๆเช่น ล่องแพ จี่ช้าง การจ่ายเงินจึงมักถูกเลือกที่จะจ่ายเพื่อเก็บเกี่ยวประสบการณ์มากกว่าที่พักที่หรูหรา

3. กลุ่มที่เน้นการกินอยู่อย่างประหยัดทั้งเรื่องที่พัก การเดินทางและการดื่มกิน

กลุ่มนี้มักเป็นนักท่องเที่ยวประเภทที่เรียกตัวเองว่าแบ็คแพ็คเกอร์ (Backpacker) เป็นกลุ่มที่ใช้เวลาในสถานที่ท่องเที่ยวหนึ่งๆค่อนข้างนานอาจมากกว่าหนึ่งเดือนและบางคนใช้เวลาจนถึงสามถึงหกเดือนในแต่ละสถานที่ นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติเท่านั้นแต่หมายรวมถึงนักท่องเที่ยวไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นและต้องการเที่ยวราคาประหยัด ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่านักท่องเที่ยววัยรุ่นไทยมักออกเดินทางในช่วงฤดูปิดภาคการศึกษาและช่วงวันหยุดเทศกาล ในขณะที่นักท่องเที่ยวต่างชาติราคาประหยัดมักเลือกที่จะเดินทางเข้าสู่พื้นที่ท่องเที่ยวในช่วงหลังฤดูท่องเที่ยวซึ่งค่าใช้จ่ายมักถูกกว่าปกติ เช่นจากเดิมค่าที่พักคืนละห้าร้อยบาท แต่ในช่วงหลังฤดูท่องเที่ยวคือในช่วงฤดูร้อนและฤดูฝน ค่าที่พักเช่าเหมารายเดือนราคาสองพัน-สี่พันบาท ค่าเช่ารายวันต่ำสุดแปดสิบบาท นักท่องเที่ยวบางกลุ่มเน้นการประหยัดค่าที่พักโดยนำเต็นท์หรือเปลมากางนอนเองตามพื้นที่สาธารณะเช่นบริเวณทุ่งนาหลังหมู่บ้านญี่ปุ่น สวนสุขภาพปากทางเข้าหมู่บ้าน และบริเวณปากทางเข้าน้ำตกแม่เย็น กรณีโก๋อายุ 20 ปีกับอ้อมอายุ 19 ปี ทั้งคู่เรียนเกี่ยวกับศิลปะอยู่ที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ปายไม่ใช่สถานที่เที่ยวแห่งแรกของปิดเทอมนี้ แต่ทั้งคู่เพิ่งลงไปปาร์ตี้ฟูลมูนที่พะงัน โก๋ให้เหตุผลในการมาปายครั้งนี้ว่ามาเพื่อค้นหาตัวเองและเขาเชื่อว่าปายจะเป็นที่ที่จะช่วยให้เขาค้นพบตัวเอง เช่นกันกับอ้อมที่มีจุดประสงค์เดียวกัน หลังจากการเช่าอยู่ในเกสเฮาส์เป็นเวลากว่าอาทิตย์ทั้งคู่เลือกที่จะกางเต็นท์นอนบริเวณทางเข้าน้ำตกแม่เย็นซึ่งโก๋ให้เหตุผลว่าเพื่อความประหยัด และเพื่อช่วยยืดอายุการเที่ยวในพื้นที่ออกไปอีกระยะเช่นเดียวกับเคนตะ นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นวัยยี่สิบปี ที่เลือกห้อยเปลบริเวณข้างลำห้วยแม่เย็นหลังหมู่บ้านญี่ปุ่นเพื่อใช้อาศัยเป็นที่หลับนอนตลอดระยะเวลาหนึ่งเดือนในปาย ซึ่งเคนตะได้ให้เหตุผลถึงความประหยัดเป็นส่วนตัวและเป็นอิสระจากเจ้าของเกสเฮาส์ เขาสามารถทำอะไรก็ได้ในเขตพื้นที่พักแรมซึ่งประกอบด้วยเปลแขวน กองไฟ ท่อนไม้ขนาดใหญ่ที่ถูกใช้เป็นที่นั่ง

นักท่องเที่ยวยุคใหม่นี้มักเป็นนักท่องเที่ยวที่ถูกพูดถึงบ่อยครั้ง โดยเฉพาะในวงสนทนาของผู้ประกอบการทั้งด้านธุรกิจที่พักและกลุ่มผู้ค้าขาย การพูดถึงมักเป็นไปในแง่ลบเป็นส่วนใหญ่เช่น มักจะแฉว่านักท่องเที่ยวเหล่านี้จะไม่ยอมจ่ายค่าที่พักและแอบหนีออกไปในตอนดึกซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เคยเกิดมาก่อน หรือความรำคาญจากการพยายามต่อรองราคาสินค้า เช่นกรณีสาวเกาหลีเข้าไปซื้อไข่จากร้านค้าในหมู่บ้าน ราคาไข่ใบละสามบาทแต่สาวคนดังกล่าวจะจ่ายเพียงสิบบาทต่อไข่สิบใบ ทั้งที่เจ้าของร้านพยายามยื่นเครื่องคิดเลขให้ดูว่าราคาไข่ทั้งหมดสามสิบบาทสุดท้ายแล้วเจ้าของร้านเลือกที่จะดึงถุงขึ้น ก่อนที่สาวเกาหลีคนดังกล่าวจะเดินออกจากร้านแล้วพูดว่า “ทุ เอ็กซ์เพนซีฟ” จากกรณีดังกล่าวถูกยกเป็นประเด็นพูดต่อในวงสนทนาถึงนักท่องเที่ยวแบกเป้ที่ถูกมองว่าไม่ก่อให้เกิดการกระจายรายได้เข้าสู่ภาคธุรกิจท้องถิ่นนัก โดยเฉพาะ

ผู้ประกอบการที่פקที่สะท้อนความเห็นว่ายังคงมีนักท่องเที่ยวประเภทนี้เป็นหลักจะทำให้พื้นที่หมู่บ้านไม่มีการพัฒนา เข้าสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างทีควรเป็น ในขณะที่ในอีกด้านหนึ่งคือผู้ประกอบการร้านค้าในหมู่บ้านกลับมองว่านักท่องเที่ยวเหล่านี้ต่างหากที่นำเงินมาสู่พวกเขา เพราะนักท่องเที่ยวเหล่านี้คือกลุ่มคนที่จับจ่ายในร้านค้าหมู่บ้านเนื่องจากมีราคาถูกลงทั้งการซื้อของใช้และกินอาหารตามสั่งในร้านขายอาหารในชุมชน แม้ว่าจะมีปัญหาเรื่องการต่อราคาบ้างแต่ถึงกระนั้นนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีการใช้จ่ายในร้านค้าชุมชนมากกว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้พื้นที่ในช่วงเวลาสั้นๆ

4.1.2 ระยะเวลาในการเข้าพักในพื้นที่

ระยะเวลาที่เข้าพักในพื้นที่นี้มักสะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรมที่ทำในพื้นที่และระดับความสัมพันธ์ที่มีระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่น สามารถจำแนกนักท่องเที่ยวในพื้นที่ออกได้เป็นสามกลุ่มคือ

1. นักท่องเที่ยวระยะสั้น เช่น ช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์และช่วงวันหยุดเทศกาล

นักท่องเที่ยวระยะสั้นเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาใช้พื้นที่เพียงแค่วันหนึ่งถึงสามคืน ซึ่งมีกิจกรรมหลักคือการเที่ยวไปตามสถานที่ท่องเที่ยวหลักที่ปรากฏในแผนที่เช่นสะพานประวัติศาสตร์ น้ำพุร้อนท่าปาย หมู่บ้านคนจีน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมหลักมักเป็นการถ่ายรูปและซื้อของที่ระลึก มีบ้างที่เข้าร่วมกิจกรรมขี่ช้าง ล่องแพ แต่โดยรวมแล้วนักท่องเที่ยวเหล่านี้แทบจะไม่มีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านมากเท่าที่มีกับเจ้าของกิจการเช่นเจ้าของที่พัก เจ้าของร้านกาแฟหรือเจ้าของร้านขายของที่ระลึก เช่นกรณีแนนและเพื่อน ช่วงเวลาสามวันสองคืนของพวกเขาเธอถูกใช้อย่างเร่งรีบตามตารางที่ถูกจัดไว้ในเว็บไซต์ที่เธอเลือกนำมาเป็นแนวทางในการท่องเที่ยว

เที่ยวปายสามวันสองคืน

วันที่ 1

08.30 เชียงใหม่

10.00 น้ำตกหมอกฟ้า

12.00 โป่งเดือด

13.00 อาหารกลางวัน โป่งเดือด

15.00 แวะดื่มกาแฟที่ร้านกาแฟ Coffee in love

16.30 เข้าที่พัก

- 17.00 เดินตลาดปาย (เตรียมเสบียงกินเหล้ารอบกองไฟ)
 17.30 เดินเที่ยวเมืองปาย
 18.30 อาหารเย็นร้าน....อารายหว่าในเมืองปายนี้แหละ....จำชื่อร้านไม่ได้
 19.00 เข้าที่พัก ตั้งแคมป์ไฟ ตั้งวงกินเหล้า ปิ้งบาร์บีคิว ย่างหมู...ฯลฯ
 02.00 เข้านอน...

วันที่ 2

- 08.00 บางคนตื่นมาดูหมอก....บางคนหลับฝันเห็นหมอก
 09.00 เดินตลาดปาย...กินข้าวเหนียวห่อใบตองเมืองปาย อร่อยดี
 10.00 อาหารเช้าที่ All about coffee
 11.00 ไปเขียนโปสการ์ดหาเพื่อนๆ ... หาตัวเองด้วย...ที่ร้านมิตรไทย ตรงข้าม All about coffee แหละ
 12.00 เที่ยวบ้านดินบนเขา (เลยศูนย์วัฒนธรรมยูนนานไปอีก) ...บ้านทำจากดินหะ เป็นที่ปักด้วยถั่วชอบก็ปักได้ แต่ไม่น่าปักเท่าไร...ถ้ารูปกะดอกทานตะวัน
 12.30 กลับมาเข้าที่พัก บ้านน้ำฮู บังกะโล ห้องพักห้องน้ำรวม 250 บาท/ คืน...ห้องพักมีห้องน้ำในตัว 400 บาท/ คืน
 13.15 เดินเที่ยวศูนย์วัฒนธรรมยูนนาน
 13.30 ทานอาหารกลางวันที่ศูนย์วัฒนธรรมยูนนาน... ใกล้เคียง บ้านน้ำฮู บังกะโล หนะ มีชาหมูน้าแดงลือชื่อแสนอร่อย 200 บ./ ชา
 14.30 เดินเที่ยวศูนย์วัฒนธรรมยูนนานต่อ...เดินถ่ายรูปกับบ้านดิน
 15.00 เที่ยวหน้าตก...จำชื่อไม่ได้ เลยบ้านดินบนเขาขึ้นไปอีกซักรัศมีก็ถึงแล้วหะ คนแถวนี้คงรู้ตลอดถามดู
 16.00 กลับเข้าที่พักก่อน...เหนื่อย
 18.30 เข้าสปาแช่น้ำแร่ นวดตัว แล้วแต่ละเลือกแพ็คเกจละกัน ถูกสุดก็ 850 บาท/คน แนะนำว่าให้ลองจำชื่อไม่ได้รั้วสี่สี่ม (อยู่ติดกับ Spa Exotic Home) แถวบ่อน้ำร้อนทางเข้าปาย ออกจากปายไปจะเลยร้านกาแฟวาวิไปนิดนึงนะ ตอนกลางคืนก็ไม่ต้องอาบน้ำแล้วสบายไปเลย
 22.00 เดินหาไรกินที่ถนนเมืองปายอีก (แต่เริ่มปิดกันแล้ว ดึกเกินไป แนะนำให้ไปสปาเร็วๆหน่อยก็สี่ซัค 17.30 จะได้ทันมาเดินถนนปาย)

- 22.20 ทานอาหารเย็นที่ บะหมี่โบราณ ร้านรถเข็น อร่อยดีนะ ถูกด้วย 25 บาทเอง ซัก 2 ถ้วยก็อิ่มละ(มั้ง)
- 23.00 นั่งกินเหล้าตรงข้างบะหมี่โบราณ จะมีร้านเหล้าอยู่...เหล้าปั่น..เบียร์...คอกเทล... ไครอยากลอง Shisha ก็ลองดูดู 150 บาท (ต้องดูในร้านนะระวังตำรวจด้วย ฮุๆ)
- 24.00 กลับที่พัก บ้านน้ำสุ บังกะโล

วันที่ 3

- 06.30 ตื่นมาดูพระอาทิตย์ขึ้นตรงที่พักนั่นละ สวยมากๆขอบอก
- 07.30 เทียววัดน้ำสุ เดินไปได้เลย ใกล้ๆกันกับที่พักนั่นแหละ ไครจะหลับก็หลับไปไม่ต้องสน
- 08.00 เดินกลับที่พัก ไปหาถ่ายรูปตามที่พักนั่นละ มุมสวยๆมีให้ถ่ายเยอะ มีที่นั่งเล่นด้วยนะสบายดี เพล็กี่มีนอนให้คุ้ม (เอาโน้ตบุ๊กไปด้วยก็ได้ที่นี้มี WIFI ให้เล่นด้วยนะฟรีจ้า)
- 09.00 ทานอาหารเช้าที่ที่พักนั่นเลยมีบริการพร้อม ราคาตัวเอง (มาม่าต้มก็มินะ)
- 12.00 ทานอาหารเช้าที่ร้านน้องเบียร์ในเมืองปายหนะ...ร้านนี้มีชื่อเรื่องความอร่อย หน้อยไปลองกันดู เห็นว่าข้าวซอยอร่อยนะ (ลองหมูสะเต๊ะด้วย นุ่มมากๆ รับประทานด้วยเดี่ยวไม่ทันคนอื่น)
- 13.00 แวะซื้อส้มตำ-ไก่ย่างหน้าอำเภอเมืองปาย(ตรงข้างอำเภอเมืองปายเลยละ) ซื้อตั้งคนเยอะมากๆ ซื้อใส่ถุงเตรียมไป เพราะยังอิมอยู่
- 14.30 แวะดื่มกาแฟวิวก่อนกลับบ้าน จะได้ไม่่วงตอนขับรถ
- 15.00 ออกไปถ่ายรูปกับสะพานประวัติศาสตร์ (ท่าปาย) พศ 2485 สะพานเก๋าสวยดี ควรถ่ายเก็บไว้ เอาจักรยานที่ร้านนาวิไปได้เลย มีบริการฟรีให้ลูกค้า
- 15.30 ออกจากกาแฟวิวกลับเชียงใหม่
- 16.00 จะผ่านห้วยน้ำดัง ถ้ามีแรงมีดังก์เหลือ(เสียค่าเข้านะ) เอาส้มตำ-ไก่ย่างที่เตรียมไว้เข้าไปกินข้างในก็ได้ ถ้าสวยถูกในกันอนอีกคืนก็ดีจะได้คุ้ม แต่พอดีดังก์หมดเลย
- แวะกินที่พักริมทางเอา
- 16.30 ออกจากที่พักริมทาง
- 18.00 กลับถึงเชียงใหม่

“ส่วนใหญ่ไปถ่ายรูปซะมากกว่าละ สองวันที่มานี้ถ่ายไปเกือบหนึ่งหมื่นรูปแล้วละ โดยเฉพาะที่คอฟฟี่อินเลิฟ¹ กับหมู่บ้านคนจีน² ไว้เอาไปลงเวปโซว์เพื่อนล่ะว่ามาถึงแล้ว”

กิจวัตรประจำวันของแนนและเพื่อนคือการตื่นแต่เช้าเพื่อให้ทันไปถ่ายรูปหมอกในยามเช้าโดยเฉพาะที่สะพานไม้ไผ่³ จากนั้นจะกลับมาหาอาหารเช้าบริเวณถนนหน้าธนาคารกรุงไทย สาขาปาย⁴ ช่วงสายจึงเริ่มออกเดินทางตามรายการที่มีการแนะนำไว้ในเวปไซด์โดยมีอุปกรณ์ที่สำคัญคือแผนที่ และพาหนะหลักคือรถมอเตอร์ไซด์ที่เช่าจากร้านเช่ารถในเมือง

การท่องเที่ยวสำหรับพวกเขาเธอคือ การใช้เวลาว่างเดินทางไปยังสถานที่อื่นๆ โดยสถานที่นั้นๆต้องเป็นที่ท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงเป็นหลัก

การท่องเที่ยวของแนนและเพื่อนจึงให้ความสำคัญกับสถานที่เป็นหลัก โดยเฉพาะความสวยงามของสถานที่ที่ถูกจัดแต่งไว้เพื่อเป็นฉากหลังในการถ่ายรูป ความสัมพันธ์ของคนเกิดขึ้นน้อยมากแต่มีเน้นการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับพื้นที่นั้นๆมากกว่า เช่นร้านกาแฟที่ถูกใช้เป็นฉากหลังของภาพยนตร์ดัง หรือบ้านหลังที่ถูกใช้เป็นบ้านของพระเอกในละคร

¹ ร้านกาแฟที่ตั้งอยู่ห่างจากเมืองออกไปยังเส้นทางปาย-เชียงใหม่ เป็นระยะทางประมาณสองกิโลเมตร มีจุดเด่นคือมีบ้านสไตล์ยุโรปทาสีสดใสเหมือนในนิทานตั้งตระหง่านอยู่บนเนินเขาที่สามารถมองเห็นเทือกเขาดังตรงข้ามได้ชัดเจน และในวันที่อากาศหนาวจากจุดนั้นสามารถมองเห็นทะเลหมอก คอฟฟี่อินเลิฟนอกจากโด่งดังจากความแปลกใหม่ของสถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีชื่อเสียงจากการเป็นสถานที่ถ่ายละครซึ่งมีดาราดังวัยรุ่นเป็นนักแสดงนำ และยังเป็นสถานที่ถ่ายทำรายการท่องเที่ยวอีกมากมายในภายหลัง ปัจจุบันมีชื่อเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวปายที่ต้องไปเยี่ยมชม มีการจัดรถโดยสารนำนักท่องเที่ยวจากในเมืองไปยังคอฟฟี่อินเลิฟวันละหลายรอบ

² หมู่บ้านคนจีน หรือชื่อเต็มคือหมู่บ้านสันติชน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนไต้หวัน การปลูกสร้างบ้านด้วยดิน การเช่นไหว้บรรพบุรุษ รวมทั้งพิธีกรรมอื่นๆ ในอดีตเคยเป็นหมู่บ้านที่ถูกขนานนามว่า หมู่บ้านยาเสพติด เนื่องจากเป็นเส้นทางลักลอบนำยาเสพติดเข้าปายก่อนจะกระจายออกสู่จังหวัดอื่นๆ ต่อมาเมื่อมีการตรวจจับอย่างหนักและรุนแรงในช่วงยุคทศวรรษหนึ่ง หมู่บ้านสันติชนถูกสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยววัฒนธรรมจีนมีจุดเด่นคือ อาหาร ชา และสิ่งปลูกสร้างที่มีเอกลักษณ์ความเป็นจีน มีศูนย์วัฒนธรรมซึ่งตั้งอยู่ปากทางเข้าหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งการขายของที่ระลึก ร้านอาหารจีนชุมชน และที่พักที่ปลูกสร้างจากดิน

³ เป็นสะพานไม้ไผ่ขัดแตะที่สร้างขึ้นเพื่อข้ามแม่น้ำปายจากฝั่งเมืองไปยังที่พักริมน้ำอีกฝั่งหนึ่ง โดดดังจากการปรากฏภาพในภาพยนตร์เรื่องรักจัง และเป็นภาพที่ถูกใช้ทำโปสการ์ดขายในร้านขายของที่ระลึก ปัจจุบันมีสะพานไม้ไผ่ทั้งหมดสามแห่งซึ่งทั้งสามแห่งเป็นที่นิยมในหมู่นักท่องเที่ยวไทยในการถ่ายรูปยามเช้า

⁴ บริเวณดังกล่าวถูกใช้เป็นตลาดอาหารยามเช้าซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของเมืองที่นักท่องเที่ยวชาวไทยนิยม บนถนนขายอาหารเช้าที่คนไทยส่วนใหญ่นิยมเช่นกาแฟโบราณและปาท่องโก๋ โจ๊ก ข้าวต้ม ข้าวเหนียวหมูป่าง ฯลฯ

2. นักท่องเที่ยวที่ใช้เวลาในพื้นที่ระหว่างหนึ่งอาทิตย์ถึงสามเดือน

นักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางท่องเที่ยวและใช้เวลาในพื้นที่หนึ่งๆมากกว่าแค่ช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์แต่กลับใช้เวลาเป็นอาทิตย์บ้างเป็นเดือนในสถานที่หนึ่งๆ ทั้งเพื่อสัมผัสบรรยากาศของสถานที่นั้นๆ เพื่อทำกิจกรรมบางอย่างที่ต้องใช้เวลาในการฝึกฝนเช่นศึกษาศิลปะ ฝึกมวยไทย โยคะหรือเรียนทำอาหาร นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มักเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีการเข้าใช้พื้นที่เป็นเวลานานและมักมีกิจกรรมที่ตนสนใจเป็นสิ่งดึงดูดให้อยู่ในพื้นที่ ในหมู่บ้านแม่เย็น นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มักใช้เป็นแหล่งที่พัก และมักเป็นที่คุ้นหน้าคุ้นตาของชาวบ้านในกรณีที่มีการเข้าพักนานกว่าหนึ่งสัปดาห์ดังนั้นระดับความสัมพันธ์ที่ถูกสร้างระหว่างตัวนักท่องเที่ยวและชาวบ้านจึงมีมากกว่าคนผ่านทางแต่เริ่มจากการคุ้นหน้าคุ้นตา บางครั้งคุ้นเคยถึงขั้นระบุสถานที่พักได้เมื่อมีการถามถึง นักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้มักมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านทั้งจากการยิ้มเมื่อเดินสวนทาง การพยายามสื่อสารในร้านค้า การเป็นลูกค้าประจำในร้านอาหารตามสั่ง มีบ้างเช่นกันที่มีการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนเช่นการทำบุญในวันพระ แต่พบว่าในกลุ่มที่อยู่นานแต่ไม่มีการสร้างปฏิสัมพันธ์ใดๆกับชาวบ้านเลยนั้น มักมีเงื่อนไขสำคัญคือเรื่องการสื่อสารเป็นอุปสรรค ซึ่งเงื่อนไขด้านภาษาที่เกิดขึ้นนี้พบที่เกิดจากการไม่พยายามเรียนรู้ภาษาไทยของนักท่องเที่ยวและไม่อดทนกับการพยายามสื่อสารภาษาอังกฤษที่ชาวบ้านพูดด้วยคำภาษาอังกฤษที่ออกเสียงไม่ชัด ไม่ถูกไวยากรณ์ และด้วยความรู้ศัพท์ภาษาอังกฤษที่มีอยู่เพียงน้อยนิด

เจมส์ เด็กหนุ่มผู้กระหายอิสระ ปารีส สตรี ยา

นอกจากปายจะเป็นเมืองในฝันของนักผจญภัย ปายยังเป็นหนึ่งในเมืองแห่งการปล่อยตัวตนออกสู่พื้นที่อิสระของนักท่องเที่ยวที่ให้คำนิยามว่า ปายคือเมืองแห่งอิสระที่สามารถทำอะไรก็ได้ตามใจปรารถนา

คืนหนึ่งในบาร์ริมถนน ช้างกองไฟ เด็กหนุ่มต่างชาติคนหนึ่งเดินเข้ามาในร้านพร้อมสาวร่างบางผมบรอนด์ ทั้งคู่โอบเอวของกันและกันราวกับว่าเป็นคูรักที่รักกันมานานแสนนาน แต่หลังจากนั้น หญิงสาวกลับแยกไปนั่งกับเพื่อนกลุ่มใหญ่ ขณะที่พ่อหนุ่มน้อยเดินเข้ามานั่งร่วมวงกับกลุ่มผู้ศึกษาช้างกองไฟที่ตั้งอยู่บริเวณหน้าร้าน เขาพยายามหยอดคำหวานให้สาวฝรั่งตาน้ำข้าวที่นั่งข้างๆพร้อมทั้งซื้อเบียร์ให้เธอ

เช้าวันรุ่งขึ้นทั้งสองเดินผ่านหน้าบ้านของผู้ศึกษา เราทักทายกันนิดหน่อยพอได้ความว่าพ่อหนุ่มน้อยชื่อเจมส์และพักอยู่ที่เกสเฮาส์ไม่ไกลจากบ้านพักของผู้ศึกษานัก คืนนั้นที่บาร์เดิมเจมส์ กลับมาอีกครั้งแต่ปราศจากเงาของหญิงสาว

เจมส์อายุ 23 ปี นักท่องเที่ยวจากแคนาดา เริ่มการเดินทางเข้าสู่ไทยโดยมีเป้าหมายหลักคือ เกาะพะงันตามคำเล่าลือของเพื่อนที่มาเที่ยวเมื่อปีก่อน ภาพของปาร์ดีฟูลมูนกลายเป็นภาพฝันของจุดหมายปลายทางสำหรับเด็กหนุ่ม เจมส์มาจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลางค่อนข้างดีไปทางร่ำรวย พ่อแม่ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการซื้อขายที่ดิน ส่วนตัวเองหลังจากจบชั้นมัธยมก็เข้าศึกษาต่อเกี่ยวกับการบริหารธุรกิจ และทำงานพิเศษในร้านอาหารหรู เดือนแรกที่พะงันเขาใช้เงินเกือบทั้งหมดไปกับการกินเที่ยวดื่มและเสพยา จนกระทั่งเขาพบเพื่อนคนหนึ่งที่น่าแนะนำให้เขามาพัก

“He said Pai is the second Pagan”

เจมส์เดินทางมาพักในอาทิตย์ถัดมาด้วยเงินที่ได้รับจากแม่และพี่สาว ชีวิตประจำวันของเขาเริ่มเมื่อประมาณเที่ยง-บ่ายโมง ด้วยการเข้าไปหาอาหารเช้าในเมือง กลับไปเกสเฮาส์เล่นกีตาร์ อ่านหนังสือ บางวันเขาจะออกไปว่ายน้ำที่สระว่ายน้ำ ก่อนจะกลับมาก่อนที่ห้อง รอเวลาเย็นออกไปกินอาหารเย็นในเมืองอีกครั้ง จากนั้นเขามักใช้เวลาในช่วงค่ำไปกับการเช็คอีเมล แต่หากวันนั้นเป็นวันที่เขา “มีสาว” อาหารค่ำอาจใช้เวลาจนถึงสี่ทุ่ม ก่อนที่จะต่อดูด้วยเบียร์ในบาร์เล็กๆ สักที ก่อนจะจบลงที่บีบีอบบาร์ (บาร์รุ่นแรกของเมืองปาย มีชื่อเสียงมาก เริ่มมีชีวิตชีวาหลังห้าทุ่มเป็นต้นไป) และหากคืนนั้นเขา “ได้สาว” หลังบีบีอบแล้วเขาจะพาสาวกลับที่พัก หาก “ไม่ได้” เขาอาจไปต่อที่แบมบูบาร์(บาร์เหล้าที่เปิดถึงเช้า) หาก “ได้” เขาจะพาสาวกลับห้องพัก หาก “ไม่” เขามักนั่งดื่มจนเกือบตีสามตีสี่จึงกลับห้องพัก

เจมส์เลือกพักในเกสเฮาส์ที่ห่างจากเมืองออกไปในหมู่บ้านแม่เย็น ผู้ศึกษาถามถึงเหตุผลในการเลือกที่พัก ซึ่งได้คำตอบว่า เขาต้องการความสงบในเวลากลางวัน ห้องพักของเขาจึงมักเป็นห้องด้านในสุดของเกสเฮาส์ และสำหรับห้องพักนั้นเขาต้องการเพียงเตียงนอนที่นุ่มสบายและเครื่องทำน้ำอุ่น ดังนั้นบ้านบังกะโลไม้หลังที่พักอยู่ปัจจุบันจึงถูกใจเขามาก

หน้าที่พักเจมส์เลือกที่จะหยิบโสร่งลายทะเลมาพาดบังตาบริเวณบังกะโล เมื่อเปิดประตูเข้าไปพบงานกระเบื้องที่ใช้เป็นที่กองสุขของบุหรี มีกระดามวนบุหรีและเศษกัญชาวางอยู่บนเตียง ผู้ศึกษาแกล้งถามถึงเหตุผลการเลือกห้องพักในสุดว่าแท้จริงแล้วเพราะกลิ่นกัญชาจะไม่ฟุ้งอยู่ในเกสเฮาส์ต่างหากใช่ไหม เจมส์ยิ้มแทนคำตอบ

“คุณสูบที่แคนาดาก็ได้ แต่ที่นี่คุณมีกัญชาบริสุทธิ์ ไม่ผสม (เจมส์อธิบายว่า ในบางแห่งกัญชาถูกนำไปผสมกับยาเสพติดชนิดอื่น ซึ่งส่งผลร้ายต่อร่างกาย เช่นการผสมกับเฮโรอีน หรือสารเคมีบางชนิดที่เขาไม่รู้จัก ซึ่งอาจส่งผลต่อการเกิดอาการ overdose หรือเสพยาเกินขนาดซึ่งอาจมีอันตรายถึงแก่ชีวิตได้) มีบรรยากาศที่ดีมากๆ มันไม่สำคัญกับผมเลยว่าสูบแล้วจะเมาแค่ไหนแต่ผมชอบที่จะสูบในที่ที่ผมชอบ กับบาง

คนที่สูบด้วยแล้วมีความสุข” เจมส์ขึ้นมวนกัญชาผสมบุหรี่ปริมาณใหญ่ให้ผู้ศึกษาก่อนจะเริ่มเล่า

“การสูบด้วยกัญชาคือการสร้างเพื่อนใหม่ กัญชาจะค่อยๆเปิดตัวตนของแต่ละคนออกมาทีละนิดจนกระทั่งหมดมวนแล้วเริ่มวนใหม่อีกรอบ”

สำหรับเจมส์แล้วกัญชาคือเครื่องมือที่ใช้ในการเปิดพื้นที่ให้กับคนแปลกหน้าได้ร่วมทำกิจกรรมบางอย่างที่แสดงถึงความเป็นพวกเดียวกัน และที่สำคัญมันไม่ใช่ยาเสพติดอย่างที่คนอื่น ๆ คิด แต่เขามองว่ามันคือเครื่องมือในการสร้างมิตรภาพ

เขารู้ว่าปายเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติแต่ตลอดเวลาเดือนกว่าที่ผ่านมาเขาไปน้ำพุร้อนเพียงครั้งเดียวและไปเพราะทำตามคำขอร้องของสาวคนหนึ่ง

“ผมไม่ชอบเดินป่า ถ้าเลือกให้ว่ายน้ำในลำธารผมเลือกที่จะไปสระว่ายน้ำดีกว่า ปายมีดีตรงที่ผมสามารถมีเวลาสงบๆ ในช่วงเวลากลางวัน ผมชอบชีวิตกลางคืนที่นี่มาก ผมชอบปายที่เป็นป่าที่มีบาร์ตอนกลางคืน”

เจมส์นิยามการท่องเที่ยวของตนว่าเป็น การแสวงหาที่ที่เหมาะสมกับการพักผ่อนที่ตนต้องการ สถานที่ที่เขากำลังมองหาไม่ใช่เพียงที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงามหรือมีบ้านพักที่สะดวกสบาย หรือผู้คนโดยรอบที่เป็นมิตร แต่เขาต้องการ สถานที่สำหรับเที่ยวในตอนกลางคืนเช่น บาร์ ร้านเหล้า ซึ่งสำหรับเขามองว่ามันคือศูนย์กลางในการพบปะผู้คน ซึ่งเป็นหนึ่งในความคาดหวังที่เขาต้องการจากการออกเดินทางท่องเที่ยว

ในด้านความสัมพันธ์กับคน เจมส์ให้ความสำคัญกับการสร้างปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวเป็นอันดับหนึ่งภายใต้เหตุผลที่ว่านักท่องเที่ยวด้วยกันย่อมเข้าใจนักท่องเที่ยวมากที่สุด และเช่นกันที่การสร้างสายสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวมักมีผลดีต่อตัวเขาเช่นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การให้คำปรึกษาในเรื่องการเดินทาง ทั้งในปายเองและในแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เจมส์มองชุมชนที่อยู่รอบที่พักรวมๆ เป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่ทำให้เป็นเมืองท่องเที่ยว แต่ตัวเขาเองไม่เคยพยายามคุยกับชาวบ้านหรือมีปฏิสัมพันธ์ใดๆ

“ครั้งหนึ่งผมไปซื้อน้ำดื่มที่ร้านขายของในหมู่บ้าน มันยากมากเลยที่จะบอกว่าคุณต้องการอะไร เจ้าของร้านมองผมแล้วพูดอะไรที่ผมไม่เข้าใจ ผมต้องเดินไปหยิบเอง จ่ายเงินตามที่เขาคิดให้คุณจากเครื่องคิดเลข”

เจมส์เลือกที่จะไม่รบกวนด้วยการไม่ส่งเสียงดังหรือถอดเสื้อเดิน แต่เขาก็ไม่พยายามสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกับชุมชนแต่อย่างใด เขาหลีกเลี่ยงการคุยกับชาวบ้านด้วยการเข้าไปซื้อสินค้าในเมืองเป็นหลัก ส่วนหนึ่งเพื่อลดปัญหาในเรื่องการสื่อสาร

“ผมรู้สึกว่าคุณเองแปลกแยกจากพวกเขา แต่นี่ละคือสิ่งที่ได้จากการเดินทางท่องเที่ยว”

โก้กับอ้อม: การท่องเที่ยวเพื่อแสดงภาพลักษณ์ของตัวเอง

“พี่ๆแถวนี้หาเนื้อ⁵ได้ปะ” เด็กหนุ่มหัวเอฟโฟฟ เอ่ยถามผู้ศึกษาในบาร์แห่งหนึ่งหลังจากที่เข้ามาร่วมวงดื่มด้วยกันสักพัก ข้างๆพ่อหนุ่มเอฟโฟฟเป็นเด็กวัยรุ่นสาวผมหยักฟูใส่เสื้อกล้ามตัวเล็ก รัตรึง กระโปรงยาวบานลายดอกกำลังพ่นควันออกจากปากกลางขี้ก้นนุหรือลงในที่เขี่ยบุหรี่

โก้อายุ 20 ปีกับอ้อมอายุ 19 ปี ทั้งคู่เรียนเกี่ยวกับศิลปะอยู่ที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ปายไม่ใช่สถานที่เที่ยวแห่งแรกของปิคทอมนี้ แต่ทั้งคู่เพิ่งลงไปปาร์ตี้ฟูลมูนที่พะงัน โก้ให้เหตุผลในการมาปายครั้งนี้ว่ามาเพื่อค้นหาค้นหาตัวเอง และเขาเชื่อว่าปายจะเป็นที่ที่จะช่วยให้เขาค้นพบตัวเอง เช่นกันกับอ้อมที่มีจุดประสงค์เดียวกัน ทั้งคู่เช่าบังกะโลไม่ราคาถูกไม่ไกลจากบ้านผู้ศึกษามากนัก กิจกรรมส่วนใหญ่ของทั้งคู่คือนอนตื่นบ้าย ออกไปเดินเที่ยวในเมือง และดื่มในบาร์ อาหารส่วนใหญ่มักหาซื้อจากตลาดเย็นแล้วนำกลับไปทานที่ที่พัก ซึ่งโก้ให้เหตุผลว่าราคาถูก ง่าย สะดวก

“ผมไม่เรื่องมากหรือที่กินง่ายอยู่ง่าย ดั่งไม่ค่อยมีแล้วด้วย”

สองวันผ่านไปผู้ศึกษาพบว่าโก้และอ้อมพยายามผลักดันตัวเองเข้าสู่กลุ่มที่ถูกเรียกว่า “ฮิปปี” ด้วยการย้ายเข้าไปพักในเกสเฮาส์แห่งหนึ่งที่มีศาลารวมซึ่งทางเจ้าของสร้างไว้เพื่อให้ลูกค้าที่เข้าพักรวมพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมส่วนใหญ่คือการเล่นดนตรี ดื่ม สูบ (ซึ่งโก้มองว่าเป็นหนึ่งในการแสดงตัวตน การสูบบุหรี่ชาถูกนิยามว่าช่วยทำให้ก้าวข้ามไปสู่อีกโลกหนึ่งที่ไร้พันธะและเป็นอิสระทางความรู้สึกอย่างแท้จริง) อ่านหนังสือ และมีบ้างที่ถูกใช้เป็นที่สำหรับทำเครื่องประดับ และสินค้าแฮนด์เมดสำหรับขายบนท้องถนนในยามค่ำคืน โก้เผยถึงจุดประสงค์จริงๆ ของตนในการมาปายครั้งนี้ว่ามันเป็นการเดินทางมาปรากฏตัวในเมืองที่ขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองฮิปปี เพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเองก็เป็นพวกเดียวกับคนเหล่านั้น โดยโก้กล่าวถึงความเป็นฮิปปีว่า คือกลุ่มคนที่

⁵ เนื้อ เป็นแสดงหมายถึง กล้วย เช่นเดียวกับคำว่า แมรี่เจน ปูน

ใช้ชีวิตเรียบง่ายทั้งการกิน การดำเนินชีวิต มีการเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับธรรมชาติ ผ่านทางงานศิลปะต่างๆ และเสียงดนตรี ซึ่งนั่นเป็นเส้นทางการดำเนินชีวิตที่โก้และอ้อมเลือกที่จะเป็น การปรากฏตัวในปายท่ามกลางผู้ที่มีความคิดเดียวกันจึงเป็นเสมือนก้าวแรกในการสร้างเครือข่าย อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสในการเรียนรู้เรื่องศิลปะและงานฝีมือ ซึ่งทั้งโก้และอ้อมมองว่ามันจะสามารถตอบโจทย์ด้านอาชีพได้ และเหตุผลหลักคือเป็นความชอบส่วนตัวที่ทั้งคู่มีอยู่ก่อนแล้ว

โก้ อธิบายถึงการท่องเที่ยวในแบบของตนว่า คือการเดินทางไปยังบางสถานที่ที่สามารถแสดงความเป็นตัวเองออกมาได้มากที่สุดและเช่นกันที่สถานที่นั้นต้องมีคนจำพวกเดียวกันอยู่เช่นเกาะพะงัน สำหรับเรื่องความสวยงามของสถานที่หรือความสะดวกสบาย โก้มองว่าไม่สำคัญเท่ากับคนที่อยู่รอบๆ แต่คำว่า “คน” เหล่านี้ไม่ได้รวมถึงชาวบ้านซึ่งโก้กล่าวถึงชาวบ้านในพื้นที่ว่า

“เขาก็อยู่ส่วนเขา เราก็อยู่ส่วนเรา ไม่ก้าวก่ายกัน”

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์ใดๆกับชาวบ้านในพื้นที่แต่ก็ไม่ได้สร้างปัญหาให้แต่อย่างใด

โก้ต่างกับเจมส์ ตรงเป้าประสงค์ในการเดินทางเข้าสู่พื้นที่เมืองปาย ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งต้องการใช้พื้นที่ท่องเที่ยวปลดปล่อยตัวเอง ในบาร์ทั้งการดื่ม ไล่ล่าผู้หญิง และสนุกกับการผจญภัยในพื้นที่ที่แออัดด้วย “คนอื่น” แต่อีกฝ่ายกลับใช้พื้นที่ท่องเที่ยวเพื่อค้นหาตัวเอง และสร้างเครือข่าย การเดินทางท่องเที่ยวหรือการเข้าพักในที่พักรวมไม่ได้เป็นเพียงการเปลี่ยนที่นอนแต่หมายถึงการเลือกสถานที่เพื่อแสดงตัวตน แต่สิ่งที่ทั้งคู่มีเหมือนกันคือทัศนคติที่มีต่อชุมชนโดยรอบที่พัก ซึ่งทั้งคู่ต่างไม่พยายามที่จะสร้างสัมพันธ์ จริงอยู่ที่สถานะของพวกเขาเปรียบได้กับผู้ที่เข้ามาอาศัยพื้นที่เพื่อเป็นที่พัก แต่สถานภาพความเป็นนักท่องเที่ยวที่จ่ายเพื่ออยู่ได้ทำให้เกิดอำนาจต่อรองต่อการอยู่โดยไม่สร้างสัมพันธ์ใดๆ ทั้งการพยายามเรียนรู้หรือการอยู่ร่วมกับชาวบ้านที่ตื่นแต่เช้าเข้าไร่ การเข้าใช้พื้นที่บ้านแม่เย็นเป็นที่พักรวมไม่ใช่ การขอเข้าพักในเขตบ้านแม่เย็น แต่เป็นการเข้ามาอย่างสง่างามโดยการจ่าย ดังนั้นแม้ว่าพวกเขาจะไม่สร้างสัมพันธ์อันใดก็ไม่ก่อเกิดความรู้สึกอิหฺลืออิหฺลือในการอยู่ในพื้นที่ แต่ทั้งคู่เลือกที่จะไม่สร้างความเดือดร้อนรำคาญให้กับชาวบ้านในหมู่บ้านด้วยเหตุผลที่เหมือนกันคือในเมื่อเขาเลือกที่จะต่างคนต่างอยู่กับชุมชนแล้ว พวกเขาก็ไม่ควรสร้างความเดือดร้อนรำคาญใจให้กับชาวบ้านที่อยู่กันเป็นปกติก่อนที่เขาจะเข้ามา ไม่เช่นนั้นความต้องการที่จะอยู่แบบต่างคนต่างอยู่อาจจะกลายเป็นสร้างปัญหาให้แก่กัน และไม่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบอย่างที่ทั้งสองฝ่ายต้องการได้

3. นักท่องเที่ยวที่ใช้เวลาในพื้นที่ตั้งแต่สามเดือนขึ้นไปตลอดรวมถึงใช้เป็นบ้านหลังที่

สอง

คริส ห้าเดือนต่อปีที่บ้านแม่เย็น

นักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสอายุเข้าปีที่ 40 เป็นที่รู้จักดีของชาวบ้านในหมู่บ้านแม่เย็น คริสยังคงให้นิยามตนเองว่าเป็นนักท่องเที่ยวทั้งที่เขามักเลือกที่จะใช้เวลาในพื้นที่ท่องเที่ยวหนึ่งๆ มากกว่าหนึ่งเดือนหรือนานกว่า สำหรับปาย คริสใช้เวลาห้าถึงหกเดือนต่อปี เลือกพักในเกสเฮาส์แห่งหนึ่งในหมู่บ้านแม่เย็นซึ่งยินดีให้เขาเช่าเป็นรายเดือนเนื่องจากความคุ้นเคยที่เขาเป็นลูกค้าประจำมากกว่าหกปี นอกจากคริสจะอยู่ในฐานะแขกของเกสเฮาส์แล้ว คริสยังเป็นเสมือนเพื่อนของครอบครัวซึ่งช่วยดูแลเกสเฮาส์ได้เป็นอย่างดี โดยเขามักจะช่วยแนะนำแขกที่มาดูห้องพักในช่วงที่เจ้าของเกสเฮาส์ไม่อยู่ หลายครั้งที่เขาพาแขกเข้าพักพร้อมลงทะเบียนและเก็บเงินค่าห้องให้กับเจ้าของเกสเฮาส์ ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเขาและครอบครัวเจ้าของเกสเฮาส์เป็นดังครอบครัวเดียวกัน นอกจากนี้กับชาวบ้านบ้านแม่เย็นเองเขาเป็นที่รู้จักดีเนื่องจากความสามารถในการพูดภาษาไทยที่สามารถได้ตอบสื่อสารได้ และความอ่อนน้อมในการสื่อสารกับคนในชุมชน

แม้ว่าคริสจะมองว่าปายเป็นหนึ่งในเมืองท่องเที่ยวที่เขาเดินทางไปใช้เวลาในแต่ละปี แต่กับบ้านแม่เย็นเขากลับให้ความเห็นว่าเป็นเหมือนบ้านหลังที่สอง ที่เขาเลือกจะเรียนรู้ทั้งในเรื่องภาษา และการอยู่ร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้าน กิจกรรมในแต่ละวันของเขามักเริ่มเช้าพอกๆกับชาวบ้านในหมู่บ้าน เขามักเข้าเมืองในตอนเช้าเพื่อหากาแฟและอาหารเช้าพร้อมกับพบปะเพื่อนต่างชาติที่พักในเมืองมาเป็นระยะเวลาสั้นๆก่อนจะกลับมาพักในช่วงสายเพื่อทำเครื่องหนัง เนื่องจากอาชีพทำเครื่องหนังขายทั้งรองเท้า กระเป๋า ทำให้เขามีรายได้ตลอดปีโดยที่ไม่จำเป็นต้องอยู่ประจำที่ใดที่หนึ่ง เพียงผลิตสินค้าและส่งไปขายยังร้านของเพื่อนในกรุงเทพฯ ในช่วงบ่ายหากไม่ได้ออกไปพบปะสังสรรค์กับเพื่อนซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่อยู่มาแล้ว เขามักใช้เวลาในช่วงนี้ทำโยคะซึ่งเป็นความสนใจหลัก และเป็นเงื่อนไขที่เขาหาที่พักที่สงบแต่มีพื้นที่เพียงพอสำหรับการทำโยคะอย่างเป็นส่วนตัว ในช่วงเย็นในเกสเฮาส์ซึ่งมีครัวรวมมักถูกใช้เป็นที่ชุมนุมของเหล่านักท่องเที่ยวที่เข้าพักและมักทำอาหารร่วมกัน ช่วงเย็นถึงค่ำจึงมักถูกใช้เป็นเวลาของการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการสร้างเพื่อนใหม่ จะเห็นได้ว่าเวลาส่วนใหญ่ของเขามักถูกใช้ในที่พักเป็นหลักและมักซื้อหาอาหารจากร้านค้าในหมู่บ้านเป็นหลัก นั่นเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เขาได้เรียนรู้ภาษาไทยจากชาวบ้าน เช่นกันกับมารยาท ข้อห้าม การประพฤติดนที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม ซึ่งสำหรับเขานี้เป็นอีกหนึ่งประสบการณ์ที่ได้จากการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งเขากล่าวว่าการท่องเที่ยวแบบฉาบฉวยและไม่เปิดตัวเองที่จะเรียนรู้ ไม่มีทางที่จะได้สัมผัสประสบการณ์แบบนี้ได้

Toron, Moon village การใช้พื้นที่ท่องเที่ยวเป็นที่พักถาวร

หลังหมดฤดูท่องเที่ยวประมาณปลายเดือนมีนาคม นักท่องเที่ยวได้ลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด การเข้าบ้านอยู่ป่าทางเข้าหมู่บ้านของผู้ศึกษาสามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน แม้จะมีนักท่องเที่ยวต่างชาติอยู่บ้างแต่ก็เป็นเพียงนักท่องเที่ยวหน้าเดิมที่อยู่อาศัยในพื้นที่ ซึ่งทำให้เห็นชัดว่ามีนักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งที่ใช้พื้นที่ท่องเที่ยวเป็นที่พักถาวร กรณีที่เห็นชัดคือ Toron ญี่ปุ่นเจ้าของหมู่บ้านจันทร์ (Moon Village) ที่เป็นที่รู้จักกันดีในป่า หมู่บ้านแม่เย็นและในกลุ่มนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น

โตรอน ญี่ปุ่นเต่าอายุ 60 ปี เลือกที่จะใช้ป่าเป็นที่พักระยะยาว จากที่เคยเป็นเพียงนักท่องเที่ยวแต่ต่อมาได้เช่าพื้นที่ในหมู่บ้านแม่เย็นตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 เพื่อสร้างบ้านพักง่ายๆ ที่สร้างจากไม้ยูคาลิปตัส ไม้ไผ่และใบตองตึงเป็นหลัก จากหนึ่งหลังเริ่มขยายเป็นสองสามหลัง กลายเป็นแหล่งรวมของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น กลายเป็นหมู่บ้านญี่ปุ่นที่แทรกตัวอยู่ในหมู่บ้านแม่เย็น และเป็นที่รู้จักกันดีถึงการมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของคนญี่ปุ่นกลุ่มนี้ทั้งการเลี้ยงสัตว์เช่น ไก่ และแพะเพื่อกินไข่และนม รวมทั้งการปลูกข้าว ปลูกผักกินเอง เหล่านี้เกิดขึ้นตลอดเวลาห้าปีของการเช่าพื้นที่เพื่ออยู่อาศัย ปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อคนท้องถิ่นอยู่ในลักษณะที่ชาวบ้านเรียกว่าเป็นเพื่อนบ้าน ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะลักษณะที่อะลุ่มอล่วยอ่อนน้อม ที่ทำให้กับการอยู่ร่วมกับชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่นแม้จะไม่กลมกลืนเป็นเนื้อเดียวแต่การผ่อนปรนและยืดหยุ่นซึ่งเป็นลักษณะของโตรอนทำให้เขาอยู่ร่วมกับชุมชนบ้านแม่เย็นมาได้ด้วยดี

การอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านของโตรอนถูกให้นิยามว่าเป็นการอยู่อย่างลูกอย่างหลาน ผูกอาศัยตัวเป็นดังครอบครัวเดียวกันซึ่งเหล่านี้สะท้อนออกมาทางปฏิบัติการในชีวิตประจำวันเช่น การที่โตรอนสอนให้ลูกอ่อนน้อมต่อผู้เฒ่าในหมู่บ้าน หรือการใช้หมอด้ายทำคลอดและปฏิบัติตนตามคำแนะนำของชาวบ้านในการเลี้ยงดูบุตร

โตรอนนับว่าเป็นตัวอย่างของนักท่องเที่ยวที่อยู่ระยะยาวในหมู่บ้านและมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านในหมู่บ้านต่างจากนักท่องเที่ยวอีกจำนวนหนึ่งซึ่งอยู่อาศัยระยะยาวในหมู่บ้านแต่กลับไม่พยายามสร้างปฏิสัมพันธ์ใดๆกับชุมชน

เบน: นักท่องเที่ยว นักดนตรี

เบน หนุ่มใหญ่ชาวแคนาดาวัย 45 ปี จากที่เคยเป็นเพียงนักท่องเที่ยว ได้ผันตัวเป็นหนึ่งในผู้อาศัยถาวรที่มีลักษณะต่างจากโตรอน คือการเลือกที่จะไม่มีปฏิสัมพันธ์ใดๆกับชุมชนมากนัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะรูปแบบชีวิตที่ไม่สามารถผสมกลมกลืนกับชุมชนโดยรอบ โดยเฉพาะการซ้อมดนตรีที่ก่อให้เกิดเสียงดังเป็นที่รำคาญใจแก่ชาวบ้านโดยรอบ เขาจึงเลือกที่จะเข้าบ้านไกลออกไป

จากหมู่บ้านซึ่งเป็นบ้านที่เจ้าของสร้างขึ้นเพื่อให้ชาวต่างชาติที่ต้องการความเป็นส่วนตัวเช่าอยู่อย่างสงบ ลักษณะบ้านเป็นบ้านคอนกรีตชั้นเดียวอยู่ห่างออกไปในทุ่งนาของบ้านแม่สี ใกล้กับบริเวณที่เรียกว่า “ถนนฝรั่ง” ซึ่งตลอดสองข้างทางเข้าสู่ของชาวบ้านนั้นเต็มไปด้วยบ้านเช่าหลังเล็กและใหญ่ที่เจ้าของซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านสร้างขึ้นเพื่อให้ชาวต่างชาติที่รักความสงบได้เช่าพัก

เบนมีอาชีพหลักคือเป็นนักดนตรีให้กับบาร์แห่งหนึ่งในเมือง แต่รายได้ของเขาส่วนใหญ่มารจากการปล่อยบ้านที่แคนาดาให้เช่า เงินรายได้ส่วนนั้นทำให้เขาสามารถอยู่ในประเทศไทยได้อย่างสบาย ประกอบกับเงินที่ได้จากการเป็นนักดนตรีทำให้เขาไม่มีปัญหาด้านการเงิน เขาเลือกที่จะเดินทางกลับประเทศในช่วงหมดฤดูท่องเที่ยว เพื่อดำเนินการเรื่องการขออนุญาตเข้าอยู่ในประเทศ และใช้เวลาตลอดช่วงฤดูท่องเที่ยวที่ปายในสถานะกำลังระหว่างนักท่องเที่ยวยุคและผู้เข้ามาประกอบอาชีพ

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเบนและชาวบ้านนั้นถึงแม้ว่าจะไม่มีปฏิสัมพันธ์ใดๆต่อกันมากนัก แต่เขาก็เลือกที่จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาหรือความขัดแย้งใดๆกับชุมชน มีการกระทบกระทั่งกันบ้างจากปัญหาเรื่องการทำเสียงดังในยามค่ำคืน โดยเฉพาะการซ้อมดนตรีในช่วงดึกซึ่งเป็นเวลาที่ปราศจากเสียงใดๆ ครั้งนั้นเขาถูกขว้างหลังคาบ้านแต่นับแต่นั้นมาเขาก็ไม่เคยทำเสียงดังในยามค่ำคืนอีกเลย และนั่นกลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขาย้ายเข้าไปเป็นสมาชิกใหม่ของถนนฝรั่ง

เบนกล่าวถึงการท่องเที่ยวว่า คือการหลบออกมาจากกิจกรรมประจำวันที่คุณเคยปฏิบัติคือการหนีออกจากกรอบชีวิตเดิมๆมาทำกิจกรรมที่คุณทำแล้วมีความสุขในสถานที่ที่อยู่แล้วมีความสุข ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงไม่ถูกพันธนาการด้วยเวลา การเข้ามาเป็นนักดนตรีในปายไม่ได้หมายถึงการย้ายถิ่นเพื่อประกอบอาชีพแต่ คือการท่องเที่ยวที่ใช้เวลาค่อนข้างนานในแต่ละที่ ซึ่งหมายความว่าวันหนึ่งย่อมมีการเดินทางเปลี่ยนสถานที่ไปเมื่อถึงจุดอิ่มตัว คือเมื่อต้องการเดินทางต่อการย้ายสถานที่ไปยังที่ท่องเที่ยวใหม่และเริ่มอยู่อาศัยในระยะยาวพร้อมประกอบอาชีพ คือลักษณะการท่องเที่ยวในความหมายของเขา แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าเขาจะไม่เลือกที่ใดที่หนึ่งเพื่ออยู่อาศัยต่อไปในระยะยาวถึงขั้นปลายชีวิต

การอยู่อาศัยในแต่ละพื้นที่จึงมีเงื่อนไขเรื่องเวลาเป็นตัวกำหนด รูปแบบความสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยวอยู่ยาวเหล่านี้ที่มีต่อชุมชนย่อมส่งผลต่อความสามารถในการอาศัยอยู่ในพื้นที่หนึ่งๆด้วยเช่นกัน การพยายามอยู่รวมโดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาคือทางเลือกหนึ่งที่ถูกเลือกเพื่อให้คุณสามารถดำรงอยู่ได้ในพื้นที่หมู่บ้าน แต่ทางเลือกนี้มักไม่ถูกเลือกในกรณีผู้ที่ซื้อที่ดินปลูกสร้างบ้านเป็นของตนเอง คือมีพื้นที่ส่วนบุคคลเป็นของตนเองซึ่งในกรณีนั้น แรงกดดันของชุมชนมักไม่ส่งผลอันใดมากนักต่างจากกรณีผู้เช่าอยู่

ในมุมมองของชุมชนที่มีต่อนักท่องเที่ยวอยู่ยาวเหล่านี้มักเต็มไปด้วยคำถามที่ว่า “คนพวกนี้ทำงานอะไร” การอยู่เฉยๆ โดยไม่ประกอบอาชีพใดๆ ทำให้ นักท่องเที่ยวเหล่านี้มักถูกมองว่ามีสถานะร่ำรวย เช่นเดียวกับกรณีผู้ศึกษาเองที่ได้ย้ายเข้าไปอยู่ในชุมชนในช่วงแรกของการสำรวจความเป็นไปได้ในการเลือกพื้นที่ศึกษา ชายตา อายุ 70 ปี แวะคุยกับผู้ศึกษาในตอนเช้าของวันหนึ่ง และพูดว่า “ยายก็ยังคงลำบากอยู่ลูกเอ๊ย ไม่ได้สบายอย่างน้องสุเขา” ผู้ศึกษาตีความคำพูดตามสถานการณ์ได้ว่า ยายตามองว่าผู้ศึกษามีสถานะร่ำรวยเนื่องจากผู้ศึกษาไม่ได้แสดงตนว่าประกอบอาชีพใดๆนอกจากการเป็นนักท่องเที่ยวคนหนึ่ง กิจกรรมประจำวันของผู้ศึกษาคือ การอยู่บ้านอ่านหนังสือในช่วงเวลากลางวัน และออกไปเดินรอบหมู่บ้านในช่วงเวลาเย็น แวะนั่งคุยกับชาวบ้านบ้าง และออกท่องเที่ยวในยามค่ำคืน นอกจากนี้สถานะของคนไทยที่อยู่ร่วมชายคาเดียวกับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาอยู่อาศัยในระยะเวลาอันยาวนาน ไม่ว่าจะชายหรือหญิงมักถูกมองเหมารวมว่ามีสถานะร่ำรวย ดังคำพูดของเด็กส่งน้ำที่เรียกผู้ศึกษาว่า “แม่เลี้ยง” (และเปลี่ยนเป็น “อีน้องสุ เมื่อรู้ว่าผู้ศึกษาเป็นนักศึกษา) หรือการที่อาจารย์ประถมคนหนึ่งในหมู่บ้านเสนอขายบ้านไม้สักพร้อมที่ดินราคาหนึ่งล้านห้าแสนบาทให้กับผู้ศึกษาและเปลี่ยนท่าที และคำพูดคุยกันที่รู้ว่าผู้ศึกษาดำรงชีพด้วยเงินทุน ทำวิจัย การให้นิยามว่าผู้ที่อาศัยร่วมกับชาวต่างชาติมักมีฐานะร่ำรวยได้กลายเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดค่านิยมในการหาคู่ต่างชาติ ดังคำพูดของป้าคำที่ว่า

“ลูกป้าก็เข้าไปทำงานในเมือง (ร้านอาหาร) ก็อยากให้มีคนฝรั่งกับเขาบ้าง มันจะได้สบาย”

ในขณะที่เดียวกันการดูถูกผู้หญิงไทยที่อาศัยร่วมกับชาวต่างชาติยังคงปรากฏควบคู่ไปกับความคาดหวังต่อการหาคู่ต่างชาติ เรื่องเล่าระหว่างผู้หญิงไทยกับสามีต่างชาติถูกนำไปเล่าเป็นเรื่องตลกในหมู่ผู้ชายชาวบ้าน เช่นกรณีกรณีพี่ อ. สาวไทยซึ่งแต่งงานกับชาวต่างชาติและร่วมกันดำเนินกิจการที่พักในหมู่บ้าน ได้เข้ามาขอร้องให้ผู้ศึกษาช่วยตัดเดือนหญิงสาวต่างถิ่นคนหนึ่งที่พักย้ายเข้ามาทำกิจการในหมู่บ้าน เกี่ยวกับเสียงดังระหว่างการมีเพศสัมพันธ์กับแฟนหนุ่มตาน้ำข้าว เนื่องจากกรณีนี้ทำให้พี่ อ. ถูกถามโดยชาวบ้าน (ผู้หญิง) ว่า “ฝรั่งเข็ลชอบหื้ออตรงดั่งๆก่า” ซึ่งพี่ อ. กล่าวว่าตนเองรู้สึกอับอายอย่างมากกับสถานภาพของคนที่มีสามีต่างชาติ

จะเห็นได้ว่าชาวบ้านมีการจัดวางสถานะของนักท่องเที่ยวที่อยู่ยาวนานว่ามีสถานะร่ำรวย แม้ว่าด้านหนึ่งจะมีการคาดหวังให้ลูกหลานได้มีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวเหล่านี้ แต่ขณะเดียวกันการดูถูก “เมียฝรั่ง” ก็ยังคงไม่จางหายไปจากระบบคิดแต่อย่างใด เช่นกันกับการพยายามตั้งคำถามกับแหล่งที่มาของรายได้ของเหล่านักท่องเที่ยวที่อยู่ยาวนานเหล่านี้ ที่ในท้ายที่สุดแล้วเมื่อไม่สามารถหา

คำตอบได้ “มาเพีย ค้ายา หนีคดีน้ำโกง” จึงมักถูกนำมาใช้แทนคำตอบสถานะที่คลุมเครือ ซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่อิหลักอิเหลือกับชาวบ้าน โดยเฉพาะในการอยู่ร่วมกัน เมื่อในความจริงแล้วนักท่องเที่ยวเหล่านี้อาศัยในชุมชนและควรจะอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ร่วมของชุมชน แต่ในทางปฏิบัติกฎของชุมชนไม่สามารถใช้ควบคุมได้ การลงโทษจึงมักใช้ความรุนแรงหรือสร้างควมรำคาญใส่ เช่นการขว้างหลังคาบ้าน การทำท่อน้ำประปาแตก

4.1.3 ระดับความสัมพันธ์ที่มีต่อชาวบ้าน

ระยะเวลาที่นักท่องเที่ยวใช้ในพื้นที่เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อระดับความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้าน แต่ระยะเวลาไม่ได้ก่อให้เกิดผลในด้านระดับของความสัมพันธ์ โดยพบว่าระดับของความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้านบ้านแม่เย็นนั้นสามารถแบ่งย่อยออกได้เป็นหลายระดับซึ่งแต่ละระดับมีเงื่อนไขและปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมที่ต่างกันออกไปดังนี้คือ

1. ไม่มีการสร้างความสัมพันธ์อันใดต่อกันมากกว่าการเป็นลูกค้าผู้รับบริการ

ในระดับนี้ตัวนักท่องเที่ยวและชาวบ้านไม่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันมากกว่าการเป็นลูกค้าผู้ได้รับบริการ ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เกิดขึ้นมากในหมู่นักท่องเที่ยวที่ใช้เวลาในพื้นที่เพียงช่วงวันหยุด ระยะเวลาสั้นๆ เพียงสองถึงสามวัน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่เข้าใช้พื้นที่ในช่วงฤดูท่องเที่ยว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวไทยที่มีลักษณะการเที่ยวแบบฉาบฉวย และไม่มีพฤติกรรมการจับจ่ายในพื้นที่มากนัก นอกจากการซื้ออาหารเครื่องดื่มในร้านค้าในหมู่บ้าน ชื่อของที่ระลึกจากแม่คำซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านที่ขายของบริเวณหน้าพระธาตุ หรือเป็นลูกค้าของลานกางเต็นท์ที่มีเจ้าของเป็นคนในหมู่บ้าน ประโยคพูดคุยมักเป็นประโยคมาตรฐานของนักท่องเที่ยวคือการซักถามถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ประเพณีที่น่าสนใจในพื้นที่ หรือร้านอาหารที่พักที่เป็นที่รู้จัก ซึ่งโดยรวมแล้วเป็นประโยคคำถามที่ไม่สะท้อนตัวตนของคนถามและไม่พยายามทำความรู้จักหรือเข้าใจในตัวผู้ตอบ(ชาวบ้าน)

2. มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง เข้าร่วม เรียนรู้ แต่ไม่เต็มตัว

นักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้มักเป็นผู้ที่ใช้เวลาในพื้นที่นานกว่าสัปดาห์และมักมีกิจกรรมที่ทำเป็นกิจวัตรเช่นการช้อปปิ้งชาวไทย ทำงานศิลปะ ลักษณะเด่นคือเป็นผู้ที่เปิดรับประสบการณ์ใหม่ๆ ไม่ผูกยึดตัวเองไว้กับสถานที่บางแห่งเพียงอย่างเดียว ระดับความสัมพันธ์ที่แสดงออกนั้นผ่านกิจกรรมที่เข้าร่วมกับชุมชนเป็นส่วนใหญ่เช่นการเข้าร่วมในงานพิธีบางอย่าง เช่นการทำบุญที่วัดใน

วันพระ ช่วยเกี่ยวข้าว นักท่องเที่ยวเหล่านี้มักพยายามเรียนรู้ภาษาไทยผ่านบทสนทนาในกรณี ชาวต่างชาติ ในกรณีคนไทยมักเลือกที่จะเรียนภาษาไทยคำเมือง พบได้บ่อยในร้านค้าชุมชนที่ นักท่องเที่ยวเหล่านี้มักหยิบจับผัก อาหาร พื้นเมืองและพยายามถามคำศัพท์คำเมืองที่ใช้เรียกสิ่ง เหล่านั้น แม้ว่าจะมีการเข้าร่วมกิจกรรมแต่ก็เป็นเพียงผู้เข้าร่วมในพิธีไม่ได้มีส่วนในเบื้องหลังของงาน ใดๆ ดังเช่นในกรณีงานแต่งงานของเด็กสาวคนหนึ่งในหมู่บ้านที่จัดขึ้นในช่วงกลางเดือนมีนาคม ของปี พ.ศ.2552 ซึ่งเป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวเริ่มเบาบาง ในบริเวณพื้นที่ที่หน้างานมีนักท่องเที่ยวสอง คนที่พยายามเข้ามาดูพิธีงานแต่ง (เนื่องจากบ้านงานตั้งอยู่บริเวณริมถนนสายหลักของหมู่บ้าน เป็น ทางเดินหลักของนักท่องเที่ยวขึ้นพระธาตุแม่เย็น) ผู้ศึกษาสังเกตว่าเห็นนักท่องเที่ยวสองคนดังกล่าว เดินอยู่ในหมู่บ้านนานกว่าหนึ่งสัปดาห์และมักเห็นพูดคุยกับชาวบ้านในร้านค้าชุมชนสอบถามถึง เรื่องความเป็นอยู่ ลมฟ้าอากาศ ไม่ก็นิยมนักท่องเที่ยวอื่นๆ อยู่เสมอๆ แต่กระนั้นในงานแต่งงาน ทั้งสองถูกเชิญเข้าร่วมบริเวณหน้างาน คือในส่วนที่กำลังมีพิธีบายศรี ผูกข้อมือ นำสังเกตุที่ทั้งคู่ได้ อยู่ร่วมงานเพียงบริเวณหน้าฉาก หากได้เข้ามามีส่วนร่วมบริเวณหลังฉากที่ชาวบ้านทั่วไปกำลังซุกมุ่น อยู่กับการเตรียมอาหารเพื่อเลี้ยงแขกเหลือ ผู้ชายกำลังช่วยกันยกถังน้ำแข็ง ยกเครื่องต้มเพื่อ ส่งไปยังจากด้านหน้า และเช่นกันที่ตัวของทั้งสองเองก็ไม่แสดงความประสงค์จะขอเข้าร่วมใน พื้นที่หลังฉากแต่อย่างใด นอกจากนี้ผู้ศึกษายังพบว่าในบางกรณีผู้ที่อยู่ในพื้นที่น่านขนาดที่เรียกว่า เป็นบ้านหลังที่สองก็ยังคงวางตัวอยู่ในตำแหน่งของคนหน้าฉากมากกว่าจะเข้าร่วมคลุกคลีหลังฉาก โดยมักแสดงตัวผ่านลักษณะการเชิญเข้าร่วมงานของชาวบ้านเช่นถ้าเป็นการแจกการ์ดเชิญ มักมีการ คาดหวังจากชาวบ้านให้อยู่ในระดับผู้ร่วมงาน แต่หากเป็นการบอกงาน เพียงวาจา ลักษณะไม่เป็น ทางการความคาดหมายในการเข้าร่วมงาน ไม่ได้ถูกจัดวางให้อยู่เพียงหน้าฉากแต่หมายถึงการขอแรง ให้ช่วยในงานครัว หรือเตรียมสถานที่ นอกจากตัวนักท่องเที่ยวจะเป็นผู้เลือกตำแหน่งในการ ปรากฏตัวแล้ว ชาวบ้านเองก็มีส่วนในการประเมินและจัดวางบุคคลนั้นๆ ไว้ในตำแหน่งที่ เหมาะสม โดยมีเงื่อนไขเรื่องประสบการณ์ที่มีต่อตัวบุคคลนั้นๆ มาเป็นตัวช่วยในการตัดสินใจ

3. มีความสัมพันธ์ระดับลึก พยายามเรียนรู้เข้าใจและเข้าร่วมอย่างเต็มที่

ส่วนใหญ่แล้วมักเกิดระหว่างชาวบ้านและคนนอกที่ใช้บ้านแม่เย็นเป็นบ้านพักหลังที่ สอง ความสัมพันธ์ระดับนี้มักใช้เวลาในการสร้างความสัมพันธ์ทั้งการพยายามเข้าหาและ เรียนรู้ในกรณีนักท่องเที่ยวที่เข้ามาอยู่และการเปิดใจรับในฝั่งชาวบ้าน การพยายามเป็นส่วนหนึ่ง ของชุมชนเป็นแรงกระตุ้นหลักในการสร้างปฏิสัมพันธ์เช่นก่อให้เกิดแรงจูงใจในการเข้าร่วม กิจกรรมของหมู่บ้าน เกิดจิตสำนึกในการไม่สร้างปัญหารบกวนต่อชุมชน และเกิดการแบ่งปัน คน นอกกลุ่มนี้มักปรากฏตัวในพื้นที่หลังฉากของงานพิธี กลางทุ่งนาโดยกำลังช่วยชาวบ้านเกี่ยวข้าว

กรอกข้าวใส่ถุง ในวงเหล้าป่าของชาวบ้านผู้ชายที่แอบดื่มกันหลังบ้านผู้ชายเหล่าเถื่อนผิดกฎหมาย อยู่ในวงสนทนาที่กำลังนินทาเพื่อนบ้านอย่างเมามันของวงแม่บ้าน แต่กระนั้นแล้วคนนอกเหล่านี้ก็ยังคงถูกเรียกระบุชี้ชัดความเป็นคนอื่นอยู่เสมอ เช่นคนเชียงใหม่ คนกรุงเทพฯ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของคนในมุมของชาวบ้านที่ว่า การได้เข้าร่วมอยู่เบื้องหลังฉากก็ไม่ว่าจะได้รับการยอมรับอย่างเต็มสถานภาพของความเป็นคนแม่เฮี้ยน แท้จริงแล้วก็ยังเป็นเพียงคนอื่นที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่หมู่บ้านและสามารถอยู่อาศัยร่วมกับชาวบ้านได้อย่างสงบ

4.2 กลุ่มผู้ประกอบการ ผู้สนองความต้องการ ผู้นิยามความหมาย

สามารถแบ่งผู้ประกอบการในหมู่บ้านแม่เฮี้ยนออกได้เป็นสองกลุ่มคือ หนึ่งกลุ่มผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนนอก และสองกลุ่มผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในหมู่บ้าน ภายในกลุ่มผู้ประกอบการเหล่านี้ยังสามารถแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะการดำเนินกิจการได้เป็นสองลักษณะคือกลุ่มผู้ประกอบการแบบมืออาชีพและผู้ประกอบการแบบยึดหยุ่น โดยมองผ่านการดำเนินกิจการทั้งในเรื่องของรูปแบบการดำเนินกิจการเช่นรูปแบบของกิจการ รูปแบบของสิ่งปลูกสร้าง การจัดจ้างคนงาน และทุนในการประกอบการ รวมถึงในเรื่องของวิธีคิดเบื้องหลังปฏิบัติการ ทั้งเรื่องการค้ากำไรรับรายจ่าย การจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง และความคิดเกี่ยวกับพื้นที่บ้านแม่เฮี้ยน ทั้งต่อตัวพื้นที่ในเชิงกายภาพและชาวบ้านแม่เฮี้ยนที่อยู่โดยรอบจากเงื่อน ไขต่างๆเหล่านี้สามารถจำแนกผู้ประกอบการในพื้นที่ได้เป็น

กลุ่มที่หนึ่งเจ้าของกิจการซึ่งเป็นคนนอกผู้เข้ามาดำเนินกิจการในพื้นที่ ซึ่งแยกย่อยลงไปได้เป็นผู้ประกอบการมืออาชีพและผู้ประกอบการแบบยึดหยุ่น ทั้งสองกลุ่มนี้มีลักษณะการดำเนินกิจการที่แตกต่างกันกล่าวคือ

- ผู้ประกอบการมืออาชีพ

มีการลงทุนสูง ดำเนินการภายใต้วิธีคิดเกี่ยวกับรายรับรายจ่ายที่แน่นอนและเป็นระบบ มีการจัดระเบียบให้กับคนงานและเจ้าหน้าที่ที่ทำงานอย่างมีแบบแผนเช่นมีการกำหนดเวลาเข้าออกงานที่แน่นอน มีการกำหนดขอบเขตของงานที่แน่ชัดเป็นรายบุคคล และมักมีการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายและลูกจ้างที่แน่ชัด สำหรับในหมู่บ้านแม่เฮี้ยนนั้นพบว่ามีการประเภที่นี้อยู่ประมาณร้อยละยี่สิบของกิจการทั้งหมดและมีแนวโน้มที่จะขยายตัวมากขึ้นทุกปี จากการศึกษาพบว่าผู้ประกอบการกลุ่มนี้นั้นกลุ่มลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยวหรือนักท่องเที่ยวเป็นหลัก มีการใช้เวลาในการท่องเที่ยวในพื้นที่ในช่วงเวลาสั้นๆ และเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อชุมชนเจ้าของพื้นที่น้อยที่สุด การขยายตัวของกิจการประเภที่นี้จึงมีค่าเท่ากับการขยายช่องว่างระหว่างชุมชนเจ้าของพื้นที่และนักท่องเที่ยวให้มามากตามไปด้วย

ปายบาร์: ลิงที่ถูกไถ่เชือด

ปลายปี พ.ศ.2549 ปายบาร์เปิดดำเนินการในหมู่บ้านแม่เย็นโดยช่างทำหนังที่เคยเปิดกิจการในเมือง พี่เอหนุ่มใหญ่เจ้าของบาร์ เล่าให้ผู้ศึกษาฟังในวันเปิดบาร์ว่าบาร์แห่งนี้เปิดได้ด้วยการร่วมทุนระหว่างตัวพี่เองและแฟนสาวชาวต่างชาติ โดยคาดหวังว่าบาร์จะสามารถดึงดูดลูกค้าละแวกใกล้เคียงได้ ภายใต้มุมมองที่ว่าในหมู่บ้านแม่เย็นมีที่พักมากมาย ชาวต่างชาติเองก็มีมากเช่นกัน แต่แหล่งดื่มและฟังเพลงกลับกระจุกตัวอยู่แต่ในเมือง บาร์แห่งนี้จึงน่าจะตอบโจทย์นักท่องเที่ยวที่อยากดื่มแต่ไม่อยากเข้าเมือง หรืออยากมีที่สำหรับพบปะสังสรรค์กับผู้ที่ใกล้เคียงที่ที่พัก ลักษณะของบาร์จึงปรากฏเป็นบาร์ไม้ไผ่ที่เปิดกว้างกลางแจ้ง มีเพียงส่วนของบาร์เท่านั้นที่เป็นเคาน์เตอร์มีหลังคาอยู่ติดกับบ้านปูนชั้นเดียวขนาดเล็กที่พี่เอใช้เป็นที่พักและมุมสำหรับเย็บเครื่องหนัง บริเวณด้านนอกถูกยกพื้นด้วยไม้ฝาอก ปูทับด้วยเสื่อ และวางหมอนรองนั่งคละไปกับโต๊ะญี่ปุ่นขนาดเล็ก บรรยากาศในวันเปิดร้านเต็มไปด้วยเพื่อนฝูงของพี่เอที่มาร่วมแสดงความยินดีและอุดหนุนในคืนแรก เสียงเพลงเรกเก้เปิดดังกระหึ่มร้าน คืนนั้นผู้ศึกษากลับในช่วงราวเที่ยงคืน ซึ่งเป็นช่วงที่บรรยากาศในร้านกำลังครึกครื้นด้วยเสียงเพลงที่ดังก้องและถูกขับด้วยเสียงหัวเราะเป็นระยะ

ผู้ศึกษากลับไปในพื้นที่อีกครั้งหลังจากผ่านไปสี่เดือนบาร์ของพี่เอปิดตัวลงแล้วและตัวพี่เองกำลังย้ายกลับไปเปิดร้านในเมือง จากการพูดคุยถึงสาเหตุการปิดตัว พี่เออ้างถึงปัญหาที่หุ้นส่วนสาวก่อนจะแย้มถึงปัญหาที่เป็นสาเหตุหลักของการปิดร้าน โดยเฉพาะเรื่องเสียงดังในยามกลางคืน พี่เอถูกตักเตือนโดยชาวบ้านในชุมชน แต่เนื่องจากบาร์จำเป็นต้องมีเพลงและเมื่อผสมกับเสียงพูดคุยของคนเมาแล้วก็ยิ่งทำให้เกิดเสียงดังมากขึ้น พี่เอถูกขวางหลังคาด้วยก้อนหินขนาดใหญ่ก่อนจะถูกทำท่อน้ำประปาแตก ซึ่งไม่ได้เกิดเพียงครั้งเดียว ประกอบกับผลประกอบการที่ไม่ดีนักทำให้พี่เอเลือกที่จะปิดร้านลงในที่สุด

อีกมุมหนึ่งของเหตุการณ์ ป้าแอ วัย 60 ปีกล่าวถึงเหตุการณ์ดังกล่าวว่า การลงโทษดังกล่าวเป็นการลงโทษที่เหมาะสมแล้ว เนื่องจากดำเนินกิจการของปายบาร์นั้น ถือว่าไม่เคารพชุมชน โดยเฉพาะหลังจากที่มีการตักเตือนแล้วแต่ยังไม่มีการปรับปรุงตัว การลงโทษเช่นนี้ถูกนำมาใช้บ่อยครั้งเช่นกรณีบ้านเช่าที่เปิดเพลงดังในยามค่ำคืน ผู้ศึกษาพบว่าผู้ที่ถูกลงโทษด้วยวิธีนี้มักเป็นคนต่างถิ่นที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ สำหรับประเด็นเรื่องการลงโทษทางสังคมนี้เกิดขึ้นตลอดเวลาโดยชาวบ้านที่อยู่รอบในกรณีของผู้ศึกษาเอง ช่วงเดือนแรกของการย้ายเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านนั้นพบว่าเพื่อนบ้านใกล้เคียงพยายามพูดถึงผู้เช่ารายเก่าซึ่งเป็นชาวต่างชาติให้ผู้ศึกษาฟังอยู่เสมอ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการสร้างความรำคาญให้กับชาวบ้านในเรื่องการทำเสียงดัง น้ำเสียงที่ใช้สะท้อนให้เห็นความคาดหวังที่มีต่อตัวผู้ศึกษาว่าจะไม่ทำเช่นเดียวกับผู้เช่ารายอื่นๆ

การที่เพื่อนบ้านลงโทษผู้เช่าและบีบให้ผู้เช่าต้องย้ายออกนั้นพบว่าเจ้าของบ้านไม่มีสิทธิ์กล่าวโทษใดๆต่อผู้กระทำเนื่องจากปัญหาเกิดจากผู้เช่า หากเจ้าบ้านออกมาแสดงความไม่พอใจต่อการกระทำดังกล่าว ย่อมส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ที่มีต่อเพื่อนบ้าน และอาจลุกลามไปถึงการไม่เอามือเอาแรงในนา หรือการไม่ช่วยงานเมื่อมีงานพิธี เจ้าบ้านจึงมักเลือกที่จะหาผู้เช่ารายใหม่มากกว่าทำลายความสัมพันธ์ที่มีต่อชุมชน

การต้องคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดจากการประกอบกิจการกลายเป็นอีกหนึ่งเงื่อนไขในการดำเนินกิจการในชุมชน โดยเฉพาะกิจการที่เกี่ยวข้องกับการเช่าที่ดินหรือบ้านเพื่อเปิดธุรกิจ ซึ่งอำนาจในการควบคุมกันเองในชุมชนสามารถเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรมกรรมการประกอบการ แต่อำนาจในลักษณะนี้กลับไม่สามารถใช้ได้ในกรณีของผู้ประกอบการที่มีที่ดินเป็นของตนเอง

เกสเฮาส์หรู: การอยู่ร่วมอย่างกลมกลืน

ปลายปี พ.ศ.2549 ที่นาปากทางเข้าหมู่บ้านแม่เย็นถูกปรับแต่งพื้นที่เพื่อสร้างที่พักขนาดใหญ่ภายใต้คำเรียกขานว่ารีสอร์ท หลังจากนั้นเพียงครึ่งปีที่พักขนาดสามสิบห้องพัก เรือนไม้สักขนาดใหญ่ถูกใช้เป็นห้องอาหาร และสระว่ายน้ำสร้างเสร็จพร้อมอวดโฉมต่อนักท่องเที่ยว นับเป็นที่พักที่มีขนาดใหญ่และราคาแพงที่สุดในเขตบ้านแม่เย็น เจ้าของกิจการคือนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จมาแล้วกับที่พักขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ในอีกหมู่บ้านหนึ่ง

กลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่ของรีสอร์ทเน้นลูกค้าที่ที่ต้องการความสะดวกสบายระดับห้องพักห้าดาว ซึ่งทางรีสอร์ทได้มีบริการอย่างครบถ้วน ทั้งห้องพักที่พร้อมสรรพด้วยโทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ และเครื่องทำน้ำอุ่น รวมทั้งเตียงนอนที่จัดเตรียมสวยงามมีผ้าไหมลายไทยพาดขวางเหมือนในโรงแรมหรู ห้องพักราคาสองพันบาท เป็นตัวกำหนดลูกค้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นเหล่าผู้สูงวัย ข้าราชการ นักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีกำลังจ่ายสูง และกลุ่มทัวร์ที่มักเช่าเหมาทั้งรีสอร์ท ซึ่งมีกิจกรรมหลักคือการลงว่ายน้ำในสระว่ายน้ำของรีสอร์ท (ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติ) และการร้องคาราโอเกะ (ในกลุ่มนักท่องเที่ยวไทย)

รูปแบบการสร้างที่พักของรีสอร์ทแห่งนี้ได้สะท้อนวิถีคิดที่มีต่อการท่องเที่ยวในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในส่วนของโครงสร้างซึ่งนอกจากรูปแบบของสิ่งก่อสร้างจะไม่สอดคล้องกับธรรมชาติโดยรอบแล้ว ยังพยายามขัดใส่ห้องพักในเนื้อที่จนถูกขนานนามว่าเป็น “สลัมแม่เย็น” นอกจากนี้โครงสร้างและการจัดวางที่พักที่ไม่เหมาะสมแล้วได้ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่โดยรอบ โดยเฉพาะการปล่อยท่อน้ำทิ้งของเกสเฮาส์ลงลำเหมืองด้านข้างซึ่งลำเลียงน้ำจากลำห้วยแม่เย็นเพื่อส่งไปยังผืนนาของหมู่บ้าน ปัญหาที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อที่นาฝั่งตรงข้าม เจ้าของนาซึ่ง

เป็นชาวบ้านบ้านแม่เย็นได้ขอร้องให้เจ้าของเกสเฮาส์อีกแห่งหนึ่งช่วยออกหน้าพูดกับเจ้าของรีสอร์ทถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ผลที่ได้รับคือ การไม่แสดงความรับผิดชอบใดๆ ทั้งยังได้กลับข้อกล่าวหาว่าท่อน้ำที่เหล่านั่นเป็นเพียงน้ำที่ใช้ล้างหน้าล้างมือซึ่งเจ้าของกล่าวว่ามันไม่ใช่ น้ำเสีย

จากกรณีนี้ผู้ศึกษาตั้งคำถามถึงวิธีการของเจ้าของนาในการแก้ปัญหา ว่าทำไมต้องให้เจ้าของเกสเฮาส์อื่นออกหน้าพูดแทนทั้งที่ตนคือผู้ที่ประสบปัญหา เมื่อสอบถามข้อมูลต่อไปจึงพบว่า เจ้าของรีสอร์ทแห่งนั้นนอกจากจะทำธุรกิจที่พักแล้วยังรับตำแหน่งประธานการท่องเที่ยวปลูกป่าประจำคือเหล่าข้าราชการตำรวจ ซึ่งชาวบ้านกล่าวถึงในฐานะผู้มีอิทธิพลคนหนึ่งนอกจากจะเป็นผู้มีทุนทางการเงินแล้ว เขายังมีทุนทางสังคมในเรื่องเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับฝ่ายบริหารของเมืองและตำรวจ อีกทั้งการดำรงตำแหน่งประธานการท่องเที่ยวย่อมสะท้อนให้เห็นการยอมรับทางสังคมที่อยู่เหนือกว่าชาวบ้านธรรมดาทั่วไป

“เราจะทำอะไรได้ เขาเป็นถึงประธานการท่องเที่ยว” พี่บุญ ชาวบ้านบ้านแม่เย็นกล่าวกับผู้ศึกษาเมื่อเราเริ่มเปิดประเด็นสนทนา การดึงเอาเจ้าของเกสเฮาส์อื่นมาออกหน้าช่วยพูดให้ นั่นคือการดึงเอาอีกหนึ่งชั่วอำนาจของความรู้มาช่วยในการต่อรอง เจ้าของเกสเฮาส์คนดังกล่าวอดีตเคยทำงานให้กับองค์กรอิสระและเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ผู้ประกอบการว่ามีความรู้ความสามารถในการดำเนินธุรกิจ การดึงคนคนนี้ออกหน้าแทนเท่ากับเป็นการดึงอีกชั่วอำนาจหนึ่งมาแก้ปัญหา

ผู้ศึกษาได้ตั้งคำถามต่อถึงวิธีการแก้ปัญหาในกรณีเจ้าของกิจการทั้งสองฝ่ายว่าจะมีการแก้ไขอย่างไร ซึ่งได้คำตอบในเวลาต่อมาเมื่อมีการใช้เสียงดัง (คาราโอเกะ) ในยามดึก ซึ่งส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อที่พักในละแวกใกล้เคียงกับรีสอร์ทดังกล่าว การร้องเรียนต่อตำรวจไม่ได้ช่วยทำให้ปัญหาถูกแก้ไข เมื่อตำรวจทำหน้าที่เพียงรับคำร้องและตักเตือนแต่ไม่มีการลงโทษใดๆ การร้องเรียนต่อผู้ที่มีตำแหน่งที่สูงกว่ากลายเป็นหนทางที่ผู้ประกอบการเลือกใช้ โดยการยื่นจดหมายร้องเรียนไปยังหน่วยงานทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอและจังหวัด ซึ่งส่งผลให้เกิดการกดดันต่อกันลงมาเป็นทอดๆ

จากกรณีการดำเนินกิจการของรีสอร์ทแห่งนั้นพบว่า การเป็นอิสระจากการเช่าที่ดินทำให้เจ้าของกิจการอ้างความเป็นเจ้าของที่ดินที่เป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลซึ่งเจ้าของมีสิทธิเต็มทีบนที่ดินนั้นๆ ซึ่งในจุดนี้ทำให้การลงโทษของชุมชน ไม่สามารถบีบให้ผู้ประกอบการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ อีกทั้งสถานภาพทางสังคมที่ถูกมองว่าสูงกว่าทำให้เกิดเป็นอำนาจต่อรองที่ไม่เท่าเทียมกัน

- ผู้ประกอบการแบบยืดหยุ่น

เป็นกิจการที่มีต้นทุนต่ำกว่ารูปแบบแรก มีลักษณะการดำเนินกิจการโดยคนในครอบครัวเป็นหลัก ไม่มีระเบียบแบบแผนที่แน่นอนตายตัวในการดำเนินธุรกิจ เน้นการดำเนินกิจการที่เป็นที่พึงพอใจระหว่างเจ้าของกิจการและลูกค้าซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นกลุ่มลูกค้าเฉพาะ ไม่ใช่เพียงนักท่องเที่ยวตามกระแส การดำเนินกิจการเป็นไปอย่างยืดหยุ่นทั้งต่อตัวธุรกิจเองและกับชุมชนโดยรอบ แม้ว่าปัจจุบันกลุ่มกิจการเช่นนี้จะยังคงเหลืออยู่ประมาณร้อยละสามสิบในพื้นที่บ้านแม่เย็น แต่อัตราการขยายตัวกลับเกิดขึ้นน้อยหากเทียบกับการขยายตัวของกิจการที่ดำเนินการอย่างมืออาชีพ สาเหตุหลักเกิดจากการแข่งขันอย่างรุนแรงทางการตลาด และการเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยวที่เน้นนักท่องเที่ยวที่มีกำลังจ่ายสูงในช่วงเวลาในการพักในพื้นที่สั้น

บ้านปายนา: การพยายามอยู่ร่วมภายใต้กฎเกณฑ์และการกระจายรายได้

บ้านปายนาเริ่มเปิดกิจการขายของที่ระลึกและที่พักมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 บ้านดินสี่หลังถูกปั้นโดยพี่ปิ่นและพี่กบ เจ้าของเกสเฮาส์ที่ผันตัวมาจากเจ้าหน้าที่มูลนิธิแห่งหนึ่ง ทั้งคู่ดำเนินกิจการบนที่ดินเช่าสัญญา 10 ปีลักษณะที่พักเป็นบ้านดินซึ่งมีโครงสร้างเป็น ไม้และมุงด้วยหลังคาตองติง มีศาลานั่งพักของลูกค้ายที่ทำด้วยไม้ไผ่และพาสภาพโดยรอบร่มรื่นด้วยพันธุ์ไม้หลายชนิด และที่เป็นจุดเด่นคือร้านขายของที่ระลึกที่เต็มไปด้วยสินค้าทำมือ ที่ผลิตโดยเด็กๆ ในมูลนิธิกระจกเงาและชาวบ้าน

กิจการบ้านปายนาเกิดขึ้นภายใต้แนวคิดที่มองว่าธุรกิจและชุมชนควรมีสัดส่วนการอยู่ร่วมกันครั้งต่อครั้ง คือการทำธุรกิจที่อิงอยู่กับการอยู่ร่วมและกระจายรายได้ให้กับชุมชน ลักษณะการดำเนินกิจการของทั้งคู่จึงเน้นที่การใช้แรงงานในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่นการจ้างเด็กในหมู่บ้านไปช่วยงานในช่วงวันเสาร์อาทิตย์ ใช้แรงงานช่างในหมู่บ้านในงานก่อสร้าง การออกแบบผลิตภัณฑ์แล้วกระจายการผลิตลงสู่ชาวบ้าน โดยเฉพาะในส่วนของ การตัดเย็บเสื้อผ้าจากผ้าฝ้าย ซึ่งมีกระบวนการผลิตคือ จ้างช่างในหมู่บ้านตัดเย็บผ้าเป็นตัวเสื้อและกางเกง ก่อนจะส่งไปให้อีกบ้านหนึ่งเดินเส้นตกแต่งลวดลาย ซึ่งจะกระจายไปตามความถนัดของแต่ละคน ก่อนจะส่งกลับมาขายในร้าน กระบวนการดังกล่าวเจ้าของกิจการได้แสดงความคิดเห็นว่ามันคือการเลี้ยงชุมชนให้โตพร้อมกับธุรกิจ การปล่อยให้ชุมชนตายธุรกิจที่อิงอยู่กับชุมชนย่อมตายตามไปด้วย โดยเฉพาะบ้านปายนาเองที่มีจุดขายที่การพักผ่อนภายใต้วิถีชีวิตในชุมชนที่สงบและห้อมล้อมด้วยธรรมชาติที่สวยงาม จุดขายดังกล่าวเป็นตัวดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เน้นการเสพย์ธรรมชาติที่เรียบง่ายแต่มีเอกลักษณ์เฉพาะซึ่งสะท้อนผ่านรูปแบบที่พักและผลิตภัณฑ์ที่ขายในร้าน

แขงเกอร์ร่า: การลดความเสี่ยง ความสัมพันธ์ที่เหมือนครอบครัว

แขงเกอร์ร่าที่พักบนเขาที่มีการปลูกสร้างง่าย ๆ ด้วยไม้แต่คงทนกลายเป็นที่รู้จักกันดีของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่อยู่ยาวและเหล่านักท่องเที่ยวแบกเป้ แขงเกอร์ร่าที่ตั้งอยู่เกือบกลางหมู่บ้านแม่เห็บบนถนนสายย่อยที่แยกออกจากเส้นหลักของหมู่บ้าน บนเนินเขา ลักษณะเป็นที่พักห้องน้ำในตัว แต่ละหลังหันหน้าเข้าสู่ศูนย์กลางคือศาลาไม้เปิดโล่งที่ถูกใช้เป็นที่รวมตัวกันของผู้เข้าพักทุกคนสามารถใช้ปรุงอาหารพร้อมมีโต๊ะอาหาร ที่มักถูกใช้เป็นที่รวมตัวของลูกค้าในช่วงเย็น ที่พักแห่งนี้จึงเป็นเสมือนหมู่บ้านเล็กๆ ที่ประกอบด้วยคนจากหลากหลายที่มาอยู่ร่วมกัน ลูกค้าส่วนใหญ่ของเกสเฮาส์มักเป็นลูกค้าประจำที่เข้าพักในระยะยาว

เจ้าของเกสเฮาส์เป็นชายต่างชาติที่แต่งงานกับหญิงไทย ได้เช่าที่ดินสัญญาระยะยาว (20 ปี) เพื่อทำกิจการเกสเฮาส์ ภายใต้เงื่อนไขการเช่าที่ดินทำกิจการทำให้การปล่อยห้องพักต้องคำนึงถึงรายรับที่ต้องเพียงพอต่อการจ่ายค่าเช่าในแต่ละปี มากกว่าการคิดเพียงเพิ่มราคาห้องพักเพื่อรับนักท่องเที่ยวตามเทศกาล ดังที่รู้กันดีว่าในช่วงเทศกาลเช่นปีใหม่ ลอยกระทง วาเลนไทน์ นักท่องเที่ยวไทยมักมีจำนวนมาก นักท่องเที่ยวต่างชาติมักหลบไปพักไกลออกไปจากเมืองเนื่องจากที่พักหลายแห่งถูกจองล่วงหน้า และเพื่อหลบนักท่องเที่ยวไทยที่ชอบทำเสียงดังในยามค่ำคืนและเช้าตรู่ แขงเกอร์ร่าจึงมักถูกเลือกโดยนักท่องเที่ยวต่างชาติในช่วงเวลาดังกล่าว

“เกสเฮาส์ที่ไม่ใช่ที่ที่คนไทยจะเลือก มันอยู่บนเนินต้องเดินขึ้นเนิน บางคนเขาใส่รองเท้าส้นสูงมา พอเห็นทางขึ้นเขาก็ไม่เอาแล้ว” พี่แอนเจ้าของเกสเฮาส์กล่าว

การปล่อยให้ นักท่องเที่ยวต่างชาติเช่าอยู่ในระยะยาวจึงสามารถแก้ปัญหาห้องพักว่างในช่วงหมดฤดูท่องเที่ยว ส่งผลดีต่อเจ้าของเกสเฮาส์ที่ไม่ต้องคอยกังวลเรื่องรายรับรายจ่ายที่ไม่แน่นอน และเป็นผลดีต่อนักท่องเที่ยวแบกเป้ที่ต้องการที่พักราคาถูกเพื่อพักในระยะยาว และไม่ต้องกังวลว่าจะถูกเชิญออกเนื่องจากมีการจองล่วงหน้า การตั้งกลุ่มเป้าหมายเพื่อรับนักท่องเที่ยวที่อยู่ยาวเป็นหลักทำให้ช่วยลดความเสี่ยงเรื่องค่าเช่าซึ่งพี่แอนเจ้าของเกสเฮาส์มองว่า

“เกสเฮาส์เราไกลออกมาจากเมืองถ้ารอนักท่องเที่ยวออกอิน (walk in) อย่างเดียวคงไม่ได้ว่าจะมาถึงเราเรามีตัวเลือกอื่นที่ดีกว่าเราอีกเยอะ ปล่อยให้เช่าเป็นเดือนไปเลยหมดปัญหา ไม่ต้องดูแลมากด้วย ส่วนใหญ่เป็นแขกที่ไม่เรื่องมาก อยู่กันเป็นครอบครัว”

จากคำพูดของเจ้าของสามารถสะท้อนให้เห็นมุมมองที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของและลูกค้าที่เข้าพักได้เป็นอย่างดี นอกจากภายในที่พักจะมีการจัดแบ่งพื้นที่ศูนย์กลางในการทำกิจกรรมแล้ว ลูกค้าและเจ้าของต่างมีการไว้ใจซึ่งกันและกัน ดังเช่นเมื่อเจ้าของไม่อยู่ลูกค้าสามารถทำหน้าที่เจ้าของเกสเฮาส์นำลูกค้าที่มาสอบถามเข้าคู่มือพัก เก็บเงินแทนเจ้าของเกสเฮาส์ได้เหมือนเป็นคนในครอบครัวที่ช่วยกันทำธุรกิจ

เช่นกันกับความสัมพันธ์กับชุมชน ผู้ศึกษาพบว่าเจ้าของเกสเฮาส์ซึ่งเป็นหญิงวัยกลางคนที่ย้ายมาจากที่อื่นนั้นมีการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน ไม่ได้ขาดทั้งในส่วนองงานส่วนรวมเช่นพิธีสืบชะตาบ้าน กิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน หรือในงานส่วนตัวเช่น งานศพ งานแต่งงาน หรือในวงสนทนาในร้านค้าของหมู่บ้านตอนเช้าซึ่งมักถูกใช้เป็นที่พบปะพูดคุยกันของบรรดาแม่บ้านในหมู่บ้าน นอกจากนี้ชื่อเธอยังปรากฏในวงสนทนา ทั้งแก่กล่าวถึงและนิทา ซึ่งนั่นสะท้อนให้เห็นการมีตัวตนในพื้นที่หมู่บ้านในทางสังคม

สำหรับมุมมองที่มีต่อการดำเนินกิจการในพื้นที่เกือบศูนย์กลางของชุมชนนั้นที่แอนเจ้าของเกสเฮาส์มองว่าการอยู่กับชุมชนเป็นเรื่องสำคัญซึ่งการดำเนินกิจการจำเป็นอย่างยั้งที่จะต้องคำนึงถึงชุมชนเป็นหลัก เธอได้ยกตัวอย่างกรณีนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่เข้าพักในเกสเฮาส์ตีกลองเสียงดังในยามค่ำคืน เป็นที่รบกวนชาวบ้าน ตนเองในฐานะเจ้าของจำเป็นที่จะต้องดักเตือนและอธิบายให้ลูกค้าเข้าใจว่ามันเป็นการรบกวนชุมชนที่อยู่โดยรอบ ซึ่งหากอธิบายแล้วไม่เข้าใจก็จำเป็นที่จะต้องเชิญให้ออกไปพักที่อื่น ซึ่งนั่นแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบที่มีต่อชุมชน

แซงเกอร์จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการดำเนินธุรกิจภายใต้เงื่อนไขของการอยู่ร่วมกับชุมชน และการดำเนินธุรกิจภายใต้หลักการลดความเสี่ยง ซึ่งเป็นวิธีที่พบได้ยากในกรณีที่ดำเนินกิจการบนที่ดินของตนเอง (จะกล่าวถึงต่อไป) จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขในการดำเนินธุรกิจ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงเรื่องทุนทางการเงินหรือบุคลากร แต่ด้านความสัมพันธ์กับชุมชนก็เป็นอีกเงื่อนไขหนึ่ง การมีปัญหากับชุมชนอาจหมายถึงการไม่ต่อสัญญาเช่า การตัดน้ำ ขว้างปาก่อนหินเพื่อรบกวน เหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อการทำธุรกิจในพื้นที่

กลุ่มที่สอง เจ้าของกิจการซึ่งเป็นคนในพื้นที่ ในหมู่บ้านแม่เขียนมีชาวบ้านที่ผันตัวไปเป็นผู้ประกอบการประมาณร้อยละสิบของชาวบ้านทั้งหมด โดยมีลักษณะการดำเนินกิจการที่สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็นสองกลุ่มคือ

- ผู้ดำเนินกิจการแบบมีอาชีพ

มีการจัดรูปแบบการดำเนินกิจการเป็นระบบ และเจ้าของกิจการพึงรายได้จากการดำเนินกิจการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นหลัก เกือบทั้งหมดมีพื้นฐานอาชีพเป็นผู้รับราชการกินเงินเดือนมาก่อน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพร้อมในการลงทุน แม้ว่าจะจัดเจ้าของกิจการกลุ่มนี้เป็นผู้ประกอบการอย่างมีอาชีพแต่หากเมื่อนำไปเทียบกับเจ้าของกิจการซึ่งเป็นคนนอกแล้วจะพบว่ารูปแบบการดำเนินกิจการมีลักษณะความเป็นระบบระเบียบที่น้อยกว่า มีความยืดหยุ่นผ่อนปรนมากกว่า โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เจ้าของกิจการกลุ่มนี้มีความยืดหยุ่นต่อสถานการณ์มากกว่า สาเหตุมาจากความสัมพันธ์ในระบบเครือข่ายที่ยังคงมีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจการทางเศรษฐกิจ

แม่เย็นเฮาส์ บ้านชานา การปรับเปลี่ยนตัวตนเพื่อสนองตอบตลาดท่องเที่ยว

ที่พักที่เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่บ้านแม่เย็นช่วงก่อนปี พ.ศ.2540 คือบ้านแม่เย็นเฮาส์และบ้านชานา ทั้งสองเกสเฮาส์ต่างดำเนินกิจการโดยคนในหมู่บ้าน ขณะที่บ้านชานาเป็นที่รู้จักดีในหมู่นักท่องเที่ยวแบกเป้ (Backpacker) บ้านแม่เย็นเฮาส์กลับโด่งดังในกลุ่มนักท่องเที่ยวไทย และชาวต่างชาติที่รักความสะดวกสบาย

บ้านชานาเปิดดำเนินการ โดยหญิงสาวในหมู่บ้านที่แต่งงานกับทหาร รูปแบบที่พักเป็นบังกะโลไม้ มุงด้วยหลังคาตองติง ตั้งอยู่กลางทุ่งนาของบ้านแม่เย็น นักท่องเที่ยวที่เข้าพักส่วนใหญ่คือนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ต้องการที่พักที่สงบ ไกลออกไปจากเมืองและที่สำคัญคือราคาประหยัด นอกจากนี้การวางตัวของเจ้าของเกสเฮาส์ที่ไม่ทิ้งระยะห่างแต่กลับรักษาสัมพันธ์ของความเป็นเพื่อนมากกว่าเจ้าของเกสเฮาส์กับลูกค้า ด้วยการทำกิจกรรมร่วมกันในเกสเฮาส์ เช่น การทำบาบิควินด้วยกันที่น้ำพุร้อนท่าปายตอนกลางคืน (ก่อนปี พ.ศ.2550 น้ำพุร้อนท่าปายยังคงเป็นน้ำพุร้อนแบบเปิดที่ปล่อยให้ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวได้ฟรีและตลอดเวลา) การร่วมวงรอบกองไฟ และทำอาหารร่วมกันซึ่งนี่กลายเป็นอีกปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มแบกเป้มีแนวโน้มที่จะใช้เวลาในเกสเฮาส์เป็นส่วนใหญ่

ในช่วงเวลาดังกล่าวบ้านชานาเป็นที่พักเพียงแห่งเดียวที่ตั้งอยู่กลางทุ่งนา การทำเสียงดังในยามค่ำคืนจึงไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่อชุมชนหรือเกสเฮาส์ข้างเคียง ซึ่งนั่นตอบโจทย์นักท่องเที่ยวแบกเป้ได้เป็นอย่างดีเนื่องจาก นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มักใช้เวลาช่วงกลางวันพักผ่อนและมีกิจกรรมในยามค่ำคืน ประกอบกับการมีเจ้าของที่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้ดี ภาษาอังกฤษไม่ใช่อุปสรรคในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ทำให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากกว่าเพียงกลุ่มคนไทย

แม่เย็นเฮาส์เป็นเกสเฮาส์ไม้สักทั้งหลังตั้งอยู่กลางหมู่บ้านแม่เย็น เจ้าของเกสเฮาส์คือลูกสาวของอดีตผู้นำหมู่บ้านซึ่งแต่งงานกับตำรวจ การทำธุรกิจที่พักบนที่ดินของตัวเองและเน้นให้บริการสำหรับนักท่องเที่ยวที่เน้นความสะดวกสบาย (ในราคาค่อนข้างสูง) เดิมเจ้าของทำบ้านเพื่อไว้รับรองแขกและเพื่อนที่เข้ามาพักค้างคืนเมื่อคราวมาเยี่ยมหา ก่อนที่จะขยายกลายเป็นเกสเฮาส์ ดังนั้นตัวโครงสร้างของที่พักจึงจึงเหมาะแก่นักท่องเที่ยวที่มาเป็นหมู่คณะหรือมาเป็นครอบครัว และกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติที่พักในระยะยาว ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของและแขกที่เข้าพักเป็นไปในลักษณะเจ้าของกิจการและลูกค้า มีการทิ้งระยะห่างระหว่างเจ้าของและลูกค้า ไม่มีการทำกิจกรรมร่วมกัน บ้านแม่เย็นจึงเป็นที่พักกลางหมู่บ้านที่สะดวกสบายเพราะอยู่ติดกับถนนหลักของหมู่บ้าน ทำให้เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวไทยและต่างชาติที่เน้นความสะดวกสบายเป็นหลัก

การก่อตัวของธุรกิจเกสเฮาส์ทั้งสองพบว่าต่างก็มีฐานทุนที่ต่างกัน ในขณะที่บ้านชวานามีทุนทางการเงินและทุนเรื่องภาษาทำให้สามารถเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ อีกด้านคือแม่เย็นเฮาส์กลับกุมทุนทางสังคมโดยเฉพาะเครือข่ายความสัมพันธ์จากทั้งในส่วนของสามีที่เป็นตำรวจและการเป็นครอบครัวของผู้นำชุมชนเก่า รวมทั้งเครือข่ายของครอบครัวที่ประกอบธุรกิจด้านที่พักในเขตศูนย์กลางเมืองปาย ซึ่งทำให้ง่ายต่อการแนะนำลูกค้า

ถึงแม้ว่าทั้งสองเกสเฮาส์จะก่อตัวขึ้นมาในช่วงเวลาใกล้เคียงกันแต่กลับมีเป้าหมายของลูกค้าที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งมีรูปแบบในการทำเกสเฮาส์และการวางตัวของเจ้าของกิจการกลายเป็นปัจจัยในการคัดกรองนักท่องเที่ยว แต่กระนั้นทั้งสองเกสเฮาส์ก็ได้มีการปรับตัวที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกันในภายหลังเมื่อเกิดคู่แข่งทางธุรกิจที่เพิ่มมากขึ้น

หลังปี พ.ศ.2549 นักท่องเที่ยวไทยเพิ่มจำนวนมากขึ้นเนื่องจากกระแสภาพยนตร์เรื่องรักจังเป็นหนึ่งในปัจจัยกระตุ้น กลุ่มเป้าหมายของเกสเฮาส์ถูกเปลี่ยนจากนักท่องเที่ยวแบกเป้ชาวต่างชาติมาเป็นนักท่องเที่ยวไทยที่มีกำลังจ่ายสูง ทั้งสองเกสเฮาส์ต่างมีการปรับรูปแบบการดำเนินธุรกิจเช่นการสร้างห้องพักเพิ่มซึ่งมีลักษณะเป็นสิ่งปลูกสร้างถาวร การปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินการได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ที่มีระหว่างเจ้าของกิจการและลูกค้า เช่นกรณีบ้านชวานานั้นการขยับค่าที่พักให้เพิ่มสูงขึ้นได้ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวแบกเป้ลดลง กิจกรรมต่างๆที่เคยทำร่วมกันในเกสเฮาส์เริ่มหายไป ประกอบการมีธุรกิจที่พักเกิดขึ้นในบริเวณใกล้เคียงกันทำให้การทำเสียงดังในช่วงกลางคืนกลายเป็นปัญหา

- ผู้ประกอบการแบบยึดหยุ่น

พบว่าม็อดตราส่วนใกล้เคียงกับผู้ประกอบการแบบมืออาชีพ แต่ลักษณะของกิจการมีความแตกต่างเช่นกรณีที่พักในกลุ่มผู้ประกอบการมืออาชีพนั้นมักปรากฏออกมาในรูปของเกสต์เฮาส์หรือบังกะโล แต่ในส่วนของผู้ประกอบการแบบยึดหยุ่นธุรกิจที่พักมักปรากฏเป็นลักษณะของบ้านเช่า ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบตามความต้องการของผู้เช่าเช่นมีการปลูกสร้างเพิ่มเติมในพื้นที่ที่ผู้เช่าต้องการเช่นกลางทุ่งนาหรือริมน้ำห้วย นอกจากนี้ในช่วงหลังฤดูท่องเที่ยวเมื่อความต้องการบ้านเช่าน้อยลง บ้านเช่าได้มีการปรับเปลี่ยนเป็นที่พักสำหรับแรงงานในไร่กระเทียม ซึ่งมักเข้ามาเช่าเป็นที่พักในช่วงเวลาสั้นๆคือฤดูปลูกและเก็บกระเทียม นอกจากนี้ในส่วนของการทำธุรกิจเองก็ปราศจากรูปแบบที่แน่นอนตายตัว แต่เน้นที่การรักษาความสัมพันธ์ในระบบเครือข่าย ทั้งยังเน้นการใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก แม้ว่ารายได้ที่ได้จากการทำธุรกิจท่องเที่ยวจะไม่ใช่ว่ารายได้หลักของครัวเรือนตลอดทั้งปีแต่ผู้ประกอบการกลุ่มนี้มักมีอาชีพหลักอื่นที่สร้างรายได้ที่แน่นอนเช่นจากภาคการเกษตร การค้า และการรับจ้าง

บ้านเช่ารายวัน

หลังปี พ.ศ.2549 นักท่องเที่ยวชาวไทยได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นตามปัจจัยกระตุ้นจากสื่อภาพยนตร์ สิ่งตามมาคือปัญหาเรื่องจำนวนห้องพักที่ไม่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะในช่วงวันหยุดเทศกาล เช่นวันลอยกระทง วันปีใหม่ นักท่องเที่ยวมักตระเวนถามหาที่พักจากชาวบ้าน ซึ่งนั่นกลายมาเป็นจุดเริ่มต้นในการปล่อยบ้านให้เช่าในช่วงวันหยุด

ยายใบเป็นหนึ่งในเจ้าของบ้านที่ปรับเปลี่ยนบ้านไม้สองชั้นของตัวเองมาเป็นบ้านให้เช่ายกหลังในช่วงเทศกาล นอกจากยายใบเองแล้วลูกสาวซึ่งปลูกบ้านหลังใหญ่ใกล้ๆกัน ก็เปิดบ้านให้เช่ารายคืนด้วยเช่นกัน สำหรับยายใบจากเดิมที่เพียงเปิดบ้านชั้นบนให้เช่ารายวันและรายคืน แต่ในช่วงเทศกาลปีใหม่ของปี พ.ศ.2550 ยายใบได้ย้ายตัวเองไปนอนในห้องเล็กๆที่ปลูกสร้างอย่างง่ายๆด้วยไม้ฟาก ได้ขายค้ายุ้งข้าวหลังบ้าน ภายในบ้านสองชั้นของยายถูกเก็บกวาดทำความสะอาดต่อเติมห้องน้ำ และเรียงที่นอนเตรียมพร้อมรับนักท่องเที่ยว ราคาที่พักถูกกำหนดไว้ที่รายละ 100-200 บาทขึ้นอยู่กับจำนวนคนและระยะเวลา ซึ่งสามารถต่อรองได้ (หลังจากหมดฤดูท่องเที่ยวแล้วบ้านเช่ารายคืนถูกเปลี่ยนเป็นบ้านเช่ารายเดือนในราคา 3500 บาท ซึ่งผู้เช่ามักเป็นนักท่องเที่ยวอยู่ยาวที่เข้ามาเที่ยวในช่วงฤดูร้อนและอยู่ยาวเรื่อยไปถึงฤดูฝน ในบางกรณีเจ้าบ้านอนุญาตให้ผู้เช่าเช่าอยู่ได้ถึงเดือนตุลาคมเท่านั้น เพื่อที่ว่าเจ้าของสามารถดัดแปลงบ้านเช่าหลังดังกล่าวให้กลายเป็นบ้านเช่ารายวันซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้มากถึงคืนละสองพันบาท)

การประชาสัมพันธ์ทำง่าย ๆ โดยการเขียนเบอร์โทรศัพท์ไปติดไว้ตามร้านค้าในหมู่บ้าน โดยเฉพาะร้านที่อยู่บริเวณทางผ่าน ซึ่งลูกสาวของยายเป็นคนรับผิดชอบในเรื่องการจัดหาคนเช่า ซึ่งส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวที่เข้าพักในที่พักรายคืนเช่นนี้มักเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ไม่สามารถหาที่พักราคาในเกสเฮาส์ได้ และไม่ยอมกางเต็นท์

แม้ว่าการเปิดบ้านให้เช่าจะสามารถสร้างรายได้ให้กับเจ้าของบ้านหลายพันบาทต่อเดือนแต่สิ่งเจ้าของบ้านต้องเสียไปคือ ความเป็นส่วนตัว โดยเฉพาะในกรณีที่แบ่งพื้นที่ในบ้านให้เช่า

“เมื่อคืนบ้านนอนไม่ค่อยหลับ เขาคูยกันทั้งคืน” ป้าผัดเจ้าของบ้านแบ่งเช่าอีกคนบ่นหลังจากลูกค้าลืมห้าคนกลับไปแล้ว

ปัญหาเรื่องความเป็นส่วนตัวกลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้หลายคนไม่ยอมเปิดบ้านให้เช่า ในขณะที่ปัจจัยหลักคือความพร้อมเรื่องสถานที่ เนื่องจากบ้านส่วนใหญ่มีการปลูกสร้างเพียงเพื่อรองรับคนในครอบครัว ไม่ได้มีเพื่อสำหรับแขกพิเศษ ส่วนใหญ่แล้ว เมื่อมีญาติของครอบครัวมาเยี่ยมพักรวม พื้นที่ว่างกลางบ้านที่มักถูกใช้เป็นห้องนั่งเล่นจะถูกดัดแปลงเป็นที่นอนชั่วคราว นอกจากนี้ความพร้อมเรื่องทุนในการซื้ออุปกรณ์เครื่องนอนคืออีกปัจจัยที่กีดกันให้จำเพาะผู้มีทุนเท่านั้นที่จะสามารถเปิดกิจการที่พักรั่วคราวได้

การเปิดบ้านเป็นที่พักรั่วคราวจึงกลายเป็นธุรกิจผูกขาดอยู่ที่คนมีทุนและมีอาชีพรายได้ที่มั่นคงเป็นหลัก ในขณะที่กลุ่มที่มีความพร้อมเรื่องสถานที่แต่ขาดเงินทุน เลือกว่าจะดำเนินธุรกิจร่วมกับลูกสาว เป็นหนึ่งในรูปแบบการร่วมทุนทำธุรกิจห้องพักในหมู่บ้าน การจับกลุ่มเช่นนี้มักทำในหมู่เครือญาติเป็นหลัก

การแบ่งบ้านเป็นที่พักรั่วคราวต่อยอดความคิดโดยองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้ ในนโยบายปี พ.ศ.2551 ภายได้คำว่า Home Stay ซึ่งมีเงื่อนไขในการเข้าร่วมโครงการว่าต้องมีที่พักอยู่ในตัวบ้าน หรือเชื่อมต่อกับบ้านของเจ้าของบ้าน โดยผู้เข้าร่วมโครงการจะได้โอกาสในการกู้ยืมเงินลงทุน 50000 บาทต่อหนึ่งหมู่บ้าน แล้วใช้คืนภายในสองปี ซึ่งเงินส่วนนี้ถูกคาดหวังว่าจะสามารถช่วยสนับสนุนในส่วนการซื้อเครื่องนอน ซึ่งในส่วนนี้ขัดกับปรากฏการณ์จริงที่ว่า บ้านของชาวบ้านเอง ไม่สามารถแบ่งแยกย่อยออกเป็นห้องพัก แต่มักมีที่พักอื่นเช่นข้างล่าง ที่เจ้าของสามารถย้ายเข้าไปพักรั่วคราวได้ระหว่างที่ปล่อยบ้านให้เช่า

ข้อจำกัดนี้ทำให้หมู่บ้านแม่ฮี้มีผู้ที่มิคุณสมบัติเข้าร่วมโครงการเพียงสามราย ซึ่งหนึ่งในสามไม่สามารถดำเนินกิจการต่อได้เนื่องจากความไม่พร้อมในเรื่องตัวบ้านทำให้ต้องถอนตัวออกไปในที่สุด ในขณะที่อีกหนึ่งรายสามารถดำเนินกิจการได้เนื่องจากสายสัมพันธ์ที่มีกับเกสเฮาส์

ฝั่งตรงข้ามที่ช่วยส่งลูกค้าให้ และนอกจากที่พักตามเงื่อนไขของอบต. แล้ว เจ้าของยังได้สร้างบ้านพักหลังเล็กขึ้นอีกหลังหนึ่งเพื่อเป็นบ้านเช่าลักษณะเดียวกับเกสเฮาส์ไม้ มีห้องน้ำในตัว ในขณะที่อีกหนึ่งรายนั้นมีลูกค้าเฉพาะคนไทยที่เข้าพักในช่วงวันหยุดเทศกาล ในกรณีที่นักท่องเที่ยวเหล่านั้นหาที่พักไม่ได้จริงๆ

จากปรากฏการณ์ทำให้เห็นนโยบายรัฐที่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์จริงของชุมชนทำให้เกิดเงื่อนไขซึ่งกลายเป็นข้อจำกัดในการข้ามมีส่วนร่วมของคนบางกลุ่ม Stephen Williams (1998) ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์เช่นนี้ว่าเกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจในการวางแผนการท่องเที่ยวของหน่วยงานรัฐในระดับชุมชนซึ่งผู้ศึกษาพบว่า การวางแผนการท่องเที่ยวในตำบลแม่ฮุ้นนั้นใช้แบบอย่างจากการท่องเที่ยวของที่ท่องเที่ยวอื่นเช่น บ้านวัดจันทร์ โดยไม่มีการปรับให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในพื้นที่ซึ่งในประเด็นนี้พบว่าการตั้งข้อสงสัยโดยผู้เข้าร่วมประชุมโครงการเป็นอย่างมากโดยเฉพาะความหมายของคำว่า Home Stay ซึ่งจากเงื่อนไขที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลกำหนดทั้งหมดเป็นการกำหนดในเชิงกายภาพเช่นต้องอาศัยอยู่ได้ชายคาเดียวกับเจ้าของบ้าน แต่กลับไม่มีกิจกรรมที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมของชุมชน ลักษณะการดำเนินกิจกรรม Home Stay ของบ้านแม่ฮุ้นจึงออกมาในรูปของห้องเช่ารายคืนในบ้านของชาวบ้านมากกว่า

บ้านเช่ารายเดือน

นอกจากการแบ่งบ้านให้เช่าแล้ว อีกธุรกิจหนึ่งที่คนมีทุนเลือกที่จะใช้คือการปล่อยบ้านให้เช่ารายเดือนซึ่งมักเป็นบ้านที่ไม่มีคนอยู่เช่นบ้านพ่อแม่ที่เสียชีวิตไปแล้ว หรือบ้านของลูกหลานที่ย้ายออกไปตั้งรกรากที่อื่น และมีบางส่วนเช่นกันที่ปลูกบ้านหลังที่สองเพื่อให้เป็นบ้านเช่า การทำบ้านเช่าเช่นนี้พบว่ามีเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนดลักษณะการให้เช่าและการจัดการกับตัวบ้านซึ่งส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้เช่ากับเจ้าของบ้าน ผู้เช่ากับเพื่อนบ้าน และเจ้าของบ้านกับชาวบ้านคนอื่นๆ ในชุมชน

บ้านเช่าของป่าแอ

เมื่อสองปีก่อนแม่ของป่าแอเสียชีวิตลงด้วยโรครุนแรง บนบ้านไม้ชั้นเดียวยกพื้นสูง แม้ว่าจะมีคนตายบนบ้าน แต่บ้านหลังนี้ไม่ได้ถูกรื้อทิ้งตามประเพณีนิยม ป่าแอเลือกที่จะเก็บบ้านไว้ก่อนที่จะปล่อยให้คนกรุงเทพฯ เข้าในราคาที่ถูก แม้ว่าบ้านจะมีสภาพค่อนข้างเก่า แต่ป่าแอไม่ได้มีการก่อสร้างเพิ่มหรือปรับปรุงใดๆ ซึ่งตัวผู้เช่าเองเลือกที่จะเช่าอยู่ในบางช่วงเวลา และไม่ได้เรียกร้องให้มีการก่อสร้างเพิ่มหรือปรับปรุงใดๆเช่นกัน

บ้านเช่าของลุงแก้ว

บ้านกิ่งปุนกิ่งไม้สองชั้น หลังคามุงสังกะสี หนึ่งห้องนอน หนึ่งห้องนั่งเล่น หนึ่งห้องน้ำ และมีห้องครัวที่เทพื้นด้วยทราย ปราศจากเฟอร์นิเจอร์ใดๆ ผู้ศึกษาได้เช่าต่อจากผู้เช่ารายเก่าที่เป็นชาวต่างชาติ หลายครั้งที่ผู้ศึกษาพยายามขอต่อรองลดค่าเช่าเพื่อนำเงินส่วนต่างที่เหลือมาปรับปรุงบ้านแต่ลุงแก้วไม่เคยยอม ยังคงยืนยงราคาเดิมแม้ว่าผู้ศึกษาจะพยายามอธิบายให้ฟังถึงการขยับเพิ่มราคาหลังจากผู้ศึกษาย้ายออก

นั่น ทำให้ผู้ศึกษาตั้งคำถามว่าทำไมบ้านเช่าหลายหลังจึงไม่มีการปรับปรุงใดๆ เพื่อขยับค่าเช่าให้เพิ่มสูงขึ้น

เมื่อศึกษาถึงบริบทของบ้านเช่าแต่ละหลังจึงพบว่า การปล่อยบ้านให้เช่านั้นมักมีการเลือกกลุ่มเป้าหมายของผู้เช่าที่สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการจัดการบ้านเช่า กรณีของป้าแและลุงแก้วนั้นพบว่าผู้เช่าส่วนใหญ่มักเป็นผู้ที่ต้องการเช่าอยู่ในระยะยาวในราคาถูก การลงทุนปรับปรุงตัวบ้านเช่าเพื่อเรียกราคาเพิ่มจึงไม่ใช่สิ่งจำเป็นและอาจเป็นการเพิ่มความเสี่ยงในการหาผู้เช่า กรณีป้าแซึ่งมีอาชีพหลักคือการเปิดร้านขายของชำในหมู่บ้าน เงินที่ได้จากการทำบ้านเช่านั้น แม้ว่าจะไม่มากแต่สิ่งที่ได้รับคือการมีคนช่วยดูแลบ้าน ป้าแจึงเลือกผู้เช่าที่สามารถไว้ใจได้และอยู่อย่างสงบ ต่างจากลุงแก้วที่ไม่มีอาชีพใดๆ เงินที่ได้จากการเช่าบ้านจึงเป็นรายได้หลัก หากมีการหักส่วนใดส่วนหนึ่งของค่าเช่าออกตามคำต่อรองของผู้ศึกษาขอมเท่ากับว่าเงินเดือนในแต่ละเดือนจะไม่พอใช้ประกอบกับเป็นบ้านเช่าที่เน้นราคาถูก และมีทำเลที่ตั้งไม่ดี คืออยู่บริเวณสามแยก ตัวบ้านจึงไม่มีการปรับปรุงมากนัก เพราะยิ่งราคาแพงมาก การหาผู้เช่าก็จะยิ่งยากตามไปด้วย บ้านเหล่านี้มักเป็นบ้านที่มีปัญหาเรื่องทำเลที่ตั้งเช่น ติดถนนมากเกิน ไป ติดบ้านเพื่อนบ้านเกิน ไป ติดลำห้วยที่น้ำท่วมถึง

ลุงสิทธิเจ้าของบ้านเช่าปลูกใหม่

แต่ทั้งสองกรณีนั้นก็กลับแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับกรณีลุงสิทธิ บ้านเช่าของลุงสิทธิ ซึ่งมี การปลูกสร้างเพื่อรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักในบ้านพักที่สงบ เป็นส่วนตัวและห่างไกลจากชุมชน ลุงสิทธิเลือกที่จะปลูกบ้านกิ่งปุนกิ่งไม้กลางทุ่งนาซึ่งห่างจากหมู่บ้านประมาณ หนึ่งกิโลเมตรบริเวณปากทางเข้าน้ำตกแม่เย็น และบ้านหลังใกล้สุดอยู่ห่างออกไปประมาณ 600 เมตร ลุงสิทธิเลือกที่จะแบ่งส่วนหนึ่งของที่นา เพื่อทำบ้านขนาดหนึ่งห้องนอน หนึ่งห้องนั่งเล่น หนึ่งห้องครัว และหนึ่งห้องน้ำ ซึ่งยังไม่ทันที่บ้านจะสร้างเสร็จก็มีลูกค้าซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวที่อยู่ในพื้นที่มานานจองเช่าบ้านหลังดังกล่าว ลุงสิทธิสามารถตั้งราคาที่แพงได้เนื่องจากลักษณะบ้านเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ซึ่งการทำบ้านให้เช่าเพื่อให้นักท่องเที่ยวต่างชาติหรือ ผู้ที่อยู่นาน

และต้องการความสงบเช่นนี้ปรากฏเป็นจำนวนมากในหมู่บ้านแม่ฮู้ซึ่งไม่ได้เป็นเส้นทางผ่านของการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวใดๆ บ้านเช่าดังกล่าวแม้ว่าจะมีขนาดไม่ใหญ่นักแต่ก็มักถูกตั้งราคาแพงกว่าบ้านเช่าปกติที่มีขนาดเท่ากัน ราคาเหล่านี้ถูกเรียกว่าเป็นราคาของทำเล และเป็นราคาที่เหมาะสมกับความต้องการของตลาด เจ้าของบ้านเช่าเหล่านี้มักเป็นผู้ที่มีสถานที่ที่เหมาะสม และมีทุนมากพอที่จะสร้างบ้านพัก

ปัจจุบันการทำบ้านเช่ากลายเป็นอีกหนึ่งตัวเลือกในการทำธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว โดยพบว่าในปี พ.ศ.2551 – ปี พ.ศ.2552 มีการปลูกบ้านให้เช่าในเขตบ้านแม่ฮู้เพิ่มขึ้นถึง 8 หลัง โดยแต่ละหลังตั้งอยู่บนทำเลที่เป็นที่ต้องการของคนนอกที่เข้ามาประกอบกิจการคือบริเวณสองข้างทางขึ้นพระธาตุแม่ฮู้ และบริเวณที่เป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยวอยู่อาศัยที่ต้องการความสงบคือบริเวณทางเข้าห้วยแม่ฮู้ซึ่งเป็นปากทางเข้าน้ำตกแม่ฮู้

เดินที่ให้เช่ารายคืน

นอกจากการให้เช่าที่พักจะปรากฏออกมาในรูปของบ้านเช่าแล้วในช่วงเทศกาลปีใหม่ที่ความต้องการที่พักสูงจนที่พักทั้งหมดของเมืองซึ่งรวมทั้งบ้านเช่าของชาวบ้านไม่เพียงพอรองรับนักท่องเที่ยว เดินที่กลายเป็นอีกทางเลือกหนึ่งซึ่งได้รับความนิยมอย่างสูง บนสถานที่ที่หลากหลายทั้งโดยภาครัฐเตรียมให้เช่นการบริการที่กางเต็นท์ในโรงเรียนปายโดยโรงเรียนปาย ลานกางเต็นท์ของการท่องเที่ยว และของเอกชนเช่นลานกางเต็นท์ริมน้ำ บนภูเขา ปีใหม่ของปี พ.ศ.2551 นี้พื้นที่นากลายเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่ถูกปรับใช้ในการทำเป็นลานกางเต็นท์ ในเขตบ้านแม่ฮู้เองมีการปรับพื้นที่นาหลังฤดูเก็บเกี่ยวเป็นลานกางเต็นท์ ซึ่งมีชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการสองแห่ง แห่งแรกคือบริเวณพื่นนาปากทางเข้าหมู่บ้าน ซึ่งมีการลงทุนสร้างกระท่อมฟางเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการความแปลกใหม่ของที่พัก มีการประดับตกแต่งด้วยดอกไม้กระดาษและติดไฟประดับ แห่งที่สองคือบริเวณปากทางเข้าห้วยแม่ฮู้ ซึ่งเดิมเป็นที่สำหรับเลี้ยงวัวควายในช่วงฤดูแล้ง ที่ดินผืนดังกล่าวถูกปรับเรียบ และมีการสร้างห้องน้ำห้องส้วมในบริเวณใกล้เคียงกัน การก่อตัวของลานกางเต็นท์ทั้งสองแห่งมีความแตกต่างกันตรงที่แห่งแรกนั้นเจ้าของที่นาซึ่งเป็นคนอีกหมู่บ้านหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด ทั้งการออกแบบก่อสร้าง และการจัดการ ในขณะที่ลานกางเต็นท์อีกแห่งนั้นเป็นการร่วมทุนกันระหว่างชาวบ้านสามคนซึ่งทั้งสามคนมีทุนไม่เหมือนกันคือ ลุงสิทธิ์เจ้าของที่นาจำปีเจ้าของทุนในการก่อสร้างห้องน้ำ และวิทเจ้าของเต็นท์ ลานกางเต็นท์ของทั้งสามคนได้รับการตอบรับอย่างดีในช่วงเทศกาลปีใหม่ โดยมีการแบ่งงานกันทำกล่าวคือ จำปีซึ่งเปิดร้านค้าในชุมชนเป็นผู้ประสานงานรับนักท่องเที่ยว ในขณะที่วิทและลุงสิทธิ์เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้กับ

นักท่องเที่ยวยังคงพานักท่องเที่ยวเข้าที่พัก ฝึาในตอนกลางคืน และอำนวยความสะดวกในเรื่องผ้าห่ม ที่นอน การก่อกองไฟ

แม้ว่ารายได้ที่ได้จะไม่มากนักแต่ลุงสิทธิและวิทกล่าวถึงกิจการเล็กๆของพวกตนว่าเป็นการเริ่มต้นปีแรกที่ดี ดีกว่าใช้พื้นที่เพื่อเป็นที่เลี้ยงควายเพียงอย่างเดียว และเชื่อว่าปีต่อไปจะเป็นที่รู้จักมากขึ้น อีกทั้งเมื่อหมดเทศกาลแล้วเต็นท์สามารถเก็บไว้ใช้ในปีต่อไปได้เช่นเดียวกับห้องน้ำห้องส้วม และพื้นที่ดินสามารถนำมาทำนาได้ ไม่มีอะไรเสียหาย เพราะฉะนั้นการทำกิจการลานกางเต็นท์เท่ากับว่าเสียค่าใช้จ่ายเพียงค่าสร้างห้องน้ำและค่าเต็นท์ในปีแรกเท่านั้น แต่ปัญหาที่พบในช่วงปีปัจจุบันซึ่งเป็นปีที่สองนี้คือการทำนาที่ล่าช้าลงเนื่องจากทางอบต. มีโครงการซ่อมลำเหมืองหลักส่งน้ำจากห้วยแม่เย็นกระจายเข้าสู่ลำเหมืองย่อยเพื่อส่งไปยังพื้นที่นาของหมู่บ้าน แม้ว่าปัจจุบันจะยังคงใช้ได้แต่ปูนที่ฉาบไว้หลุดล่อนออกในบางส่วน ซึ่งการซ่อมแซมครั้งนี้คือการฉาบปูนใหม่เพื่อให้แข็งแรงขึ้นกว่าเดิม แต่การรอนงบประมาณทำให้การก่อสร้างล่าช้าซึ่งหมายถึงการปลูกนาจะล่าช้าตามไปด้วยและอาจจะเกี่ยวข้าวและปรับพื้นที่เพื่อกางเต็นท์ไม่ทันกับฤดูท่องเที่ยว ซึ่งในส่วนนี้ลุงสิทธิยังคงกล่าวถึงอย่างเป็นกังวลแต่กระนั้นก็ยังคงเลือกที่จะทำนาเพื่อเก็บข้าวไว้กินในปีต่อไปมากกว่าจะปรับพื้นที่เพื่อรอนักท่องเที่ยวในฤดูท่องเที่ยว ซึ่งนั่นสะท้อนให้เห็นถึงการเลือกที่จะลดความเสี่ยงในเรื่องของรายได้ รายรับรายจ่าย โดยเลือกความแน่นอนเรื่องข้าวในยุ้งฉางซึ่งสามารถประกันรายจ่ายที่จะยังคงเดิม มากกว่าการเสี่ยงรอนักท่องเที่ยวที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าจะสามารถสร้างรายได้มหาศาลหรือจะเป็นเหมือนปีที่ผ่านมามีคนเข้าพักเพียงช่วงปีใหม่เท่านั้น

การดำเนินการของผู้ประกอบการท้องถิ่นทั้งสองกลุ่มพบว่ามี การดำเนินการที่ตั้งอยู่บนฐานของความคิดเรื่อง ความเสี่ยง โดยผู้ประกอบการส่วนใหญ่เลือกที่จะคงอาชีพเดิมซึ่งเป็นอาชีพที่ตนมีทักษะ ชำนาญเช่นในเรื่องการเกษตร การค้า หรือการเป็นช่างฝีมือทำไม้ หลายครอบครัวยังคงรักษาพื้นที่เกษตรไว้เพื่อปลูกข้าวไร่ซึ่งเป็นอาหารหลักของครัวเรือนซึ่งแน่นอนกว่าการใช้ที่ดินผืนดังกล่าวไปสร้างที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่สามารถสร้างรายได้แค่ในช่วงฤดูท่องเที่ยวเท่านั้น นอกจากนี้ผู้ประกอบการกลุ่มนี้ยังให้ความสำคัญกับการรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก ซึ่งในส่วนนี้มีความแตกต่างอย่างมากกับผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนนอก โดยจะพบว่าปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ในชุมชนที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนนอกและชุมชนนั้นมักเกิดขึ้นเนื่องจากสาเหตุของการไม่เข้าใจหรือไม่พยายามเข้าใจในกฎของชุมชน และมีการมองการดำเนินการธุรกิจท่องเที่ยวว่าเป็นเพียงธุรกิจที่สร้างรายได้ไม่ใช่ธุรกิจที่ต้องพึ่งพาชุมชนโดยรอบ

นอกจากนี้ยังพบความแตกต่างระหว่างผู้ประกอบการคนนอกและคนในว่าในกลุ่มของผู้ประกอบการแบบมีอาชีพและแบบยึดหยุ่นเองก็มีความแตกต่างในระดับวิถีคิดและปฏิบัติการ โดยจะพบว่าระดับความเข้มข้นของความเป็นมีอาชีพหรือความยึดหยุ่นมีความแตกต่างอย่างเห็น

ได้ชัด สำหรับผู้ประกอบการแบบมืออาชีพซึ่งเป็นคนนอกนั้น ความเป็นมืออาชีพถูกจัดวางอยู่บน ความเป็นระเบียบ มีกฎเกณฑ์ และแบบแผน ตำแหน่งแห่งที่ของคนมักถูกจัดวางอย่างแน่ชัดเช่นคน สวน พนักงานทำความสะอาด แม่ครัว เป็นลักษณะงานที่ไม่มีการลื่นไหลปรับเปลี่ยน ต่างต้องทำ หน้าที่อย่างเคร่งครัดและเป็นระบบเช่นมีการจัดทำบัญชี มีการคำนวณรายรับรายจ่าย เมื่อเกิดปัญหา หรือข้อผิดพลาดอาจต้องมีการประชุมเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาเป็นเสมือนองค์กรเล็กๆที่ขับเคลื่อน ไปอย่างเป็นระบบโดยกลไกส่วนย่อยที่ต้องทำงานอย่างเที่ยงตรง ต่างกับผู้ประกอบการคนในที่มี ลักษณะเป็นมืออาชีพ เพราะถึงแม้ว่าจะมีรายได้หลักมาจากธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแต่ลักษณะ การดำเนินธุรกิจมักไม่เคร่งครัดหรือเป็นระบบเท่ากับการประกอบกิจการของผู้ประกอบการซึ่งเป็น คนนอก การดำเนินธุรกิจมักอาศัยการเรียนรู้ลองผิดลองถูกจากประสบการณ์จริงซึ่งหมายถึงความ ยืดหยุ่นที่มากกว่าเมื่อเทียบกับการดำเนินการของผู้ประกอบการมืออาชีพซึ่งเป็นคนนอก โดยเฉพาะ หน้าที่ที่แต่ละคนต้องดูแลรับผิดชอบนั้นถึงแม้ว่าจะมีการแบ่งหน้าที่ชัดเจนแต่ก็มักมีความลื่นไหล เช่นแม่บ้านทำความสะอาดอาจต้องเข้าไปช่วยในครัวในบางครั้ง หรือคนสวนอาจต้องเปลี่ยนไปขับ รถรับส่งลูกค้า

เช่นกันกับในระดับของผู้ประกอบการแบบยืดหยุ่น ความยืดหยุ่นของผู้ประกอบการซึ่ง เป็นคนนอกกับผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในนั้นมีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในเรื่อง ของการประกอบกิจการ จริงอยู่ที่ผู้ประกอบการคนในแบบยืดหยุ่นจะมีรายได้บางส่วนมาจากการ เข้าร่วมในธุรกิจท่องเที่ยว แต่รายได้หลักของครัวเรือนนั้นยังคงมาจากภาคเกษตร การค้า และรับจ้าง ดังนั้นในด้านการบริหารจัดการธุรกิจจึงไม่เข้มงวดมากเท่าผู้ประกอบการคนนอกซึ่งมีรายได้หลัก จากธุรกิจท่องเที่ยว เห็นได้ชัดจากกระบวนการแก้ปัญหาในการดำเนินธุรกิจที่ผู้ประกอบการคนใน มักมีความลื่นไหลมากกว่าเช่นการปรับเปลี่ยนพื้นที่กางเต็นท์ไปทำการเกษตรหากพบว่ามี ความเสี่ยงในการดำเนินกิจการที่พิก ซึ่งความเสี่ยงในที่นี้อาจหมายถึงปริมาณข้าวที่อาจไม่เพียงพอต่อการ บริโภคในครัวเรือนในรอบปี แตกต่างจากผู้ประกอบการคนนอกที่มีรายได้หลักจากการดำเนิน กิจการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ความยืดหยุ่นในการดำเนินกิจการไม่ได้หมายถึงการเลือกที่จะทำ หรือไม่ทำแต่เป็นการปรับรูปแบบการดำเนินกิจการให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยมีเงื่อนไขอยู่บนความสามารถในการจัดการเรื่องทุนที่ตนถือครอง เช่นอาจต้องมีการขุดริด ตนเองด้วยการทำงานหนักขึ้นเพื่อลดความเสี่ยงในการจ่ายเพื่อจ้างแรงงานเพิ่ม แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพื่อ รักษากิจการของตนให้ดำเนินต่อไปได้ ระดับความยืดหยุ่นของผู้ประกอบการคนในและคนนอกจึง มีความแตกต่างกันเช่นเดียวกับระดับความเสี่ยงที่ส่งผลต่อการตัดสินใจใดๆ

4.3 สรุป

การให้นิยามความหมายการท่องเที่ยวที่แตกต่างของเหล่าผู้ใช้พื้นที่บ้านแม่เย็นในฐานะสถานที่ท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดรูปแบบการใช้พื้นที่และการสร้างปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ต่างกันการมองพื้นที่ท่องเที่ยวโดยปราศจากการเชื่อมโยงกับนักท่องเที่ยวก่อให้เกิดปรากฏการณ์การใช้พื้นที่ที่ปราศจากข้อระวังในการอยู่ร่วมกับชาวบ้าน ปัญหาที่เกิดตามมาคืออคติที่เกิดต่อนักท่องเที่ยวและการมองชาวบ้านเป็นจุดดำในสถานที่ท่องเที่ยวที่ทำให้รรถรสของการเสพย์สถานที่นั้นๆลดลง เมื่อการท่องเที่ยวเป็นเพียงการเข้ามาเพื่อชื่นชมสถานที่และมองชาวบ้านเป็นเพียงองค์ประกอบที่อยู่ติดในสถานที่นั้นๆ การท่องเที่ยวแบบฉาบฉวยของนักท่องเที่ยวที่ใช้พื้นที่ในช่วงระยะเวลาสั้นจึงก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างเจ้าของพื้นที่และผู้มาเยือนที่เพิ่มมากขึ้น ในปัจจุบันธุรกิจท่องเที่ยวที่ปรับตัวเพื่อตอรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นทุกขณะ ภายใ้ความเชื่อที่่านักท่องเที่ยวแบบฉาบฉวยดังกล่าวจะสามารถกระตุ้นเศรษฐกิจและทำให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่จะส่งผลให้เกิดการจ้างงานในชุมชนมากขึ้น แต่ในทางกลับกันกลับพบว่ารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวตั้งอยู่บนฐานของความรู้ึกรูปแบบหนึ่งที่ต้องเป็นระบบระเบียบและมีการลงทุนที่สูง พื้นที่ของการสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จึงถูกปรับไปสู่ผู้ที่มีความพร้อมทั้งในเรื่องทุนและความรู้ซึ่งมักเป็นคนนอก เช่นนักลงทุนจากต่างถิ่น เมื่อการสนับสนุนการท่องเที่ยวให้เป็นไปเพื่อตอรับนักท่องเที่ยวแบบฉาบฉวยนี้เพิ่มมากขึ้น จึงเท่ากับเป็นการเร่งให้เกิดการเข้ามาลงทุนของนักลงทุนต่างถิ่นที่เพิ่มมากขึ้นและเท่ากับเป็นการเพิ่มช่องว่างระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้านมากขึ้น

แต่กระนั้นชาวบ้านก็ไม่ได้อยู่เฉยเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของพื้นที่ท่องเที่ยว เนื่องจากนักท่องเที่ยวไม่ได้มีเพียงนักท่องเที่ยวฉาบฉวยที่เข้ามาใช้พื้นที่ในระยะเวลาสั้น แต่ยังมีนักท่องเที่ยวที่มีการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกับชุมชนเช่นกันกับผู้ประกอบการที่ดำเนินธุรกิจแบบยืดหยุ่นและอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เงื่อนไขของการอยู่ร่วมกับชุมชนเจ้าของพื้นที่ ในส่วนนี้จึงเป็นช่องทางให้กับชาวบ้านได้มีเข้าไปเรียนรู้ถึงการสร้างปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยว และการเรียนรู้การดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว โดยจะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่แล้วกิจการที่เปิดรับชาวบ้านเข้าทำงานและที่ชาวบ้านเลือกเข้าไปทำงานนั้นมักเป็นกิจการที่มีการดำเนินการแบบยืดหยุ่น ลักษณะเป็นการบริหารจัดการแบบครอบครัวมากกว่ากิจการที่มีแบบแผนตายตัว การดำรงอยู่ของธุรกิจและนักท่องเที่ยวรูปแบบนี้จึงเป็นเสมือน โอกาสในการเรียนรู้ของชาวบ้านยังคงอยู่ แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่าธุรกิจประเภทนี้ลดจำนวนลงเรื่อยๆสาเหตุเนื่องมาจากการแข่งขันในตลาดท่องเที่ยวที่สูงและบีบให้กลุ่มทุนขนาดเล็กค่อยๆปิดตัวลง การเข้ามาของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ที่เพิ่มต้นทุนในการผลิตส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวในพื้นที่สูงขึ้นและบีบให้นักท่องเที่ยวแบบประหยัดลดจำนวนลงเหลือ

เพียงนักท่องเที่ยวที่ฉาบฉวย ชาวบ้านจึงต้องมีการปรับที่จะรับมือกับนักท่องเที่ยวและนักลงทุนกลุ่มนี้ โดยการพยายามแทรกเข้าสู่ธุรกิจท่องเที่ยวผ่านจุดอ่อนของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ในเรื่องของจำนวนที่พักที่ยังคงขาดแคลนอยู่เสมอตลอดฤดูกาลท่องเที่ยว โดยชาวบ้านเลือกที่จะหยิบใช้ทุนที่ตนมีอยู่เช่นการถือครองที่อยู่อาศัย ผืนดินว่างเปล่า ซึ่งถูกเอามาปรับใช้เป็นบ้านให้เช่าหรือลานกางเต็นท์ การดำเนินกิจการของชาวบ้านจึงไม่ใช่ในลักษณะของการลงทุนจำนวนมากเพื่อหวังกำไรมหาศาลแต่เป็นการเลือกที่จะหยิบใช้ทุนที่ตนมีอยู่มาประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ของแนวโน้มการท่องเที่ยวขณะนั้น และอยู่ภายใต้เงื่อนไขสำคัญคือการดำเนินกิจกรรมใดๆที่ไม่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการดำรงชีวิตปกติของครัวเรือน

The logo of Chiang Mai University is a circular emblem. In the center is a detailed illustration of an elephant standing and facing left. Above the elephant's head is a traditional Thai decorative element, a 'phra' (a crown-like structure). The elephant is surrounded by a circular border containing the text 'CHIANG MAI UNIVERSITY 1964'. On either side of the elephant, there are stylized floral or sunburst motifs. The entire logo is rendered in a light gray color.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 5

พื้นที่ท่องเที่ยว พื้นที่ของการแทรกตัวและต่อรอง

จากบทที่แล้วผู้ศึกษาพยายามแสดงให้เห็นภาพของความหลากหลายของผู้คนที่เข้าใช้พื้นที่บ้านแม่เย็นทั้งในฐานะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและแหล่งประกอบธุรกิจ ที่แต่ละคนต่างก็พกนิยามการท่องเที่ยวของตัวเองมาใช้ในพื้นที่ทำให้รูปแบบการใช้พื้นที่ทั้งเพื่อการท่องเที่ยวและการดำเนินธุรกิจเต็มไปด้วยความหลากหลาย ตัวชาวบ้านเองก็พยายามแทรกเข้าสู่ธุรกิจท่องเที่ยวนี้ผ่านทางความคาดหวังของนักท่องเที่ยวและเจ้าของกิจการ แต่หากมองย้อนไปในประวัติศาสตร์ของพื้นที่จะเห็นได้ว่าเมืองปายในฐานะเมืองท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อบ้านแม่เย็นนั้น ถูกสร้างใส่ความหมายอยู่ตลอดเวลา ซึ่งส่งผลกระทบต่อรูปแบบนักท่องเที่ยวและนักลงทุนที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด ในส่วนนี้ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ที่จะปรับเพื่ออยู่ร่วมและต่อต้านในบางแง่มุม เพื่อให้ตนเองมีจุดยืนบนพื้นที่ของตน ในบทนี้ผู้ศึกษาจึงนำเสนอภาพของการแทรกตัวเข้าสู่การเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจท่องเที่ยวของชาวบ้านบ้านแม่เย็น ที่เต็มไปด้วยความหลากหลายของยุทธวิธีแต่มีจุดมุ่งหมายร่วมกันคือการพยายามรักษาพื้นที่ของตนไว้ในสภาวะของการเป็นเมืองท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

ในเขตบ้านแม่เย็นมีการเปิดเป็นสถานประกอบการทั้งสิ้น 65 แห่ง ซึ่งในที่นี้หมายรวมถึงการเปิดเป็นกิจการที่พัก เกสเฮาส์ บ้านเช่า ธุรกิจค้าขาย เช่นร้านของชำ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก เจ้าของกิจการมีทั้งผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านเองแต่ส่วนใหญ่มักเป็นคนนอกที่เข้ามาซื้อ เช่า บ้านหรือ ที่ดินเพื่อใช้ดำเนินธุรกิจ การขยายตัวของสถานประกอบการสามารถเห็นได้ชัดจากการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอย ทั้งในเขตหมู่บ้านและในเขตพื้นที่เกษตรกรรม แม้ว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่จะเป็นคนนอกแต่คนในบ้านแม่เย็นเองกลับมีส่วนอย่างมากในการดำเนินกิจการของพวกเขาเหล่านั้น ถึงแม้ว่าตัวชาวบ้านจะไม่ได้เข้าร่วมธุรกิจในฐานะผู้ประกอบการอย่างเต็มตัวแต่กลับเป็นแรงงานสำคัญที่ช่วยให้กิจการสามารถดำเนินต่อไปได้ การเข้าร่วมในธุรกิจท่องเที่ยวนั้นเกือบจะพูดได้ว่าทุกครัวเรือนมีส่วนในกิจการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน ทั้งทางตรงและทางอ้อม

5.1 ความหลากหลายของระดับในการเข้าร่วมธุรกิจท่องเที่ยว

สามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มๆ ได้สามกลุ่มคือ

5.1.1 กลุ่มที่เข้าร่วมอย่างเต็มตัว ชาวบ้านในกลุ่มนี้คือกลุ่มคนที่เข้าร่วมในธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างเต็มตัว เต็มเวลาและยึดกิจการงานเหล่านั้นเป็นอาชีพหลัก ที่สร้างรายได้หลักให้กับครัวเรือน โดยส่วนใหญ่แล้วผันตัวจากเกษตรกรกรรมเข้าสู่ธุรกิจท่องเที่ยวโดยเลือกประกอบกิจการของตนเองเช่นเป็นเจ้าของเกสเฮาส์ เจ้าของบ้านเช่า และรับจ้างทั่วไปในภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเช่นเป็นแม่บ้านในเกสเฮาส์ ร้านอาหาร เป็นช่างก่อสร้าง เป็นช่างเย็บผ้าเพื่อผลิตสินค้าที่ระลึก และเสื้อผ้าให้กับร้านขายของที่ระลึกในหมู่บ้าน

ป่าพร พี่สายัญ พี่แดง เป็นตัวอย่างของชาวบ้านที่ผันตัวไปเป็นเจ้าของกิจการเต็มตัวทั้งหมดดำเนินกิจการที่ปัก โดยใช้สิ่งที่ตนมีอยู่แล้วเป็นทุนในการดำเนินธุรกิจ ทั้งทุนการเงิน ที่ดิน และเครือข่าย โดยทั้งหมดมีสำรับราชการ ซึ่งเป็นฐานทุนการเงินในการเปิดกิจการและเป็นส่วนช่วยในการการันตีรายได้ที่แน่นอนในแต่ละเดือน นอกจากนี้ทั้งหมดยังเป็นลูกหลานของบ้านแม่เย็น ที่มีทั้งที่ดินและเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ช่วยลดต้นทุนในการดำเนินธุรกิจลง เกสเฮาส์ทั้งสามแห่งจัดได้ว่าเป็นเกสเฮาส์ที่มีชื่อเสียงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะมีคนนอกเข้ามาเปิดกิจการที่ปักเพิ่มมากขึ้นหลายเท่าตัวแต่กิจการทั้งสามแห่งก็ยังคงดำรงอยู่ได้ พี่สายัญแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า เพราะคนทำธุรกิจบนที่ดินของตนเองทำให้ไม่มีต้นทุนในเรื่องของค่าเช่าหรือเงินก้อนที่ต้องนำมาซื้อหาที่ดิน แต่ก็ต้องมีการเรียนรู้ที่จะประกอบธุรกิจทั้งเรื่องความต้องการของลูกค้า การจัดการที่ปักให้สามารถดึงดูดลูกค้าให้มาปักได้ตลอดทั้งปี ซึ่งในส่วนนี้เป็นสิ่งที่ต้องค่อยๆเรียนรู้และทดลองทำ สำหรับกิจการที่ปักทั้งสามแห่งค่อนข้างแตกต่างกันในเรื่องเป้าหมายของกลุ่มลูกค้า รูปแบบเกสเฮาส์ที่แตกต่างส่งผลต่อกลุ่มลูกค้าที่แตกต่าง โดยจะพบว่าเกสเฮาส์ของพี่สายัญมีการจัดตกแต่งที่ปักที่เหมาะสมกับกลุ่มคนไทยที่ต้องการความสะดวกสบายเป็นหลัก อีกทั้งยังสามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่มได้ เนื่องจากการจัดเตรียมห้องพักรักษาขนาดใหญ่ไว้ แต่ในกรณีเกสเฮาส์ของป่าพรและพี่แดงเน้นความเป็นส่วนตัว เงียบสงบและราคาไม่แพง และที่ตั้งเกสเฮาส์ที่แยกออกไปจากถนนสายหลักของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวต่างชาติ การมีกลุ่มเป้าหมายที่แน่นอนจึงส่งผลต่อการเรียนรู้และฝึกทักษะที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินกิจการ โดยพบว่า หากเทียบความสามารถในการเรียนรู้ด้านภาษาอังกฤษระหว่างผู้ประกอบการทั้งสามกับชาวบ้านคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน พบว่าเจ้าของกิจการเหล่านี้มีการเรียนรู้ด้านภาษาที่ดีกว่า สาเหตุหลักมาจากความจำเป็นที่จะต้องใช้ในการดำเนินกิจการ (ทั้งสามไม่ได้เข้าอบรมภาษาอังกฤษเมื่อมีการเปิดอบรมในหมู่บ้าน ในขณะที่ชาวบ้านคนอื่นเข้าร่วมอบรมภาษาอังกฤษเบื้องต้นเมื่อครั้งเริ่มดำเนินกิจกรรมไค้ชุมชน แต่ไม่ได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวันทำให้ส่วนใหญ่ลืมและไม่สามารถสื่อสารได้เมื่อจำเป็นต้องใช้)

ครอบครัวที่ป็นเป็นหนึ่งในครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นรายได้หลัก โดยที่ป็น ภรรยา ยึดอาชีพช่างเย็บผ้าตามสั่งจากร้านขายของที่ระลึกในหมู่บ้าน สินค้าส่วนใหญ่ประกอบด้วยเสื้อ กระโปรง ชุดสตรียาว กระเป๋า เนื่องจากร้านขายของที่ระลึกเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสถานที่ท่องเที่ยว สินค้าที่ระลึกจึงจำเป็นต้องมีวางขายตลอดปี นั่นทำให้ที่ป็นมีงานเย็บผ้าตลอดทั้งปีเช่นกัน แต่ระดับของจำนวนสินค้าที่ต้องผลิตจะมากขึ้นตามแต่ช่วงเวลา ส่วนใหญ่แล้วงานเย็บผ้าจะมีมากช่วงปลายปีซึ่งเป็นฤดูท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นส่งผลโดยตรงต่อปริมาณการผลิตที่ต้องเพิ่มตามไปด้วย และเช่นเดียวกับรายได้ที่ขยับตัวสูงขึ้น ราคาจ้างสำหรับกระโปรงและเสื้ออยู่ที่ตัวละหนึ่งร้อยบาท ถ้าเป็นชุดสตรียาวมีการตกแต่งลวดลาย ราคาอาจขยับสูงถึงหนึ่งร้อยห้าสิบบาทต่อชุด ในขณะที่กระเป๋าย่อมสะดวกอยู่ที่ยี่สิบถึงห้าสิบบาทตามแต่ความยากง่ายของแบบและความหนาบางของเนื้อผ้า ในบางวันที่ป็นสามารถตัดเย็บเสื้อได้ถึงสองตัวซึ่งนั่นหมายความว่าที่ป็นสามารถสร้างรายได้วันละสองถึงสามร้อยบาท แต่หากเป็นช่วงฤดูท่องเที่ยวการผลิตอาจต้องเร่งเป็นสองเท่า ในขณะที่ที่ป็นเย็บผ้าอยู่ที่บ้านฝ่ายสามี พี่สน ซึ่งมีอาชีพเป็นช่างไม้มักออกไปทำงานเป็นช่างตามหมู่บ้าน ส่วนใหญ่แล้วเป็นงานที่ถือว่าจ้างโดยเจ้าของกิจการที่พักทั้งสร้าง ซ่อม ตกแต่งรายได้อยู่ที่วันละสองร้อยถึงสองร้อยห้าสิบบาท บ้างก็เป็นงานจ้างเหมา ที่เหมาจ่ายค่าแรงตามลักษณะ และปริมาณของงาน ในขณะที่ลูกสาวคนเดียวซึ่งเรียนอยู่ในระดับชั้นมัธยมมีรายได้เสริมช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์จากการช่วยงานในร้านขายของที่ระลึกใกล้บ้านซึ่งได้ค่าแรงวันละหนึ่งร้อยบาท จะเห็นว่ารายได้ของครัวเรือนที่ป็นมีการพึ่งพิงอยู่กับการท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยรายได้ของครัวเรือนจะไม่แน่นอนแต่ขยับขึ้นลงตามแต่ละช่วงเวลาของปี ยิ่งใกล้ฤดูหนาวซึ่งเป็นฤดูท่องเที่ยวของเมืองปายรายได้ของครัวเรือนก็ยิ่งขยับสูงขึ้น แม้ว่าที่ป็นจะมีค่าใช้จ่ายในส่วนของการศึกษาลูก แต่ทั้งที่ป็นและพี่สนก็สามารถเก็บเงินปลูกบ้านปูนสองชั้นและบ้านไม้ชั้นเดียวอีกหนึ่งหลัง(สำหรับเช่า) ซึ่งที่ป็นให้ความเห็นเกี่ยวกับรายรับรายจ่ายของครอบครัวว่าไม่ถึงขั้นสบายมาก เพราะไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับการทำงานในแต่ละช่วงเวลา แต่ก็ดีกว่าต้องไปทำงานรับจ้างในเมืองที่เสียทั้งค่าอาหารและค่าที่พัก (ทั้งที่ป็นและพี่สนเคยเป็นแรงงานรับจ้างในกรุงเทพฯ ที่ป็นรับจ้างเป็นแม่บ้านและพี่สนเป็นช่างก่อสร้างทั้งในกรุงเทพฯและเชียงใหม่) นอกจากครอบครัวของป็นแล้วยังมีชาวบ้านในหมู่บ้านแม่เย็นอีกประมาณสิบเปอร์เซ็นต์ของชาวบ้านทั้งหมดที่เข้าสู่การเป็นแรงงานเต็มตัวในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะเดียวกับครอบครัวที่ป็นคือไม่ได้มีกิจการเป็นของตนเองและหลุดออกจากอาชีพเกษตรกร ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งเข้าสู่ธุรกิจท่องเที่ยวอย่างเต็มตัวแต่ในฐานะของผู้ที่มีทุนใน การดำเนินกิจการเอง

กรณีพี่สนและพี่ปิ่นนั้น ทั้งคู่เลือกที่จะไม่เปิดกิจการเป็นของตนเองภายใต้เหตุผลที่ว่า ทั้งคู่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจและไม่มีเครือข่ายมากพอที่จะช่วยเหลือได้เมื่อกิจการเกิดปัญหา ในกรณีนี้จะเห็นได้ว่าต่างออกไปอย่างสิ้นเชิงกับ แคน เด็กหนุ่มเจ้าของกิจการร้านสัก

แคน เด็กหนุ่มวัย 25 ปี เจ้าของกิจการร้านสักในเมือง เขาลงทุนทำร้านเองหลังจากที่ร่วมหุ้นกับเพื่อนชาวไทยแล้วประสบปัญหา แคนกล่าวถึงการเปิดกิจการร้านสักว่าเป็นธุรกิจที่ต้องใช้ทุนสูง ทั้งอุปกรณ์ในร้าน สีสำหรับสัก เครื่องสัก การตกแต่งร้านให้ดูน่าสนใจภายใต้หลักเกณฑ์เรื่องความสะดวก และที่สำคัญคือต้องมีฝีมือในระดับที่สามารถแข่งกับร้านใหญ่ๆ ในเมืองได้ แคนเลือกที่จะเช่าร้านในเมืองหลังจากที่ลองเปิดร้านในหมู่บ้านแม่เหียนแล้วประสบปัญหาเรื่องจำนวนลูกค้าที่น้อยเกินกว่าที่ตั้งเป้าไว้ เนื่องจากบ้านของเขาตั้งอยู่ในซอยขนาดเล็กที่แยกออกจากถนนสายหลักของหมู่บ้าน ร้านใหม่ของแคนค่าเช่าเดือนละหกพันบาท ซึ่งต้องจ่ายทีละครึ่งปีเป็นเงินสามหมื่นหกพันบาท รวมค่าอุปกรณ์ตกแต่งต่างๆ แคนต้องจ่ายเกือบห้าหมื่นบาทเมื่อแรกย้ายเข้า แม้ว่าเงินก้อนใหญ่ที่ต้องเสียไปในคราวเดียวแต่แคนมองว่าเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าเพราะในบางเดือนเขาสามารถทำเงินได้มากถึงสี่หมื่นบาท แคนให้เหตุผลในการกล้าที่จะลงทุนขนาดนี้ว่า เขามั่นใจในฝีมือการสักที่เป็นที่ชื่นชอบของลูกค้าต่างชาติ ซึ่งจะเห็นได้จากการมีลูกค้าเข้ามาสอบถามและตัดสินใจสักที่ร้านเก่า(ร่วมหุ้นกับเพื่อน) แทบทุกวัน ส่วนเรื่องเงินนั้นผู้ศึกษาพบว่านอกจากเงินเก็บส่วนตัวแล้ว แคนยังได้รับความช่วยเหลืออยู่บ่อยครั้งจากพ่อของเขาซึ่งเป็นข้าราชการบำนาญ การลงทุนซื้ออุปกรณ์หรือจ่ายค่าร้านจึงไม่ใช่เรื่องยากเกินกำลัง ประกอบกับทำเลที่ตั้งร้านใหม่ซึ่งเป็นแหล่งกึ่งคิมของนักท่องเที่ยวยิ่งช่วยเสริมสร้างความมั่นใจของเขาในการเปิดร้านมากยิ่งขึ้น สำหรับแคนแล้วสิ่งที่เป็นอุปสรรคในการประกอบกิจการร้านสักไม่ใช่ปัญหาเรื่องเงินหรือฝีมือ แต่กลับเป็นปัญหาในเรื่องการสื่อสารกับคนต่างชาติผ่านภาษาอังกฤษ ซึ่งในส่วนนี้เขาเลือกที่จะแก้ปัญหาโดยการให้เพื่อนชาวต่างชาติที่สามารถพูดภาษาไทยได้ช่วยเป็นล่ามในกรณีที่ลูกค้าต้องการรายละเอียดปลีกย่อยมากกว่าแบบสักตัวอย่างที่ทางร้านจัดเตรียมไว้ และหักรายได้ร้อยละสิบของการสักแต่ละครั้งให้กับเพื่อนคนดังกล่าวเป็นค่าเสียเวลา และตัวเขาเองก็มีการเรียนรู้ที่จะพัฒนาความรู้ทั้งในส่วนของการสื่อสารภาษาอังกฤษและฝีมือการสักอย่างต่อเนื่อง

“เราจะอยู่เฉยๆ ไม่ได้พี่ มันแข่งขันสูง แค่ในเมืองนี้ร้านสักก็ตั้งเกือบสิบร้านแล้ว ถ้าเราทำลาชยากๆ ได้ ลูกค้าเห็นว่ามีตัวเลือกเยอะ ทำได้เยอะกว่าร้านอื่น เขาก็เลือกเรา แต่ถ้าเขาทำไปแล้วไม่ดี เขาไปบอกเพื่อนคนอื่น เราก็เสียลูกค้าอีก ตอนที่ทำร้านที่บ้านลูกค้ามันเข้าไปไม่ถึง เราก็ต้องออกมาหาเขาเอง ตรงนี้ทำเลดี ราคาพอสู้ได้ อย่างน้อยเขาเข้ามาดูลาช ถ้าเขาอยากสักเมื่อไหร่เขาก็อาจจะย้อนกลับมา”

จะเห็นได้ว่าการเลือกที่จะมีกิจการเป็นของตนเองนั้น ปัจจัยที่ส่งเสริมคือทุน ทั้งทุนการเงิน และทุนวัฒนธรรม กล่าวคือ การมีทุนสำรองที่เป็นเครื่องการันตีว่าแม้ว่ากิจการจะไม่สามารถสร้างผลกำไรได้ในบางเดือนแต่ครอบครัวก็จะยังมีรายรับจากเงินเดือนประจำที่แน่นอน ในส่วนนี้เป็นเครื่องการันตีความเสี่ยง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการตัดสินใจดำเนินกิจการและส่วนใหญ่นั้นแล้วการมีที่ดินเป็นของตนเองนั้นเป็นส่วนเสริมการตัดสินใจ ซึ่งหมายความว่าถึงการลดต้นทุนในการลงทุนลงอีกส่วนหนึ่ง สำหรับทุนทางวัฒนธรรมทั้งการมีเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆที่จะสามารถช่วยดึงลูกค้า หรือจัดหาแรงงานราคาถูก เป็นส่วนที่ช่วยอย่างมากในการเสริมให้มีความมั่นใจในการประกอบกิจการมากขึ้น สำหรับผู้ที่ไม่มีทุนดังนั้นก็มักเลือกที่จะเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจท่องเที่ยวในอีกรูปแบบหนึ่งคือการเข้าร่วมอย่างไม่เต็มตัว

5.1.2 กลุ่มที่เข้าร่วมบางส่วน ชาวบ้านในกลุ่มนี้เป็นผู้ที่เข้าร่วมในธุรกิจท่องเที่ยวในบางส่วนกล่าวคือ ไม่ได้ใช้เวลาทั้งหมด ไปกับการประกอบกิจการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว แต่ถูกใช้เป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้เพิ่มจากงานประจำ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร อาชีพเสริมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ชาวบ้านเลือกทำคือ ขายของที่ระลึกหน้าวัดพระธาตุ การเป็นแรงงานรับจ้างในบางช่วงเวลาเช่นหลังฤดูเก็บเกี่ยวหรือระหว่างรอการเก็บเกี่ยว แรงงานผู้ชายมักผันตัวเองไปเป็นแรงงานรับจ้างในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเช่นเป็นช่างปูน ช่างไม้ ช่างไฟฟ้า เป็นไกด์นำเดินป่าสู่น้ำตกแม่เย็น บางส่วนใช้พื้นที่นาหลังเก็บเกี่ยวเป็นที่กางเต็นท์ และบางส่วนที่แบ่งบ้านให้เช่าพักรายคืนในช่วงเทศกาลปีใหม่ซึ่งที่พักไม่เพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว รายได้ที่เกิดจากการเข้าร่วมในธุรกิจท่องเที่ยวของชาวบ้านกลุ่มนี้มักเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอนประกอบกับการไม่มีทุนมากพอที่จะพัฒนาให้กลายเป็นอาชีพหลัก จึงเป็นสาเหตุให้อาชีพเหล่านี้ต้องวางตัวอยู่ในสถานะอาชีพเสริม

น้ำผัด หนึ่งในชาวบ้านที่มีการแบ่งบ้านให้เช่ารายคืนในช่วงเทศกาลปีใหม่ซึ่งเป็นเวลาที่นักท่องเที่ยวจำนวนมากไม่มีที่พัก น้ำผัดแบ่งพื้นที่บ้านปูนสองชั้นออกเป็นส่วนของครอบครัว (ชั้นบน) และส่วนแบ่งให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก (ชั้นล่าง) นักท่องเที่ยวทั้งหมดที่เข้าพักเป็นคนไทยซึ่งไม่สามารถหาที่พักได้ในช่วงเทศกาลเช่นคืนวันลอยกระทง คืนวันปีใหม่ โดยน้ำผัดจะเชิญโบยโฆษณาไปติดไว้ในเมือง ในนั้นจะมีเบอร์โทรให้ติดต่อสอบถาม สำหรับบ้านของน้ำผัดสามารถรับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ได้สิบถึงสิบห้าคน ในราคาห้องพักห้าสิบถึงสองร้อยบาทต่อคนต่อคืน สิ่งที่ต้องจัดเตรียมไว้ให้คือ เครื่องนอน หมอน มุ้ง ปกติแล้วอาชีพหลักของน้ำผัดคือ การทำเกษตรกรรมปลูกข้าว และปลูกกระเทียม ซึ่งนับได้ว่าเป็นครัวเรือนสุดท้ายของบ้านแม่เย็นที่ยังคงปลูกกระเทียมขาย น้ำผัดแสดงความเห็นเกี่ยวกับการปลูกกระเทียมว่าปัจจุบันต่างจากในอดีตเมื่อสิบปีก่อนที่การ

ปลูกกระเทียมและการปลูกข้าวเป็นอาชีพคู่กัน โดยชาวบ้านจะเกี่ยวข้าวและเก็บฟางข้าวไว้เพื่อคลุมแปลงกระเทียม ในช่วงเวลาดังกล่าวราคากระเทียมยังคงสูง ราคาขายส่งอยู่ที่กิโลกรัมละสิบบาท การปลูกกระเทียมแต่ละครั้งจึงสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรครั้งละหลายหมื่นบาท เมื่อหักลบกับต้นทุนการผลิตแล้วถือว่าเป็นรายได้ที่ค่อนข้างดี แต่เมื่อสภาพดินมีความเสื่อมโทรมและมีการเพิ่มปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงมากขึ้นทำให้กระเทียมผ่อเร็วเก็บไม่ได้นาน ประกอบกับการเปิดให้กระเทียมจีนเข้ามาขายในตลาดมากขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2544 เป็นต้นมา ราคากระเทียมพื้นบ้านจึงลดลงอย่างรวดเร็ว เหลือเพียงกิโลกรัมละไม่ถึงสิบบาท (ห้าถึงสิบบาทขึ้นอยู่กับขนาดของหัว ความชื้น และราคาตลาดในขณะนั้น) ทำให้เกษตรกรผู้ปลูกกระเทียมค่อยๆหายไป สำหรับตัวน้ำผัดเองปีนี้ (พ.ศ.2551) ได้เลิกปลูกกระเทียมเนื่องจากไม่คุ้มกับการลงทุน

การเปิดบ้านเป็นที่พักรายคืนได้สร้างรายได้ให้กับน้ำผัดถึงคืนละหนึ่งพันห้าร้อยบาทถึงสามพันบาท แม้ว่าจะเป็นช่วงเวลาสั้นๆแค่ช่วงเทศกาล แต่ก็ยังเป็นอาชีพเสริมที่สร้างเงินก้อนให้กับครอบครัว กรณีนี้จะเห็นว่าตัวน้ำผัดมีทรัพยากรที่พร้อมอยู่แล้ว การตัดสินใจเปิดบ้านเป็นที่พักรายคืน น้ำผัดลงทุนเพียงซื้อเครื่องนอน ซึ่งเป็นการจ่ายเงินเพียงครั้งเดียวแต่สามารถเก็บไว้ใช้ได้ในปีต่อๆไป การแบ่งพื้นที่บ้านให้เช่าจึงเป็นกิจกรรมทางธุรกิจที่คุ้มค่าสำหรับผู้ที่มีทุนการเงินที่พร้อมจะลงทุนในครั้งแรก

การแบ่งบ้านเป็นที่พักถูกต่อ ยอดความคิดโดยองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้ ในนโยบายปี พ.ศ.2551 ภายใต้นโยบาย Home Stay ซึ่งมีเงื่อนไขในการเข้าร่วมโครงการว่าต้องมีที่พักอยู่ภายในตัวบ้าน หรือเชื่อมต่อกับบ้านของเจ้าของบ้าน โดยผู้เข้าร่วมโครงการจะได้โอกาสในการกู้ยืมเงินลงทุน 50000 บาทต่อหนึ่งหมู่บ้าน และต้องใช้คืนภายในสองปี เงินส่วนนี้ถูกคาดหวังว่าจะสามารถช่วยสนับสนุนในส่วนการซื้อเครื่องนอน แต่ในส่วนนี้ขัดกับปรากฏการณ์จริงที่ว่า บ้านของชาวบ้านเอง ไม่สามารถแบ่งแยกย่อยออกเป็นห้องพัก แต่มักมีที่พักอื่นเช่นยุ้งฉาง ที่เจ้าของสามารถย้ายเข้าไปพักชั่วคราวได้ระหว่างที่ปล่อยบ้านให้เช่า

ข้อจำกัดนี้ทำให้หมู่บ้านแม่ฮี้มีผู้ที่มีคุณสมบัติเข้าร่วมโครงการเพียงสามราย หนึ่งในสามไม่สามารถดำเนินกิจการต่อได้เนื่องจากความไม่พร้อมในเรื่องตัวบ้านทำให้ต้องถอนตัวออกไป ในที่สุด ในขณะที่อีกหนึ่งรายคือพี่คำมูน สามารถดำเนินกิจการได้เนื่องจากสายสัมพันธ์ที่มีกับเกสเฮาส์ฝั่งตรงข้ามที่ช่วยส่งลูกค้าให้ และนอกจากที่พักตามเงื่อนไขขององค์การบริหารส่วนตำบลแล้ว พี่คำมูนเองยังได้สร้างบ้านพักหลังเล็กขึ้นอีกหลังหนึ่งเพื่อเป็นบ้านเช่าลักษณะเดียวกับเกสเฮาส์ไม่มีห้องน้ำในตัว มีระเบียงไม้แยกเป็นสัดส่วนจากบ้านเจ้าของบ้าน ในช่วงเทศกาลปีใหม่ มีลูกค้าทั้งคนไทยและต่างชาติเข้าพัก รายได้จากกิจการที่พักถูกตีเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัวซึ่งได้เพิ่มจากงานประจำของพี่คำมูนเองคือเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้ และสามปีประกอบ

อาชีพขับรถโรงพยาบาลปาย นอกจากนี้ทั้งคู่ยังมีสวนมะม่วงขนาดใหญ่แต่สามารถสร้างผลผลิตออกขายได้หลายพันบาท

แม้ว่าการเปิดบ้านให้เช่าจะสามารถสร้างรายได้ให้กับเจ้าของบ้านหลายพันบาทต่อเดือนแต่สิ่งที่เจ้าของบ้านต้องเสียไปคือ ความเป็นส่วนตัวโดยเฉพาะในกรณีที่แบ่งพื้นที่ในบ้านให้เช่า

“เมื่อคืนป้านอนไม่ค่อยหลับ เขาคูยกกันทั้งคืน”

น้ำพัดเจ้าของบ้านแบ่งเช่าบ่นหลังจากลูกค้าสับห้าคนกลับไปแล้ว

“ฝรั่งมันเอาผู้หญิงมานอน เสียงดังมาก ไม่เกรงใจเราเลย พี่เลยขอร้องให้ออกไปเมื่อเช้า” พี่คำมูนบ่นถึงพฤติกรรมของฝรั่งหนุ่มที่เช่าห้องชั้นสองของบ้าน

ปัญหาเรื่องความเป็นส่วนตัวกลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้หลายคนไม่อยากเปิดบ้านให้เช่า ในขณะที่ปัจจัยหลักคือความพร้อมเรื่องสถานที่ เนื่องจากบ้านส่วนใหญ่มีการปลูกสร้างเพียงเพื่อรองรับคนในครอบครัว ไม่ได้มีเพื่อสำหรับแขกพิเศษ ส่วนใหญ่แล้ว เมื่อมีญาติของครอบครัวมาเยี่ยมพักผ่อน พื้นที่ว่างกลางบ้านที่มักถูกใช้เป็นห้องนั่งเล่น มักถูกตัดแปลงเป็นที่นอนชั่วคราว นอกจากนี้ความพร้อมเรื่องทุนในการซื้ออุปกรณ์เครื่องนอนคืออีกปัจจัยที่กีดกันให้จำเพาะผู้มีทุนเท่านั้นที่จะสามารถเปิดกิจการที่พักชั่วคราวได้

การเปิดบ้านเป็นที่พักชั่วคราวจึงกลายเป็นธุรกิจผูกขาดอยู่ที่คนมีทุนและมีอาชีพรายได้ที่มั่นคงเป็นหลัก ในขณะที่กลุ่มที่มีความพร้อมเรื่องสถานที่แต่ขาดเงินทุน เลือกที่จะจับกลุ่มเพื่อร่วมลงทุน โดยการจับกลุ่มเช่นนี้มักทำในหมู่เครือญาติเป็นหลักดังเช่นกรณีของเต็นท์ให้เช่า

นอกจากการให้เช่าที่พักจะปรากฏออกมาในรูปของบ้านเช่าแล้วในช่วงเทศกาลปีใหม่ที่ซึ่งความต้องการที่พักสูงจนที่พักทั้งหมดของเมืองซึ่งรวมทั้งบ้านเช่าของชาวบ้านไม่เพียงพอรองรับนักท่องเที่ยว เต็นท์กลายเป็นอีกทางเลือกหนึ่งซึ่งได้รับความนิยมอย่างสูง บนสถานที่ที่หลากหลายทั้งโดยภาครัฐเตรียมให้เช่นการบริการที่กางเต็นท์ในโรงเรียนปายโดยโรงเรียนปาย ลานกางเต็นท์ของการท่องเที่ยวปาย และของเอกชนเช่นลานกางเต็นท์ริมน้ำ บนภูเขา ปีใหม่ขงปี พ.ศ.2552 นี้ พื้นที่นากลายเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่ถูกปรับใช้ในการทำเป็นลานกางเต็นท์ ในเขตบ้านแม่เย็นเองมีการปรับพื้นที่นาหลังฤดูเก็บเกี่ยวเป็นลานกางเต็นท์ ซึ่งมีชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการสองแห่ง แห่งแรก(เจ้าของที่นาเป็นคนบ้านแม่ฮี้ มีรายได้หลักจากการปล่อยที่นาให้ชาวบ้านบ้านแม่เย็นเช่าเพื่อทำนา) คือบริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน มีการลงทุนสร้างกระท่อมฟางเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการความแปลกใหม่ของที่พัก มีการประดับตกแต่งด้วยดอกไม้กระดาษและติดไฟประดับ แห่งที่สองคือบริเวณปากทางเข้าห้วยแม่เย็น ซึ่งเดิมเป็นที่สำหรับเลี้ยงวัวควายในช่วงฤดูแล้ง ที่ดินผืน

ดังกล่าวถูกปรับเรียบ และมีการสร้างห้องน้ำห้องส้วมในบริเวณใกล้เคียงกัน การก่อตัวของลานทางเดินที่ทั้งสองแห่งมีความแตกต่างกันตรงที่แห่งแรกนั้นเจ้าของที่นาซึ่งเป็นคนอีกหมู่บ้านหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด ทั้งการออกแบบก่อสร้าง และการจัดการ ในขณะที่ลานทางเดินที่อีกแห่งนั้นเป็นการร่วมทุนกันระหว่างชาวบ้านสามคนซึ่งทั้งสามคนมีทุนไม่เหมือนกันคือ ลุงสิทธิ์เจ้าของที่นาจำปีเจ้าของทุนในการก่อสร้างห้องน้ำ และวิทเจ้าของเดินที่ ลานทางเดินที่ของทั้งสามคนได้รับการตอบรับอย่างดีในช่วงเทศกาลปีใหม่ โดยมีการแบ่งงานกันทำกล่าวคือ จำปีซึ่งเปิดร้านค้าในชุมชนเป็นผู้ประสานงานรับนักท่องเที่ยว ในขณะที่วิทและลุงสิทธิ์เป็นผู้อำนวยการความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวทั้งการพานักท่องเที่ยวเข้าที่พัก ฝึาในตอนกลางคืน และอำนวยความสะดวกในเรื่องผ้าห่ม ที่นอน การก่อกองไฟ รายได้เดินที่ละสามร้อยบาท ได้ถูกแบ่งเป็นสามส่วนสำหรับสามคน

แม้ว่ารายได้ที่ได้จะไม่มากนักแต่ลุงสิทธิ์และวิทกล่าวถึงกิจการเล็กๆของพวกตนว่าเป็นการเริ่มต้นปีแรกที่ดี ดีกว่าใช้พื้นที่เพื่อเป็นที่เลี้ยงควายเพียงอย่างเดียว และเชื่อว่าปีต่อไปจะเป็นที่รู้จักมากขึ้น อีกทั้งเมื่อหมดเทศกาลแล้วเดินที่สามารถเก็บไว้ใช้ในต่อไปได้เช่นเดียวกับห้องน้ำห้องส้วม และพื้นที่ดินสามารถนำมาทำนาได้ ไม่มีอะไรเสียหาย เพราะฉะนั้นการทำกิจการลานทางเดินที่เท่ากับว่าเสียค่าใช้จ่ายเพียงค่าสร้างห้องน้ำและค่าเดินที่ในปีแรกเท่านั้น

จากกรณีการเข้าร่วมในกิจการที่พบว่าต่างต้องมีต้นทุนทางการเงินเป็นหลัก ซึ่งทุนการเงินนี้เองที่ปิดกั้นโอกาสในการเข้าร่วมธุรกิจ แม้ว่าจะมีการพยายามหาวิธี เช่นการรวมกลุ่มกันลงทุน แต่นั่นก็ยังเป็นเงื่อนไขสำหรับผู้ที่ไม่มียกก่อนสะสม แต่กระนั้นการดำรงอยู่ในหมู่บ้านที่มีการปรับตัวเข้าสู่การเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวนั้น ไม่ได้เปิดโอกาสให้กับเพียงคนที่มีทุนทางการเงินเท่านั้น แต่คนที่ไม่มีทุนใดๆเลยก็มีวิธีที่จะแทรกตัวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวงจรของการท่องเที่ยวที่กำลังหมุนอย่างเขี้ยวกรากเช่นกัน

- การแทรกตัวเข้าสู่พื้นที่ท่องเที่ยวของผู้ไม่มีทุนการเงิน
แม่บ้านในเกสเฮาส์ และผู้ช่วยในร้านขายของ ร้านอาหาร

ผู้ที่ขาดทุนและไม่มีความสามารถพิเศษใดๆ มีทางเลือกในการแทรกตัวเข้าไปในพื้นที่ท่องเที่ยวอื่นด้วยเช่นกัน นั่นคือพื้นที่ของการเป็นแม่บ้านผู้ดูแลเกสเฮาส์ซึ่งเป็นอาชีพที่มีความต้องการสูงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงก่อนฤดูท่องเที่ยว ในหมู่บ้านแม่เย็นเองอาชีพแม่บ้านเกสเฮาส์เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ช่วยสร้างรายได้ให้กับหลายครอบครัว พี่แปง หนึ่งในแม่บ้านของเกสเฮาส์ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่บ้านอธิบายถึงหน้าที่ของตนว่า มีหน้าที่ในการทำความสะอาดเป็นหลัก ทั้งในส่วนของบริเวณโดยรอบที่พัก และทำความสะอาดห้องก่อนและหลังมีแขกเข้าพัก นอกจากนี้ยังมีบ้างที่ต้องช่วยยกอาหารในกรณีที่มีการทำอาหารกินร่วมกันในเกสเฮาส์ ซึ่งเป็นหน้าที่หลัก สำหรับ

ครอบครัวที่เปंगรายได้จากการเป็นแม่บ้านเดือนละสี่พันบาท เป็นส่วนช่วยสนับสนุนรายได้ของสามี(พนักงานขับรถของนายอำเภอปาย) ซึ่งเป็นรายได้หลักของครอบครัว นอกจากนี้ยังมีรายได้อีกส่วนจากการให้เช่าที่ดินผืนเล็กบริเวณกลางหมู่บ้านในราคาปีละสองหมื่นบาท ซึ่งนั่นเป็นเงินเพียงพอสำหรับจ่ายค่าเทอมและค่าใช้จ่ายในการส่งลูกสาวคนเดียวเรียนในระดับมัธยมต้น

เช่นเดียวกับพี่บัน ที่เคยทำอาชีพแม่บ้านให้กับเกสเฮาส์อีกแห่งหนึ่ง รายได้ส่วนมากเป็นเงินค่าจ้างรายเดือน ในอัตรา สี่พันถึงห้าพันบาท ถึงแม้ว่าอาชีพนี้จะเป็นอาชีพที่มีความต้องการสูงในช่วงฤดูท่องเที่ยวแต่เมื่อหมดฤดูท่องเที่ยวหากเป็นเกสเฮาส์ขนาดเล็กมักไม่มีการจ้างงานต่อ อาชีพนี้จึงเป็นอาชีพที่ไม่มั่นคง ผู้ที่ทำงานอาชีพนี้มักมีอาชีพเสริมอื่นในช่วงหมดฤดูท่องเที่ยวเช่น เป็นแรงงานรับจ้างในภาคเกษตร แต่กระนั้นก็ยังปรากฏว่าผู้ที่ประกอบอาชีพนี้มีอำนาจต่อรองกับเจ้าของเกสเฮาส์ดังเช่นกรณีเจ้าของใช้แรงงานเกินควร เช่น ใช้ให้ทำงานเกินเวลาที่กำหนด การแสดงอาการดูถูก หรือการด่าทอด้วยถ้อยคำไม่เหมาะสม นอกจากนี้ยังพบว่าการทำงานให้กับเกสเฮาส์ได้นั้นยังเกี่ยวข้องกับพันธะทางใจดังเช่นกรณีพี่เป่งที่ถึงแม้ว่าจะต้องทำงานล่วงเวลา แต่เพราะเจ้าของ (ครอบครัวหนึ่งจากกรุงเทพ เช่าเกสเฮาส์จากเจ้าของเดิมซึ่งเป็นคนต่างชาติ มีการดำเนินกิจการเป็นแบบธุรกิจครอบครัวเรือน) มีความเอื้อเฟื้อและดูแลเหมือนสมาชิกคนหนึ่ง ครอบครัว เธอจึงเลือกที่จะทำงานให้แม้ว่าจะมีอาการเจ็บป่วย ต่างกับกรณีเกสเฮาส์หนึ่งเยื้องกับบ้านพักของผู้ศึกษาที่ลูกจ้างเลือกที่จะหางานอื่นทำมากกว่าจะถูกจ้างผิด โดยเจ้าของตลอดเวลา (คนกรุงเทพ ลักษณะการดำเนินกิจการเป็นแบบธุรกิจเต็มตัว มีผู้จัดการเกสเฮาส์คอยทำหน้าที่ตรวจสอบความเรียบร้อยภายใน รวมถึงตรวจสอบรายรับรายจ่ายอย่างเป็นระบบ) เธอเล่าถึงความกดดันที่เกิดในการทำงาน ทั้งการถูกจับผิดเรื่องเงินทอนและการใช้ของในเกสเฮาส์

“เขานับขนมปังว่าหนึ่งแถวมีทั้งหมดกี่แผ่น ถ้าเอาไปทำอาหารเช้าจะได้กี่ชุด ถ้าขนมปังหายไปแม้แต่แผ่นเดียว พี่ก็ต้องจ่ายเงินให้เขา ทั้งๆที่บางครั้งก็ร้านตัดมาขาดไม่เท่ากันทุกแถว พี่ก็ต้องรับผิดชอบ”

ถึงแม้ว่ารายได้จากการเป็นแม่บ้านในเกสเฮาส์จะดีกว่าถ้าเทียบกับงานชนิดอื่นแต่ในกรณีนี้เธอเลือกที่จะหางานอื่นทำมากกว่าการถูกกดขี่

นอกจากงานในเกสเฮาส์แล้วผู้หญิงในหมู่บ้านสามรายได้ออกไปทำงานในร้านอาหาร และร้านขายของที่ระลึก กรณีการทำงานในร้านขายของที่ระลึกนั้น ภายใต้งานเดือนๆละ สามพันห้าร้อยบาทเธอมีหน้าที่ที่จะต้องทำความสะอาดทั้งพื้นที่โดยรอบและล้างถ้วยชาม ซ้อของเช่นอาหาร

กลางวัน น้ำแข็ง อาจต้องช่วยตัดกระดาษสำหรับทำโปสเตอร์ในวันและงานเสิร์ฟอาหาร ซึ่งถือว่าเป็นงานง่ายๆถ้าเทียบกับงานในไร่นา

สำหรับงานในร้านอาหารซึ่งส่วนใหญ่เป็นร้านอาหารในเมือง งานส่วนใหญ่คืองานปรุงอาหาร ล้างถ้วยชาม และงานเสิร์ฟ ซึ่งพบว่าในช่วงฤดูท่องเที่ยวซึ่งความต้องการแรงงานสูง งานในร้านอาหารเป็นงานที่ผู้หญิงในหมู่บ้านได้เลือกทำ ทั้งที่บางคนมีอาชีพหลักอยู่แล้ว เช่นค้าขายหรือเป็นครู งานร้านอาหารช่วงเวลากลางคืนจึงกลายเป็นอาชีพเสริมรายได้ดี ค่าจ้างอยู่ที่หนึ่งร้อยถึงสองร้อยบาท และทำงานในช่วงเวลาสั้นๆเช่นช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคม ระหว่างเวลาห้าโมงเย็นถึงห้าทุ่ม

ถึงแม้ว่างานเหล่านี้จะเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้กับผู้หญิงในหมู่บ้านแต่พวกเธอมักเลือกที่จะทำอาชีพหลักก่อนเสมอเช่น การลงงานเพื่อไปตามวัวในป่า ไปเกี่ยวข้าว ตัดถั่ว และพวกเธอมักเลือกที่จะให้ความสำคัญกับกิจกรรมของชุมชนเช่นการเข้าร่วมงานพิธีของหมู่บ้านเช่นการดาครว'งานสืบชะตาหมู่บ้าน' งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ งานแต่งงาน ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการรักษาความสัมพันธ์กับคนในชุมชนยังคงเป็นเรื่องสำคัญ หากแต่บางครั้งความสำคัญของแต่ละงานกลับมีการจัดช่วงชั้นเช่นการเลือกที่จะเข้าร่วมงานส่วนบุคคลเช่นงานบวช งานแต่ง งานตาย แต่เลือกที่จะยอมเสียค่าปรับเป็นเงินหกสิบบาทในงานส่วนรวมเช่น การตีฝ้ายหินทิ้ง หรือในงานทำความสะอาดหมู่บ้าน

ช่างไม้ รายได้ดี มีงานตลอดปี

ภายในพื้นที่เกษตรเหล่านั้นนอกจากจะเปิดโอกาสให้ผู้หญิงในหมู่บ้านได้เข้าไปทำงานแล้ว สำหรับผู้ชายเองก็นับว่าเป็นแรงงานที่มีความต้องการสูงในช่วงก่อนเข้าฤดูท่องเที่ยว โดยเฉพาะช่วงเดือนสิงหาคมถึงตุลาคมซึ่งเป็นช่วงที่มีการก่อสร้างและต่อเติมที่พักเป็นจำนวนมาก แรงงานช่างเป็นที่ต้องการขนาดที่บางครั้งต้องมีการจองตัวล่วงหน้าเช่นกรณีช่างไม้ซึ่งช่างใหญ่มักถูกจอง

¹ วันดาครว คือวันที่ของมักเป็นช่วงเวลาหนึ่งหรือสองวันก่อนวันงานจริง ชาวบ้านจะช่วยกันเตรียมอาหารและอุปกรณ์สำหรับใช้ในพิธี และเชิญผู้เข้าร่วมงาน ชาวบ้านมักเลือกที่จะช่วยวันดาครวหากไม่สามารถเข้าร่วมในวันงานจริงได้

² งานสืบชะตาบ้านจัดขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปี ตัวพิธีกรรมเป็นไปเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์พูนสุขให้กับผู้คนที่อยู่รวมอยู่ในหมู่บ้าน พิธีกรรมนี้มีการเตรียมงานสองวันคือวันดาครว เป็นวันเตรียมงานที่ทุกคนในหมู่บ้านจะส่งตัวแทนมาช่วยงาน พร้อมไม้ค้ำ (ไม้ง่ามขนาดเล็ก นำมาเท่ากับจำนวนคนในบ้านเช่นมีผู้อาศัยสามคนต้องนำไม้ค้ำมารวมพิธีสามอัน) มีการจัดเตรียมสายสิญจน์เพื่อโยงระหว่างลานพิธีไปยังบ้านทุกหลังในหมู่บ้าน นำสังเกตุว่าสายสิญจน์เหล่านี้ไม่ได้โยงไปยังเกษตรที่มีเจ้าของเป็นคนนอกพื้นที่ ในศาลาพิธีจะมีการเตรียมข้าวตอกดอกไม้ ห่อหมาก ห่อเมี่ยง อาหารแห้ง ฐูปเทียน ตู๊กคาสัตว์ สำหรับส่งเคราะห์ ในวันพิธีวันรุ่งขึ้นพิธีจะดำเนินแต่เช้าโดยมีพระเป็นผู้ดำเนินพิธีพุทธ ชาวบ้านจะเข้าร่วมถวายสังข์ของ ฟังเทศน์ รับพร ก่อนจะกินอาหารร่วมกันในช่วงกลางวันและช่วงกันเก็บข้าวของเป็นอันเสร็จพิธี

ตัวก่อนเป็นเดือน ในส่วนของช่างเองจะมีการจัดลำดับตั้งแต่หัวหน้าช่างซึ่งมักเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งงานไม้งานปูน สามารถคุมงานก่อสร้างทั้งหมดรวมทั้งมีความสามารถในการออกแบบซึ่งจะมีค่าตัวสูงกว่าช่างชนิดอื่นตั้งแต่วันละสามร้อยห้าสิบบาทถึงห้าร้อย รอลงมาคือช่างเฉพาะทางที่สามารถทำได้เพียงไม้หรือปูน ช่างเหล่านี้มีค่าตัวอยู่ที่สองร้อยถึงสามร้อยบาท ส่วนแรงงานทั่วไปซึ่งมักมีหน้าที่ทำตามคำสั่งช่างอื่น ๆ นั้นจะมีค่าแรงอยู่ที่หนึ่งร้อยห้าสิบบาทถึงสองร้อยบาท ในการก่อสร้างแต่ละแห่งมักมีการว่าจ้างช่างใหญ่หรือหัวหน้าช่างเป็นหลักก่อนที่จะจ้างแรงงานอื่นตามแต่ความหนักเบาของงาน เช่น หากมีการสร้างที่พักพร้อมห้องน้ำในตัวเพิ่มสองถึงสามหลังเจ้าของอาจต้องจ้างหัวหน้าช่างหนึ่งคนและแรงงานสองถึงสามคนเพื่อให้งานเสร็จในเวลาสองถึงสามอาทิตย์

ต่อมา กล่าวถึงงานก่อสร้างว่าถึงแม้ว่าจะเป็นงานที่ค่อนข้างหนัก แต่เป็นการเปิดโอกาสให้ตัวเองได้ฝึกฝนซึ่งจากการเป็นแค่แรงงานรับจ้างในวันนี้แต่วันหนึ่งข้างหน้าอาจได้เป็นนายช่างอีกทั้งงานประเภทนี้เป็นงานที่สร้างรายได้ตลอดปี และสามารถต่อรองเพื่อไปทำงานในไร่ได้เช่น การขอลาหยุดเพื่อไปเกี่ยวข้าวหรือ เพื่อเข้าร่วมงานของชุมชน

แต่หลายครั้งเช่นกันที่แรงงานในงานก่อสร้างถูกมองว่าเลือกที่จะไปทำงานมากกว่าที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน คือเลือกที่จะจ่ายค่าปรับ และบางกิจกรรมพวกเขาเลือกที่จะส่งผู้หญิงในครอบครัวไปร่วมงานของชุมชนมากกว่า ซึ่งกรณีเช่นนี้พบว่าขึ้นอยู่กับลักษณะงานชุมชนนั้นๆ เช่น หากเป็นงานบุญหรือการทำกิจกรรมอื่นเช่นตีฝ้าย ทำความสะอาดหมู่บ้าน แรงงานหญิงมักถูกส่งไปแทน สาเหตุหนึ่งมาจากการพยายามรักษารายได้ซึ่งเงื่อนไขของการจ้างแรงงานก่อสร้างสำหรับเจ้าของกิจการคือการเลือกที่จะจ้างคนที่สามารถเข้างานได้บ่อยครั้ง เพื่อรักษาเวลาในการก่อสร้างไม่ให้ยืดเยื้อจนเกินไป และการที่มีแรงงานชาวพม่าที่ข้ามเข้ามารับจ้างเป็นแรงงานราคาถูกทำให้ตัวเลือกสำหรับแรงงานก่อสร้างมากขึ้น จะมีแค่เพียงนายช่างเท่านั้นที่ยังสามารถมีอำนาจต่อรองกับผู้จ้างเรื่องเวลาและวันหยุด อีกทั้งหากเทียบรายรับระหว่างชายหญิงยังพบว่าผู้หญิงมีรายได้น้อยกว่าและมีอำนาจในการต่อรองกับนายจ้างน้อยกว่าทำให้พวกเขาหมักเป็นตัวแทนครอบครัวในการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นอกจากนี้ค่าปรับหกลสิบบาทต่อการขาดการเข้าร่วมกิจกรรมหนึ่งครั้งนั้นหากเทียบกับค่าแรงและการรักษาอาชีพไว้ถือว่าเป็นการจ่ายเพียงน้อยนิด แต่กระนั้นงานพิธีกรรมขนาดใหญ่ที่ส่งผลต่อจิตใจของคนในหมู่บ้านเช่นพิธีสืบชะตาบ้านซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นการปัดรังควาญและเพื่อให้เกิดแต่สิ่งดีงามต่อบุคคลในแต่ละช่วงปี ยังคงเป็นงานพิธีที่ชาวบ้านเลือกให้ความสำคัญ

นายหน้าค้าที่

ความต้องการซื้อที่ดินของคนต่างถิ่นและความต้องการขายที่ดินของชาวบ้าน ทำให้เกิดอาชีพนายหน้าค้าที่ซึ่งทำหน้าที่ประสานระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย ซึ่งการประสานนอกจะเป็นผู้ชัก

นำคนเข้ามาดู เลือก ซื้อมันที่แล้วยังเป็นเสมือนคนช่วยกำหนดราคากลางเนื่องจากชาวบ้านเองอาจไม่รู้เรื่องราคาที่ดินที่เหมาะสมกับการซื้อขายจริงในตลาดค้าที่ ซึ่งนั่นเป็นความเสี่ยงอย่างยิ่งที่เจ้าของที่ดินจะสูญเสียที่ดินไปในราคาไม่เหมาะสม

ลักษณะของนายหน้าท้องถิ่น คือ การเป็นผู้กว้างขวางมีสายสัมพันธ์กับคนหลายกลุ่มช่างพูด และที่สำคัญคือรู้จักการต่อรองค้าขาย

พรีตันนายหน้าค้าที่ดินบ้านแม่เย็น พูดถึงต้นทุนของการเป็นนายหน้าว่า ต้องรู้จักคนเยอะ รู้จักที่จะขาย รู้จักคนที่จะขาย ต้องมีการตามข่าวตลอด เพื่อเมื่อถึงเวลาที่ลูกค้าถามถึงข้อมูลเกี่ยวกับที่จะสามารถอธิบายให้ฟังได้ ลูกค้าส่วนใหญ่ของพรีตัน มีทั้งเจ้าหน้าที่รัฐ นายหน้าค้าที่ดินด้วยกัน กลุ่มนักลงทุนที่หวังซื้อเพื่อนำไปเก็งกำไร นักธุรกิจที่หวังซื้อเพื่อดำเนินกิจการ และกลุ่มที่เกิดขึ้นใหม่คือกลุ่มที่ซื้อเพื่อนำไปปลูกสร้างที่อยู่อาศัย รายได้จากการเป็นนายหน้านั้นได้รับจากเจ้าของคือเป็นส่วนที่หักออกเป็นเปอร์เซ็นต์จากราคาที่ทั้งหมด เช่น 2% ของที่ดินราคา 100 000 บาท นายหน้าจะได้ สองพันบาท หรือในอีกกรณีหนึ่งคือ เจ้าของมีการตกลงกับนายหน้าในเรื่องส่วนแบ่งของรายได้ โดยไม่เกี่ยวข้องกับเงินที่ได้จากการขายที่ ในช่วงที่ที่ดินเมืองปายเป็นที่ต้องการของตลาดที่ดิน ซึ่งเกิดขึ้นจากการขยายตัวของการท่องเที่ยว อาชีพนายหน้าจึงกลายเป็นอาชีพที่สร้างเงินก้อนโตให้กับผู้ประกอบการอาชีพนี้ แม้ว่าจะมีการถกเถียงในประเด็นปัญหาที่เกิดจากการขายที่ดินในหมู่บ้านให้เป็นกรรมสิทธิ์ขาดของคนนอก ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบการจัดการควบคุมของชุมชนที่กฎของชุมชนไม่สามารถใช้ได้ ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่การขายที่ดินยังคงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าด้านหนึ่งจะถูกมองว่าสนับสนุนให้เกิดการซื้อขายที่ดิน เป็นผู้เร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในหมู่บ้าน แต่อีกด้านหนึ่งนายหน้าค้าที่ดินกลับเป็นอาชีพที่ถูกมองว่าสามารถสร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการอาชีพนี้และช่วยทำให้เจ้าของที่ดินได้รับเงินเหมาะสมกับราคาที่ดินที่ควรได้รับ

พื้นที่หน้าวัด พื้นที่ของแม่เฒ่า

กิจกรรมต่างๆที่ดำเนินไปในพื้นที่ท่องเที่ยวดูราวกับว่าเป็นกิจกรรมที่ดำรงอยู่ในหมู่บ้านคนหนุ่มสาว และประชากรวัยกลางคนเท่านั้น คนสูงอายุดูเหมือนว่าจะไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมใดๆได้เลยทั้งการเป็นแม่บ้านในเทศกาล หรือการเป็นไกด์ทัวร์ป่า แต่พื้นที่บริเวณหน้าวัดพระธาตุแม่เย็น กลับถูกใช้เป็นพื้นที่ให้แม่เฒ่าในหมู่บ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน

ภาพของแม่เฒ่านั่งขายดอกไม้ รูปเทียน และตุ๊กข้าวเปลือกสำหรับบูชา พระธาตุ เป็นภาพที่เห็นได้ชัดหน้าวัดพระธาตุแม่เย็น แม่เฒ่ามีการแบ่งกลุ่มโดยแบ่งเป็นกลุ่มๆละ 4 คนจำนวน

4 กลุ่ม เพื่อไปขายดอกไม้หน้าพระธาตุกลุ่มละ 5 วัน หมุนเวียนกันไป หน้าที่ของบรรดาแม่อยู่ยเหล่านี้คือการจัดเตรียมดอกไม้รูปเทียนสำหรับการบูชาพระ และถักตุ่งข้าวเปลือกสำหรับบูชาพระธาตุ นอกจากนี้หน้าที่ในการขายดอกไม้แล้ว บรรดาแม่อยู่ยยังต้องรับผิดชอบในการจัดเก็บก้านรูปในวิหาร กวาดลานวัดและบริเวณพระธาตุ ซึ่งรายได้จะได้รับการบริจาคจากการขายดอกไม้และตุ่งข้าวเปลือกที่จะมีการเปิดนับโดยคณะกรรมการหมู่บ้านทุกเดือน โดยกรรมการหมู่บ้านจะหักเงินร้อยละสิบของรายได้เข้าส่วนกลางเพื่อใช้ในการบูรณะปรับปรุงก่อนจะแบ่งเงินที่เหลือตามจำนวนคนเท่าๆกัน

“ก็ทำให้พอมีเงินใช้กับเขาบ้างลูกเอ๊ย อยู่บ้านมันง่อม (เหงา) ไปอยู่หน้าธาตุได้เจอเพื่อน”

อยู่หลักกล่าวถึงการไปขายดอกไม้หน้าพระธาตุ ซึ่งอยู่ยมักนำผลิตภัณฑ์จากสวนไปขายด้วยเช่น ไยบวบขัดตัว

พื้นที่หน้าวัดจึงกลายเป็นพื้นที่ในการแสดงตัวตนการมีอยู่ของคนเฒ่าในหมู่บ้าน เป็นพื้นที่ในการฉกฉวยโอกาสในการเข้าสู่ธุรกิจซึ่งในพื้นที่อื่น คนกลุ่มนี้ไม่สามารถเข้าถึงได้ การขายดอกไม้หน้าวัดนอกจากจะทำให้คนเฒ่ามีโอกาสในการสร้างรายได้แล้ว ในด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวก็ช่วยให้คนเฒ่ามีอำนาจต่อรองมากขึ้น เช่นการถกเถียงระหว่างแม่เฒ่าและลูกสาวของครอบครัวหนึ่ง แม่เฒ่าลุกขึ้นเถียงว่าตนสามารถเลี้ยงดูตัวเองได้จากการขายดอกไม้ที่ลูกสาวทำตามใจตนเองแล้วไม่ให้โอกาสแม่เฒ่าตัดเดือนพร้อมอ้างว่าจะไม่เลี้ยงจึงไม่มีน้ำหนักรพอให้แม่เฒ่าเกรงกลัว

ไกด์ท้องถิ่น การต่อรองต่อธุรกิจภายนอก และการยึดมือรัฐแทรกแซงรัฐ

ในปี พ.ศ.2549 ชาวบ้านรายหนึ่งถูกแจ้งจับโดยไกด์ในเมืองว่าเป็นไกด์เถื่อน ตำรวจจับชาวบ้านรายนั้นพร้อมค่าปรับ 1500 บาท กรณีดังกล่าวกลายเป็นกรณีถกเถียงว่าชาวบ้านที่มีหน้าที่ดูแลรักษาป่า และอยู่กับป่ามาตั้งแต่เกิดว่าทำไมจึงไม่มีสิทธิบนผืนป่า ต่างจากไกด์นอกที่เข้ามาหาเงินในป่าแม่เหียนได้เพียงเพราะมีบัตรประจำตัวไกด์ การต่อรองต่อถกเถียงดังกล่าว ถูกทำให้เป็นรูปธรรมโดยแกนนำชาวบ้านซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี โดยการจัดตั้งกลุ่มไกด์ท้องถิ่นของบ้านแม่เหียนขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านมีโอกาสฝึกตนเองเป็นผู้นำทาง

กระบวนการในการจัดตั้งกลุ่มไกด์ชาวบ้านเริ่มจากการประชุมเพื่อรับสมัครผู้ที่ต้องการเป็นไกด์ท้องถิ่น มีการลงชื่อโดยผู้ชายในหมู่บ้านทั้งหมดยี่สิบกว่าคนจากนั้นมีการทดลอง

เดินป่าโดยมีไกด์อาชีพเป็นที่เล็งในการสอนทักษะที่สำคัญในการเป็นไกด์ในพื้นที่จริงซึ่งใช้เวลาสามวันสองคืนเริ่มเดินจากบริเวณฝายแม่เย็น พักค้างคืนในป่าหนึ่งคืน และค้างคืนที่บ้านหัวแม่เย็น ซึ่งเป็นหมู่บ้านลีซอ ก่อนจะกลับโดยรถยนต์ตัดออกเส้นทางห้วยน้ำค้างเข้าป่า กลับสู่บ้านแม่เย็น

การสอนทักษะไกด์ในพื้นที่จริงทำให้บรรดาไกด์ ชาวบ้านกล้าที่จะแสดงออกถึงความรู้เกี่ยวกับป่าที่ตนมี แต่ผู้ศึกษากลับมองว่าการเดินป่าครั้งนี้ไม่ได้เป็นการฝึกอบรมการเป็นไกด์อย่างแท้จริงแต่เป็นการศึกษาทางที่จะใช้ในการเดินป่ามากกว่า ตัวไกด์เองก็ไม่ได้สอนทักษะใดๆแต่มีสถานะเป็นลูกทัวร์มากกว่า

หลังจากกลับมาจากกรเดินป่าครั้งนั้นได้มีการเปิดสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารอย่างง่ายให้กับชาวบ้าน โดยมีศาลาประชาคมหมู่บ้านเป็นห้องเรียน และมีครูชาวต่างชาติที่พูดภาษาไทยได้เป็นครูสอนประจำทุกวันอังคารและพฤหัสบดี หลักสูตรสิบห้าชั่วโมงถูกอัดแน่นไปด้วยคำศัพท์และประโยคที่จำเป็นในการสื่อสารเช่นการทักทาย คำศัพท์ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน แต่เนื่องจากการประกอบอาชีพเช่น การเข้าป่าเพื่อ ไปดูวัวควาย ทำให้จำนวนผู้เรียนไม่แน่นอนในแต่ละครั้ง หลังจากครบเวลาสิบห้าชั่วโมงได้มีการจัดทำคู่มือแจกให้กับไกด์ทุกคน

นอกจากนี้ในส่วนอื่นที่ได้มีการดำเนินการประกอบการส่งเรื่องขออนุญาตไปยังที่ทำการอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำค้างซึ่งมีอำนาจในการจัดการดูแลป่าแม่เย็น พร้อมกันนั้นได้ส่งรายชื่อของไกด์ทั้งหมด เพื่อไม่ให้เกิดการจับกุมในภายหลัง มีการทำศาลาและห้องน้ำสำหรับนักท่องเที่ยวการทำใบโฆษณาทั้งไทยและอังกฤษไปฝากไว้ตามเกสเฮาส์และร้านกาแฟทั้งในและนอกพื้นที่หมู่บ้านโดยสถานที่ติดต่อเป็นร้านค้าที่เสนอตัวเป็นศูนย์กลางในการประสานงาน

ถึงแม้ว่านักท่องเที่ยวที่ติดต่อเข้ามาจะไม่มากแต่ก็ทำให้เห็นปัญหาการดำเนินกิจการเช่นการเตรียมอาหารและที่พัก

ลุงสมัครกล่าวถึงกิจกรรมไกด์ชุมชนว่า “เพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้จากพื้นที่ป่าของตัวเอง เรา รู้จักป่ามากกว่าคนอื่นเพราะเราเกิดที่นี่ อีกอย่างพวกไกด์นอก (คนอื่นที่ไม่ใช่ชาวบ้าน) พาฝรั่งเข้าป่าเข้ามาตัดไม้ไผ่หุงข้าว ยิ่งสัตว์ ถ้าเราเป็นไกด์เอง เราจะไม่ทำแบบนั้น ไม่อย่างนั้นสักวันไผ่ก็หมดสัตว์ก็คงไม่เหลือ”

“เราควรจะได้อะไรจากป่าของเราบ้างทำไมต้องปล่อยให้คนอื่นเข้ามาเอาประโยชน์อย่างเดียว” วิท ชาวบ้าน บ้านแม่เย็น

การจัดทำไกด์ท้องถิ่นด้านหนึ่งคือการสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ชาวบ้าน แต่ในอีกด้านหนึ่งพบว่าการเป็นไกด์ท้องถิ่นนั้นเป็นหนึ่งในกระบวนการตอบโต้ของชุมชนที่มีต่อกฎเกณฑ์ของ

รัฐ เมื่อการกีดกันของรัฐอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้นที่จะทำให้การล่องล้าเข้าป่ามีความถูกต้องชอบธรรมตามกฎหมาย เช่นกรณีไคต์อาซีฟ การส่งชื่อไคต์ชาวบ้านไปยังที่ทำการอุทยานแห่งชาติยอมทำให้เกิดการสร้างความชอบธรรมในการเข้าป่าของชาวบ้านซึ่งหลายครั้งที่มีการพูดติดตลกว่า “เข้าป่ากะฝรั่งไปลากไม้ยิงหมู” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเชื่อในอำนาจของการเป็นไคต์ให้นักท่องเที่ยวต่างชาติที่สามารถช่วยให้กระทำการที่ผิดกฎหมายได้อย่างไม่ผิด (แม้ว่าจะทำหรือไม่ทำจริงๆก็ตาม)

5.1.3 กลุ่มที่ไม่มีส่วนร่วมใดๆ ชาวบ้านในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีจำนวนน้อยที่สุดในหมู่บ้านอยู่ที่ประมาณร้อยละสองของจำนวนประชากรทั้งหมด และพบว่าทั้งหมดมีอาชีพรับราชการซึ่งมีรายได้ที่มั่นคง แม้ว่าจะมีทุนทางการเงินพร้อมหากคิดจะประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว แต่พวกเขาเลือกที่จะไม่เข้าร่วมเนื่องจากขาดทุนทางความรู้ ดังเช่นครอบครัวหนึ่งซึ่งภรรยารับราชการครู สามีเป็นอดีตข้าราชการกินเงินบำนาญ แม้ว่าภรรยาในการส่งเสียลูกสาวคนเดียวเรียนปริญญาตรีจะหมดลงแล้ว แต่ทั้งคู่ก็เลือกที่จะไม่ลงทุนใดๆเกี่ยวกับธุรกิจท่องเที่ยว ทั้งการลงทุนขนาดใหญ่เช่นการประกอบธุรกิจที่พัก ร้านอาหารหรือแม้แต่เพียงการแบ่งบ้านให้เช่าพักรายคืนในช่วงเทศกาล โดยสามีให้เหตุผลว่าตนและครอบครัวไม่มีพื้นความรู้เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ การเสี่ยงลงทุนอาจไม่ได้ทุนหรือกำไรแต่อาจทำให้ขาดทุนจนต้องเกิดเป็นความเสี่ยงต่ออนาคต หรือการดำเนินกิจการบนฐานทุนที่ตนมีอยู่เช่นการแบ่งบ้านให้เช่ารายคืนนั้นก็ยังคงคิดขัดใจเรื่องพื้นที่ส่วนตัวซึ่งตนไม่สามารถปรับเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ส่วนตัวไปเป็นพื้นที่เพื่อสร้างรายได้ ความเป็นส่วนตัวยังคงถูกเชื่อมโยงอยู่กับพื้นที่บ้านและยังคงมีความรู้สึกของการถูกรุกล้ำพื้นที่นี้ทุกครั้งที่มีคนแปลกหน้าล่องล้าเข้าสู่เขตพื้นที่บ้าน

“เราชอบทำตามสบายอยู่บ้าน จะให้มาคอยระวังก็ไม่สะดวก บางครั้งเพื่อนลูกมานอนที่บ้าน เราจะใส่กางเกงขาสั้นนอนไม่ใส่เสื้อหน้าทีวีมันก็ไม่เหมาะ มันต้องคอยระวังไปซะทุกอย่าง แลกกับเงินนิดหน่อยมันไม่คุ้มกันหรอก” ฝ่ายสามีตอบคำถามเมื่อผู้ศึกษาลามว่าเหตุใดจึงไม่เปิดบ้านไม่สักสองชั้นขนาดใหญ่ให้เป็นที่พักรายคืนในช่วงวันหยุดใหม่

ในประเด็นนี้ผู้ศึกษาสามารถอธิบายได้กับความคิดเรื่องของ “ความเป็นพื้นที่ส่วนตัว” ได้เป็นอย่างดี แม้ว่าปัจจุบันพื้นที่บริเวณหน้าบ้านของผู้ศึกษาจะถูกปรับเป็นร้านค้ากาแฟ ซึ่งเป็นเสมือนการเปิดพื้นที่ในส่วนนั้นให้มีความเป็นสาธารณะมากขึ้น แต่กระนั้นในการวางผังร้านเองตัวผู้ศึกษาเลือกที่จะเปลี่ยนทางเข้าออกบ้านซึ่งเป็นประตูไม้ที่สามารถเข้าออกได้จากบริเวณหน้าร้านเป็นประตูบานพับขนาดเล็กหลังเคาร์เตอร์ปรุงอาหารซึ่งจะมีเพียงคนในร้านเท่านั้นที่สามารถเดินเข้าออกได้ เป็นนัยบอกถึงคุณค่าถึงความเป็นพื้นที่ส่วนตัวของผู้ศึกษาและครอบครัวเท่านั้น การรักษา

พื้นที่ส่วนตัวนี้จะขัดกับการดำเนินธุรกิจบ้านพักให้เช่ารายคืนเป็นอย่างมาก ดังเช่นที่ป้าแอกเจ้าของร้านของชำกลางหมู่บ้านเอ่ยถามผู้ศึกษาหลายครั้งว่าเหตุใดจึงไม่แบ่งพื้นที่บ้านชั้นล่างเป็นที่พักรายคืนในช่วงปีใหม่ ซึ่งป้าแอกมองว่าสามารถทำเงินได้ไม่ต่ำกว่าคืนละห้าร้อยบาท เมื่อผู้ศึกษาอ้างถึงการยึดมั่นในพื้นที่ส่วนตัวอย่างมากซึ่งผู้ศึกษาไม่สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติส่วนนี้ได้ ป้าแอกกลับอธิบายถึงพื้นที่ส่วนตัวในมุมมองของตนว่าเป็นเพียงพื้นที่กินนอนเท่านั้น นั่นแสดงให้เห็นว่าบ้านสองชั้นสร้างด้วยอิฐและปูนปูกระเบื้องของป้าแอกสามารถแบ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวได้เป็นพื้นที่ชั้นบนซึ่งเป็นห้องนอนของคนในครอบครัว ในส่วนชั้นล่างนั้นป้าแอกมองว่าเป็นพื้นที่ใช้สอยซึ่งหากต้องปรับเปลี่ยนเพื่อเป็นพื้นที่เช่าสร้างรายได้ก็สามารถทำได้ ทัศนคติเรื่องพื้นที่ส่วนตัวกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญในการเข้าร่วมธุรกิจการเปิดบ้านให้เช่ารายคืน

นอกจากเงื่อนไขเรื่องทัศนคติเกี่ยวกับพื้นที่ส่วนตัวแล้ว การรักษาระดับความมั่นคงในชีวิตโดยการพยายามไม่ให้ก่อเกิดความเสี่ยงกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจเข้าร่วมดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวหรือไม่ โดยพบว่าชาวบ้านกลุ่มนี้มักเป็นกลุ่มที่พึงพอใจในระดับความมั่นคงในชีวิตของตนเองอยู่แล้ว ทั้งในเรื่องรายได้ และรูปแบบการดำเนินชีวิต

การเข้าเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจท่องเที่ยวที่พบว่ามีเงื่อนไขที่สำคัญคือเรื่องทุน ทั้งในส่วนของทุนการเงิน และทุนทางสังคมเช่นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่สามารถช่วยสนับสนุนให้ธุรกิจสามารถดำเนินไปได้ ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจ หรือความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน เช่นงานไม้ งานปักเย็บ เหล่านี้กลายเป็นเงื่อนไขหลักในการกำหนดความเข้มข้นของการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจท่องเที่ยว ต่างๆเหล่านี้ตั้งอยู่บนฐานของแนวคิดในเรื่อง ความเสี่ยง โดยจะพบว่าแม้ว่าบางคนจะมีทุนการเงินแต่เมื่อขาดความรู้ที่จะสามารถสร้างความมั่นใจในการดำเนินการทางธุรกิจ ความเสี่ยงจะถูกหยิบยกมาคิดและเป็นเหตุผลในการตัดสินใจที่จะไม่ดำเนินกิจการนั้นๆ ในขณะที่บางรายเช่นลุงสิทธิก็กล่าวว่าตนเสี่ยงลงทุนทำเต็มที่ให้เช่า แต่ในระดับของความเสี่ยนั้นกลับมีการคำนวณถึงผลได้ผลเสีย โดยพบว่าตัวลุงสิทธิเองเลือกที่จะทำนา ทั้งที่ต้องใช้เวลาในการไถหว่านเนื่องจากมีการซ่อมแซมลำเหมืองส่งน้ำ ซึ่งนั่นอาจทำให้เกี่ยวเกี่ยวไม่ทันฤดูหนาวที่จะต้องปรับเตรียมพื้นที่เพื่อเป็นลานกางเต็นท์ แต่จะเห็นได้ว่าการเลือกที่จะดำเนินกิจกรรมใดนั้นได้มีการจัดลำดับความสำคัญก่อนหลัง กรณีลุงสิทธิจริงอยู่ที่เงินจากการทำเต็นท์ปีนี้จะได้มากกว่าปีก่อนเนื่องจากรู้ถึงปัญหา และสิ่งที่ต้องจัดเตรียม หลังจากเรียนรู้ข้อผิดพลาดจากปีที่แล้ว แต่ลุงสิทธิก็เลือกที่จะทำนาเพื่อเก็บข้าวไว้กินตลอดปีก่อน แม้ว่าจะได้เงินจากการทำเต็นท์ให้เช่าแต่นั้นก็อาจไม่มากเท่ากับที่ต้องเสียค่าข้าวสารที่ต้องซื้อกินตลอดปี ความเสี่ยง ของชาวบ้านจึงมักวางอยู่บนฐานของความไม่เสี่ยงในการดำรงชีวิตในแต่ละช่วงปีก่อนเสมอ

5.2 การปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ในหมู่บ้านที่เปลี่ยนหมุนอย่างรวดเร็ว

5.2.1 การปรับรูปแบบการใช้ชีวิตประจำวัน

วัฏจักรชีวิตในรอบปีที่เปลี่ยนไป

สิ่งหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปภายหลังจากการเข้าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวคือเรื่องวงจรชีวิตของผู้ที่อยู่ในพื้นที่นั้นๆ ที่ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปจากตัวแปรที่เพิ่มขึ้น บ้านแม่เขียนเป็นอีกหนึ่งหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบอย่างเห็นได้ชัดจากการเปลี่ยนเข้าสู่การเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว จากเดิมที่ชุมชนดำเนินไปภายใต้การเป็นสังคมเกษตรกรรม รูปแบบการดำเนินชีวิตในช่วงวันและช่วงปี ขึ้นอยู่กับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ตัวแปรสำคัญที่มีส่วนในการกำหนดกิจกรรมของชุมชนคือสภาพดินฟ้าอากาศ

	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ข้าว						เตรียมดิน	ลงกล้า			เกี่ยว,	ฟาด	
ถั่วเหลือง						เตรียมแปลง	หยอดเมล็ด			เกี่ยว		
กระเทียม			เก็บ								เตรียมแปลง	ลงกล้า

ตารางที่ 5.2.1 แสดงวัฏจักรชีวิตในรอบปี ในภาคเกษตรกรรม

	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
งานก่อสร้าง												
ลานกางเต็นท์											เตรียมสถานที่	
บ้านเช่ารายวัน												
ของที่ระลึก			เตรียมผลิตสินค้าเช่น ถักหมวก ไหมพรม, ตุ๊กตา ข้าวเปลือก									ขาย

ตารางที่ 5.2.2 แสดงวัฏจักรชีวิตในรอบปี เมื่อมีการปรับเข้าสู่การเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว

จากตารางที่ 5.1.1 จะเห็นว่าวัฏจักรกิจกรรมในรอบปีของชาวบ้านในช่วงก่อนปี พ.ศ.2535 (บ้านแม่เย็นยังเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม ปลูกข้าว กระทบเป็นหลัก) กิจกรรมที่ดำเนินไปในแต่ละปีเกี่ยวข้องกับการเกษตร ทั้งการตีเหมืองฝาย การเอาแรงเกี่ยวข้าวฟาดข้าว การเตรียมพื้นที่เพื่อปลูกกระเทียม หรือกระทั่งการย้ายวัวควายกลับสู่ไร่นาในช่วงฤดูแล้ง ในขณะที่ตารางที่ 5.2.2 ซึ่งแสดงวัฏจักรชีวิตในช่วงปี พ.ศ.2550 พบว่ามีการแทรกตัวเข้ามาของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวซึ่งได้เข้ามาเป็นเงื่อนไขในการยื่นขอ หรือเร่ง กิจกรรมบางอย่างในภาคเกษตรให้สอดคล้องกับการเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีจุดขายในช่วงฤดูหนาว กิจกรรมที่เพิ่มเข้ามาเช่น การปรับพื้นที่นาหลังการเก็บเกี่ยวเป็นลานกางเต็นท์ การถักหมวกไหมพรมสะสมเพื่อขายช่วงปีใหม่ การปรับเวลาช่วงคันปีไปขายของที่ระลึกหน้าวัด หรือการแบ่งเวลาจากการให้หญ้าวัวไปเป็นไก่คั้นปลา แสดงให้เห็นว่าในส่วน of ชาวบ้านเองมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป เงื่อนไขเรื่องการท่องเที่ยวเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญโดยจะเห็นว่า การเฟื่องฟูของฤดูฝนเพื่อลงกล้าข้าว ไม่ใช่ปรากฏการณ์หลักที่ชาวบ้านเฟื่องฟูอย่างเดียว แต่อากาศที่เริ่มหนาวและหมอกที่เริ่มลงขาวพราวหมู่บ้าน กลายเป็นอีกปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ถูกเฟื่องฟู เช่นกันกับความสำคัญของนายหน้าค้ากระเทียมที่มารับซื้อในหมู่บ้าน ถูกแทนที่ด้วยเจ้าของกิจการ (ที่ชาวบ้านเข้าไปเป็นลูกจ้าง) ได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบกิจกรรมของชุมชน

พี่อ้อย เจ้าของกิจการที่ปัก กล่าวถึงวงจรการดำเนินกิจการที่ปักในแต่ละรอบปีว่า ช่วงเดือนตุลาคมถึงกุมภาพันธ์เป็นช่วงที่มีลูกค้ามากที่สุด จากนั้นในช่วงฤดูร้อนก่อนฤดูฝนเป็นช่วงที่ลูกค้าเริ่มลดน้อยลง กิจการที่ปักต่าง ๆ มักเลือกช่วงเวลานี้หรือช่วงหลังฤดูฝนไปแล้วเป็นช่วงซ่อมแซมและปรับปรุงที่ปัก ในช่วงนี้แรงงานช่างเป็นที่ต้องการสูง จนหลายครั้งขาดแคลนจนต้องเป็นเวลานานนับอาทิตย์ ในช่วงฤดูฝนถึงแม้ว่าจะมีลูกค้าบ้างแต่ก็น้อยกว่าช่วงฤดูฝนมาก หลายกิจการที่มีทุนไม่มากพอ มักเลือกที่จะปิดตัวชั่วคราวก่อนจะกลับมาเปิดดำเนินกิจการอีกครั้งหลังฤดูฝน เช่นกันกับ เอ เจ้าของร้านขายของที่ระลึก เล่าถึงวงจรการเปิดกิจการของเธอในแต่ละปีว่า ในช่วงฤดูหนาวเป็นช่วงที่เธอขายของได้มาก เปิดร้านทุกวันและบางครั้งต้องจ้างชาวบ้านผู้หญิงมาเป็นแรงงานช่วยในการทำความสะดวกและดูแลหน้าร้าน ในขณะที่ช่วงฤดูร้อนและฤดูฝนนักท่องเที่ยวลดจำนวนลง เธอเลือกที่จะเปิดร้านเพียงบางวันและไม่จ้างลูกจ้างช่วยงาน ช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาทำของ คือผลิตสินค้ากักตุนไว้ขายในช่วงฤดูหนาว ก่อนจะกลับมาเปิดร้านเต็มเวลาอีกทีในช่วงต้นฤดูหนาว จะเห็นได้ว่าช่วงเวลาที่ต้องการแรงงานมากที่สุดคือช่วงฤดูร้อนและหลังฤดูฝนในกรณีแรงงานผู้ชายในงานก่อสร้าง ในขณะที่แรงงานหญิงเป็นที่ต้องการมากที่สุดช่วงฤดูหนาวในฐานะแม่บ้านในกิจการที่ปักและร้านขายของที่ระลึก แต่ช่วงเวลาดังกล่าวนั้นจะเห็นได้ว่า

คาบเกี่ยวกับงานในภาคเกษตรกรรมคือช่วงฤดูร้อนมักเป็นเวลาของการสสร้างและซ่อมเหมืองฝาย ในกรณีนี้เมื่อแรงงานไม่สามารถเข้าร่วมงานกิจกรรมของชุมชนได้ แรงงานผู้หญิงจึงกลายเป็นตัวแทนของครอบครัวในการตีฝาย ในขณะที่ช่วงต้นฤดูหนาวในภาคเกษตรกรรมนั้นเป็นช่วงเวลาของการเกี่ยวและฟาดข้าว แต่ในภาคการท่องเที่ยวเองก็ลึกลับไปด้วยผู้คนทั้งนักท่องเที่ยวและเจ้าของกิจการที่กลับมาเปิดทำการอีกครั้ง แรงงานในภาคเกษตรกรรมจึงถูกดึงออกไปสู่ภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งในส่วนนี้จะเห็นได้ว่าแรงงานไตนอก (พม่า) ถูกนำมาทดแทนในทางกลับกันการเอามือเอาร่างกลับลดลงอย่างเห็นได้ชัด สำหรับแรงงานพม่าเหล่านี้นอกจากจะเข้ามาในช่วงของการเกี่ยวข้าวแล้ว ในช่วงก่อนฤดูฝนแรงงานเหล่านี้จะมีการจ้างเข้ามาเพื่อเก็บเกี่ยวกระเทียม และลงนา (ปักดำกล้าข้าว)

5.2.2 การปรับตำแหน่งแห่งที่ทางความคิด

1. เพื่อการอยู่ร่วมอย่างสงบสุข

1.1. การสร้างความคุ้นชินกับพื้นที่ของการเป็นอื่น ผ่านการสร้างความเป็นอื่น

“.....อยู่บ้านติดกันแต่ก็ไม่ได้รู้จักกันเท่าไร บางคนเข้ามาอยู่เดี่ยวเดียว คนมันเข้าออกจนจำไม่ค่อยได้ จะคุ้นหน้ากันหน่อยก็พวกที่อยู่นานๆ อย่างบ้านที่น้องเขาอยู่นี้คนก่อนก็มาแค่ครั้งเดือนก็ไป.....” ป้าเอ เจ้าของร้านของชำในหมู่บ้าน

การกลายเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวนอกจากจะนำนักท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่แล้ว กลุ่มคนที่เข้ามาประกอบอาชีพ หรือแม้แต่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาอยู่นานๆก็เริ่มขยายตัวเข้าสู่หมู่บ้าน โดยเฉพาะเมื่อหมู่บ้านกลายเป็นพื้นที่เปิด ทั้งโดยการเปิดกิจการที่พกทั้งของคนในและคนนอก การเปิดบ้านให้เช่า ทำให้อัตราส่วนของคนนอกในพื้นที่เพิ่มสูงขึ้น สิ่งที่เกิดตามมาคือความรู้สึกของการเป็นอื่น ทั้งโดยคนนอกที่กระทำต่อคนในชุมชน และคนในชุมชนที่มีต่อคนอื่นที่เข้ามาอยู่อาศัย ซึ่งหากมองย้อนไปเมื่อสมัยที่หมู่บ้านยังเป็นชุมชนเกษตรกรรมอย่างแท้จริงก่อนจะเริ่มมีกิจการทำไม้ คนนอกที่เข้ามาสู่ชุมชนมักเป็นพวกพ่อค้าเร่ที่มีการระบุตัวตนชัดเจน เช่นนาย ก จากแม่มาลัย เข้ามาขายเกลือ ขายปลาแห้ง หรือ นาย ข จากบ้านถ้ำเข้ามารับซื้อถั่ว งา คนนอกที่เข้ามาที่มีการแสดงท่าทีไปและจุดประสงค์ที่ค่อนข้างแน่ชัด แม้กระทั่งเมื่อมีการทำไม้ นายช่างจากเชียงใหม่ จากแม่ริม ต่างก็มีการบอกเป้าประสงค์ที่แน่ชัดของการเข้ามาทำไม้ มีการสร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชนเช่นการว่าจ้าง ชักลาก หรือตีตราไม้ แม้แต่เหล่าทหารญี่ปุ่นที่เข้ามาก่อนหน้านี้ก็มีการระบุตัวตนที่ชัดเจนและมีการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนตามสถานะตัวตนที่ถูกแสดงออกมา เช่นการว่าจ้างขุดทางให้ทหาร การเข้า

มาหาซื้อผักผลไม้ ซึ่งต่างจากกลุ่มคนนอกที่เข้ามาในภายหลัง โดยเฉพาะเมื่อพื้นที่หลายส่วนในหมู่บ้านเปลี่ยนอำนาจการถือครองไปเป็นของคนอื่น พื้นที่ที่มีการแบ่งแยก ปิดกั้น และกลายเป็นพื้นที่ที่มีสถานะกำกวม เช่นกรณีบ้านของคนต่างถิ่นที่เข้ามาสร้างในหมู่บ้าน มีการล้อมรั้วสูง ปิดกั้นสายตาของคนนอก สถานะอาชีพของเจ้าของไม่แน่ชัด ขณะที่ตัวเจ้าของบ้านเองก็ปิดการรับรู้จากภายนอก ไม่มีการสร้างปฏิสัมพันธ์ใดๆกับชาวบ้าน ใช้ชีวิตแค่เพียงในเขตพื้นที่ของตน

“เราก็ไม่รู้จะไปทำอะไรกับเขา เราก็อยู่ส่วนเราเขาก็อยู่ส่วนของเขาไป เขาจะมาแอ่วหาตอนกลางคืน พี่ก็บอกไปเลยว่าไม่ได้ มันเป็นเวลาส่วนตัวของเราไง พี่ก็บอกไปว่าที่บ้านนอนแต่หัวค่ำ บางอย่างมันก็ไม่ได้ เรายังอยากมีพื้นที่ของเรา” พี่ ต คนนอกที่ย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน

ในทางกลับกัน ในส่วนของชาวบ้านเองก็มีการปิดกั้นการสร้างสัมพันธ์กับคนนอก โดยเฉพาะผู้ที่มีสถานะกำกวม ไม่แน่ชัดในเป้าประสงค์ของการเข้ามาอยู่ในพื้นที่ ซึ่งคนเหล่านี้จะถูกปิดกั้นไม่ให้เข้าไปในบางพื้นที่ของชุมชน เช่นวงเหล้าป่าของร้านในหมู่บ้าน การเดินบนทางลัดที่ตัดผ่านบ้านต่างๆ นอกจากนี้ยังพบว่าความเป็นอื่นมีการประเมินโดยชาวบ้านอยู่ตลอด ซึ่งส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสร้างปฏิสัมพันธ์ตลอดเวลา ดังเช่นกรณีตัวผู้ศึกษาเองพบว่าการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ชาวบ้านมีต่อตัวผู้ศึกษามีการประเมินและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เริ่มตั้งแต่เมื่อผู้ศึกษาย้ายเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านในฐานะคนนอกที่เข้าไปอาศัยพื้นที่หมู่บ้านเป็นสถานที่พักผ่อนระยะยาว ในสถานะที่กำกวม ชาวบ้านมักตั้งคำถามกับสถานะของผู้ศึกษาอยู่เสมอ เช่นกันกับการพยายามสอดส่องสำรวจจากหน้าบ้านเมื่อชาวบ้านเดินผ่าน หรือแอบสอบถามจากเพื่อนบ้านถึงกิจวัตรของผู้ศึกษา และสอบถามจากตัวผู้ศึกษาเองในร้านขายของชำประจำหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อผู้ศึกษาแสดงตนในฐานะนักศึกษา มีการเข้าร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้านพร้อมสมุดบันทึกและกล้องถ่ายรูป ผู้ศึกษาพบว่าชาวบ้านมีการเลือกที่จะจัดวางตำแหน่งของผู้ศึกษาไว้ที่มุมหนึ่งซึ่งเป็นมุมที่ชาวบ้านต้องการให้ผู้ศึกษาได้เห็นพวกเขาผ่านมุมมองนั้นๆ เช่นในพิธีสืบชะตาบ้าน ผู้ศึกษามักถูกจัดวางตำแหน่งให้อยู่ในมุมผู้หญิงทำครัว และคนแก่ที่เตรียมหมากพลู แต่เมื่อผู้ศึกษาเจียดเข้าไปใกล้วงสนทนาของกลุ่มคนวัยกลางคนที่กำลังพูดถึงการเข้าป่าไปลักลอบตัดไม้เถี่ยว (ไม้สน สำหรับจุดไฟ) วงสนทนาจะมีการปรับเปลี่ยนบทสนทนาและเอื้อนเอ่ยให้ผู้ศึกษาไปช่วยในงานด้านอื่น เช่นกันกับเมื่อมีการหลุดปากพูดในเรื่องกิจกรรมที่ผิดกฎหมายหรือการนินทาเจ้าหน้าที่รัฐ โดยมีผู้ศึกษาอยู่ในวงสนทนา ชาวบ้านคนใดคนหนึ่งในวันจะแสดงอาการพยักเพยิดให้ผู้ที่อยู่ในวงรู้ว่าผู้ศึกษาอยู่ด้วย หลังจากนั้นเรื่องดังกล่าวจะถูกแทนที่ด้วยเรื่องสัพเพเหระทั่วไป ความเป็นนักศึกษามักถูกนำไปเชื่อมโยงกับ

รัฐ (เพราะกิจกรรมส่วนใหญ่ที่มีนักศึกษาเข้ามาทำในหมู่บ้าน มักมาพร้อมกับเจ้าหน้าที่และ เป็นกิจกรรมที่ดำเนินงานผ่านหน่วยงานของรัฐ เช่นการเข้ามาทำฝายน้ำล้นของนักศึกษานานาชาติจากจังหวัดชลบุรี ซึ่งผ่านโครงการจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้ ก่อนจะผ่านผู้ใหญ่บ้านแม่เย็น) รัฐสำหรับชาวบ้านแล้วจึงหมายรวมไปถึงหน่วยงานรัฐและคนในหน่วยงานรัฐ กฎหมายและบทลงโทษ นักศึกษาจึงเป็นเสมือนตัวแทนรัฐที่อาจนำมาซึ่งบทลงโทษ ดังเช่นในเหตุการณ์การตัดไม้ในป่าเพื่อเตรียมสำหรับการปลูกบ้าน ไม้ดังกล่าวจะถูกตัดและฝังไว้ใกล้ลำห้วยเพื่อรอน้ำหลาก ซึ่งง่ายต่อการชักลากมาเก็บที่บ้าน วัยรุ่นที่ผู้ศึกษามักพูดคุยสอบถามข้อมูลได้หลุดปากพูดเรื่องดังกล่าว เขาทำท่าตกใจมากเมื่อรู้สึกตัวว่ามีผู้ศึกษาอยู่ในวงสนทนาด้วยและพยายามพูดให้ผู้ศึกษาสัญญาว่าจะไม่นำเรื่องนี้ไปบอกใคร

ต่อมาเมื่อผู้ศึกษาย้ายเข้าไปอาศัยในหมู่บ้านอย่างถาวร และมีเพื่อนชายเป็นชาวต่างชาติ ไปเยี่ยมชมในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ สถานะของตัวผู้ศึกษาถูกเปลี่ยนตำแหน่งจากนักศึกษาไปเป็นหญิงที่มีความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ สถานะดังกล่าวก่อให้เกิดการสร้างรูปแบบความสัมพันธ์แบบใหม่ระหว่างชาวบ้านที่มีต่อตัวผู้ศึกษา สะท้อนผ่านปฏิสัมพันธ์บางอย่างที่เปลี่ยนไปเช่นการเสนอขายบ้านไม้สักราคาหนึ่งล้านห้าแสนบาทให้กับผู้ศึกษา การเอ่ยปากบ่นเรื่องสถานะทางการเงินที่ขัดสนและเลียบเคียงขอยืมเงิน หรือการเรียกผู้ศึกษาว่า “แม่เลี้ยง” เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงมุมมองของชาวบ้านที่มองหญิงไทยกับชายต่างชาติว่าเป็นผู้มีสถานะทางการเงินที่ดี ในขณะเดียวกันชาวบ้านบางกลุ่มกลับเลือกที่จะไม่สนทนากับผู้ศึกษาอย่างสนิทสนมเช่นเดิม จากที่เคยทักทายเมื่อเดินผ่านหน้าบ้าน กลับเพิกเฉยหรือการลดคำทักทายเมื่อจำเป็นต้องทัก (ในบางสถานที่เช่นในร้านค้าของชุมชน) จากที่เคยถามไถ่อย่างสนิทสนมเป็นการยิ้มให้อย่างเสียมใจไม่ได้ และกล่าวถึงผู้ศึกษาในแง่ลบ เช่น “ไม่ทำมาหากินอะไร ให้ผู้ชายเลี้ยง” นอกจากนี้การมีสถานะสมรสที่กำลังก่อให้เกิดการจัดวางรูปแบบปฏิสัมพันธ์ที่อหังการเหลือระหว่างชาวบ้านชายกับผู้ศึกษาเช่นเมื่อครั้งที่ชายในหมู่บ้านคนหนึ่งเดินผ่านหน้าบ้านและแหวะทักทายผู้ศึกษา ผู้ศึกษาเชิญให้เขาแวนั่งคุยบริเวณโต๊ะไม้หน้าบ้าน (ตั้งอยู่ในสวนหน้าบ้าน แยกออกจากตัวบ้านชัดเจน มองเห็นได้จากถนนหน้าบ้าน) ระหว่างที่พูดคุยกันอยู่ ชายอีกคนเดินผ่านและตะโกนแซวว่า “มาจิบเขาตอนแฟนเขาไม่อยู่เดี๋ยวโดนจับได้นะ” หลังจากนั้นการพูดคุยที่ดำเนินต่อไปกลับเปลี่ยนเป็นการพูดคุยที่เต็มไปด้วยความเคอะเขิน อึดอัด และชายคนดังกล่าวหลีกเลี่ยงที่จะพูดคุยกับผู้ศึกษาตามลำพังในครั้งต่อมา ความอหังการเหลือเกิดขึ้นเช่นกัน กับการพูดคุยกับชาวบ้านผู้หญิงในบางประเด็นเช่น ในวงสนทนาเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวหญิงที่เดินทางกับชายต่างชาติ หรือเกี่ยวกับหญิงที่เข้ามาทำธุรกิจและอยู่อาศัยกับชายต่างชาติในหมู่บ้าน ผู้ศึกษาพบว่าเมื่อมีผู้ศึกษานั่งอยู่ด้วย วงสนทนามีความอหังการเหลือที่จะพูดถึงประเด็นดังกล่าวและผู้สนทนาเลือกที่จะหลีกเลี่ยงประเด็นดังกล่าวด้วยคำพูดเช่น “ช่างเขาเถอะ, บ่จ่ายเมล

(ไม่ใช่เรื่องของเรา)” แต่ในอีกมุมหนึ่งกลุ่มผู้หญิงที่มีสามีเป็นชาวต่างชาติหรืออยู่อาศัยร่วมกับชายต่างชาติดีกลับแสดงความสนิทสนมกับผู้ชายอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน เช่นการแวะมานั่งคุยด้วยที่บ้านในเรื่องทั่วไป นำขนมที่ทำเองมาให้ และชักชวนไปทานอาหารที่บ้าน เช่นกันกับกลุ่มชาวบ้านที่ทำธุรกิจเกี่ยวข้องกับคนต่างชาติที่เข้ามาขอความช่วยเหลือบ่อยครั้งขึ้น เช่นการให้ช่วยแปลภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย หรือให้ช่วยพูดกับชาวต่างชาติที่เข้าพักในที่พักแล้วทำเสียงดัง

หลังจากหนึ่งปีที่ผู้ชายย้ายเข้าไปอยู่ในหมู่บ้าน ผู้ศึกษาได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่บริเวณหน้าบ้านเป็นร้านกาแฟขนาดเล็ก โดยมีเพื่อนชายต่างชาติของผู้ศึกษาเป็นกรรมกรก่อสร้าง ผู้ศึกษาถูกจัดวางสถานะใหม่เป็นหญิงที่มีครอบครัวแล้ว สะท้อนผ่านวงสนทนาแม่บ้านที่เริ่มพูดคุยเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวและชีวิตคู่กับผู้ศึกษามากขึ้น ทั้งการสอบถามเรื่องการคุมกำเนิด การจัดแบ่งรายได้ในครัวเรือน การบ่นให้ฟังถึงปัญหาในครอบครัวเช่นนิสัยการไม่ช่วยงานบ้านของสามีซึ่งบรรดาแม่บ้านมักถามย้อนถึงครอบครัวของผู้ศึกษาว่าประสบปัญหาเช่นเดียวกันหรือไม่ สำหรับร้านกาแฟเนื่องจากเพื่อนชายของผู้ศึกษาสามารถพูดภาษาไทยได้อย่างดีและมักพูดคุยสอบถามเกี่ยวกับปัญหาเรื่องการก่อสร้างกับเพื่อนบ้านซึ่งเป็นช่างไม้ ทำให้มีชาวบ้านผู้ชายหลายคนที่แวะเวียนมาพูดคุยและสอบถามเกี่ยวกับการก่อสร้างร้านกาแฟ การได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ร่วมกันเกี่ยวกับงานก่อสร้างทำให้หลายครั้งเพื่อนชายของผู้ศึกษาได้รับการเชิญให้เข้าสู่วงเหล้าป่าซึ่งมีการลักลอบขายในหมู่บ้าน หรือถูกขอแรงให้ช่วยในงานก่อสร้างเช่นเมื่อมีการยกเสาเอกของบ้านเพื่อนบ้าน การสร้างศาลานั่งพักบริเวณปากทางเข้าน้ำตกแม่เย็นซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้ชายในหมู่บ้านต้องช่วยกันทำ ปฏิสัมพันธ์ที่ชาวบ้านมีต่อครอบครัวของผู้ศึกษาเปลี่ยนไปอย่างมากในช่วงก่อนเปิดกิจการร้านกาแฟ ผู้ศึกษาได้รับเชิญเข้าร่วมในงานแต่งงานของคนในหมู่บ้านถึงสามครั้ง งานขึ้นบ้านใหม่สองครั้งและมักมีชาวบ้านนำผักสดผลไม้มาแบ่งให้ที่บ้าน เช่นกันกับหลายครั้งที่ชาวบ้านเข้ามาขอตัดต้นกล้วยในเขตบ้านผู้ศึกษาเพื่อนำไปใช้ในงานพิธีกรรม รวมถึงการเข้ามาเก็บผัก สมุนไพรที่ผู้ศึกษาปลูกไว้ในสวนหลังบ้าน นอกจากนี้เพื่อนบ้านคนหนึ่งได้แบ่งพื้นที่นาข้าวบริเวณปากทางเข้าหมู่บ้านให้กับครอบครัวผู้ศึกษาเพื่อทดลองปลูกพืชปลอดสารพิษ เพื่อนบ้านคนดังกล่าวให้เหตุผลว่าเพื่อให้ผู้ศึกษามีที่ดินที่ห่างไกลจากสารเคมี และเพื่อช่วยดูแลพื้นที่ว่างเปล่าของเขาไม่ให้รกเกินไป แลกกับพืชผักบางส่วนที่ได้จากการปลูกบนที่ดินของเขา

รูปแบบปฏิสัมพันธ์เหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปอีกครั้งเมื่อผู้ศึกษาเปิดกิจการร้านกาแฟอย่างจริงจัง การดำเนินกิจการทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนน้อยลง เช่นกันกับการตะโกนทักทายกับชาวบ้านที่เดินผ่านหน้าบ้านที่ลดลงตามไปด้วย ผู้ศึกษาสังเกตว่าการผันตัวเองมาเป็นผู้ประกอบการเต็มตัวทำให้เกิดรูปแบบการสร้างปฏิสัมพันธ์รูปแบบใหม่ขึ้นระหว่างชาวบ้านและครอบครัวของผู้ศึกษา เช่นการเอ่ยปากขอซื้อพืชผักหรือต้นกล้วยจากผู้ศึกษาทั้งที่แต่เดิม

ชาวบ้านเพียงแค่บอกกล่าวขออนุญาตและตัดเองโดยไม่มีเรื่องการซื้อขายเข้ามาเกี่ยวข้อง การเปลี่ยนรูปแบบการเดินทางหน้าบ้านจากที่เดิมเดินบนถนนด้านเดียวกับบ้านของผู้ศึกษาไปเดินอีกฝั่งถนนหนึ่ง นอกจากนี้จำนวนผู้ที่แวะมาเยี่ยมหาพูดคุยที่บ้านของผู้ศึกษาก็ลดลงอย่างเห็นได้ชัด แต่ในเรื่องของการพูดคุยหรือขอความช่วยเหลือผู้ศึกษาพบว่าไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด ผู้ศึกษายังสามารถเข้าร่วมในวงสนทนาคำถามของแม่บ้านในหมู่บ้านได้ ยังคงรับฟังเรื่องปัญหาสามีไม่ช่วยงานบ้าน ลูกสาวท้องก่อนแต่ง หรือการนินทาผู้ประกอบคนนอกชายอื่น แต่มีประเด็นที่เพิ่มมากขึ้นคือการปรึกษาหารือเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจเช่นการปรึกษาเกี่ยวกับการสร้างบังกะ โลที่ปัก หรือการขายสินค้าที่ระลึก

ผู้ศึกษาพบว่ารูปแบบการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับผู้เข้ามาอาศัยพื้นที่หมู่บ้านมีความคล่องตัวตลอดเวลา โดยขึ้นอยู่กับการประเมินของตัวชาวบ้านต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ เช่นกันกับในกลุ่มนักท่องเที่ยว สำหรับนักท่องเที่ยวนั้น ความเป็นอื่นถูกสร้างโดยตัวนักท่องเที่ยวต่อชาวบ้าน ซึ่งโดยแท้แล้วการท่องเที่ยวก็คือการออกเดินทางเพื่อไปดูสิ่งอื่นที่ไม่เหมือนตนเอง ก็คือการออกไปดู “คนอื่น” ในประเด็นเรื่องการทำให้เป็น คนอื่นนี้ พบว่าเกิดขึ้นตลอดเวลาผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญคือการถ่ายรูป ชาวบ้านคนหนึ่งกล่าวกับผู้ศึกษาว่าเวลานักท่องเที่ยวพกกล้องถ่ายรูป บ่อยครั้งที่เขา รู้สึกว่าตนเองไม่ใช่คนแต่เป็นเพียงบางอย่างที่นักท่องเที่ยวสนใจจะเก็บภาพไว้และชี้ชวนให้เพื่อนมาถ่ายรูปด้วย เช่นเมื่อตอนที่กำลังเกี่ยวข้าว ดีข้าว ประเด็นนี้ผู้ศึกษาพบว่านอกจากตัวนักท่องเที่ยวเองแล้วร้านขายของที่ระลึกเองเป็นปัจจัยกระตุ้นที่สำคัญในการสร้างความรู้สึกเป็นอื่นให้กับชาวบ้านเมื่อพบว่าในร้านขายของที่ระลึกในหมู่บ้านมีภาพของแม่เฒ่าซึ่งเป็นคนบ้านแม่เย็นกำลังยิ้มถูกนำมาทำเป็น โปสการ์ดซึ่งเจ้าของร้านบอกว่าขายดีและมีนักท่องเที่ยวหลายคนที่ยากเจอตัวจริงของแม่เฒ่าและถ่ายรูป แม่เฒ่ากลายเป็นสินค้าที่แสดงความเป็นคนบ้านแม่เย็นที่เมื่อนักท่องเที่ยวมาถึงบ้านแม่เย็นแล้วจะต้องมาถ่ายรูป นอกจากนี้เรื่องการถ่ายรูปแล้ว ยังมีเรื่องของการทำเสียงดังโดยไม่เกรงใจชาวบ้านที่อยู่โดยรอบ การจอดรถข้างทางและบีบแตรเรียกให้ชาวบ้านที่นั่งอยู่ในบ้านออกไปที่ถนนเพื่อถามทาง หรือการพูดจาดูถูกคนในหมู่บ้านในที่สาธารณะ

ในประเด็นนี้ชาวบ้านมีการจัดการ โดยการตักเตือน กระแนะกระเหน และเพิกเฉย ขึ้นอยู่กับผลกระทบที่พวกเขาเหล่านั้นได้รับ และการจัดวางสถานะต่อตัวนักท่องเที่ยวเช่นถ้าเป็นเด็กวัยรุ่นอาจมีการตักเตือน ในพฤติกรรมเดียวกันแต่เป็นผู้ใหญ่อาจจะถูกพูดจากระแนะกระเหน เช่นการยกกล้องขึ้นมาถ่ายรูปซึ่งๆหน้าโดยไม่ขออนุญาต หากเป็นเด็กอาจมีการตักเตือนว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม แต่อาจมีการตะโกนลอยๆว่าที่นี่ไม่ใช่สวนสัตว์ในกรณีผู้ถ่ายภาพเป็นผู้ใหญ่ และมักแสดงการเพิกเฉยต่อพฤติกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายใดๆเช่นการบีบแตร

รถยนต์เพื่อให้ชาวบ้านที่เดินข้างทางหยุดเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับเส้นทาง หลายครั้งที่ผู้ศึกษาพบว่าชาวบ้านเลือกที่จะไม่สนใจและเดินต่อไป หรือหากเป็นการจอดรถหน้าร้านค้าและบีบแตรเรียกคนในร้านเพื่อถามทาง คนในร้านมักไม่สนใจและดำเนินกิจกรรมซื้อขายต่อไป

1.2 การตีค่าถูก แต่กลับกระหายรับในบางส่วนมุม

ในประเด็นนี้สามารถแยกย่อยออกได้เป็นสองส่วนคือในส่วนที่เกี่ยวกับบุคคลและในส่วนที่เกี่ยวกับอาชีพ ในส่วนที่เกี่ยวกับบุคคลนั้นพบว่าการถูกหญิงไทยกับชายต่างชาติยังเป็นประเด็นที่สะท้อนออกเด่นชัดในระบบคิดของคนในชุมชนที่แสดงออกผ่านการกระทำและคำพูดหลายครั้งที่มีการเรียกขานผู้หญิงไทยที่ย้ายเข้ามาอาศัยในพื้นที่ว่าคือ อี๋น้องคนที่เอาผิวฝรั่ง ด้วยน้ำเสียงดูถูกดูแคลน หรือการพูดจากล่าวถึงในทำนองของการเหยียดหยามว่าต้องแบมือขอเงินจากสามีต่างชาติเป็นแน่ ระบบคิดในเรื่องการตีค่าถูกหญิงไทยที่อาศัยร่วมกับชายต่างชาติถูกสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อครั้งหลังสงครามเวียดนาม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่บางส่วนของจังหวัดชลบุรีเพื่อเป็นที่พักผ่อนของทหารอเมริกัน หญิงสาวมากมายเข้าสู่พื้นที่เพื่อขายบริการ ภาพของหญิงไทยกับชายฝรั่งจึงมักถูกเหมารวมว่าเป็นหญิงบริการที่โชคได้สามีเลี้ยงดูเป็นชาวต่างชาติ ซึ่งสะท้อนนัยยะถึงการได้รับการสนับสนุนการเงินจากชาวต่างชาติที่มักถูกมองว่ามีสถานะทางการเงินสูงกว่าคนไทย ประกอบกับภาพของหญิงไทยจำนวนมากที่เข้ามาใช้พื้นที่หมู่บ้านเป็นที่พักอาศัยแต่มีพฤติกรรมเปลี่ยนผู้ชายและเมื่อถูกถามถึงเหตุผล เรื่องเงินมักถูกยกมาใช้บ่อยครั้ง และเช่นกันกับภาพของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่นำผู้หญิงไทย (พาเด็ก) มาเข้าพักในหมู่บ้านแต่กลับแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเช่นกอดจูบกันในพื้นที่สาธารณะเช่นบนถนน หรือหน้าที่พัก ทำให้ภาพของหญิงไทยกับชายต่างชาติถูกตีค่าในทางลบเป็นส่วนใหญ่ ดังเช่นกรณีของผู้ศึกษาเองที่พบว่าชาวบ้านบางคนมีการเปลี่ยนรูปแบบการปฏิสัมพันธ์กับผู้ศึกษาเมื่อผู้ศึกษาเข้าพักในพื้นที่พร้อมเพื่อนชายชาวต่างชาติ ดังเช่นครั้งหนึ่งเมื่อเสร็จสิ้นพิธีขอมาท่านเจ้าเมือง จากการที่ชายหนุ่มคนหนึ่งในหมู่บ้านทำสาวต่างถิ่นท้อง และพากลับมาอยู่ร่วมกันในหมู่บ้าน ซึ่งนั่นเป็นเรื่องผิดศีลที่พาหญิงสาวที่ไม่ผ่านการแต่งงานเข้าพิธี แต่กลับท้องมาอยู่ร่วมชายคาในหมู่บ้าน การเลี้ยงผีทำอย่างง่าย ๆ โดยเด็กหนุ่มคนดังกล่าวนำไก่ต้ม หัวหมูหนึ่ง พร้อมเหล้าขาว มาเซ่นไหว้ขอมาที่ศาลเจ้าเมือง เมื่อเสร็จพิธีแล้ว มีการตั้งวงดื่มเหล้าข้างศาลเจ้าเมืองนั่นเอง ในวงเหล้าซึ่งประกอบด้วยเด็กหนุ่มในหมู่บ้านสามคนและชายวัยกลางคนอีกสองคน เพื่อนชายของผู้ศึกษาและตัวผู้ศึกษาเอง ชายคนหนึ่งเอ่ยถามผู้ศึกษาว่า

“ถ้าเป็นบ่ใจฝ่าหรั่ง ยังจะเอาเป็นอยู่เกาะ” (น้ำเสียงเขี่ยหยันอยู่ในที และหัวเราะหลังพูดจบประโยค)

เมื่อผู้ศึกษาถามถึงเหตุผลในคำถามนั้นจึงเข้าใจว่า ชายคนดังกล่าวเข้าใจว่าผู้ศึกษาได้รับเงินเลี้ยงดูเป็นรายเดือนจากเพื่อนชาย และนั่นอาจเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ผู้ศึกษาเลือกอยู่ร่วมกับชายต่างชาติ แต่ในมุมมองกลับกันในวงสนทนา (นินทา) ของแม่บ้านในหมู่บ้าน ณ บ้านได้ดูบ้านหลังหนึ่งข้างถนนทางเข้าหมู่บ้าน เมื่อหญิงสาวคนหนึ่งซึ่งมีสามีเป็นชาวต่างชาติและพักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียง ขับรถผ่าน ประเด็นการสนทนาจึงเริ่มขึ้น เมื่อพี่ปิ่นเอ่ยขึ้นลอยๆว่า “พี่เป็นดีขนาด หื้อเงินไว้ไว้ ผ่อนรถ แป้งบ้าน หื้อແหม” เสียงที่กล่าวตามมาต่างแสดงความคิดเห็นถึงความสะดวกสบายหากได้สามีเป็นชาวต่างชาติ ทั้งการมีเงินทองใช้ และการช่วยเหลืองานบ้านที่ต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าผู้ชายไทยนอกจากไม่ช่วยงานใดๆแล้วยังมักสร้างความสกปรกให้ต้องตามเช็ดล้าง จะเห็นได้ว่าในชุมชน การดูถูกหญิงไทยกับชายต่างชาติเกิดควบคู่ไปกับการชื่นชมเชิงอิจฉา แต่ทัศนคติในเรื่องนี้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในช่วงสองปีที่ผ่านมาเมื่อเกิดปรากฏการณ์ของหญิงไทยที่เข้ามาใช้พื้นที่ท่องเที่ยวหาผู้ชายเพื่อความสนุกชั่วข้ามคืน และชายไทยที่เดินทางท่องเที่ยวกับหญิงต่างชาติโดยฝ่ายหญิงเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย ในทางกลับกันหญิงไทยจำนวนหนึ่งซึ่งมีการแสดงตนในฐานะภรรยาชาวต่างชาติได้เข้ามาเปิดกิจการ บริหารจัดการอย่างผู้ประกอบการมืออาชีพ และแสดงให้เห็นว่าตนไม่ได้แบมือรับเงินจากสามีชาวต่างชาติ ทัศนคติที่มีต่อหญิงที่นุ่งคุ้ยได้ตอบภาษาอังกฤษกับชายต่างชาติเริ่มเปลี่ยนเป็นการชื่นชมในความสามารถด้านภาษาที่สามารถติดต่อสื่อสารภาษาต่างประเทศได้ หรือการผ่อนรถไปมาระหว่างผู้หญิงไทยกับชายนักท่องเที่ยวต่างชาติก็ถูกเพิ่มมุมมองในการมองมากขึ้นจากแค่เพียงว่าทั้งคู่ต้องมีความสัมพันธ์ทางเพศกันอย่างแน่นอน เป็นชายคนดังกล่าวอาจเป็นลูกค้ายในกิจการที่พักของหญิงสาวก็เป็นได้ เห็นได้จากมุมมองของชาวบ้านผู้อยู่ในเหตุการณ์อุบัติเหตุรถชนบริเวณสามแยกกลางหมู่บ้าน โดยหนุ่มใหญ่อิสราเอลขับรถพุ่งชนชายชาวไทยคนหนึ่ง ในที่เกิดเหตุไม่มีใครสามารถพูดภาษาอังกฤษได้ การอธิบายให้ชายอิสราเอลฟังว่าเขาเป็นฝ่ายผิดและต้องจ่ายค่าเสียหายให้กับชายไทยจึงเป็นไปได้ยากลำบาก กระทั่ง นั้ฐฐา หญิงสาวเจ้าของกิจการที่พักในหมู่บ้านเข้ามาช่วยพูดไกล่เกลี่ย และบุคลิกโผงผางไม่ยอมคน ทำให้ชายอิสราเอลคนดังกล่าวยอมรับความผิดและพร้อมที่จะจ่ายค่าเสียหาย ในวงสนทนาในร้านของข้างกลางหมู่บ้านในเช้าวันถัดมา นั้ฐฐาถูกกล่าวถึงแก่นชื่นชมในความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษ เมื่อผู้ศึกษาแกล้งเอ่ยถึงสถานภาพการเป็น “เมียฝรั่ง” ป้าพิน ได้กล่าวแย้งขึ้นมาทันทีว่านั้ฐฐาทำเกสเฮาส์เองไม่ได้ขอเงินฝรั่ง ทั้งยังชื่นชมในความสามารถในการประกอบธุรกิจทั้งที่อายุยังน้อย นอกจากนี้ผู้ศึกษายังพบว่าภายหลังการอบรมภาษาอังกฤษซึ่งช่วยให้ชาวบ้านสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษเบื้องต้นกับชาวต่างชาติได้นั้น การพูดคุยระหว่างชาวบ้านผู้หญิงและชายต่างชาติที่เข้ามาถามทางหรือซื้อขายสินค้า เปลี่ยนจากการพยายามไม่ได้ตอบด้วย

เกรงว่าจะถูกมองว่าให้ทำ อายากเป็นเมียฝรั่ง และไม่กล้าเพราะกลัวสื่อสารไม่เข้าใจ เป็นกล้าที่จะพูดคุยและภูมิใจที่สามารถสื่อสารให้เข้ากันกันได้ทั้งสองฝ่าย

กลุ่มคนอีกกลุ่มที่มักถูกกล่าวถึงในทางดูถูกดูแคลนในระดับชุมชนคือกลุ่มคนไตนอก (แรงงานพม่า) ที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ในฐานะแรงงานรับจ้างในภาคเกษตร และภาคการก่อสร้าง คนไตนอกเหล่านี้แม้จะมีเพียงสิบกว่าคนในพื้นที่บ้านแม่เย็น(มีการหมุนเวียนเข้าออกตามช่วงฤดูกาล มีเพียงสองรายที่แต่งงานกับคนในหมู่บ้าน) แต่ในหมู่บ้านใกล้เคียงคือบ้านแม่ฮักลับมีการตั้งบ้านถาวรเป็นเสมือนหมู่บ้านขนาดเล็กในหมู่บ้าน แรงงานราคาถูกเป็นที่ต้องการอย่างมากในภาคเกษตรกรรมซึ่งการเอามือเอาแรงกำลังสูญสลายไป และในช่วงก่อนฤดูท่องเที่ยวที่แรงงานช่างเป็นที่ต้องการอย่างสูง แรงงานไตนอกเหล่านี้จึงเป็นที่ต้องการทั้งจากชาวบ้านเองและผู้ประกอบการ แม้ว่าการจ้างแรงงานเหล่านี้จะผิดกฎหมายและมีการตรวจจับทุกปีแต่ก็พบว่าแรงงานเหล่านี้กลับเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ และขยายตัวเข้าสู่การเป็นลูกจ้างประจำในเกษตรศาสตร์ ในส่วนนี้พบว่าข้อได้เปรียบของการจ้างแรงงานไตนอกคือ อัตราค่าจ้างที่ต่ำกว่าเพียงสองพันถึงสี่พันบาทต่อเดือนซึ่งหากเทียบกับการจ้างชาวบ้านแล้ว แรงงานไตนอกมีความอดทนทำงานได้มากกว่า(อาจจะเนื่องจากความกดดันในการดำรงชีพ)³ นอกจากนี้ยังพบว่าไตนอกบางคนสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้ดี เนื่องจากได้เรียนมาตั้งแต่เมื่อครั้งอยู่ในพม่า แต่ความสามารถเหล่านั้นกลับไม่ถูกยอมรับนับถือนัก กลับถูกมองว่าคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เข้ามาแย่งงานในบางอาชีพ เป็นกลุ่มที่นำพาเชื้อโรคเช่น ไข้เลือดออก มาลาเรีย และเป็นกลุ่มที่เข้ามาแย่งพื้นที่การใช้ทรัพยากรจากคนในชุมชน ดังเช่นที่

³ จากการศึกษาสัมภาษณ์ (พร อายุ 15 ปี ชาวพม่าที่อพยพเข้ามาอยู่ในฝั่งไทย บ้านโพธิ์หลวง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน) เด็กสาวที่เข้ามาเป็นพนักงานเสิร์ฟในร้านอาหาร สัมภาษณ์เมื่อ 26 มิถุนายน 2550 เวลา 18.00 น.

นางสาวพร อายุ 15 ปี มีพี่ชายสองคน พ่อเป็นโรคหัวใจ แม่มีอาการผิดปกติที่ขาจนเดินไม่ได้ เรียนจบชั้นป.6 เมื่อปี 2548 ได้เรียนต่อชั้นม.1 ที่โรงเรียนราษฎร์ประชา แต่เนื่องจากครอบครัวยากจน ไม่มีเงินศึกษาต่อ จึงต้องออกจากโรงเรียนในภาคเรียนที่สอง หลังจากออกจากโรงเรียนมีเพื่อนรุ่นพี่ในหมู่บ้านชวนไปทำงานที่ปาย จึงไปทั้งที่ไม่รู้ข้อมูลใดๆ เกี่ยวกับการทำงาน งานที่นางสาวพรได้ทำคืองานร้านอาหาร เป็นคนทำอาหารและเสิร์ฟให้กับร้านอะโบคาชา ได้เงินเดือน 2500 บาท ทำงานตั้งแต่ 7 โมงเช้า ถึงเที่ยงคืน ไม่มีวันหยุด เจ้าของร้านมีห้องพัก และอาหารให้ แต่ไม่มีการทำประกันสังคม ซึ่งตัวนางสาวพร เองก็ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเงื่อนไขการทำงาน นางสาวพร ไม่มีบัตรประชาชนเนื่องจากพ่อและแม่เป็นชาวพม่าที่ข้ามฝั่งมาเมื่อ 10 ปีก่อน จึงทำให้ไม่สามารถออกไปทำงานนอกจังหวัดได้ การได้ทำงานที่ปายจึงเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับหารายได้เพื่อครอบครัวและพาพ่อไปรักษา แต่นางสาวพร จะกลับไปทำไร่ในช่วงทำไร่ หากปีใดข้าวมีพอกินตลอดทั้งปี นางสาวพรจะไม่ออกไปทำงานที่ปาย

นางสาวพรเลือกที่จะทำงานในค่าแรงต่ำและงานเนื่องจากการไม่สามารถต่อรองใดๆ ได้ เพราะไม่มีบัตรประชาชน การสมัครงานใดๆมักมีปัญหาทั้งต่อเจ้าของกิจการเองเมื่อมีการตรวจสอบ จับปรับจากตำรวจตรวจคนเข้าเมือง และต่อตัวนางสาวพรเองที่อาจถูกจับข้อหาลักลอบเข้าเมือง อำนาจต่อรองที่หายไปจึงทำให้นางสาวพรต้องยอมรับค่าจ้างที่ต่ำและการทำงานที่หนัก “เราไม่มีบัตร เราไม่มีสิทธิ์ไปไหนได้เลย เลือกลงงานมากกว่าไม่ได้ไม่มีข้าวจะกินยังงี้ก็ต้องทำ”

แสดงออกจากทัศนคติของครูใหญ่ของโรงเรียนประจำตำบล ในการประชุมประจำปีเพื่อแถลงนโยบายในหมู่บ้านแม่เหินที่ว่า

“ไม่ต้องห่วงเรื่องสิทธิต่างๆของลูกหลานบ้านเรา ทางโรงเรียนยังคงมีให้เหมือนทุกปีที่ผ่านมาทั้งเรื่องทุนเรียนฟรี อาหารกลางวัน นมโรงเรียน ที่หลายคนเป็นห่วงว่ามีเด็กนอก (ไตนอก) เข้ามาอยู่เพิ่มจะทำให้เด็กเราเสียสิทธิ์พวกนี้หรือเปล่า ทางโรงเรียนจะให้โอกาสเด็กเราก่อน ถ้าเหลือถึงจะแบ่งสรรให้เด็กนอก”

การดูถูกสถานภาพความเป็นไตนอกสะท้อนให้เห็นในทุกพื้นที่ของหมู่บ้าน ตั้งแต่พื้นที่ของการทำงานหรือในพื้นที่ชุมนุมของกลุ่มแม่บ้าน การดูถูกไม่เพียงเกิดขึ้นกับผู้ใหญ่วัยทำงาน แต่กับเด็กๆเองสถานะความเป็นเด็กไตนอกมักถูกตอกย้ำอยู่เสมอ ดังเช่นในชั่วโมงสอนภาษาอังกฤษสำหรับเด็ก ซึ่งผู้ศึกษาและครอบครัวจัดขึ้นที่บ้านทุกเช้าวันเสาร์ ในขณะที่ผู้ปกครองกำลังรอรับเด็กๆ (อายุระหว่าง 4-10 ปี) ผู้ปกครองเหล่านั้นมีการวิพากษ์วิจารณ์เด็กแต่ละคนถามไถ่กันว่าเป็นลูกของใคร ในขณะที่เด็กๆกำลังร้องเพลงประกอบท่าทาง เด็กหญิงคนหนึ่ง (ซึ่งเป็นลูกติดของผู้หญิงไตนอกที่เข้ามาแต่งงานกับชายในหมู่บ้าน) ไม่สามารถทำท่าประกอบได้ทันกับบทเพลงและเริ่มที่จะชักชวนเพื่อนทำทำอื่น ในวงผู้ปกครองมีการกล่าวตำหนิว่าไม่ตั้งใจเรียนแล้วยังชวนเพื่อนเล่น ป้าคนหนึ่งได้พูดขึ้นว่า “ไตนอกมันก็ยังนี่ละ” ในขณะที่คนอื่นเออออกเห็นด้วย หรือในกรณีของหญิงสาววัยสิบห้าปีท้องแก่เดินลงจากบ้านบนเนินพระธาตุมาซื้อของที่ร้านค้ากลางหมู่บ้าน หลายคนในร้านต่างตำหนิที่เธอเดินลงจากทางดินที่ลื่นและชันโดยไม่ระมัดระวัง เธอถูกจับตามองโดยคนในร้านตลอดเวลา ไม่ใช่ในลักษณะการเพ่งจ้องแต่เป็นการให้ความสนใจเป็นพิเศษ เช่นเมื่อเธอหยิบกะหล่ำส่งให้คนขายชั่งน้ำหนัก ป้าคนหนึ่งซึ่งกำลังเลือกซื้อผักก็เอ่ยถามว่าเธอจะเอาไปทำอะไรกิน เช่นกันกับเมื่อเธอหยิบปลากระป๋องขึ้นมาหนึ่งกระป๋อง ป้าอีกคนหนึ่งก็ถามประโยชน์เค็ม และเมื่อเธอตอบว่า จะเอากะหล่ำไปอุบ (นึ่งใส่เครื่องเทศ) ใส่ปลากระป๋อง หลายคนหันไปมองหน้ากัน ประหนึ่งว่าเป็นอาหารแปลกประหลาดที่คนอื่นไม่ทำกิน ทันทีที่หญิงสาวคนดังกล่าวเดินกลับบ้านลับตาไป ในวงสนทนาในร้านค้าจึงเริ่มพูดถึงพฤติกรรมการกินที่แปลกของคนไตนอกที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน รวมทั้งตำหนิความไม่ระมัดระวังของหญิงท้องแก่คนดังกล่าว ผู้ศึกษาแสดงความคิดเห็นว่าอาจเป็นเพราะ “น้องเป็นยังเด็ก” แต่กลับถูกป้าคนหนึ่งเถียงมาทันควันว่า

“ไม่ใช่หรอก ไตนอกมันตึงเป็น”

แต่กระนั้นในช่วงฤดูลงนาและเก็บเกี่ยว ความต้องการแรงงานราคาถูกได้สร้างอำนาจต่อรองให้กับคนไตนอกเหล่านี้เช่นหากมีการจ้างไตนอกชายคนหนึ่งเพื่อเป็นแรงงานก่อสร้างจะต้องจ้างพี่น้องอีกสามคนของเขาด้วย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจำเป็นต้องยินยอมตามเงื่อนไขนี้ เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวแรงงานเป็นสิ่งขาดแคลนหากเทียบกับการยอมเสียเงินเพิ่ม การเสียเงินเพิ่มนั้นทำให้งานเสร็จเร็วขึ้น แต่หากเป็นงานที่ไม่เร่งรีบนักเช่นการต่อเติมบ้าน การจ้างเหมาแรงงานเป็นกลุ่มยอมเพิ่มค่าใช้จ่ายมากกว่าเดิม ซึ่งชาวบ้านมักเลือกที่จะทำเองก่อนหรือจ้างลูกมือช่วยงานเพียงหนึ่งถึงสองคนเพื่อประหยัดค่าแรง เช่นกันกับการปล่อยบ้านให้แรงงานไตนอกเช่า ในช่วงที่ไม่มีนักท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าจะต้องยอมรับกับสภาพการดูแลรักษาบ้านที่ไตนอกเหล่านั้นอาจดูแลไม่ดี อยู่อาศัยอย่างแออัด แต่กระนั้นเจ้าของบ้านก็มักเลือกที่จะจัดการทำความสะอาดที่หลังมากกว่าปล่อยให้เสียรายได้(ค่าเช่า)ติดต่อกันหลายเดือน

ในส่วนที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพนั้น พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับการตีค่าแต่ละอาชีพใหม่ทั้งโดยตัวชาวบ้านเองและที่เข้ามาปรับเปลี่ยนผ่านโครงการของรัฐ โดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐนั้น มักปรากฏผ่านโครงการต่างๆที่สอดคล้องกับทัศนคติเกี่ยวกับข้อดีของการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในธุรกิจท่องเที่ยว เช่น การฝึกอบรมภาษาอังกฤษซึ่งได้รับเงินสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้ โดยมีเป้าหมายที่จะเน้นให้ชาวบ้านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเป็นไกด์นำเที่ยวป่าแม่ฮีน ซึ่งการพูดภาษาอังกฤษได้กลายเป็นความสามารถที่ได้รับการยอมรับจากคนในหมู่บ้าน และการเป็นไกด์นำนักท่องเที่ยวเข้าป่าเป็นอาชีพที่ได้รับการยอมรับว่าต้องมีความสามารถชำนาญป่า และมีความรู้เกี่ยวกับพืชและสัตว์มากพอที่จะบรรยายให้นักท่องเที่ยวได้ความรู้และเห็นถึงความสำคัญของความหลากหลายในพื้นที่ป่าแม่ฮีน นอกเหนือจากเพียงความสนุกสนานจากการเดินป่า ทั้งนี้เมื่อปี พ.ศ.2550 ชาวบ้านคนหนึ่งถูกจ้างจับในข้อหาเป็นไกด์เถื่อน ในครั้งนั้นเขาต้องจ่ายค่าปรับและค่าประกันตัวเป็นเงินถึงห้าพันบาท การเป็นไกด์นำทางนักท่องเที่ยวถูกตีความเป็นอาชีพผิดกฎหมาย คนที่ฝ่าฝืนคือคนที่ใช้ป่าซึ่งควรจะเป็นของส่วนรวมไปใช้เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ปัจจุบัน ภาพของไกด์ชาวบ้านถูกนำไปเชื่อมโยงกับความภาคภูมิใจในการได้เป็นผู้ดูแลป่า

เช่นกันกับการฝึกอบรมนวดแผนโบราณ มีจุดประสงค์ของโครงการเพื่อการเสริมสร้างอาชีพ ส่งผลให้คนในบ้านแม่ฮีนยึดอาชีพนวดแผนโบราณเป็นอาชีพหลักสองราย โดยทั้งคู่เป็นหมอนวดประจำในร้านนวดแผนโบราณในเมืองและรับนวดนอกสถานที่ เดิมอาชีพหมอนวดถูกสื่อความเชื่อมโยงกับอาชีพขายบริการ ทัศนคติเกี่ยวกับอาชีพนี้ในแง่ลบยังคงหลงเหลืออยู่ในระบบคิดของชาวบ้าน ดังที่ปรากฏในวงสนทนาของแม่บ้าน ถึงความไม่เหมาะสมไม่ควรของบทสนทนาของหมอนวดคนหนึ่งที่ถูกจาล่นหัวกับหมอนวดอีกคนหนึ่งที่ว่า “เราก็จับนวดมาแล้วทั้งตัว

นะพวกฝรั่ง จะเหลือก็แต่ไอ้ฉัน” ประโยคดังกล่าวถูกนำมากล่าวถึงอีกครั้งโดยพี. ป. ว่าไม่เหมาะที่จะนำเรื่องแบบนั้นมาพูด “แค่เป็นหมอนวดนี้ก็เกินจะทนอยู่แล้ว” ซึ่งสะท้อนให้เห็นทัศนคติที่มีต่ออาชีพนี้ที่ยังคงถูกมองในแง่ลบ แม้ว่าในทางกลับกันอาชีพหมอนวดแผนโบราณจะได้รับการยอมรับว่าเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้อย่างงดงาม โดยทั่วไปแล้วจะมีการคิดค่าตอบแทนเป็นรายชั่วโมง ชั่วโมงละ 150-200 บาท หมอนวดที่นัดประจำในร้านจะต้องจ่ายให้กับเจ้าของร้าน 50 บาท กระนั้นในช่วงฤดูหนาวซึ่งเป็นฤดูท่องเที่ยว หมอนวดคนหนึ่งสามารถสร้างรายได้ได้ถึง 1000 บาทต่อวัน ดังนั้นเมื่อมีการจัดอบรมทักษะอาชีพทั้ง โดยองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้ หรือเทศบาลอาชีพหมอนวดแผนโบราณจึงยังได้รับความสนใจอยู่เสมอ อดิศของอาชีพนี้จึงถูกปรับเปลี่ยนเป็นการมองว่าเป็นอาชีพสุจริตที่สร้างรายได้ดี

เช่นเดียวกับอาชีพแม่บ้านในเกสเฮาส์ที่แต่เดิมมักถูกนำไปเปรียบเทียบกับอาชีพคนรับใช้ ซึ่งเป็นเสมือนเบี้ยล่างของเจ้านายที่ต้องคอยฟังคำสั่งและมักถูกกดขี่ สะท้อนผ่านคำพูดของพี. ป. อดิศแม่บ้านในเกสเฮาส์แห่งหนึ่งที่ว่า

“เราเอาเงินเขา เขาสั่งเราก็กทำ อย่างเจ้านายที่เขาเป็นฝรั่งเอาหัวไทย เขาไม่คุยกับเราเลย มีอะไรเขาก็ชี้ให้ไปบอกหัวเขา เรื่องจะมาสูงลิบกับเรานิ่งไม่มี เขาวางตัวชัดเจนว่าเป็นเจ้านาย เราเป็นแค่ลูกจ้าง”

แต่กระนั้นอาชีพแม่บ้านก็ยังเป็นอีกหนึ่งอาชีพที่ได้รับความนิยมอย่างมาก โดยจะพบว่าในหมู่บ้านแม่เย็น มีผู้ยึดอาชีพแม่บ้านเป็นอาชีพหลักถึง 4 ราย และมีอีก 5 รายที่เลือกอาชีพนี้เป็นอาชีพเสริมในช่วงฤดูท่องเที่ยว คำถามที่ตามมาคือ เมื่อทัศนคติที่มีต่ออาชีพนี้ยังคงเป็นลบ เหตุใดจึงมีผู้ยึดอาชีพนี้เป็นอาชีพหลัก

พี.แปง เล่าถึงเจ้าของเกสเฮาส์ที่ตนทำงานอยู่ว่า “สงสารพี่เขา ถ้าเราออกเขาก็ไม่เหลือใคร” ความสัมพันธ์ระหว่างพี.แปงและเจ้าของเกสเฮาส์นั้นมีลักษณะเป็นเหมือนครอบครัวมากกว่า การวางตนเป็นเจ้านายลูกจ้าง การที่พี.แปงเลือกที่จะประกอบอาชีพแม่บ้านเกสเฮาส์นอกจากเพื่อหารายได้เสริมให้กับครอบครัวที่มีรายได้หลักจากสามีที่ประกอบอาชีพพนักงานขับรถประจำตัว นายอำเภอบาย แม้ว่ารายได้เดือนละสี่พันบาทจะเป็นรายได้ที่ไม่มากนัก เมื่อเทียบกับรายได้ของสามีบวกกับรายได้จากการให้เช่าที่ดินเปล่าปีละสองหมื่นบาท แต่เธอเลือกที่จะประกอบอาชีพนี้เนื่องจากความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจที่มีกับเจ้าของกิจการซึ่งเธอทำงานให้มานานหลายปี มีการช่วยเหลือกันเหมือนคนในครอบครัว

เช่นกันกับพื้นที่เลือกทำงานให้กับเกสเฮาส์ที่มีการบริหารงานโดยครอบครัวหนึ่งจาก กรุงเทพฯ ซึ่งมีลักษณะการบริหารกิจการเป็นแบบครอบครัว แม้ว่างานในเกสเฮาส์นี้จะหนัก เนื่องจากมีแม่บ้านเพียงสองคนที่ต้องดูแลห้องพักรวมถึงกว่าสิบห้อง ทั้งทำความสะอาดห้องพักรวม อาณาบริเวณ โดยรอบ และบริเวณทางเข้าออก แต่พี่วัน ก็เลือกที่จะทำ ส่วนหนึ่งเนื่องจากความรู้สึกร่วมถึงการเป็นส่วนหนึ่งของกิจการ และการปฏิบัติของเจ้าของที่มีต่อลูกจ้างดังคนในครอบครัวทำให้เกิดสายสัมพันธ์ชนิดที่เรียกว่ามีการซื้อใจกัน เช่นการช่วยเหลือในยามที่ลูกจ้างเดือดร้อน ทั้งเรื่องเงิน และการให้คำปรึกษา การปฏิบัติตนที่ไม่แสดงถึงช่องว่างระหว่างสถานะเจ้าของและลูกจ้าง เหล่านี้ทำให้พี่วัน เลือกที่จะทำงานเป็นแม่บ้านที่เกสเฮาส์แห่งนี้มากกว่าที่อื่นหรืออาชีพอื่นซึ่งได้เงินมากกว่า

การเลือกที่จะดูแลหรือเลือกที่จะเปิดรับในบางส่วนมุมมองของชาวบ้านนั้นพบว่าไม่ได้เป็นไปโดยไร้เหตุผล แต่กลับมีเงื่อนไขบางอย่างเป็นตัวเลือกที่จะเปลี่ยนหรือไม่เปลี่ยนทัศนคติใน ส่วนนั้น โดยเฉพาะถ้าปรับแล้วสามารถช่วยให้ตัวเองแทรกเข้าสู่ธุรกิจท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้ยังพบว่า การเลือกที่จะแทรกเข้าไปตรงมุมใดของการท่องเที่ยว นั้น มักจะเป็นมุมที่พวกเขาสามารถ บางอย่างที่จะสามารถนำมาต่อรองเช่นกรณีการเข้าไปเป็นแม่บ้าน ในเกสเฮาส์นั้นพบว่าชาวบ้านมักเลือกที่จะทำงานในสถานที่ที่ตนพอใจมากกว่าเลือกเพราะจำนวนเงินที่ได้รับแล้วทนยอมโดนกดขี่

1.3 เปิดและปิดในบางโอกาส ผ่านกระบวนการกีดกันและเหมารวม

การผสมปนเปของผู้นคนที่อพยพเข้ามาใช้พื้นที่บ้านแม่เหินเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นแหล่งประกอบธุรกิจทำให้ต้องมีการปรับกฎเกณฑ์ของชุมชนเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านได้อย่างสงบสุข กฎเกณฑ์เหล่านี้มีการระบุใช้ครอบคลุมทุกผู้คนในหมู่บ้านไม่มีการจำแนกว่าเป็นคนนอกที่เข้ามาอาศัยหรือว่าเป็นชาวบ้านเจ้าของถิ่น ความเป็นคนแม่เหินถูกสร้างคลุมบนเกณฑ์เรื่องพื้นที่ มิได้จำแนกตามสถานที่เกิดแต่อย่างใด ดังนั้นภายในเส้นเขตหมู่บ้าน ทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎหมายหมู่บ้าน และยอมถูกลงโทษหากมีการฝ่าฝืน ความเป็นแม่เหินภายใต้เงื่อนไขของการปฏิบัติตามกฎหมายหมู่บ้านได้ก่อให้เกิดการเหมารวมคนกลุ่มหนึ่งที่เต็มไปด้วยความแตกต่างให้กลายเป็นเสมือนหนึ่งเดียวที่เหมือนกัน แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่าความเป็นคนแม่เหินที่เกิดภายใต้กฎระเบียบข้อบังคับนั้นไม่สามารถนำไปใช้ได้กับผู้ที่มีความหลากหลายทางความคิด ทั้งในส่วนของกฎหมายที่บังคับใช้โดยหน่วยงานราชการ หรือในส่วนของกฎหมายชุมชนเองก็ตาม ดังจะเห็นได้จากกรณีการจ่ายภาษีป้ายและภาษีโรงเรือน ในส่วนนี้มีผลบังคับใช้กับเจ้าของกิจการทั้งหมดซึ่งขึ้นตรงกับองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี การจ่ายภาษีจะมีการตรวจวัดและจัดเก็บในเดือนกุมภาพันธ์ และมีกำหนดการชำระเงินภายในสิ้นเดือนพฤษภาคมของทุกปี การบันทึกการจ่ายเงินขององค์การ

บริหารส่วนตำบลเมื่อพบว่าร้อยละเก้าสิบแปดของผู้ประกอบการทั้งหมดมีการชำระเงินครบตามกำหนดเวลา เว้นเพียงร้อยละสองที่ไม่ปรากฏตัวและไม่แจ้งความประสงค์ในการผ่อนผันหรือชำระ ซึ่งผู้ศึกษาพบว่าทั้งหมดเป็นคนนอกที่เข้ามาประกอบกิจการในพื้นที่และเป็นผู้ที่มีความรู้ในทางกฎหมายเป็นอย่างดีเช่นอดีตนักข่าวหนังสือพิมพ์ที่เข้ามาดำเนินกิจการบ้านพักให้เช่ารายคืน ชาวกรุงเทพฯเจ้าของกิจการเกสเฮาส์ หรือแม้แต่ประธานการท่องเที่ยวอำเภอบายเจ้าของกิจการรีสอร์ทขนาดใหญ่ปากทางเข้าหมู่บ้านแม่เย็น

จากการพูดคุยกับผู้ประกอบการซึ่งเป็นคนแม่เย็นและจ่ายภาษี พบว่าแรงกระตุ้นที่ทำให้จ่ายภาษีไม่ใช่แค่เพียงการเกรงกลัวบทลงโทษทางกฎหมายแต่มีการสอดแทรกความรู้สึกร่วมถึงการคาดหวังว่าเงินภาษีที่เสียไปจะถูกนำกลับมาพัฒนาสาธารณูปโภคในหมู่บ้าน ซึ่งก็คือการจ่ายเงินให้องค์การบริหารส่วนตำบลนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของพวกเขาอีกทีนั่นเอง ในส่วนนี้ไม่มีปรากฏในการพูดคุยกับเหล่าคนนอกที่เข้ามาประกอบธุรกิจและไม่ยอมจ่ายภาษี แต่กลับปรากฏการเชื่อมโยงตนเองเข้าสู่ระบบความรู้ด้านกฎหมาย การไม่จ่ายภาษีคือการประสบความสำเร็จในการค้นพบช่องว่างทางกฎหมายที่แสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารถที่ตนมี กระบวนการจัดเก็บภาษีป้ายและโรงเรือนคือ มีการส่งเจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลไปรังวัดขนาดกิจการและนับจำนวนป้าย โดยมีการถ่ายรูปเจ้าของกิจการและร้านไว้เป็นหลักฐาน สองอาทิตย์หลังจากนั้นจะมีการส่งจดหมายแจ้งจำนวนยอดชำระซึ่งเจ้าของกิจการสามารถชำระเงินได้ถึงสิ้นเดือนพฤษภาคมของทุกปี หากไม่มีการชำระเงินจำนวนดังกล่าวทางองค์การบริหารส่วนตำบลจะแจ้งชื่อไปยังอำเภอเพื่อบันทึกการค้างชำระหนี้ เพื่อเข้าสู่กระบวนการทวงหนี้ต่อไป แต่ในทางปฏิบัติแล้วเมื่อส่งรายชื่อไปยังที่ว่าการอำเภอแล้วมักไม่มีการดำเนินการใดๆและเรื่องมักจะเงียบหายไป ในที่สุด ตรงส่วนนี้เองที่มักถูกใช้เป็นช่องทางหลบเลี่ยงไม่จ่ายภาษี

เช่นกันกับในส่วนของกฎหมาย แม้ว่าจะมีการคาดหวังให้ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ (หมายถึงการถูกเหมาเป็นคนแม่เย็น) ต้องปฏิบัติตามกฎ แต่ในทางปฏิบัติ การไม่มีความรู้สึกร่วมถึงความเป็นพวกเดียวกันได้ก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องของการบังคับใช้ เช่นในเรื่องของการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน ทั้งการทำความสะอาด ชุดลอกลำเหมือง ติฝาย จริงอยู่ที่ว่าแม้แต่ในกลุ่มชาวบ้านเองยังมีการขาดงานชุมชนแต่ตามกฎหมายที่มีการลงโทษด้วยการปรับเงินก็ยังคงสามารถนำมาบังคับใช้ได้ แต่การปรับกลับไม่สามารถใช้ได้กับบรรดาคนนอกที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่ด้วยข้ออ้างที่ว่าพวกเขาไม่ใช่คนแม่เย็น ในแง่การเหมารวมเป็นคนแม่เย็นเพื่อให้ปฏิบัติตามกฎของชุมชน กลับถูกย้อนแย้งด้วยการนิยามตนเองว่าเป็นคนอื่น คนนอก โดยคนจากพื้นที่อื่นที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่ ต่างจากในอีกแง่มุมหนึ่งคือในแง่ของการมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรที่พบว่าชาวบ้านกลับมีการกีดกันและเน้นย้ำความเป็นคนอื่น ในขณะที่คนอื่นเหล่านั้นกลับพยายามแสดงตนเองเป็นคน

แม่เย็น ดังเช่นกรณีการใช้น้ำจากลำเหมืองซึ่งผันมาจากห้วยแม่เย็น เจ้าของกิจการรายหนึ่งซึ่งมีกิจการที่พักอยู่ริมลำเหมืองและจำเป็นที่จะต้องผันน้ำจากลำเหมืองเพื่อนำมาใช้ในที่พักได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้น้ำของหมู่บ้านว่า

“ก็คนแม่เย็นเหมือนกันแต่พอเราเปิดประตูน้ำเข้าที่เขาก็มาบ่นว่าคนแม่เย็นไม่มีน้ำจะใช้” แต่เมื่อผู้ศึกษาดำเนินการเข้าร่วมกิจกรรมขุดลอกลำเหมืองที่มีการประกาศเสียงตามสายเพื่อขอแรงเข้าร่วมงาน เจ้าของกิจการคนดังกล่าวกลับพูดถึงสถานภาพของตนเองว่า “มันเป็นงานของชาวบ้าน เราเป็นคนนอกไม่รู้เรื่องกับเขา” บ่อยครั้งที่ข้ออ้างเรื่องการแจ้งข่าวถูกหยิบยกมาเป็นสาเหตุไม่เข้าร่วมกิจกรรม (ประกาศเสียงตามสายมักได้ยินแค่เพียงในเขตหมู่บ้านกลางบ้าน บริเวณรอบนอกได้ยินเพียงเบาๆ) แต่เมื่อมีการแก้ไขด้วยการส่งจดหมายเวียนไปตามกิจการต่างๆก็ไม่ได้ช่วยให้เกิดความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้นแต่อย่างใด เช่นกันกับในส่วนของชาวบ้านเองที่มีการกีดกันการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรในหมู่บ้านเช่นการเก็บหน่อ ตัดไม้ไผ่ หาฝืน ที่จะพบว่ามีกรณีแสดงออกอย่างชัดเจนว่าเพื่อคนแม่เย็น (ดั้งเดิม) เท่านั้น เช่นทัศนคติเกี่ยวกับการเก็บผักกูดของชาวบ้านคนหนึ่งที่ว่า

“ทั้งผัก ทั้งหน่อตามห้วยนี้ ถ้าใครจะเก็บกินก็มาเอากัน แต่มันก็เป็นที่ยู่งกันว่าของบ้านไหนก็ให้คนบ้านนั้น อย่างคนแม่สีเขาก็เก็บที่ห้วยเขา ถ้าเขามาเก็บเขตบ้านเราก็อวกล่าวกันได้อยู่ อย่างคนอื่น (คนนอกที่เข้ามาอาศัย) จะเข้ามาเก็บไปกินก็ไม่ได้ว่าอะไร แต่ก็ให้พองาม ไม่ใช่ถึงขั้นเอาไปขาย มันก็ต้องให้คนแม่เย็นก่อน”

จะเห็นได้ว่าทัศนคติที่มีต่อการเป็นคนแม่เย็นหรือคนนอกนั้นมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทและเงื่อนไข เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์แต่ส่วนใหญ่แล้วเป็นไปเพื่อรักษาประโยชน์ให้กับคนแม่เย็นเป็นหลัก การเลือกที่จะเหมารวมหรือกีดกันมากขึ้นอยู่กับเงื่อนไขด้านทรัพยากร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดข้อจำกัดในการใช้ให้อยู่ในสถานะที่สมดุล แม้ว่าภายใต้กระบวนการเหล่านี้จะดูไม่ใช่ว่าเป็นกลางในบางแง่มุมเช่นการกีดกันคนนอกไม่ให้มีส่วนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนแต่ก็พบว่าภายใต้การเลือกปฏิบัติของชาวบ้านในกระบวนการกีดกัน ยังรุนแรงไม่ได้ครึ่งของผลกระทบที่เกิดจากการเหมารวมเป็นคนแม่เย็นของคนนอกเช่นการเทปูนกันตลิ่งริมน้ำพังส่งผลให้เกิดการกัดเซาะที่ดินฝั่งตรงข้าม หรือการใช้ลำเหมืองเป็นที่ทิ้งน้ำเสียของบางกิจการ

2. เพื่อปรับเข้าสู่การประกอบธุรกิจ

- ลุงสมักร ภาษาอังกฤษสู่ทางสู่โอกาสการหาเงิน

การเรียนรู้ด้านภาษาเป็นหนึ่งในกระบวนการปรับตัวเพื่อเข้าสู่ธุรกิจท่องเที่ยว โดยพบว่าความสามารถด้านภาษา ช่วยให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้าสู่ธุรกิจท่องเที่ยวได้ง่ายมากขึ้น เห็นได้จากการสมัครเข้าทำงานในเกสเฮาส์ ร้านอาหาร หรือกิจการใดๆ ที่ต้องมีการติดต่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ผู้ที่มีความสามารถด้านภาษาอังกฤษมักถูกเลือกก่อนเสมอ อีกทั้งในบางกรณี เช่น อาชีพไกด์ การสื่อสารภาษาอังกฤษได้ย่อมสามารถสร้างเงินได้มากกว่าผู้ที่สื่อสารไม่ได้ การพยายามเรียนรู้ภาษาอังกฤษเพิ่มเติมจึงเกิดขึ้นตลอดเวลาในกรณีของผู้ที่ต้องการแทรกตัวเข้าสู่ธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ลุงสมักรเป็นหนึ่งในตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในเรื่องความพยายามเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ลุงสมักรอาศัยอยู่ในกระท่อมหลังเล็กกลางนาปากทางเข้าน้ำตกแม่เย็น ด้วยความที่บ้านของลุงอยู่ปากทางเข้าน้ำตกทำให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากแวะถามทางและต่อมาจึงพัฒนาเป็นการจ้างลุงสมักรเป็นไกด์นำทางเขาป่าแม่เย็น บ่อยครั้งที่ลุงพานักท่องเที่ยวต่างชาติเข้าไปค้างในป่าก่อนจะนำทางสู่น้ำตกแม่เย็น ลักษณะเช่นเดียวกับที่ไกด์ในเมืองนำนักท่องเที่ยวเดินป่าเป็นเวลาสองวันหนึ่งคืนหรือสามวันสองคืน รายได้ที่ลุงสมักรได้รับในแต่ละครั้งนั้นค่อนข้างไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับระยะทางและจำนวนคน กระนั้นในแต่ละครั้งลุงสมักรก็ได้รับค่าจ้างเป็นหลักพันบาทขึ้นไปทุกครั้ง ลุงสมักรเล่าถึงบรรยากาศในการพานักท่องเที่ยวไปเดินป่าว่า

“พวกฝรั่งนี่ชอบแบบผจญภัย เดินลุยน้ำ ลุยโคลนนี่ยิ่งชอบใหญ่ บางครั้งเขาก็ถามเรื่องต้นไม้ ว่าอันไหนกินได้กินไม่ได้ เราไม่รู้จะตอบเขาอย่างไร ไอ้ที่มันกินได้เราก็กินให้ดู อันไหนที่เป็นพิษเราก็ทำท่าทาง (แสดงท่าเหมือนอาเจียน เอานิ้วปาดคอ) เขาก็พอเข้าใจ ก็คุยกันรู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้างไปตลอดทาง ดูเขาจะชอบกันนะ แต่ถ้าลุงพูดภาษาเขาไม่รู้เรื่องกว่านี้ก็คงจะดีกว่า เวลาเขาถามอะไรบางครั้งเราไม่เข้าใจ บางทีเราจะห้ามเขาไม่ให้ทำนี่นั่นเราก็ไม่รู้จะบอกเขาอย่างไร”

ภาษาอังกฤษสำหรับลุงสมักรจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญที่ลุงต้องการจะเรียนรู้และมักมองหาโอกาสซักถามทุกครั้งที่มีคนต่างชาติที่พูดภาษาไทยได้เข้ามาคุยด้วย สำหรับชาวบ้านคนอื่นแล้ว มักมีการกล่าวถึงลุงสมักรว่าเป็นคนที่มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้เรื่องภาษามากกว่าคนอื่นๆ แต่สำหรับตัวลุงสมักรเองกลับมองว่าการที่ตนพยายามเรียนรู้เรื่องภาษานั้นไม่ใช่เพียงแรงกระตุ้นจากการอยากเรียนรู้เท่านั้นแต่เพราะเห็นช่องทางในการทำมาหากินในฐานะไกด์ชาวบ้าน เนื่องจากภาษากลายมาเป็นเงื่อนไขหนึ่งในการเป็นไกด์ หนึ่งในข้อกล่าวหาในการจับไกด์เถื่อนคือการไม่สามารถ

สื่อสารภาษาอังกฤษได้ซึ่งอาจเป็นอันตรายหากไคด์ไม่สามารถเข้าช่วยเหลือลูกทัวร์ได้ทันด้วย เพราะตัวไคด์ไม่เข้าใจภาษา ดังนั้นจึงเห็นว่าในกระบวนการจัดตั้งกลุ่มไคด์ชาวบ้านนั้น การอบรมภาษากลายเป็นกิจกรรมหลักที่ส่งผลต่อการสร้างความน่าเชื่อถือและเป็นทักษะสำคัญที่ไคด์ทุกคนจำเป็นต้องมี ภาษาจึงไม่ใช่เพียงความรู้ติดตัวเท่านั้นแต่เป็นเครื่องมือสำคัญในการหาเงิน

- ยายใบ รู้จักที่จะปรับเปลี่ยนในแต่ละช่วงเวลา

การผันตัวเข้าเป็นผู้ประกอบการเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยว นั้น สิ่งหนึ่งที่มีการปรับเปลี่ยนอย่างมากในระบบคิดของตัวบุคคลคือ การคำนวณรายรับรายจ่ายและความคุ้มค่า การเลือกที่จะลงทุนหรือดำเนินกิจการใดๆ นั้น เงื่อนไขเรื่องการคุ้มทุนกลายเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยการตัดสินใจ ยายใบเป็นหนึ่งในกรณีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจดำเนินกิจการภายใต้เงื่อนไขเรื่องความคุ้มค่า ยายใบอายุ 70 ปี เดิมอาศัยอยู่ในบ้านไม้สองชั้นซึ่งอยู่ติดกันกับบ้านของลูกสาวที่แยกเรือนออกไป ยายใบอาศัยอยู่ชั้นล่างที่มีทั้งห้องนอน ห้องครัวและห้องน้ำที่แยกออกจากตัวบ้าน ในส่วนชั้นบนนั้นถูกปิดไว้ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร สี่ปีก่อนมีคนมาขอเช่าชั้นบนของบ้านยายใบเพื่อเป็นที่พักในช่วงที่ชายคนนั้นเดินทางมาปาย ซึ่งแต่ละเดือนเขาจะมาอยู่เพียงสิบวันถึงสองอาทิตย์ ถ้าเช่าเดือนละสามพันบาท เมื่อชายคนดังกล่าวย้ายออกไป ยายใบเริ่มคิดที่จะให้เช่าบ้านชั้นบนอย่างจริงจังมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาว บ้านชั้นบนถูกจัดเตรียมเป็นที่พักรายคืนสำหรับนักท่องเที่ยว มีการเตรียมที่นอน หมอน มุ้ง ไว้ให้เรียบร้อย ในราคาคืนละ 100- 200 บาทต่อคนต่อคืน แต่นั่นก็เป็นรายได้ที่ยายใบจะได้รับจากนักท่องเที่ยวที่เข้าพักในช่วงฤดูหนาวเท่านั้น ปกติแล้วในช่วงหลังฤดูหนาว และฤดูฝนบรรดาบ้านเช่ามักถูกปิดตาย แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวแม้ว่าจะไม่มีนักท่องเที่ยวแต่คนอีกกลุ่มที่ต้องการที่พักในพื้นที่คือกลุ่มคนไตนอก (พม่า) ที่เข้ามาเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม ในไร่ถั่วเหลืองปลูกและเอาหญ้า (ค้ายหญ้า) และในไร่ข้าว ไร่ ปลูกและเกี่ยวข้าวในช่วงก่อนฤดูหนาว ยายใบมองเห็นความต้องการที่พักของคนกลุ่มนี้จึงเปิดบ้านเป็นบ้านให้เช่าหลังสำหรับแรงงานไตนอกเหล่านี้ โดยบ้านที่ให้เช่านั้นจะเป็นเพียงบ้านเปล่าๆ ไม่มีอุปกรณ์เครื่องนอนหรือเครื่องเรือนใดๆ ส่วนตัวยายใบเองนั้นย้ายตัวเองออกไปอยู่ที่ห้องเล็กๆ ที่ปลูกสร้างอย่างง่ายด้วยไม้ฟาก ได้ชาคาซุงข้าวเดิมของครอบครัว รายได้เดือนละสามพันบาททำให้ยายใบไม่ต้องเป็นภาระให้กับลูกๆ ต้องส่งเสียเลี้ยงดู เมื่อประกอบกับรายได้จากการทำถั่วเน่าขายสี่ถึงห้าร้อยบาทต่อเดือนทำให้ยายมีเงินมีใช้ตลอดปี ต่อมาในปี พ.ศ.2552 ยายเลือกที่จะปรับปรุงบ้านให้ดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งทำห้องน้ำใหม่ ทำห้องครัว เทุบ และทาสีใหม่ทั้งบ้านเพื่อเปลี่ยนบ้านให้กลายเป็นบ้านเช่าอาคารที่สามารถเรียกราคาค่าเช่าได้เพิ่มมากขึ้นเป็นสี่พันบาท ยายใบให้เหตุผลว่า จริงอยู่ที่การให้เช่าในช่วงฤดูหนาวเป็นรายคืนจะได้เงินถึงคืนละสองพันบาทแต่มีนักท่องเที่ยวที่ต้องการบ้านราย

คืนเช่นนั้นเพียงช่วงวันหยุดเทศกาลเท่านั้น ซึ่งรวมแล้วแต่ละปีมีไม่ถึงสิบวัน การให้คนงาน ไตนอกเช่าเป็นรายเดือนก็ไม่คุ้มกับสภาพบ้านที่ทรุดโทรมทันทีที่เหล่าคนงานย้ายออก เนื่องจากคนงานเหล่านั้นมักอยู่กันหลายคนบางครั้งมากถึงสามครอบครัวในบ้านเช่าของยาย ทำให้บ้านถูกใช้งานหนักแต่ไม่มีการดูแลที่ดี บ้านจึงเสื่อมโทรมและสกปรกอย่างเห็นได้ชัด แต่หากมีการปรับปรุงบ้านให้อยู่ในสภาพดีและปล่อยให้เช่าในราคาที่แพงขึ้น นอกจากยายโบจะได้อายุตลอดทั้งปีแล้ว ยังสามารถคัดกรองผู้เช่าได้ด้วย ปัจจุบันบ้านเช่ายายโบถูกเช่าโดยเจ้าของธุรกิจร้านสักจากในเมืองซึ่งปกติแล้วเช่าอยู่กับเพื่อนสาวชาวต่างชาติเพียงสองคน มีเพียงบางช่วงที่มีเพื่อนมาพักแต่ก็เพียงสามถึงสี่คน ยายโบกล่าวถึงผู้เช่ารายใหม่ว่าช่วยดูแลบ้านได้ดีกว่าตอนที่ไตนอกเช่าอยู่ และทำให้ยายมีค่าเช่ากินตลอดปีซึ่งเป็นเครื่องรับประกันได้ว่ายายจะไม่ต้องเดือดร้อนเรื่องเงิน

การปรับเปลี่ยนรูปแบบการประกอบธุรกิจให้เข้ากับแต่ละช่วงเวลานั้น นอกจากกรณีของยายโบที่มีการปรับจากบ้านเช่ารายคืนไปเป็นบ้านเช่ารายวันแล้ว บ้านเช่าบางหลังมีการกำหนดระยะเวลาในการเช่าเป็นเดือนไปทีชัดเจน เช่น ผู้เช่าสามารถเช่าได้ตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายนเท่านั้น หลังจากนั้นผู้เช่าจะต้องย้ายออกเพื่อให้เจ้าของบ้านปรับปรุงบ้านเพื่อเป็นบ้านเช่ารายวันต่อไป ในทำนองเดียวกัน ในพื้นที่ซึ่งถูกใช้เป็นที่ลานกางเต็นท์ในฤดูหนาวนั้น เจ้าของนาจะเข้าไปปรับปรุงพื้นที่และสร้างกระโจมกางเต้นท์ที่ผู้เช่าตีข้าวแล้วเสร็จ เดือนไปการทำธุรกิจเช่นนี้ถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับการเข้าสู่ธุรกิจการท่องเที่ยวมากขึ้น

- **ลุลลิตธิ์ ป้าพิมพ์ เรียนรู้เรื่องความเสี่ยง ด้วยการเลือกที่จะไม่เสี่ยง และพินัน เลี้ยงโดยการลงทุนเพียงน้อยนิด**

นอกจากการพยายามที่จะเรียนรู้เพื่อเข้าเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจการท่องเที่ยวแล้ว การเลือกคู่ทางที่จะเข้าสู่ธุรกิจการท่องเที่ยวก็เป็นอีกหนึ่งเงื่อนไขในการตัดสินใจ ผู้ศึกษาพบว่าชาวบ้านเรียนรู้ที่จะจัดการกับความเสี่ยงด้วยการไม่เสี่ยง ดังเช่นกรณีของครอบครัวป้าพิมพ์และลุลลิตธิ์ ทั้งคู่ถือได้ว่าเป็นผู้ที่เข้าร่วมในธุรกิจท่องเที่ยวเกือบเต็มตัว โดยตัวลุลลิตธิ์นอกจากจะเป็นเกษตรกร ปลูกข้าวไว้สำหรับกินเองในครัวเรือนแล้ว ยังปลูกบ้านหลังเล็กเป็นบ้านเช่า ค่าเช่า 2000 บาท ในขณะที่ป้าพิมพ์เองทั้งร้อยตุงข้าวเปลือกขายหน้าพระธาตุ ราคาเส้นละสิบบาท ถักหมวกไหมพรมใบละหนึ่งร้อยถึงหนึ่งร้อยห้าสิบบาท และรับปักลายเสื้อผ้าให้กับร้านขายของที่ระลึกในหมู่บ้าน ในราคาตัวละร้อยถึงร้อยห้าสิบบาท ครอบครัวป้าพิมพ์ยังได้เงินค่าเช่าที่ดินอีกปีละสองหมื่นบาท ซึ่งรายได้เหล่านี้ เมื่อเทียบกับเงินที่ควรจะได้รับจากการทำกิจการที่ปกติถือได้ว่าเป็นเงินเพียงน้อยนิด การไม่ทำกิจการเป็นของตนเองเป็นคำถามที่ผู้ศึกษามีต่อครัวเรือนของลุลลิตธิ์ เนื่องจากจะเห็นว่ารายได้ของครอบครัวลุลลิตธิ์มาจากการทำกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นหลัก แต่ทั้งสอง

กลับไม่ได้เปิดร้านหรือกิจการเป็นของตัวเองแต่อย่างใด ป้าพิมพ์ให้เหตุผลถึงการไม่เปิดกิจการของตัวเองว่า

“มันเสี่ยงเกินไป ป้าไม่มีความรู้ ไม่เคยทำมาก่อน ลงทุนทำอะไรใหญ่โตเกินไปมันจะไม่คุ้ม กลัวมันจะเสีย คิดว่าไปเอาผ้าเขามาปัก ขายได้ไม่ได้เราก็ได้เงิน อย่างที่ให้เขาเช่า เขามีแขก ไม่มีแขกเราก็ได้เงิน ทำร้าน ทำเกษตรหาส้อย่างเขาจะเริ่มยัง ings ป้าก็ไม่วู้”

จะเห็นได้ว่าความเสี่ยงเป็นอีกหนึ่งตัวแปรที่เข้ามามีส่วนในการตัดสินใจจะประกอบกิจการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวใดๆ และต้นตอของความเสี่ยงมักมาจากเรื่องเงินทุน การขาดความรู้ และการขาดเครือข่ายความสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่นที่สามารถจะช่วยระคับประคองกิจการได้ เช่น เจ้าหน้าที่รัฐ เจ้าของกิจการที่ใหญ่โต (ขาดเส้นสาย)

ในกรณีลู่สิทธิและป้าพิมพ์นั้นแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับกรณีของพี่ปิ่น แม้ว่าทั้งคู่จะถือได้ว่าเป็นผู้ที่เข้าสู่ธุรกิจการท่องเที่ยวแบบเต็มตัว แต่พี่ปิ่นกลับเลือกที่เปิดกิจการเล็กๆของตัวเอง นั่นคือ การทำบ้านหลังเล็กแยกเป็นที่พักให้เช่ารายวัน ในช่วงฤดูท่องเที่ยวและรายเดือน ในช่วงที่ไม่มีนักท่องเที่ยวมากนัก การตัดสินใจของพี่ปิ่น จะพบว่าตั้งอยู่บนเงื่อนไขของการถือครองความรู้ และเงินทุน ในส่วนตัวพี่ปิ่นเองนั้นเคยมีประสบการณ์เป็นแม่บ้านในเกษตรศาสมาก่อนทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงกระบวนการจัดการกิจการที่พัก ทั้งในเรื่องของการเตรียมสถานที่ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว การจัดเตรียมเครื่องนอนที่สะอาดดูดี ห้องน้ำห้องส้วมที่เป็นแบบชักโครกและมีเครื่องทำน้ำอุ่น รวมถึงการต่อรอง คัดเลือกลูกค้า ประกอบกับมีพี่สนสามีซึ่งเป็นช่างไม้ การก่อสร้างบ้านเช่าหลังดังกล่าวจึงประหยัดค่าจ้างแรงงานช่าง ซึ่งในส่วนนี้พี่ปิ่นมักพูดอยู่เสมอว่าหากไม่ได้พี่สนเป็นคนทำบ้าน ลำพังเพียงเงินเก็บสี่หมื่นที่มีอยู่คงไม่เพียงพอสำหรับเป็นค่าวัสดุและค่าแรงช่าง (บ้านเช่าหลังดังกล่าวใช้เงินประมาณสามหมื่นบาท) การปลูกบ้านให้เช่านี้พี่ปิ่นมองว่าจะเป็นช่องทางสำคัญในการเพิ่มรายรับให้กับครอบครัว การมีประสบการณ์ทำงานในเกษตรศาสมช่วยให้เห็นถึงข้อควรระวังในการเลือกวัสดุอุปกรณ์ ทั้งเพื่อให้เกิดความคงทนและราคาประหยัด ซึ่งส่วนตัวแล้วหากตนเองไม่มีประสบการณ์เรื่องธุรกิจที่พุกมาก่อน การทำบ้านให้เช่าคงไม่ได้อยู่ในตัวเลือกของการเข้าสู่ธุรกิจท่องเที่ยว การที่เธอเลือกเสี่ยงในครั้งนี้ ส่วนหนึ่งเพราะมั่นใจในทุนทางความรู้ที่เธอมีว่าจะสามารถดำเนินกิจการได้ตลอดรอดฝั่ง และถึงแม้ว่ามันจะไม่เป็นไปอย่างที่เธอคาดหวังไว้ การลงทุนที่วางอยู่บนฐานของแรงงานในครัวเรือนย่อมไม่ทำให้เธอรู้สึกถึงการขาดทุนมากเท่ากับการจ้างแรงงานทั้งหมดซึ่งนั่นหมายถึงเงินก้อนใหญ่ที่เธออาจจะไม่ได้คืน การเสี่ยงของเธอจึงวางอยู่บน

ฐานของการคิดคำนวณถึงผลได้ผลเสียก่อนแล้ว ดังนั้นการพูดว่าเสี่ยงแท้จริงแล้วยังมีความรัดกุม ความเสี่ยงของชาวบ้านจึงมีกวางอยู่บนฐานคิดเรื่องความไม่เสี่ยงอยู่เสมอ

5.3 สรุป

การกลายเป็นส่วนหนึ่งของเมืองท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่บ้านแม่เขียนอย่างมาก โดยเฉพาะการขยายตัวเข้ามาของธุรกิจต่างๆเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และการลดลงของพื้นที่เกษตรกรรมและความเป็นเกษตรกร การจะดำรงอยู่ได้ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้พบว่าชาวบ้านไม่ได้เลือกที่จะปฏิเสธหรือแยกตัวออกจากสิ่งแปลกใหม่ที่เข้ามาแล้วคงดำรงตนตามแบบที่เคยเป็นมา แต่พวกเขา กลับเลือกที่จะรับและปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ร่วมกับสิ่งแปลกใหม่ที่กำลังทะลักหลายเข้าสู่หมู่บ้าน การรับและปรับตัวนี้มีความหลากหลายในส่วนของกลวิธี ขึ้นอยู่กับทุนและทัศนคติของแต่ละคนถือครอง ผู้ศึกษาพบว่า การเลือกที่จะปรับตัวให้เป็นไปในรูปแบบใดนั้นชาวบ้านมักจะคำนึงเรื่องทุนเป็นหลัก ซึ่งทุนในที่นี้ไม่ได้หมายถึงทุนการเงินเพียงอย่างเดียวแต่ทุนด้านอื่นเช่น ความรู้หรือ เครือข่ายความสัมพันธ์ กลายเป็นอีกเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ โดยจะเห็นได้ว่า ชาวบ้านบางส่วนเลือกที่จะไม่เข้าร่วมในการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวทั้งที่มีความพร้อมในเรื่องทุนการเงินแต่สาเหตุจากการไม่มีความรู้ ในขณะที่บางส่วนเลือกที่จะเรียนรู้โดยเริ่มดำเนินกิจการขนาดเล็กภายใต้ทุนที่ตนถือครองอยู่ แต่จะพบว่าทั้งหมดเลือกที่จะเข้าร่วมในธุรกิจท่องเที่ยวภายใต้เงื่อนไขสำคัญคือการคำนึงถึงความเสี่ยง เจ้าของกิจการที่พักในพื้นที่รายหนึ่งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่ท่องเที่ยวที่ไม่ยอมทำกิจการใดๆบนพื้นที่ของตนเองว่า “ชาวบ้านพวกนี้ขี้เกียจ หนักไปทางโง่ มีที่ทางแต่ไม่คิดจะทำให้มันก่อเกิดเป็นเงิน” แต่ในทางกลับกัน ในมุมมองของชาวบ้านกลับพบว่าพวกเขาเลือกที่จะไม่ดำเนินกิจการใดๆเนื่องจากการคำนึงถึงความเสี่ยงที่จะตามมา หากการลงทุนหมายถึงหนี้สินที่อาจจะตามมาในภายหลังและใช้ประโยชน์บนที่ดินนั้นๆได้เพียงการหาเงินจากธุรกิจที่พักที่สร้างรายได้แค่เพียงช่วงฤดูหนาว การรับจ้างในเกษตรเฮาส์และใช้ที่ดินที่ตนถือครองปลูกข้าวเพื่อกินในครัวเรือนยอมเป็นการจัดการความเสี่ยงได้ดีที่สุด ความเสี่ยง จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดที่ชาวบ้านจะนำมาใช้ในการตัดสินใจทำหรือไม่ทำสิ่งใด

ในขณะที่ชาวบ้านกำลังประเมินความเสี่ยงที่เกิดจากการเข้าร่วมในกิจการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว หน่วยงานของรัฐก็พยายามผลักดันให้ชาวบ้านหลุดออกจากการเป็นแรงงานที่ขึ้นตรงต่อผู้ประกอบการอื่น แต่ให้มีอาชีพและกิจการเป็นของตัวเอง ผ่านทางนโยบายและ โครงการต่างๆเช่น การฝึกอาชีพให้กับแม่บ้าน โครงการ Home Stay แต่การสนับสนุนของภาครัฐกลับไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชน ไม่คำนึงเงื่อนไขและต้นทุนของชาวบ้าน กลับทำตามแบบแผนที่ลอกเลียน

มาจากพื้นที่อื่นโดยไม่มีการปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของหมู่บ้าน เป้าหมายที่จะกระจายรายได้สู่ชุมชนจึงไม่ประสบความสำเร็จแต่กลับสนับสนุนให้ผู้พร้อมอยู่แล้ว ได้ผลประโยชน์ในส่วนนี้ไป

การพยายามแทรกตัวเข้าสู่ธุรกิจท้องถิ่นจะพบว่าไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนแค่รูปแบบการประกอบอาชีพเท่านั้น แต่มีการปรับเปลี่ยนอย่างมากในส่วนของทัศนคติ ซึ่งการปรับในส่วนนี้ไม่ใช่เพียงเพื่อให้คนสามารถเข้าสู่การประกอบอาชีพเท่านั้นแต่เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมอย่างสงบสุขในพื้นที่ของคนกับคนแปลกหน้าที่กำลังขยายตัวเข้าสู่หมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง การปรับในส่วนนี้ไม่ได้ปรับเพื่อยอมรับในทุกอย่างที่เปลี่ยนแปลงหรือแปลกใหม่ ในบางส่วนชาวบ้านมีการต่อต้านเพื่อให้อีกฝ่ายได้ปรับเพื่ออยู่ร่วมกับชุมชนเช่นกัน การต่อต้านดังกล่าวแสดงออกผ่านกฎของชุมชน การกระทำที่แสดงความไม่พอใจเช่นการพุดเสียดสี การนิินทา การดำรงอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่หมู่บ้านจึงไม่ใช่การพยายามปฏิเสธความเปลี่ยนแปลงหรือเลือกรับทั้งหมดแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการพยายามปรับตัวเพื่อตอบรับในบางส่วนและต่อต้านปฏิเสธในบางมุมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและทุนที่ตนถือครอง การอยู่ร่วมของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และชาวบ้านจึงไม่เกิดขึ้นภายใต้การปรับตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นการพยายามปรับของทุกส่วน ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนจึงมักไม่สามารถพูดได้ว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถูกแต่อาจเป็นฝ่ายนั้นๆยังไม่สามารถปรับเข้าสู่กฎร่วมของการอยู่ร่วมกันได้ แต่กระนั้นก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

6.1 ข้อค้นพบจากการศึกษา

ประเด็นที่หนึ่ง ข้อค้นพบเกี่ยวกับการนิยามการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านแม่เย็นที่ส่งผลให้เกิดการจัดการการท่องเที่ยวที่แตกต่าง

นิยามความหมายของการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านแม่เย็นนั้น ไม่ได้ถูกกำหนด โดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่กลับเกิดขึ้นจากแต่ละบุคคลที่พยายามจะหาสิ่งที่ลงตัวกับตัวเองและพยายามจะสร้างความต้องการของตนเองลงในพื้นที่นั้นๆและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงไม่ได้มีความหมายที่ตายตัวในแต่ละช่วงเวลา แต่กลับเต็มไปด้วยความหลากหลายขึ้นอยู่กับว่าแต่ละคนจะเลือกใช้มุมมองความหมายใด เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวเองมากที่สุด ดังจะเห็นได้ว่าขณะที่เด็กวัยรุ่นกลุ่มหนึ่งมาเพื่อถ่ายรูปตามกระแสแต่อีกกลุ่มกลับเข้ามาเพื่อแสดงตัวตนบนพื้นที่ที่ถูกสร้างความหมายว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวของฮิปปี และในเวลาเดียวกันคนอีกกลุ่มกลับเข้ามาเพื่อขายเสพย์ติดและเชิ้กซ์ ซึ่งบรรดาเจ้าของกิจการต่างพยายามตอบสนองคนเหล่านี้และพยายามดึงดูดคนเหล่านี้เข้ามาในเวลาเดียวกัน สะท้อนให้เห็นผ่านความหลากหลายของรูปแบบธุรกิจท่องเที่ยวในหมู่บ้าน และกลุ่มคนทั้งคนนอกที่เข้ามาอาศัยพื้นที่ และนักท่องเที่ยว ความคาดหวังที่มีต่อสถานที่ท่องเที่ยวที่มาตามนิยามความหมายที่ถูกสร้างให้กับพื้นที่บ้านแม่เย็นนี้ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงกายภาพคือการปรับเปลี่ยนพื้นที่หมู่บ้านเพื่อสร้างสิ่งที่จะตอบสนองค่านิยมที่ตนสร้างไว้ เช่นการมองว่าการท่องเที่ยวคือการออกจากสถานที่ปกติเพื่อแสวงหาการผจญภัย อาจไม่สะดวกสบายเท่าที่บ้านเพราะมันคือ “ที่อื่น” แต่ก็ไม่ลำบากเกินไป และเต็มไปด้วยสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่น่ารื่นรมย์ เมื่อนักท่องเที่ยวแบกนิยามนี้ลงมาในพื้นที่ท่องเที่ยว สิ่งที่เขาคาดหวังจึงไม่ใช่ห้องนอนหรูหราแต่อาจเป็นห้องที่สะดวกสบายมีสถานที่พักผ่อน และกิจกรรมหรือผู้คนแปลกใหม่ที่ไม่น่าเหมือนที่บ้าน ภายใต้การนิยามการท่องเที่ยวนี้ความคาดหวังที่มีต่อพื้นที่ย่อมถูกตอบสนองโดยผู้ประกอบการ ที่ต่างก็มีกลุ่มเป้าหมายของตน และบางครั้งนิยามของการท่องเที่ยวก็ถูกเปลี่ยนมือไปสู่อุประกอบการเป็นผู้สร้างและกำหนดใช้ ผ่านการนำเสนอของนิยามของตนใส่ไว้ในรูปแบบของที่พัก หรือสิ่งของที่ระลึก การปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อให้สามารถตอบสนองนิยามเหล่านี้ จึงเป็นเสมือนการเปลี่ยนแปลงของเดิม เปลี่ยนแปลงพื้นที่ดั้งเดิมของหมู่บ้าน ที่แน่นอนว่าต้องมีผลต่อชาวบ้านที่อยู่มาก่อนเช่นการสร้างที่พักที่ปลอดภัยย่อมหมายถึงการมีรั้วรอบขอบชิด ซึ่งความปลอดภัยของ

ผู้ประกอบการอาจปิดเส้นทางเดินหลักของชุมชน หรือการรักษาภาพความสวยงามของสายน้ำหน้าบ้านของผู้ที่ย้ายเข้ามาใหม่อาจหมายถึงการเพิกถอนคันตลิ่งที่ส่งผลให้ทางน้ำเปลี่ยนและไหลบ่าเข้าท่วมพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้าน เหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อในแง่ของความสัมพันธ์ ดังนั้นความหลากหลายของผู้ที่เข้าใช้พื้นที่ย่อมหมายถึงความหลากหลายของระบบคิดที่มีทั้งไหลลู่ตามคือเป็นแนวทางเดียวกับวิถีปฏิบัติเดิมของชุมชนและที่ขัดแย้งคือส่งผลกระทบต่อชุมชน ยิ่งมากคน ความขัดแย้งก็ยิ่งมากตามไปด้วย จากผลการศึกษาพบว่าปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านส่วนใหญ่เกิดจากระบบคิดที่ต่างกันของคูกรณีสองฝ่ายคือคนนอกที่เข้ามาอยู่อาศัยหรือประกอบกิจการกับชาวบ้าน เช่นกรณีผลกระทบจากบ่อน้ำทิ้งของร้านซักรีดกลางหมู่บ้าน น้ำท่วมพื้นที่เกษตรกรรมเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของทางเดินน้ำซึ่งเป็นผลมาจากการทำผนังกั้นน้ำของกิจการที่ปัก การปิดกั้นทางเดินสาธารณะของชุมชนภายใต้ระบบคิดเรื่องพื้นที่ส่วนบุคคลของคนนอกที่เข้ามาซื้อที่ดินสร้างบ้านในหมู่บ้าน

ประเด็นที่สอง ข้อค้นพบเกี่ยวกับยุทธวิธีที่จะอยู่ภายใต้การปรับเข้าสู่การเป็นเมืองท่องเที่ยว

ความเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านเข้าสู่การเป็นเมืองท่องเที่ยวนั้นถึงแม้จะไม่ใช่ว่าสิ่งที่ชาวบ้านเลือกที่จะเป็น แต่จะพบว่าผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบใหญ่คือระดับนโยบายเป็นเงื่อนไขที่ค่อยๆ เปลี่ยนพื้นที่ ตั้งแต่การเลิกสัมปทานป่าแต่สนับสนุนการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับวิถีการผลิต ให้เกิดการพึ่งพิงพืชเศรษฐกิจ ประกอบกับสภาพภูมิประเทศที่เต็มไปด้วยภูเขาที่มีพื้นที่ราบเพียงเล็กน้อย มีเส้นทางเข้าออกเพียงเส้นทางเดียว ลักษณะเป็นเมืองปิด ตัวเลือกในการประกอบอาชีพจึงมีไม่มากเท่ากับเมืองเปิดที่มีการพัฒนาในหลายส่วนพร้อมกันที่อาจมีทั้งการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ไปพร้อมๆ กับการสนับสนุนการปลูกพืชพาณิชย์ หรือปรับเข้าสู่เมืองท่องเที่ยวในเวลาเดียวกัน การสนับสนุนให้ปลูกกระเทียมเป็นพืชพาณิชย์ได้ก่อให้เกิดรายได้มหาศาลแก่ชาวบ้าน แต่การสนับสนุนให้ปลูกโดยที่ไม่มีประกันราคาและมีการเปิดการค้าเสรีการเกษตรกับประเทศจีนในช่วงสมัยรัฐบาลทักษิณ ปี พ.ศ.2540 ทำให้ราคากระเทียมตกต่ำ จนพืชเศรษฐกิจชนิดนี้ไม่สามารถสร้างรายได้เลี้ยงปากท้องให้แก่ชาวบ้านได้อีกต่อไป ทางเลือกใหม่ที่ชาวบ้านได้รับคือการส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นนโยบายระดับประเทศที่คาดหวังให้การท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้หลักให้กับประเทศดังที่พบในแผนพัฒนาฉบับที่แปดและเก้า จะเห็นได้ว่าการผันตัวเข้าเป็นแรงงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และเริ่มละทิ้งอาชีพเกษตรกรไม่ได้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านควบคุมได้ แต่หากเป็นกลไกระดับใหญ่ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้

สำหรับชาวบ้านแม่เย็นการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่ได้ถูกปฏิเสธเสียทีเดียว โดยจะเห็นว่าไม่มีการลุกขึ้นมาต่อต้านอย่างจริงจัง ทั้งในส่วนของตัวบุคคลหรือกฎของหมู่บ้าน หากเทียบกับบ้านแม่ฮี้ที่มีการออกกฎหมู่บ้าน ห้ามมีการก่อสร้างกิจการที่ปักในเขตพื้นที่หมู่บ้าน แต่สำหรับบ้านแม่เย็นชาวบ้านกลับเลือกที่จะรับในบางแง่มุมของการท่องเที่ยวที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน และเลือกที่จะปฏิเสธในมุมที่ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบ โดยมียุทธวิธีที่สำคัญคือ ในระดับวิถีคิดมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อการท่องเที่ยว คนในพื้นที่ท่องเที่ยว และการประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และในระดับปฏิบัติการที่พบว่ามีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของวิถีชีวิตประจำวันเพื่อให้สอดคล้องทั้งกับภาคการเกษตรที่ยังคงอยู่และภาคการท่องเที่ยวที่เข้ามาใหม่ จากปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านไม่ได้เป็นเพียงผู้ถูกกระทำ ที่ต้องรับและยินยอมให้กับการสืบคลานเข้ามาของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในทุกๆ ส่วน แต่ชาวบ้านกลับแสดงตนเป็นผู้กระทำที่เลือกรับในส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน ในส่วนย่อยของการรับเองนั้นก็ยังไม่เต็มไปด้วยอำนาจต่อรองเช่นการเลือกที่จะทำหรือไม่ทำงานกับใคร หรือเลือกที่จะทำหรือไม่ทำอะไรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เช่นกันกับการต่อต้านที่สะท้อนให้เห็นเป็นรูปธรรมผ่านกฎของชุมชนเพื่อที่จะนำมาบังคับใช้กับผู้ที่อยู่ร่วมกัน ในเขตหมู่บ้านทั้งตัวชาวบ้านเอง คนนอกหรือแม้แต่นักท่องเที่ยว การต่อรองต่อต้านการท่องเที่ยวจึงไม่ได้ออกมาในรูปของการปฏิเสธไม่ยอมรับหรือเลือกที่จะคงความเป็นชุมชนเกษตรกรรมต่อไปแต่ชาวบ้านกลับเลือกที่จะรับ เข้าร่วม และใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างพื้นที่ ต่อรองกับคนนอกที่เข้ามาและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

ประเด็นที่สาม การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่กลายเป็นตัวเลือกที่ถูกเลือกเพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในพื้นที่ที่กำลังกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่เข้มข้น แต่เป็นการเลือกรับภายใต้เงื่อนไขของการถือครองทุนและการจัดการความเสี่ยง

ชาวบ้านเลือกใช้การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างพื้นที่ให้กับตนเองภายใต้กระแสของการไหลทะลักของคนที่เข้ามาอยู่อาศัยและประกอบธุรกิจ การมีตัวตนอยู่เป็นส่วนหนึ่งในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวนั้นก่อให้เกิดพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ที่จะต่อรองกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน แต่ในกระบวนการการก้าวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของตัวการท่องเที่ยวนั้น ชาวบ้านเลือกหนทางที่จะเข้าผ่านรูปแบบทุนที่แต่ละคนถือครองอยู่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าภายใต้การถือครองทุนที่แตกต่างกัน ทำให้ระดับในการเข้าร่วมในการท่องเที่ยวแตกต่างกัน ทุนสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจว่าจะเข้าร่วมในแบบใดนั้นประกอบด้วยทุนที่เป็นตัวเงิน ความรู้ และเครือข่ายความสัมพันธ์ การขาดทุนใดทุนหนึ่งย่อมหมายถึงการเกิดขึ้นของความเสี่ยง ซึ่งกลายมาเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ ความเสี่ยงได้กลายมาเป็นอีกเงื่อนไขที่ส่งผลให้บ้านแม่เย็นยังคงอาชีพเกษตรกรรมไว้ เมื่อข่าวหมายถึงความ

มันคงอันดับหนึ่งของครัวเรือน จึงพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่เลือกที่จะปลูกข้าวไว้กินในครัวเรือน ก่อนลงทุนในธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ความสามารถในการจัดการทุนและความเสี่ยงกลายเป็นเครื่องแสดงความสามารถของบุคคล โดยเฉพาะในกรณีของผู้ที่สามารถจัดการทุนที่ตนถือครองให้เพิ่มพูนและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด มักได้รับการกล่าวถึงในแง่มุมมองของผู้ที่ประสบความสำเร็จในแง่ของการแทรกตัวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจท่องเที่ยว เช่นกรณีผู้ที่สามารถบริหารจัดการบ้านเช่าให้เกิดประโยชน์สูงสุดในช่วงเวลาทั้งฤดูท่องเที่ยวและนอกฤดูท่องเที่ยว หรือผู้ที่สามารถพัฒนาภาษาอังกฤษจนสามารถสื่อสารได้ ความสามารถที่เกิดจากการเรียนรู้หลังการฝึกฝนจากการทำงานเหล่านี้ ได้รับการยอมรับและยกย่องในระดับชุมชน ก่อให้เกิดเป็นอำนาจต่อรองระหว่างชาวบ้านและคนนอกที่เข้ามาใช้พื้นที่ เช่นการจับจุดความต้องการบ้านเช่าที่เป็นส่วนตัวห่างไกลจากชุมชน เจ้าของบ้านที่จับจุดความต้องการดังกล่าวได้ย่อมมีอำนาจต่อรองในเรื่องราคาและคัดเลือกผู้เช่า

6.2 ข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีและงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและการท่องเที่ยวนี้พบว่า การท่องเที่ยวมักถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจ การกำหนดแผนหรือนโยบายใดๆก็คำนึงถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจก่อนเสมอ การวางแผนนโยบายจึงมักถูกมองว่าเป็นการจับมือกันระหว่างกลุ่มนักลงทุนและรัฐบาล เช่นเดียวกับทรัพยากรที่ถูกมองว่าถูกใช้เงินทุนเพื่อธุรกิจท่องเที่ยว (Bremwell, 2004) ในขณะที่รัฐเองได้พยายามวางบทบาทของตนว่าเป็นนักวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ นักการตลาด นักโฆษณา โดยพยายามนิยามความทันสมัยลงไปในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง (Picard and Edwood, 1984) จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในพื้นที่บ้านแม่เหินนั้น มีนโยบายของรัฐเป็นแรงกระตุ้นสำคัญที่กำหนดแบบแผนความเป็นไปของพื้นที่และนโยบายส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรหรือที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวต่างมีจุดเน้นเดียวกันคือการพัฒนาพื้นที่ให้ทันสมัยและเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน เน้นเรื่องการสร้างรายได้เป็นสำคัญ แต่เป้าหมายของนโยบายในความเป็นจริงที่เกิดขึ้นนั้น ไม่สอดคล้องกัน จากการศึกษาพบว่า มีตัวแปรอื่นที่ส่งผลให้นโยบายที่นำมาใช้ในพื้นที่ไม่ได้ผลตามเป้าประสงค์ คือ การมีสถานะทับซ้อนกันระหว่างผู้กำหนดนโยบายและผู้รับนโยบายมาดำเนินการ โดยพบว่านักการเมืองท้องถิ่นหรือผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมักมีธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริม กฎเกณฑ์และเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจท่องเที่ยวจึงมักเป็นไปในทางเอื้อประโยชน์ต่อคนกลุ่มนี้ เช่นกรณีการออกกฎให้มีการเสนอแบบการก่อสร้างต่อองค์การบริหารส่วนตำบลในกรณีที่จะสร้างบ้านเพื่อเป็นที่พักให้เช่า จากกฎเกณฑ์ข้อนี้ทำให้เห็นการเอื้อประโยชน์ต่อคนบางกลุ่ม ซึ่งในความเป็นจริงการปลูกสร้างบ้านพักของ

ชาวบ้านมักเป็นไปง่ายๆ โดยใช้ไม้ไผ่และหลังคาตองตึงเป็นหลัก ไม่มีการร่างแบบหรือวาดแปลนใดๆ การบังคับให้มีการยื่นแบบข้อมอบเอื้อประโยชน์ให้กับผู้รับเขียนแบบ ผู้ลงนามอนุญาตก่อสร้าง ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดช่องทางการทุจริตให้กับเจ้าหน้าที่และผู้ประกอบการขนาดใหญ่ และหนึ่งในนั้นพบว่ามักมีนักการเมืองท้องถิ่นร่วมอยู่ด้วยเสมอ

นอกจากนี้ยังพบว่านโยบายรัฐได้เปิดช่องให้กับกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจภายใต้การขัดแย้งกันเองของตัวนโยบายเช่นการพยายามกระจายรายได้จากธุรกิจท่องเที่ยวให้กับชาวบ้าน แต่กลับมีการสร้างข้อจำกัดมากมายซึ่งชาวบ้านผู้ซึ่งถือครองทุนที่จำกัดไม่สามารถจะดำเนินการตามเงื่อนไขเหล่านั้นได้ทั้งหมด มีเพียงกลุ่มทุนใหญ่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนนอกที่มีทุนพร้อมจะดำเนินการตามเงื่อนไขกฎเกณฑ์นั้นได้ แต่ถึงแม้ว่ากลุ่มทุนเหล่านี้จะมีขีดความสามารถในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แต่การเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดนโยบายหรือการเป็นผู้ถือครองความรู้กลับทำให้กลุ่มคนเหล่านี้รู้ช่องทางในการหลีกเลี่ยงหลบหลีกโดยไม่ต้องรับบทลงโทษใดๆ เช่นการหลีกเลี่ยงการจ่ายภาษีป้ายของกิจการที่พักซึ่งเจ้าของเป็นประธานการท่องเที่ยว

ในประเด็นที่ M.C. Hall กล่าวถึงนโยบายการท่องเที่ยวว่าไม่สามารถเป็นแม่แบบที่นำไปใช้กับทุกพื้นที่ได้เนื่องจากแต่ละพื้นที่ที่มีความหลากหลายและถูกกระทำโดยรัฐไม่เหมือนกัน บางครั้งตัวนโยบายกลับมีความขัดแย้งกันเองและบางครั้งก็มีการผูกติดกับเรื่องเศรษฐกิจมากเกินไปจากการศึกษาพบว่าบ้านแม่เขียนเป็นอีกหนึ่งกรณีตัวอย่างของการนำนโยบายการท่องเที่ยวที่เคยประสบความสำเร็จในพื้นที่อื่นมาใช้โดยไม่มีการคำนึงถึงเงื่อนไขและข้อจำกัดที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ การสนับสนุนให้ชาวบ้านดำเนินกิจการ Home Stay เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดเมื่อใช้นโยบายนี้ถูกนำไปใช้ครอบคลุมทั้งพื้นที่ตำบลแม่ฮี้ที่ประกอบด้วยหมู่บ้านต่างๆที่มีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องชาติพันธุ์และวิถีชีวิต การนำนโยบายเดียวเข้ามาใช้กับบ้านแม่เขียนที่มีความเป็นปกาเกอญอ เป็นเป็นจุดขายจึงประสบความสำเร็จในการเปิดเป็นที่พักและเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้าน แต่เมื่อนำมาใช้ในบ้านแม่เขียนที่ไม่มีจุดขายใดๆกฎเกณฑ์ของการดำเนินการ Home Stay ที่ต้องพักร่วมในชายคาบ้านและศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนจึงไม่ประสบความสำเร็จเหลือเพียงบ้านให้เช่ารายวันหรือรายเดือนเท่านั้น

นอกจากนี้การที่ธุรกิจท่องเที่ยวเข้ามาเปลี่ยนแปลงธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยมีปัจจัยเร่งคือการเติบโตของการท่องเที่ยวของกลุ่มใหญ่ Mass Tourism แม้ว่าจะก่อให้เกิดรายได้และช่องทางทำมาหากินมากขึ้น แต่ก็ทำลายทรัพยากรมากขึ้นเช่นกัน (Ritzer,1998) ซึ่งมักก่อให้เกิดการกีดกันทางสังคม ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ เมื่อความเป็นเมืองท่องเที่ยวไม่สามารถควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวหรือนักลงทุนจากภายนอกให้เพียงพอกับศักยภาพในการรองรับของพื้นที่ที่จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ (Chadwick,1998) ผลที่

ตามมาคือการลุกขึ้นมาตอบโต้โดยคนท้องถิ่น ประเด็นนี้พบว่าผลกระทบที่เกิดจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวเกินขีดความสามารถที่พื้นที่จะรับได้ ได้ก่อให้เกิดเป็นปัญหาที่กระตุ้นให้เกิดการโต้ตอบโดยชุมชนตั้งแต่ระดับบุคคลเช่นการลุกขึ้นมาขว้างปา พุดจาแสดงอาการไม่พอใจกับพฤติกรรมของคนนอกที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่ จนถึงในระดับชุมชนที่มีการออกกฎหรือกิจกรรมที่จะสามารถแสดงความไม่พอใจที่มีต่อการคุกคามผ่านการท่องเที่ยวเช่นการออกกฎชุมชนเพื่อควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ไม่ให้ใช้ทรัพยากรเกินขอบเขต หรือกรณีการพยายามจัดตั้งกลุ่มไกด์ชาวบ้านเพื่อต่อรองกับกลุ่มคนนอกที่เข้ามาใช้พื้นที่ที่บ้านแม่เย็นเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ การลุกขึ้นมาตอบโต้ของชาวบ้านนั้นพบว่าปรากฏในหลายรูปแบบ จากงานศึกษาของ Yoko Hayami การต่อต้านเกิดขึ้น โดยการดึงเอาอัตลักษณ์ของคนกลุ่มอื่นมาเป็นเครื่องมือ Friedman (1994) ได้นำเสนอภาพการต่อรองของชาวไอนุและสาวยที่กลุ่มแรกใช้วิธีการเข้าสู่ตลาดท่องเที่ยวเพื่อสร้างพื้นที่ให้กับวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายของตน ในขณะที่อีกฝ่ายพยายามรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนมาเป็นเครื่องมือต่อรองกับการท่องเที่ยวที่พยายามทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมสูญหาย สำหรับบ้านแม่เย็นนั้นใช้กลวิธีการแทรกตัวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวและใช้สถานภาพการเป็นคนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในการต่อรองกับคนนอกที่เข้าใช้พื้นที่ และเพื่อสร้างตำแหน่งแห่งที่ให้กับชาวบ้านแม่เย็นเอง นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านมีการหยิบยืมนโยบายของรัฐเพื่อสร้างความชอบธรรมในการจัดการพื้นที่ของตนเช่นการก่อตั้งกลุ่มไกด์หมู่บ้าน ที่มีการขออนุญาตเป็นรายลักษณะอักษรจากทางอำเภอปาย และมีการรับรองการใช้ป่าจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยน้ำดัง สอดคล้องกับงานศึกษาของ Jesse C. Ribot และ Nancy Peluso (2003) ที่พบว่าสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรมักถูกนำไปเชื่อมโยงกับอำนาจ ในกรณีการท่องเที่ยวการเลือกข้างฝั่งรัฐทำให้ชาวบ้านได้อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรป่าของตนกลับมา

การเข้าร่วมและหยิบยืมอำนาจอื่นมาใช้เพื่อต่อรองกับคนนอกที่เข้ามาใช้พื้นที่ได้ ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากเกษตรกรรมไปสู่การเป็นแรงงานรับจ้างสอดคล้องกับการวิเคราะห์สังคมชานาที่พบว่ามีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะเคลื่อนย้ายวิถีการผลิตจากภาคเกษตรกรรมไปสู่การเป็นแรงงานรับจ้าง (Anchalee, 1999, Rigg, 2001, Tai, 2002) แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นแนวโน้มที่จะมีการเปลี่ยนแปลงไปทางใด เข้มข้นแค่ไหนนั้นวางอยู่บนเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์และปัจจัยกระตุ้นอื่นๆเช่นนโยบายรัฐ

ดังนั้นการมองบ้านแม่เย็นในลักษณะพื้นที่ส่วนหนึ่งที่กำลังจะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เข้มแข็งของเมืองปายจึงไม่น่าจะผิดพลาดนัก แต่หากมองผ่านงานศึกษาที่ผ่านมาที่ว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่สิ้นสุดท้ายแล้วเงินรายได้มักจะหมุนเวียนสู่ผู้ลงทุนต่างถิ่น ในขณะที่คนท้องถิ่นต้องรับผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรและมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะมีความรู้

ความสามารถมากพอที่จะบริหารจัดการการจัดการท่องเที่ยวในขณะที่คนส่วนใหญ่ยังคงติดอยู่ในภาคเกษตรกรรม (Mathieson and wall,1992, ดวงใจ หล่อธนะวิชช์, 2550) บ้านแม่เขียนกลับมาเสนอมุมมองที่แตกต่าง จริงอยู่ที่ว่าชาวบ้านยังคงดำรงความเป็นเกษตรกรแต่ทั้งนี้ก็กลับอยู่ภายใต้การคำนวณผลได้ผลเสียและเงื่อนไขเรื่องความเสี่ยงในชีวิตและชาวบ้านเองแม้จะได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวแต่จะเห็นว่าพวกเขามีการเรียนรู้ที่จะตอบโต้ผ่านยุทธวิธีต่างๆ และการเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพื่อโต้ตอบการท่องเที่ยวเท่านั้นแต่ยังหมายรวมถึงการเรียนรู้เพื่อที่จะหาช่องทางโอกาสในการสร้างผลประโยชน์ในตลาดท่องเที่ยวภายใต้เงื่อนไขของทุนที่ตนถือครองอยู่ การมองว่าชาวบ้านเป็นเพียงผู้ถูกระงับและรับผลเสียจากการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียวจึงอาจไม่สามารถสะท้อนปรากฏการณ์จริงของพื้นที่ได้คั่นัก

6.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ภายใต้กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อหวังพึ่งพาในฐานะหนทางสร้างรายได้ให้กับภาคเศรษฐกิจของประเทศ การพัฒนาในระดับใหญ่ส่งผลอย่างมากต่อหน่วยย่อยคือชุมชนหมู่บ้าน ให้จำเป็นต้องไหลตามและอยู่ร่วมกับกระแสการพัฒนาในทิศทางดังกล่าว เมื่อกล่าวถึงการท่องเที่ยวกับหมู่บ้านหากไม่ถูกมองว่าเป็นลู่ทางสร้างรายได้ สร้างงาน และรายได้ให้กับชาวบ้านแล้วการท่องเที่ยวมักถูกปิดลงสู่มุมมองว่าเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดการล่มสลายของชุมชนและนำมาซึ่งปัญหาสารพันทั้งทางสิ่งแวดล้อมและสังคม การมองการท่องเที่ยวในหมู่บ้านว่าเป็นผู้กระทำและชุมชนท้องถิ่นเป็นเพียงผู้ถูกระงับ ไม่ได้ก่อให้เกิดการสร้างความเข้าใจหรือแก้ปัญหาใดๆ ให้กับคนในพื้นที่ได้ กลับก่อให้เกิดการสร้างอคติแบ่งขั้วแบ่งข้างเป็นชาวบ้านโง่ๆ ที่ถูกการท่องเที่ยวทำร้าย มีตัวละครหลักที่เข้ามาบีบบทบาทคือภาครัฐและนักลงทุนที่มักถูกปิดไปอยู่ข้างฝั่งที่ถือหางและสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมใดๆ ก็ตามที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และมักมีนักวิชาการที่โหยหาติดกับชาวบ้านบางกลุ่มที่ขึ้นชื่อว่าอนุรักษ์นิยมมาเป็นฮีโร่กอบกู้หมู่บ้าน บ่อยครั้งที่ชาวบ้านที่เข้าร่วมกับการท่องเที่ยวถูกตราหน้าว่าเป็นหนอนบ่อนไส้ในละครเรื่องยาวเรื่องนี้ ซึ่งมันได้เปิดฉากและยังคงแสดงอยู่เช่นนั้นในการรับรู้ของคนส่วนใหญ่เกี่ยวกับหมู่บ้านในอำเภอปาย แม้เนื้อหาจะยังเข้มข้นแต่ดูราวกับว่าจะเป็นละครที่ไม่มีวันจบ

การพยายามเข้าใจปัญหาหรือสร้างลู่ทางใหม่ๆ ในการพัฒนาควรเปลี่ยนจากการมองชาวบ้านว่าเป็นผู้ถูกระงับเป็นชาวบ้านมีพลังมากพอที่จะเป็นผู้กระทำ การพยายามผันตัวเข้าสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแสดงให้เห็นถึงการพยายามอยู่ให้ได้ภายใต้กระแสการพัฒนาประเทศที่หวังพึ่งรายได้จากการท่องเที่ยว การพยายามย้อนวิถีดั้งเดิมให้กลับคืนมาและกร่นค่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจไม่ก่อประโยชน์เท่าการพัฒนาองค์ความรู้ให้กับชาวบ้านเพื่อให้เขา

เหล่านั้นรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่กำลังไหลทะลักเข้าสู่ครัวเรือน ทศนคติที่ว่าชาวบ้านโง่เห็นแก่เงินจึงทำให้ถูกกลืนกลาย ควรถูกมองใหม่ภายใต้การเข้าใจบริบทและเงื่อนไขที่บังคับให้พวกเขาต้องทำแบบนั้น

การพัฒนาการท่องเที่ยวจึงไม่ใช่การผลักชาวบ้านให้เข้าไปสู่ภาคเกษตรกรรม ทนลำบากใช้หนี้ที่เกิดจากการปลูกพืชเศรษฐกิจที่รัฐสนับสนุนแต่ไม่มีการประกันราคาหรือหาตลาดรองรับ (ในขณะที่สายตาก็จ้องมองนักลงทุนที่เข้ามาสร้างเงินก้อนใหญ่ในฤดูหนาวและสลายไปพร้อมกับหมอกเมื่อเข้าสู่ฤดูร้อน) แต่แนวทางการพัฒนาควรตั้งอยู่บนทิวทัศน์ที่ว่าทำอย่างไรชุมชนเจ้าของพื้นที่จะสามารถมีความมั่นคงจากสังคมเกษตรกรรมและสามารถสร้างที่ยืนได้ในภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

ดังนั้นแนวทางการสนับสนุนให้ชุมชนได้เข้าร่วมในธุรกิจท่องเที่ยวจึงไม่ใช่การสนับสนุนในเรื่องงบประมาณอันน้อยนิดเพื่อให้ชาวบ้านนำไปแข่งขันกับกลุ่มนักลงทุนขนาดใหญ่ที่มีเงินทุนในการบริหารจัดการมหาศาลและมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ จากงานศึกษาชิ้นนี้จะพบว่าชาวบ้านที่เข้าร่วมในธุรกิจท่องเที่ยวนั้นมีการเรียนรู้เกี่ยวกับการดำเนินกิจการจากการเข้าไปทำงานให้กับผู้ประกอบการคนนอกเป็นหลัก ก่อนจะนำมาปรับประยุกต์ใช้กับทุนที่ตนถือครองความรู้ในการจัดการกับสิ่งที่ชาวบ้านถือครองอยู่เป็นสิ่งที่ควรได้รับการสนับสนุนมากกว่าการจัดแบ่งงบประมาณเพื่อให้ชาวบ้านไปแข่งกับนักลงทุนมืออาชีพ นอกจากนี้ในส่วนของกฎเกณฑ์นโยบายเองก็ควรมีการปรับให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน ไม่ใช่การนำกฎเกณฑ์จากชุมชนอื่นที่ประสบความสำเร็จมาใช้โดยไม่มีการคำนึงถึงข้อแตกต่างทั้งทางกายภาพและสังคมของชุมชน แนวทางการพัฒนาองค์ความรู้ให้กับชาวบ้านและเรียนรู้ที่จะนำบทเรียนจากชุมชนอื่นมาปรับประยุกต์ใช้จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้ชาวบ้านเข้มแข็งมีจุดยืนในธุรกิจท่องเที่ยวและมีวิถีชีวิตที่ชาวบ้านเลือกที่จะเป็นอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

ข่าวเครือข่ายทั่วประเทศ.2551. “การท่องเที่ยว จ. แม่ฮ่องสอนคึกคัก”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.newswit.net/read/673622.html> (10 มกราคม 2552)

ชัยนต์ วรรณภูติ. 2538. **เวทีผู้ถูกท่องเที่ยว**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2528. **แนะนำและวิจารณ์หนังสือ Micheal Foucault, The History of Sexuality**. ใน **การเมืองมนุษย์ รัฐศาสตร์ทวนกระแส**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

ชัยยันต์ รัชชกุล. มปป. **วิพากษ์ Orientalism** โดย เอ็ดเวิร์ด ซาอิด. เอกสารประกอบการเรียน, (อัดสำเนา)

ดวงใจ หล่อชนวนวิชช์. 2550. จากปางมะผ้าสู่ปาย บนเส้นทางการพัฒนาการท่องเที่ยว, ใน **รัฐ ทน** **ชุมชน** **กับการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน** ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างไทย กับญี่ปุ่น.

เอกสารประกอบการสัมมนา “รัฐ ทน ชุมชนกับการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างญี่ปุ่นกับไทย” วันเสาร์ ที่ 31 มีนาคม 2550 เวลา 8. 45 – 14. 00 น.

ณ ห้องประชุม 201 ชั้น 2 คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.

ดวงใจ หล่อชนวนวิชช์, อิวรส, โยชิโร. 2545. **การศึกษาเพื่อหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจังหวัดแม่ฮ่องสอน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ท่องเที่ยวปาย. 2551. “เที่ยววังเป็นไหม”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา www.ilovepai.com (2 ตุลาคม 2551)

ท่องเที่ยวปาย. 2551. “เมืองปายหลังภัยทสึนามิ”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา www.pai-post.com (12 สิงหาคม 2551)

ปายไลฟ์. 2552. “ฟองสบู่ในหุบเขา”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=65209> (10 มกราคม 2552)

มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด. 2548. **รวมบทความ อนาคตสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวไทย ใครว่า**

ไม่น่าหวัง. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง.

มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ. 2548. **การเมืองป่าไม้ไทยยุคหลังสัมปทาน**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ.

ยศ สันตสมบัติ. 2542. **ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. หน้า 243. เชียงใหม่: โรงพิมพ์นพบุรีการพิมพ์ เชียงใหม่.

ยศ สันตสมบัติ และทวิช จตุรพฤกษ์. 2545. **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์นพบุรีการพิมพ์ เชียงใหม่.

- ศุภชัย เจริญวงศ์. 2544. **ถอดรหัสการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- สภาวัฒนธรรมปาย. 2544. **ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน อำเภอปาย**. (เอกสารอัดสำเนา)
- สร้อยศรี อ่องสกุล. 2539. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุริย์ บุญญาอนุพงศ์. 2539. **ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน**.
เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สินธุ์ สโรบล. 2546. **การท่องเที่ยวโดยชุมชน: แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ**.
หน้า 34-35. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วัฒนา สุกัณสีล. 2548. **โลกาภิวัตน์ = Globalization**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัย
วิจัยแห่งชาติ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2543. **พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากรสถานการณ์ในประเทศไทย**.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อัจฉรา รัศยุติธรรม. 2543. **นิเวศวิทยาการเมืองของไฟฟ้าในประเทศไทย: กรณีศึกษาไฟฟ้าที่อุทยาน
แห่งชาติดอยอินทนนท์**. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้. มปป. **ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านแม่ฮี้ พ.ศ. 2550**, (อัดสำเนา)
- อุดร วงษ์ทับทิม. 2545. **ชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ตำบลแม่ฮี้ อำเภอ
ปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Bramwell, Bill. 2004. "Partnership, Participation, and Social Science Research in Tourist
Planning". in C.M Hall and A. Williams. (eds). **Companion to Tourism**, Oxford:
Blackwell.
- C.M. Hall. 1994. **Tourism and Politics: Policy, Power and Place**. Chichester: John
Wiley&Sons.
- C.M. Hall and Stephen J. Page. 2006. **The Geography of Tourism and Recreation:
Environment, Place and Space**. London; New York: Routledge.
- Cohen, E. 1987. "Authenticity and Commoditization in Tourism". **Annals of Tourism Research**.
Vol.15 (2): 371-386.
- Coppock, J.T. 1982. "Tourism and Conservation". **Tourism Management**. Vol. 3: 270-275.
- Crandall, R. 1980. "Motivations for Leisure". **Journal of Leisure Research**. Vol. 12: 45 – 54.

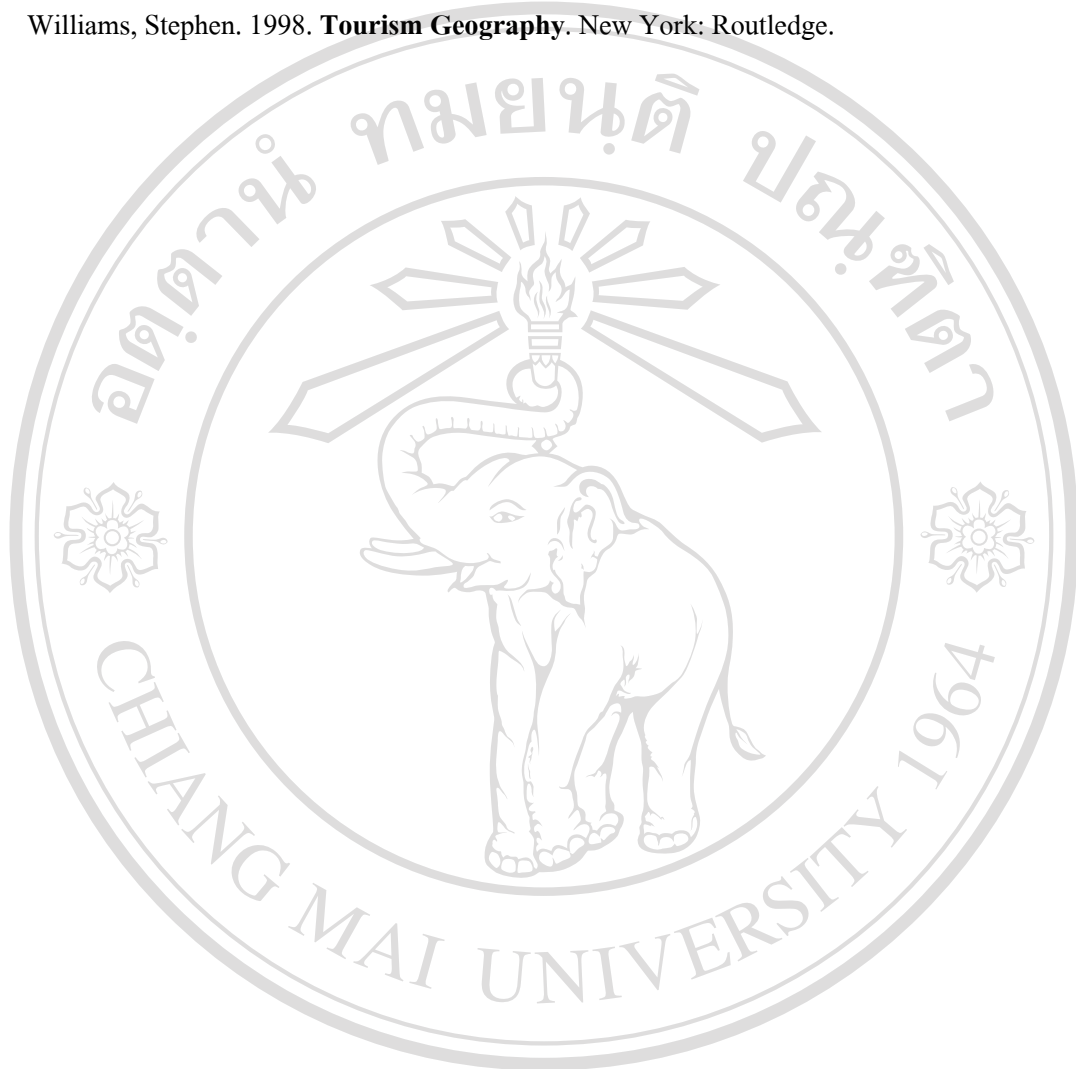
- Featherstone, M. 1991. **Consumer Culture and Postmodernism**. (pp.19). London and Newbery Park, CA: Sage Publications.
- Feifer, M. 1985. **Going Places: The Ways of the Tourist from Imperial Rome to the Present Day**. London: Macmillan.
- Fennell, D.A. 1998. "Ecotourism in Canada". **Annals of Tourism Research**. Vol. 25 (1).
1999. **Ecotourism: An Introduction**. London: Routledge.
2003. **Ecotourism: An introduction**. (pp.18). London and New York: Routledge.
- Ferguson, James. 2006. "The Anti-Politics Machine". in **Anthropology of the State: A Reader**. Gupta, Akhil and Sharma, Aradhana (Eds). Wiley: Blackwell Publishers.
- Friedman, J. 1994. **Cultural Identity & Global Process**. London: SAGE.
- Ganjanapan, Anan. 1997. "The Politics of Environment in Northern Thailand: Ethnicity and Highland Development Programs". in **Seeing Forest for Trees: Environment and Environmentalism in Thailand**. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Goodwin, H. 1995. "In Pursuit of Ecotourism". **Biodiversity and Conservation**. Vol. 5(3).
- Goffman, E. 1959. **The Presentation of Self in Everyday Life**. New York: Doubleday.
- Guillet, David. 1998. "Rethinking Legal Pluralism: Local Law and State Law in the Evolution of Water Property Rights in Northwestern Spain". **Comparative Studies in Society and History**. Vol. 2: 97-117.
- Hayami, Yoko. 1998. Internal and External Discourse on Communalism, Tradition and Environment: Minority Claims on Forest in the North Hills on Thailand. **Southeast Asian Studies**. Vol. 4: 558-79.
- Hira, Kyonosuke. 2002. "Exhibition of Power: Factory Women's Use of the Houswarming Ceremony in a Northern Thai Village". in Shekharu Tanabe and Charles, Keyes (eds.) **Cultural Crisis and Social Memory: Modernity and Identity in Thailand and Laos**. Honolulu: University of Hawaii press.
- Hudman, Lloyd and Richard Jackson. 2003. **Geography of Travel and Tourism**. New York: Delmar Learning.
- James C. Scott. 2006. "Cities, People, and Language". in **Anthropology of the State: A Reader**. Akhil Gupta and Aradhana Sharma (eds). Wiley: Blackwell Publishers.

- Jesse C. Ribot and Nancy Lee Peluso. 2003. "A Theory of Access". in **Rural Sociology Society**. Vol.68: 153-181. Columbia: University of Missouri press.
- K. Smith, Melanie. 1999. **Issues in Cultural Tourism Studies**. London and New York: Routledge.
- Krippendorf, J. 1982. "Towards New Tourism Policy, The Importance of Environmental and Sociocultural Factors". **Tourism Management**. Vol. 3(3): 135-148.
- Laarman, J.G. and Durst, P.B. 1993. "Nature Tourism as a Tool for Economic Development and Conservation of Nature Resources". in J. Neon and P.B. Durst (eds.) **Nature tourism in Asia: Opportunities and Constraints for Conservation and economic Development**. Washington DC. US Forest Service.
- Lund, Christian. 2002. "Negotiating Property Institutions: On the Symbiosis of Property and Authority in Africa". in Kristine Juul and Christian Lund (eds). **Negotiating Property in Africa**. (pp. 11-43). Portsmouth: Heinemann.
- Mathieson, A. and Wall, G. 1992. **Tourism: Economic, Physical and Social Impacts**. Harlow: Longman.
- Moore, D. 1994. "Contesting Terrain in Zimbabwe's Eastern Highlands : Political, Ecology, Ethnography and Peasant Resources Struggles". **Economic Research and Development**. Vol. 18 (1).
- Mowforth, M and Munth, I. 1998. **Tourism and Sustainability: New Tourism in the Third World**. London: Routledge.
- Mullings, Beverley. 2004. "Globalization and the territorialization of the new Caribbean service economy". **Journal of Economic Geography**. Vol. 4(3): 275-298.
- Nash, D. 1989. "Tourism as a Form of Imperialism". in Smith, V. (ed.). **Host and Guests: the Anthropology of Tourism**. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Peluso, Nancy. 1996. Fruit Trees and Family Trees in an Anthropogenic Forest: Ethics of Access, Property Zones and Environmental Change in Indonesia. **Comparative Studies in Society and History**. Vol. 38 (3): 510-49.
- Pessar, Patricia. 1984. "Ritual of Antithesis: The transformation of a Brazilian Curing Ritual". in Kapferer, Bruce (ed.), **The Power of Ritual: Transition, Transformation and Transcendence in Ritual Practice**. Adelaide: The University of Adelaide.

- Picard, Michael and E. Wood, Robert. 1984. **Tourism, Ethnicity, and the State in Asian and Pacific Societies**. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Rigg, Jonathan. 2001. **More than the Soil: Rural Change in Southeast Asian**. Essex: Pearson Education.
- Ritzer, G. 1998. **The McDonaldization of Society**. Thousand Oaks, CA: Pine Oak Press.
- Rojek, Chris and Urry, John. 1997. **Touring Transformations of Travel and Theory**. London and New York: Routledge.
- Scott, James C. 1976. **The moral economy of the peasant: Rebellion and subsistence in Southeast Asia**. New Haven, Connecticut: Yale University Press.
2006. "Cities, People, and Language". in Gupta, Akhil and Sharma, Aradhana (Eds.) **The Anthropology of the State: A Reader**. (pp. 247-269). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tai, Yoko. 2002. **"Impacts of International Labor Migration on Socio-Economic Situation in Northern Thailand: A Case Study of Thapladuk Village, Lamphun Province"**. M.A. Thesis, Chiang Mai University.
- Sharpley, Richard and J. Telfer, David. 2004. **Tourism and Development Concept and Issues**. Clevedon, Buffalo, Toronto: Channel View Publications.
- Singhanetra-Renard, Anchalee. 1999. "Population Mobility and the Transformation of Village Community in Northern Thailand". **Asia Pacific Viewpoint**. Vol. 40(1): 69-87.
- Taussing, Michael. 1998. **The Devil and Commodity Fetishism in South American**. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Toyota, Mika. 2004. "Consuming Images: Japanese Female Tourists in Bali, Indonesia". Kevin Meethan, Alison Anderson and Steve Miles (eds.). **Narratives of Place and Self: Consumption and Representation in Tourism**. CAB International.
- Travis, A.S. 1982. "Physical Impacts: Trends Affecting Tourism Managing the Environmental and Sociocultural Impacts of Tourism and Leisure Development". **Tourism Management**. Vol. 3(4): 256-262
- Veblen, T. 2002. **The Theory of the Leisure Class**. Joutilas Luokka. Arthouse: Helsinki.
- Waters, M. 1995. **Globalization**. London: Routledge.

Wickens, E. 2002. "The Sacred and the Profane: a Tourist Typology". **Annals of Tourism Research**. Vol. 29 (3): 834-851.

Williams, Stephen. 1998. **Tourism Geography**. New York: Routledge.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวสุวิษา พักกระสา
วัน เดือน ปี เกิด	27 มกราคม 2527
ประวัติการศึกษา	สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนตะพานหิน จังหวัดพิจิตร
พ.ศ. 2543	
พ.ศ. 2548	สำเร็จการศึกษาปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ประสบการณ์การทำงาน	ผู้ช่วยนักวิจัย
พ.ศ. 2546 - 2548	Dynamique de l'Évolution Humaine Individus, Populations, Espèces. The Mission Paleolithique Française in Thailand. Centre National de la Recherche Scientifique.
พ.ศ. 2547	ผู้ช่วยนักวิจัย โครงการศึกษาพื้นที่วัฒนธรรมและเศรษฐกิจในเขต ภาคเหนือของประเทศไทย
พ.ศ. 2550	นักวิจัยในโครงการพัฒนาทักษะชีวิต มุลนิธิรักษ์เด็ก
พ.ศ. 2552	ผู้ช่วยนักวิจัย
ทุนการทำวิจัย	The harms associated with drug use among tourists in northern Thailand, Pai. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่